

Fórum-Társadalomtudományi-szemle

negyedévenként megjelenő tudományos folyóirat
XVII. évfolyam

főszerkesztő
Csanda-gábor

főmunkatárs
fazekas-józsef

aszerkesztőbizottság-elnöke
ÖLLŐs-László

szerkesztőbizottság

biró-a.-Zoltán,-Csanda-gábor,-fazekas-józsef,-fedinec-Csilla,-gyurgyík-László,-
Hunčík-péter,-LampL-Zsuzsanna,-Lanstyák-istván,-Lengyel-Zsolt,-Liszka-józsef,-
mészáros-andrás,-simon-attila,-szarka-László,-Tóth-károly,-végh-László

Tartalom

Tanulmányok

LampL-Zsuzsanna

a-szlovákiai-magyarok-nemzeti-identitásának-néhány-vetülete-

korcsoportos-megközelítésben-..... 3

mor auszki-andrás -LeTenyey-László

Határon-átnyúló-hatás-mérése-szlovákiában-és-magyarországon:-

egy-empirikus-kutatás-tapasztalatai- 23

Horbulák-Zsolt

dél-szlovákia-gazdasági-és-szociális-helyzete-néhány-mutató-tükrében- 43

baki-attila

Leszakadva,-de-még-derűsen-(a-nagykürtösi-járás-magyarságának-

valósága:-politikai-aktivitás,-gazdasági-megfeneklés,-a-szlovákiai-

magyar-politikai-szakadás-mérlege)- 57

Liszka-józsef

Csodálatos-szent-Háromság...-(a-kisalföldi-szagrális-kisemlékek-

feliratai-a-szenháromság-emlékek-tükrében)- 69

ker ényi-éva
f ürdőélet-a-19.-századi-g ömörben,-6.--(Lévárt,-a-magyar-g astein)- 95

közlemények

voigt-vilmos
magyar-pártok-választási-óriásplakátjai- 113
gyurgyik-László
a-2011.-évi-népszámlálás-lakossági-mikroadatai- 123

oral-history

kőrös-Zoltán
„muszkaföldön”.-f elvidékiek-visszaemlékezései-a-szovjet-hadifogságra-..... 127

könyvek

vajda-barnabás:-Hidegháború-és-európai-integráció.-r égi-és-új-
szempontok-a-20.-század-második-felének-történeti-értelmezéséhez-
(Baka L. Patrik) 173

realizované-s-finančnou-podporou-Úradu-vlády-slovenskej-republiky-
--program-kultúra-národnostných-menšín-2015

forum-társadalomtudományi-szemle

a-szerkesztőség-címe:-forum-kisebbségkutató-intézet,-park-u.-4,-931-01-somorja.-e-mail:-csanda@foruminst.sk •-kiadja:-forum-kisebbségkutató-intézet,-somorja.-i.č.:34-028-587.-f.elelős-kiadó:-Tóth-károly igazgató •-nyomdai-előkészítés:-kalligram-Typography-s.r.o.,-érsekújvár •-nyomta:-infopoint-s.r.o., dunaszerdahely •-megjelent-a-szlovák-köztársaság-kormányhivatala-támogatásával •-példányszám:-600 •-ára:-3-€ •-2015.-szeptember •-nyilvántartási-szám:-ev-904/08 •-issn-1335-4361 •-internet:-http://www.foruminst.sk •-kéziratokat-nem-örzünk-meg-és-nem-küldünk-vissza.

forum-spoločenskovedná-revue

adresa-redakcie:-forum-inštitút-pre-výskum-menšín,-parková-4,-931-01-Šamorín.-e-mail:-csanda@foruminst.sk •
vydavateľ:-forum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Šamorín.-i.č.:34-028-587.-zodpovedný:-károly-Tóth-riaditeľ •
Tlačiarenská-príprava:-kalligram-Typography-s.r.o.,-nové-Zámky •-Tlač:-infopoint-s.r.o.,-dunajská-streda •
s-finančným-príspevkom-Úv-sr •-náklad:-600 •-Cena:-3-€ •-september-2015 •-evidenčné-číslo:-ev-904/08 •
issn-1335-4361 •-internet:-http://www.foruminst.sk

LampL ZsuZsanna

a-szlovákiai-magyarok-nemzeti-identitásának néhány-vetülete-korcsoportos-megközelítésben

ZsuZsanna LampL

316.3-

some-aspects-of-the-national-identity-of-the-Hungarian-youth-in-slovakia

316.346.32(=511.141)(437.6)

316.022.4(=511.141)(437.6)

keywords:- young,- assimilation,- declared-identity,- national-identity,- family-and-social-environment,- type-of marriage,- school-choice.

a-szlovákiai-magyarok-fogyásának-fő-oka-az-asszimiláció.-d emográfiai-kutatások-szerint-az-asszimiláció-leginkább-a-10-34-éves-korcsoportban-mutatható-ki.-a-jelen-dolgozat-kiindulópontja,-hogya-asszimiláció-egyik-mikrotársadalmi-kulcs tényezője-a-nemzeti-identitás-állapota,-s-amennyiben-valóban-érvényes-az- említett- ifjúkorra-jellemző fokozottabb-asszimilációs-tendencia,-akkor-ennek-a-fiatalok-nemzeti-identitásában-is meg-kell-nyilvánulnia.-a-szerző-egy-2014-ben-3000-es-mintán-lefolytatott-szociológiai kutatás-eredményeire-támaszkodva-elemzi-a-nemzeti-identitás-állapotának-néhány vetületét,- mégpedig-a-magyarok-megmaradásához-kapcsolódó-értékek-fontosságát, valamint-a-magyarok-megmaradásához-kulcsfontosságú-döntések-jelenlétét.-Összehasonlítva-a-18-34-évesek,-a-35-55-évesek,-valamint-az-55-éven-felüliek-válaszait-kimutatja,-hogya-csökkenő-korral-csökken-ezeknek-az-értékeknek-a-fontossága,-s-egyidejűleg-növekszik-az-asszimilációt-elősegítő-döntések-valószínűsége.

a-magyarok-fogyása-és-az-asszimiláció

a-szlovákiai-magyarok-lélekszámának-csökkenése-közismert-tény.-a-2011-es-népszámláláskor-a-tíz-évvel-korábbi-állapothoz-képest-62-ezerrel-kevesebben,-azaz-458 467-személy-vallotta-magát-magyar-nemzetiségűnek,-így-a-magyarok-szlovákia-összalakosságán-belüli-részaránya-a-korábbi-9,7-százalékról-8,5-százalékra-csökkent.

a-magyarok-fogyása-a-következő-négy-tényezővel-magyarázható:-a-nem-bevallott, azaz-ismeretlen-nemzetiség,¹ a-rejtett-migráció,² a-természetes-fogyás³ és-az-asszimiláció-(gyurgyík-2013,-139.-p.).-ezek-a-tényezők-különböző-mértékben-hatnak.-az-ezred-

1- az-ismeretlen-nemzetiségűek-alatt-azokat-a-személyeket-értjük,-akik-a-népszámlálás-során nem-vallották-be-a-nemzetiségüket.-2011-ben-382-493-an-voltak,-a-lakosság-7-százaléka. azonban-már-a-népszámlálást-követő-első-elemzések-jelezték,-hogya-az-ismeretlen-nemzetiség-önmagában-nem-magyarázza-a-magyarok-fogyásának-mértékét,-s-magyar-specifikumnak

forduló-óta-a-nem-bevallott,-azaz-ismeretlen-nemzetiség-10-százalékkal,-a-rejtett-migráció-4-százalékkal,-a-természetes-fogyás-26-százalékkal,-az-asszimiláció-pedig-60-százalékkal-járult-hozzá-a-magyarok-számának-csökkenéséhez-(gyurgyík-2013,-145.-p.)-a létszámfogyatkozás-elsődleges-oka-tehát-az-asszimiláció.

az- asszimiláció- -- a- szó- általános- értelmében- beolvadás,- hasonulás,- hasonlónvá válás⁴ -- a- népvándorlástól- létező,- mondhatni- időben- és- térben- globális- jelenség. szociológiai- vizsgálata- azonban- aránylag- új- keletű.- kezdetként- az- Újvilágba- áramló bevándorlókat- kutató- amerikai- szociológusok- munkásságát- szokás- említeni,- főleg r- obert- ezra- park- és- W.- i.- Thomas- műveit-(alba- n- ee- 1997,-827.-p.)- park- és- burgess 1921-ben- a- következőképpen- definiálták- az- asszimilációt:- „az-összefonódás-(interpenetration)-és-fúzió-folyamata,- melynek- során- személyek- és- csoportok- elsajátítják- megszerzik- más- személyek- és- csoportok- emlékezetét,- érzéseit- és- attitűdjeit,- és- azáltal, hogy- megosztják- az- ő- tapasztalataikat- és- történelmüket,- egybeolvadnak- egyesülnek egy- velük- közös- kultúrába”-(alba- n- ee- 1997,-828.-p.).

ugyancsak-1921-ben-jelent- meg- és- legalább- ennyire- figyelemre- méltó- Ján- Lajčiaknak, a- szlovák- szociológiatörténet- egyik- jelentős- képviselőjének⁵ alapműve,- a- *Slovensko a kul-*

sem- tekinthető-(Lampl-2012,-50.-p.)- ezt- későbbi- számítások- is- alátámasztották,- melyek- szerint- „az- ismeretlenek- aránya- a- települések- lélekszámának- növekedésével- növekszik,- a- településeken- élő- romák- arányával- emelkedik,- a- magyarok- arányának- növekedésével- viszont- csökken”-(gyurgyík- 2013,- 146.- p.)- ennek- ellenére- az- ismeretlen- nemzetiségűek- magas- aránya- a- szlovákiai- magyar- közbeszédben- néha- azt- (is)- sugallja,- hogy- a- magyarok- nem- csak- nem- akarták,- hanem- nem- merték/merik- bevallani- a- nemzetiségüket- ez- természetesen- nem- zárható- ki,- de- a- tisztánlátás- kedvéért- tudatosítani- kell,- hogy- a- népszámlálási- ívben- feltett- többi- kérdést- még- többen- ignorálták-(például:- az- ismeretlen- állampolgárságúak- aránya- 7,3%, az- ismeretlen- anyanyelvűeké- 7,5%, az- ismeretlen- vallásúaké- 10,6%, az- otthon- leggyakrabban- használt- nyelvet- nem- feltüntetőké- 13,5%).

- 2- a-rejtett-migráció-alanyai-azok-a-különböző-nemzetiségű-szlovák-állampolgárok,-akik-bármilyen- oknál- fogva- rövidebb-hosszabb- ideig- vagy- akár- állandó- jelleggel- külföldön- tartózkodnak, viszont-épp-azért,- mert- nem- változik- az- állampolgárságuk,- a- külföldi- tartózkodásnak- nincsenek- statisztikailag- nyilvántartott- nyomai.- azt- nem- tudjuk,- hogy- közülük- mennyi- a- magyar- nemzetiségű.- a- szlovák- statisztikai- hivatal- legfrissebb- munkaerő- piaci- felmérése- szerint- 2015.- első- negyedévében- 135- 700- szlovák- állampolgár- dolgozott- külföldön.- az- eperjesi- kerületből- vannak- a- legtöbben-(35- 700- személy).- az- európai- országok- közül- a- legtöbben- Csehországban-(37- 300- személy)- és- ausztriában-(33- 600- személy)- dolgoznak.- f- orrás:- www.statistics.sk,- Zamestnanosť-v-1.-štvrtroku-2015,-Ústredie-ŠÚ-s-r,-letöltés-2015.-augusztus-17.-én.-https://slovak.statistics.sk/wp/ext/products/informationmessages/inf_sprava_detail
- 3- a-természetes-fogyást-az-okozza,-hogy-kevesebben-születnek,-mint-ahányan-meghalnak,-ami- a-szlovákiai- magyarokra-fokozottan-jellemző,- hiszen- az- ő- szaporodásuk- 15-20-százalékkal- alacsonyabb- az- országos- értékeknél,- s- ennek- következtében- az- 1991- és- 2001- közötti- időszakban- 2- 000- fővel,- a- következő- évtizedben- pedig- már- 12- ezer- fővel- csökkent- a- számuk (gyurgyík-2013,-139.-p.)- az-elhalálózásból-származó-veszteséget-nem-kiegyensúlyozó-születések-oka-az-alacsony-termékenység,- amelyről-a-későbbiekben-még-szó-lesz.
- 4 „asszimilálás--hasonlónvá-tevés,-teljes-hozzáidomítás-valamihez,-beolvasztás-valamibe-(pl.-más-országba,-népbe)-,asszimilál--hasonlónvá-tesz,-asszimilálódiák--hasonlónvá-válik”-(bakos-1975, 51.-p.)- „asszimiláció-- egy-nép,- fajta,- embercsoport- beolvadása- valamely- népbe,- fajtaba- oly- módon,- hogy- a- befogadó- nyelvét,- szokásait,- jellegzetes- tulajdonságait- átvéve- ahhoz- hasonlónvá, vagy- vele- azonossá- válik”-(mn- y- és- Z- 1978,- 280.- p.)- az- asszimiláció- kifejezés- latin,- német- és- angol- nyelvi- hagyomány- szerinti- részletes- és- briliáns- etimológiai- elemzése- lásd:- biczó-2004.

túra, amit 1913 és 1918 között írt. S őt, a szlovákiai magyarok jelenlegi asszimilációját illetően ez a mű még figyelemre méltóbb, mint az amerikai szerzők következtetései. Lajčiak ugyanis nem egy bevándorolt népesség, hanem egy őshonos nemzetiség, az akkori magyarországi szlovákok asszimilációját írja le. az nem baj szerinte, hogy a szlovákok elsajátítják idegen nemzetek kultúrájának termékeit, sőt, életbevágóan fontos, hogy ezt a kis és kulturálisan fejletlenebb népek – mint a szlovákok is – megtegyék, mert ebből csak hasznuk származik. k ivéve, ha gyenge a „nemzeti jellegük”, mert ez esetben asszimilálnak. az asszimiláció szinonimájaként Lajčiak az elnemzetietlenedés – elnemzetietlenítés (odnárodnovanie) kifejezést használja. műve továbbá azért is hasznos az olyan kutató számára, aki a jelenlegi szlovákiai magyar – ugyancsak nem bevándorolt, hanem őshonos – népességgel foglalkozik, mert hétköznapi tapasztalatai és kutatási eredményei az ő asszimilációjukat illetően összecegenek. Lajčiaknak a szlovákok asszimilációjára vonatkozó következtetéseivel, amelyek az általa nemzeti ideának nevezett jelenség szerinti kategorizálásában csúcsosodnak ki. k önyve második részében Lajčiak a következő öt kategóriát említi: 1. az igaz szlovák típusa, 2. fejletlen szlovák típusok, 3. kettéhasadt szlovák típusok, 4. szlovák-magyar érdekeltségűek, 5. elmagyarosodott szlovákok. ezek a típusok⁶ előrevetítik (?) a szlovákiai magyarok nemzeti identitásának jelenlegi három típusát: az érett/szilárd magyar, a közties magyar és a szlovák-identitástípust. (Lampl 1999, 67–105. p.) Csak a történelmi időszak változott és az asszimiláció alanya, az asszimiláció, úgy tűnik, örök (érvényű).

a tájainkon végbemenő asszimiláció(k) bár tartalmukat, szakaszaikat és lefolyásukat tekintve nagyrészt leírhatók az amerikai asszimilációmodellekkel, mégis van köztük egy lényeges különbség. a külföldről bevándorlók, ha nem is mindig pozitív indíttatásból, de önként hagyják el a hazájukat, s önként választanak új hazát, annak minden kulturális, gazdasági és társadalmi „tartozékával” együtt, melyekről ha helyzetismeret hiányában eredendően nincs is teljesen világos képük, de legkevesebb annyit azért tudatosítanak, hogy az új helyen levő új élet egyik feltétele az ottani nyelv, sokuk esetében egy teljesen új nyelv elsajátítása. a szlovákiai magyarok viszont nem külföldiek, nem bevándorlók, döntő többségük születésétől a haláláig szlovákiában vagy a mostani szlovákia területén levő szülőföldjén él.⁷ az ő asszimilációjuk nem önként válasz-

5- a nyugati műveltséggel rendelkező és az európai és klasszikus nyelveken kívül a sémi nyelveket is aktívan ismerő Ján Lajčiak evangélikus lelkész volt, előbb pesten, majd 1905-től a Liptó vármegyei elsőbocznán (boczábanján, ma vyšná boca) szolgált. 1918-ban, 43 évesen bekövetkezett haláláig. a s lovensko a kultúra c. műve csak három évvel később jelent meg. a kortársai által – politikai és általános beszkatulyázhatatlansága miatt – mellőzött szerző emellett filológus és műfordító is volt, még cigány nyelvtant is szerkesztett.

6- Lajčiak kategóriáknak nevezi őket, ami módszertanilag teljesen érthető, hiszen bár a megnevezésükben szerepel a „típus” szó, nem a tipológiának nevezett eljárás, hanem a megfigyelés eredményeképpen jöttek létre.

7- 2015. július 14-én a média széleskörűen tájékoztatott egy felmérésről, amely szerint vannak szlovákok, akik a magyarokat és a romákat is idegennek tekintik, sőt Ibrahim Maiga afrikai származású énekes, showman után a második legismertebb idegen bugár béla. s ajnos, ezen kívül pontos adatok nem hangzottak el, és a felmérést készítő medzinárodná organizácia pre migráciu honlapján sem sikerült erre vonatkozó pontos adatokat találnom.

tott-történelmi-politikai-folyamatok-végeredményeként-és-keretében-zajlik.-Továbbá ennek-a-történelmi-politikai-folyamat-jellegű-keretnek-olyan-előzményei-vannak,-amelyekhez-ugyan-a-most-élő-magyaroknak-semmi-közük-sincs,-de-tudják-érezkelik,-hogy-a-most-élő-szlovákok-mégis-felelősnek-tartják-őket-a-valamikor-rajuk-elkövetett-sérelmekért.-ez-a-két-nemzet-viszonyát-alapvetően-befolyásoló,-a-magyarok-szemszögéből nézve-úgyszintén-nem-önként-választott-bűnbakhelyzet-a-szociálpszichológiai-kiindulópontja-annak-az-asszimilációnak *joggal* nevezhető, *a múlttól el nem szakítható, csak annak kontextusában értelmezhető folyamatnak, amelyben a szlovákiai magyar nemzetiségű emberek egy része késztetést érez, hogy előbb csak hasonlónak váljon a szlovákokhoz, majd fokozatosan, később maga is szlovákká váljon.*-ezen-összefüggések értelmében-nagyon-kifejező-Hanák-péter-asszimiláció-definíciója,-mely-szerint-„a-nemzetté-válás-folyamán-a-más-közösségekhez-tartozó-egyének,-csoportok-hovatartozási választását,-majd-később-a-kialakult-nemzetbe-való-beolvadást--az-új-nemzeti-közösséghez-való-lojalitást,-a-nyelv-és-a-nemzettudat-elfogadását-is-tartalmazó-azonosulást--indokolt-asszimilációnak-nevezni,-és-a-Xviii.-század-végétől-kezdődően-a-beolvadási folyamatra-alkalmazni”.-(Hanák-1974,-513.-p.)

az-asszimiláció-tehát-folyamat,-mégpedig-a-nemzeti-identitásváltás-folyamata.szociológiai-szempontról-meg-kell-különböztetni-a-nemzetiség-és-a-nemzeti-identitás,⁸ valamint-a-nemzetiségváltás-és-az-asszimiláció-fogalmát.-a-nemzetiségváltás-a-nemzetiség,-az-asszimiláció-a-nemzeti-identitás-változása.

a-nemzetiség-annak-kinyilvánítása,-hogy-milyen-nemzethez-tartozó-vagyok/milyen nemzetiségűnek-nevezem-magam⁹--ez-a-„hovatartozási-választás”--,-tehát-az-életben-kinyilvánított,-azaz-deklarált-identitásról-beszélhetünk.-ennek-a-deklarált-identitásnak a-megváltoztatása-a-nemzetiségváltás.-az-asszimilációhoz-viszonyítva-a-nemzetiségváltás-egyszeri-aktus--megváltoztatom,-átíratom,-ha-kell/muszáj/nem-kell,-nem muszáj,-de-valamiért-akarom,-akkor-másnak-nyilvánítom-a-nemzetiséget,-más-nemzetiségűnek-mondom-magamat.-bizonyos-körülmények-közt-egy-emberi-élet-során többször-is-változhat-a-deklarált-identitás.¹⁰ a-nemzetiségváltás-és-az-asszimiláció azonban-az-élet-többségében-nem-egymástól-független.-ilyenkor-a-nemzetiségváltás része-az-asszimilációnak--mint-ahogyan-a-deklarált-identitás-is-része,-pontosabban külső-burka,-„bőre”-a-nemzeti-identitásnak--,-s-ez-kétféleképpen-nyilvánulhat-meg:-a-deklarált-identitás-megváltoztatása,-tehát-a-nemzetiségváltás-vagy-elindítója-az-asszi-

8- a-nemzeti-identitásról,-valamint-az-azt-kialakító-és-befolyásoló-tényezőkről.-I.-Lampl-2012, 109.-p.

9- a-deklarált-identitás-és-a-nemzeti-név-kezeléséről.-I.-Lampl-2012,-77.-p.

10- a-reszlovakizáció-éveiben-sok-magyar-kényszerből,-a-kitelepítéstől-rettegve-formálisan-nemzetiséget-váltott,-hivatalosan-szlovák-nemzetiségűnek-nyilvánította-magát.-később-sokan visszaváltak-magyar-nemzetiségre,-amit-a-népszámlálási-adatok-hüen-dokumentálnak:-ez volt-a-szlovákiai-magyarok-egyetlen-demográfiailag-disszimilációs-időszaka.-persze-ha-a-fenti-emből-indulunk-ki,-akkor-nem-következett-be-disszimiláció,-mivel-asszimiláció-sem-volt,-csupán-kétszeres-deklarált-identitásváltásra-került-sor.-amennyiben-ezek-a-magyarok-asszimilálódtak-volna,-vagyis-esetükben-nemzeti-identitásváltás-játszódott-volna-le,-akkor-eszükbe-sem-jutott-volna--s-nem-is-lett-volna-indokolt--a-szlovák-nemzetiségről-visszaváltani-magyar nemzetiségre.

milációs-folyamatnak,- vagy-végső,- a-folyamatot-lezáró,- befejező-aktusa.- előfordulhatnak-azonban-olyan-esetek-is,- amikor-a-deklarált-identitásváltás-csupán-külső-formális-változás,- amelynek-a-nemzeti-identitás-valódi-állapotához-nincsen-semmi-köze,- sőt,- épp-arra-szolgál,- hogy-ezt-a-valódi-állapotot-kendőzze-(a-reszlovakizálók-egy-része-pon-tosan-ezt-tette).

az-asszimiláció-nem-egyszeri-aktus,- nem-is-formális-változás,- hanem-a-nemzeti-identitás-hosszan-tartó,- sokszor-generációkon-keresztül-végbemenő,- több-szakaszból-álló-illeszkedési-hasonulási-folyamata,- melynek-során-esetünkben-a-magyar-nemzeti-identitást-a-szlovák-nemzeti-identitás-váltja-fel.-az-asszimiláció-belső,- mélyreható-változása-a-nemzeti-identitásnak.-épp-ezért-az-asszimiláció-kutatása-egyben-a-nemzeti-identitás-kutatását-is-jelenti.-a-nemzeti-identitás-az-asszimiláció-szociológiai-indikátora (legmarkánsabb-kifejezője).-a-nemzeti-identitás-állapota-az-asszimiláció-előrehaladottságának-mércéje.-ugyanakkor-a-nemzeti-identitás-állapota-egyike-az-asszimiláció-mikrotársadalmi-tényezőinek.-

a-nemzeti-identitás

a-nemzeti-identitás-csupán-egyike-az-egyén-identitásainak,- vagyis-önazonosságainak. a-nemzeti-identitás-nem-velünk-született-önazonosság,- hanem-a-gyermekkori-szocializáció-folyamán-elsajátított-azonosulás-a-nemzettel,- a-vele-kapcsolatos-érzelmi-kötődések,- vélemények,- döntések-és-azok-indoklása-szintjén.

f-ölmerül-a-kérdés,- hogy-ez-egy-vagy-több-nemzettel-való-azonosulás-e,- vagyis-van-e-kettős-nemzeti-identitás.- a-deklarált-identitás-szintjén-lehet-valaki-többnemzetiségű, például-tarthatja-magát-egyszerre-magyar-nak-és-szlováknak.- Hivatalosan-erre-nincs-lehetőség:-egy-gyermeket-születésekor-nem-lehet-magyar-és-egyidejűleg-szlovák-nemzetiségűnek-nyilvánítani,- mint-ahogyan-a-népszámlálási-ívben-sincs-a-nemzetiség-esetében-„magyar-és-szlovák-nemzetiségű”-kategória-(pedig-lehetne,- nagyon-kíváncsi-len-nék,- hányan-választanak).- a-szociológiai-kutatások-azonban-lehetőséget-adnak-a-töb-bes-nemzetiség-kinyilvánítására,- de-mint-ahogyan-arról-már-máshol-írtam-(Lapl 2012,-80.-p.),- a-vegyes-házasságból-származó-magyarok-is-vagy-csak-magyar-nak,- de-még-jellemzőbb,- hogy-csak-szlováknak-tartják-magukat.- de-ha-létezne-is-ilyen-lehető-ség-és-ilyen-választás,- akkor-is-ez-csak-kettős-nemzetiséget,- nem-pedig-kettős-nemze-ti-identitást-jelentene.

mi-a-helyzet-a-nemzeti-identitás-szintjén-való-egyszerre-több-nemzettel-azonosulás-sal?-Ha-ilyen-létezik,- akkor-ez-a-szó-valódi-értelmében-vett-kettős-identitás.-Úgy-gondo-lom-azonban,- hogy-a-gyakorlatban-kivitelezhetetlen,- hogy-valaki-érzéseiben,- véleménye-iben,- döntéseiben-és-azok-indoklásában-azonos-mértékben,- egyformán-kötődjön-mind-két-nemzethez.-minimum-a-döntés-dimenzióján-választania-kell,- és-választ-is.-épp-ezért-szlovákiai-magyar-viszonylatban-nem-létezik-kettős-nemzeti-identitás.-kettős-kötődés-azonban-létezik,- amely-alatt-azt-értem,- hogy-egy-szlovákiai-magyar-különböző-mérték-ben-kötődhet-szlovákiához-és-magyarországhoz-is,- kötődhet-a-magyar-és-a-szlovák-kul-túrához-is,- kényelvű-is-lehet,- vagyis-bírhhatja-és-használhatja-a-magyar-nyelven-kívül-a-szlovákot-is-anélkül,- hogy-ez-veszélyeztetné-az-ő-magyar-identitását.-az-ugyan-csak-hasz-nálatos-másodlagos-etnicitás-kifejezés-is-jelzi,- hogy-az-embereknek-nincs-két-egyforma-etnicitásuk,- hanem-van-egy-első-és-egy-második,- ami-eleve-rangsorolást-jelent.-a-szlo-

váikiai-magyarok-egy-részének-nemzeti-identitására,-s-itt-főleg-a-különböző-mértékben köztes-identitásállapotban-leledzőkre-gondolok,-kettős-vagy-többes-identitás-helyett megfelelőbbnek-tartom-az-osztott-identitás-fogalmát.-(eriksen-2008,-49.-p.)¹¹

a-nemzeti-identitás-komplex-és-dinamikus.-komplexitása-abból-adódik,-hogy-négy-dimenzió-fonódik-össze-benne:-az-érzések,-a-vélemények,-a-döntések-és-az-indoklás-dimenziója.-ezek-a-dimenziók-a-valóságban-élesen-nem-különíthetők-el-egymástól,-analitikus-szempontról-azonban-nyomon-követhetők-és-a-nemzeti-identitás-más-más-vetületét, „szeletét”-tartalmazzák-ábrázolják.-a-nemzeti-identitás-dinamizmusa-abbán-nyilvánul-meg,-hogy-a-nemzeti-identitás-akkor-sem-„kövül-meg”,-ha-kilépünk-a-gyermekkorból,-hanem bizonyos-körülmények-között--például-nemzeti-kisebbségi-létezésben--egész-életünk-során-vagy-legalábbis-életünk-bizonyos-szakaszaiban-az-újragondolására,-újratermelésére,-újratermelésére-kényszerülünk.¹² ez-adódhat-abból,-hogy-az-említett-négy-dimenzió-nincs-mindig-összhangban,-s-a-köztük-levő-disszonancia-elérhet-egy-olyan-feszültség-szintet,-amely-az-egyént-a-nemzeti-identitás-újratermelésére-serkenti¹³--akár-folyamatosan-is,-ha-ez-a-feszültség-folyamatosan-ismétlődik.-ám-az-is-előfordulhat,-hogy-az-említett-négy-dimenzió-összhangban-van,-tehát-nincs-belülről-jövő-feszültség.-v-iszont-külső-tényezők-is-okozhatnak-feszültséget,-s-ilyenkor-a-belső-meggyőződésünk-és-a-külső-körülményekből-adódó-feszültség-vezet-a-nemzeti-identitás-újratermeléséhez.¹⁴

11- megjegyzem,-eriksen-az-ilyen,-általa-„sem-sem-vagy-is-is”-állapotokat-etnikai-anomáliáknak tekinti.-(eriksen-2008,-93.-p.)

12- minél-homogénebb-etnikai-nemzeti-környezetben-él-valaki,-annál-kevésbé-van-erre-szüksége.-minél-osztottabb-az-etnikai-nemzeti-környezet,-annál-valószínűbb,-hogy-sor-kerül-a-nemzeti-identitás(ok)-űtköztetésére-és-ebből-kifolyólag-a-folyamatos-újratermelésükre,-ami-első-sorban-a-nemzeti-kisebbségeket-érinti.

13- például-úgy-érezem,-hogy-a-gyermekemnek,-mivel-magyarok-vagyunk,-magyar-iskolába-kellene-járnia-(ez-az-érzések-dimenziója)-de-annyit-hallom-másoktól,-hogy-ez-árt-a-jövőbeli-érvényesülésének,-hogy-végül-magam-is-úgy-vélem,-talán-jobb-lesz-neki-a-szlovák-iskolában-(ez-a-vélemények-dimenziója)-az-érzések-és-a-vélemények-dimenziója-között-ellentét-feszül,-függetlenül-attól,-hogy-melyik-iskolát-választom-(ez-a-döntés-dimenziója)-s-ezt-mivel-indoklom-(ez-az-indoklás-dimenziója)-bármelyik-iskolát-választom,-marad-az-ellentét-az-érzések-és-vélemények(magyar-kontra-érvényesülés)-,valamint-az-érzések-és-döntések(magyar-kontra-szlovák-iskola)vagy-a-vélemények-és-döntések(érvényesülés-kontra-magyar-iskola)-dimenziói-között,-bár-ezeket-a-feszültségeket-az-indoklás-dimenzióján-általában-igyekszünk-csökkenteni-különböző-ideológiák-gyártásával-(ha-szlovák-iskolába-írártam,-azzal-indoklom,-majd-megszokja-ott,-más-is-megszokta,-illetve-ha-magyar-iskolába-írártam,-akkor-azzal,-hogy-majdcsak-érvényesül-valahogyan,-de-akár-így-döntöttem,-akár-úgy,-én-csak-jót-akarok-a-gyermekemnek).-k-özben-lehet,-hogy-fel-kell-tennem-magamnak-a-kérdést:-akkor-mi-a-fontos-számomra?-Hogyan-is-állok-most-a-magyarsággal?-a-magyarsággal-egyáltalán?-fontos-ez-nekem-vagy-nem?

14- például-úgy-érezem,-hogy-a-magyar-gyermekemnek-magyar-iskolába-kell-járnia,-az-a-véleményem,-hogy-ez-csak-segíteni-fogja-a-későbbi-érvényesülését,-magyar-iskolába-íratom,-s-azzal-indoklom,-hogy-én-is-oda-jártam-és-az-osztálytársaimnál-jobban-érvényesültem.-a-dimenziók-között-nincs-ellentét,-egymásra-épülnek,-mint-láncszemek,-egymáshoz-illeszkednek.-u-gyan-akkor-a-szlovák,-illetve-a-gyermeküket-szlovák-iskolába-írató-magyar-kollégáim-folyamatosan-azzal-piszkálnak,-hogy-nem-vagyok-jó-szülő,-rosszat-tettem-a-gyermekemnek.-ebben-a-helyzetben-is-felmerülhetnek-a-fenti-kérdések,-s-ha-a-piszkálódás-nem-rendít-is-meg,-akkor-is-újra-kell-termelnem-a-nemzeti-identitásomat.

e-ponton-fontos-végiggondolni,-mit-jelent-a-nemzeti-identitás-újratermelése.-az-újra-termelés-nem-azt-jelenti,-hogy-a-nemzeti-identitásnak-mindig-ugyanaz-az-állapota-újul meg.-mivel-a-nemzeti-identitás-állapota-az-érett/szilárd-magyar-identitástól-a-köztes magyar-identitás-megannyi-változatán-keresztül-a-szlovák-identitásig-terjedő-tág-kontinuum,-az-újratermelés-jelentheti-az-adott-identitásállapot-megerősítését,-de-ugyanúgy jelentheti-az-adott-identitásállapot-változását-is,-mégpedig-pozitív-irányba-a-szilárd identitás-felé-egészen-a-szilárd-identitásállapotig-(ez-lenne-a-valódi-disszimiláció),-vagy negatív-elmozdulást-a-szlovák-identitás-felé,-egészen-a-vele-való-azonosulásig,-ami-a magyar-identitás-megváltozását-lecserélését,-s-egyben-az-asszimilációs-folyamat-bete-tőzését-jelentené.-ez-a-folyamat,-ami-az-egyén-szempontjából-nézve-mindig-újraterme-lés,-mert-mindig-újra-kell-teremtenie-a-nemzeti-önazonosságát,-az-asszimiláció-felől nézve-lehet-disszimiláció,-a-nemzeti-identitás-szinten-tartása-és-beolvadás.

a-nemzeti-identitás-állapotának-kulcstényezői-és-a-kulcsfontosságú-döntések

foglalkozunk-most-a-nemzeti-identitás-állapotával,-melynek-kulcstényezői-a-következők:
 --a-származás--nemzetiség:-a-szülők-nemzetisége,-a-saját-nemzetiség-és-a-gyer-mekek-nemzetisége;
 --az-alapiskola-tanítási-nyelve;
 --a-nyelvhasználat;
 --a-társ-nemzetisége.

a-nemzeti-identitás-kutatásakor-valamennyi-tényezővel-foglalkozni-kell,-mégpedig-mind a-négy-dimenzió,-mert-csak-együttesen-alkotják-a-nemzeti-identitást.-külön-külön dimenzióként-csak-a-nemzeti-identitással-kapcsolatos-érzéseket,-véleményeket,-dön-téseket-és-indoklásokat-vizsgáljuk,-nem-a-komplex-nemzeti-identitást.

a-származás,-vagyis-a-szülők-nemzetisége,-a-saját-nemzetiség-és-a-gyermek-nemzeti-sége-a-nemzeti-identitás-állapotának-első-kulcstényezője.-az-érzések-dimenzióján-azt kutatjuk,-hogy-érzelmileg-mennyire-kötődik-valaki-a-szülei-nemzetiségéhez,-a-saját-nem-zetiségéhez,-fontosnak-érzi-e-azt,-hogy-örökölje-a-szülei-nemzetiségét,-megtartsa-azt-és átruházza-a-saját-gyermekre.-értéket-jelent-e-mindez-számba?-Ha-igen,-értékrendsze-rében-milyen-helyet-foglal-el,-milyen-súlyt-kap?-a-vélemények-dimenzióján-azt-vizsgáljuk, hogy-milyen-vélemények-fogalmazódnak-meg-a-nemzetiség-megtartása-és-átörökítése kapcsán,-hogyan-reagál-az-egyén-az-ilyen-véleményekre.-a-döntés-dimenziója-azt-fejezi-ki, hogy-amikor-választani-kell,-akkor-milyen-döntés-születik.-az-indoklás-dimenziója-pedig azt-tükrözi,-hogy-az-egyén-mivel-magyarázza,-hogyan-indokolja-meg-ezeket-a-döntéseit.

az-alapiskola-tanítási-nyelve-a-nemzeti-identitás-állapotának-második-kulcsténye-zője.-az-alapiskola-a-gyermekkori-szocializáció-második-szakaszában-játszik-kulcssze-repet,-s-így-a-nemzeti-identitás-alakulását-is-befolyásolja.-Hogy-valóban-betölti-ezt-a szerepet,-arról-ma-már-temérdek-adattal-rendelkezünk.-az-érzések-dimenzióján-az előző-kulcstényezőhöz-hasonlóan-azt-kutatjuk,-kötődik-e-a-magyar-szülő-a-magyar-isko-lához,-fontosnak-érzi-e,-hogy-oda-járassa-a-gyermekét.-a-vélemények-dimenzióján-az iskolaválasztással,-anyanyelvi,-illetve-a-szlovák-nyelvű-oktatással-kapcsolatos-vélemé-nyekre-fókuszálunk.-a-döntés-dimenzióján-pedig-azt,-hogy-végül-magyar-vagy-szlovák tanítási-nyelvű-iskolába-íratja-e-a-szülő-a-gyermekét.-az-indoklás-dimenzióján-pedig

ezúttal is,- akárcsak- a- nemzeti- identitás- állapotának- többi- tényezőjénél,- a- döntéssel kapcsolatos-ideológiákra-vagyunk-kíváncsiak.

Hasonlóképpen-követhető-nyomon-a-nyelvhasználat-és-a-társ-nemzetisége.-az-érzések-dimenzióján:-hogyan-viszonyulunk-a-magyar-nyelvhez?-fontos-számunkra-a-használata?-Hogyan-érezzük,-fontos-a-partner,-majdani-vagy-akár-már-megszületett-gyermekeink-édesanyja/édesapja-nemzetisége?-a-vélemények-dimenzióján:-mi-a-véleményünk-a-nyelvhasználatról?-mi-a-véleményünk-arról,-hogya-gyereünk-tudjon-magyarul-és-használja-a-magyar-nyelvet?-mi-a-véleményünk-arról,-hogya-közterületen-beszélhetünk-e-magyarul?-mi-a-véleményünk-arról,-ha-a-társunk-bár-magyar,-szlovákul-beszél-a-gyereünkkel?-mit-gondolunk-arról,-hogya-más-nemzetiségű-partnerrel-hogyan-alakulhat-majd-nemzetiségi-szempontról-az-életünk?-a-családunk-élete?-milyen-nyelven-fogunk-beszélni?- egyáltalán- van- véleményünk- ezzel- kapcsolatban?- a- döntés- dimenzióján: azokban-a-helyzetekben,-amikor-ez-rajtunk-múlik,-milyen-nyelven-beszélünk-és-milyen-nemzetiségű-partnert-választunk.-s-az-indoklás-dimenzióján:-hogyan-indokoljuk-meg-magunknak-és-másoknak-ez-irányú-döntéseinket.

az-egyes-dimenziók-illeszkedése,-illetve-a-köztük-levő-feszültségek-alapján-állapítható-meg-a-nemzeti-identitás-állapota.-valamennyi-dimenzió-a-nemzeti-identitás-alkotórésze,azonban-az-asszimiláció-szemszögéből-nézve-a-döntések-dimenziója-a-legfontosabb.Lehetnek-ugyanis-magarságpozitív-érzéseink,-véleményeink,-ha-nem-hozunk-magarságpozitív-döntéseket,-bárhogy-indokoljuk-is-őket,-azzal-asszimilációt-generálunk.-a-döntés-dimenziója-tartalmazza-azokat-a-kulcsfontosságú-döntéseket,-amelyek-befolyásolják-az-asszimiláció-folyamatát.-ezek-a-kulcsfontosságú-döntések:-1.-a-nemzetiség-és-nemzetválasztás-(saját-magam-és-gyermeim-száma),-2.-az-alapiskola-választás-a-gyermekek-száma,-3.-a-nyelvválasztás-családi-és-nyilvános-környezetben-és-4.-a-párválasztás.

a-szlovákiai-magyarok-szociológiai-kutatásának-jelenlegi-szakaszában-már-többszörösen-bizonyított-ezen-tényező-k-hatása-a-nemzeti-identitás-állapotára,-s-ezen-keresztül-az-asszimiláció-folyamatára.-Tudjuk,-hogya-természetes-fogyás-csak-részben-természetes,ugyanis-az-alacsonyabb-magyar-termékenységnek-csupán-egyik-oka,-hogya-magyar-nők-egyre-kevesebb-gyermekeket-szülnek.-a-másik-oka,-hogya-magyar-nők-egyre-kevesebb-magyar-nemzetiségű-gyermekeket-szülnek,-vagyis-a-magyar-nők-által-szült-gyermekek-egy-része-a-szülők-döntése-alapján-szlovák-nemzetiségű-gyermekek-van-nyilvánítva,-azaz-a-nemzetiség-átörökítése-csak-részben-történik-meg-(vegyes-szülőpár-esetében-ez-valószínűbb,-mint-homogén-magyar-szülőpár-esetében,-de-az-utóbbiaknál-is-előfordul).

az-asszimilációt-generáló-következő-kulcsfontosságú-döntés,-az-alapiskola-választása-nemcsak-a-gyermek-nemzeti-identitása-állapotának-alakulására-hat-ki,-hanem-ezen-keresztül-a-nyelvhasználatra-(beleértve-a-családi-nyelvhasználatot-is),-sőt-számos-adatunk-alátámasztja,-hogya-házastárs-által-végzett-magyar-tanítási-nyelvű-alapiskola-részben-semlegesítheti-a-magyar-szlovák-vegyes-házasságok-asszimiláló-hatását,ugyanakkor-a-szlovák-tanítási-nyelvű-iskolának-még-a-homogén-magyar-házasságban-is-lehet-asszimiláló-hatása.

ezeket-a-nemzeti-identitás-állapota-szempontról-kulcsfontosságú-döntéseket-többször-fiatalkorban-hozzuk,-illetve-gyermekkorunkban-hozzák-hozták-helyettünk-az-akkor-még-(az-esetek-többségében)-fiatal-szüleink.-az-asszimiláció-tehát-leginkább-a-gyermekeket-és-a-fiatalokat-érinti.-ezt-a-demográfiai-számítások-is-kimutatják:-egy-nemzedéken-belül-a-10-14-évesek-és-a-30-34-évesek-korcsoportjában-az-ugyanannyi

idős- szlovákokhoz- viszonyítva- a- magyar- népességnél- 5- 7- százalékponttal- nagyobb fogyasztó- mutatható- ki,- ami- csakis- az- asszimilációs- folyamatokkal- magyarítható. (gyurgyik-2012,-143.-p.)

mit-mondanak-minderről-az-empirikus-adatok?

2014-es-kutatási-eredmények

a-tanulmány-következő-részében-a-szlovákiai-magyarok-nemzeti-identitásának-néhány-vetületével-foglalkozom,-mégpedig-korcsoportos-megközelítésben,-mivel-arra-a-kérdésre-keresem-a-választ,-hogya-különböznek-e-egymástól-az-egy-korcsoportok-a-nemzeti-identitás-hoz-kötődő-(néhány)-érzések-és-döntések-dimenzióján-(kulcsfontosságú-döntéseikben).

az-adatok-a-fórum-kisebbségkutató-intézet-2014-tavasza-n-lefolytatott-kutatásából származnak.-ez-a-kutatás-kérdőíves-módszerrel-készült-dél-szlovákia-78-településén, 3000-es-elemszámú-felnőtt-magyar-lakossági-mintán,-kvótás-mintavétellel,-amely-nem, kor,-iskolai-végzettség,-kerületi-és-járási-megoszlás,-illette-város-falu-mutatók-szerint reprezentatív.-az-1.-táblázat-a-minta-korcsoportos-megoszlását,-illette-a-minta-korcsoportos-struktúrájának-a-lekérdezés-során-történt-módosulását-jeleníti-meg:

1. táblázat. a-mintasokaság-korcsoportos-megoszlása

Korcsoport	Minta	Beérkezett	Eltérés	Minta %	Beérkezett %	Eltérés %
18-34	834	834	0	27,9	28,2	0,3
35-55	1058	1070	12	35,2	36,2	1
55 fölött	1108	1052	-56	36,9	35,6	-1,3
Összesen	3000	2956	44	100	100	

mielőtt-rátérnék-a-fentebb-jelzett-kérdés-megválaszolására,-röviden-ismertetem-a-válaszadók-és-környezetük-néhány-mikrotársadalmi-jellemzőjét,-melyek-befolyásolhatják a-magyarsággal-kapcsolatos-érzéseiket-és-kulcsfontosságú-döntéseiket.

ami- a- válaszadók- származását- illeti,- mindhárom- korcsoport- esetében- a- magyar nemzetiségű- szülők- dominálnak.- a- legfiatalabb- korcsoport,- vagyis- a- 18-34- évesek 93%-a- is- homogén- magyar- szülőpár- gyermeke- (95%- magyar- anya,-93%- magyar- apa), 7%-vegyes- házasságból- származik- (6%-szlovák,- 1%-roma-szülő).- ugyanez- érvényes- az idősebbek- esetében- is,- tehát- e- mutató- tekintetében- nincs- említésre- méltó- különbség- a három- korcsoport- között.

a- gyermekkori- családi- nyelvhasználat- mondhatni- hűen- tükrözi- a- származást:- mindhárom- korcsoportban- a- magyar- volt- a- domináns- nyelv.- a- legfiatalabb- korcsoport- 92%-ával- is- magyarul- beszéltek- otthon- a- szülei,- 4%-kal- inkább- magyarul,- 2%-kal- egyformán magyarul- és- szlovákul- (tehát- a- korábbi- kutatásainkhoz- hasonlóan- újra- megmutatkozik, hogy- a- vegyes- családokban- sem- hiányzott- a- magyar- nyelvhasználat,- sőt,- többségükben ez- volt- a- gyakoribb- nyelv).¹⁵

15- már-többször-rámutattunk,-hogya-ez-csak-a-szlovák-szülő-magyar-nyelvtudásának-köszönhető,-és-az-ő-magyar-tudásuk-háttérében-gyakran-nyomon-követhető-a-magyar-származás.

milyen- a- válaszadók- deklarált- identitása,- azaz- milyen- nemzetiségűnek- tartják magukat?-mindhárom-korcsoportban-95%-körül-mozog-a-magukat-magyar-nemzetiségűnek- vallók- aránya- (a- maradék- 3%- szlováknak,- 2%- egyéb- nemzetiségűnek- tartja magát).-Tehát-e-szempontról-sem-tapasztalunk-különbséget¹⁶ a-fiatalabbak-és-az-idősebbek-között.

azon- kívül,- hogy- megkérdeztük,- milyen- nemzetiségűek,- a- válaszadóknak- arra- is lehetőséget-adtunk,-hogy-a-lehető-legpontosabban-beazonosíthassák-magukat-(2.-táblázat).- ezek- a- válaszok- is- alátámasztják,- hogy- mindhárom- korcsoportban- azonosnak tekinthető- a- magyarok- részaránya- (bár- az- egyes- személyes- etnonimok- részaránya különbözik,-ennek-elemzése-azonban-nem-kapcsolódik-szorosan-a-tanulmány-témájához,-így-most-eltekintünk-tőle).

2. táblázat. minek-tartja-magát?¹⁷

	18-34 éves	35-55 éves	55 év feletti
Magyar	25,6	26,4	31,6
Szlovákiai magyar	43,7	47,9	40,9
Felvidéki magyar	20,0	14,6	20,6
Szlovák származású magyar	2,4	3,3	1,4
Roma származású magyar	3,6	2,0	1,5
MAGYAR összesen	95,3	94,2	96,0
Magyar származású szlovák	2,2	3,5	2,7
Roma származású szlovák	0,2	0,2	0,1
Roma	1,2	1,4	0,6
Egyéb. Ha összehasonlítjuk a nemzetiséggel, akkor ezek valószínűleg szlováknak tartják magukat	1,1	0,7	0,6

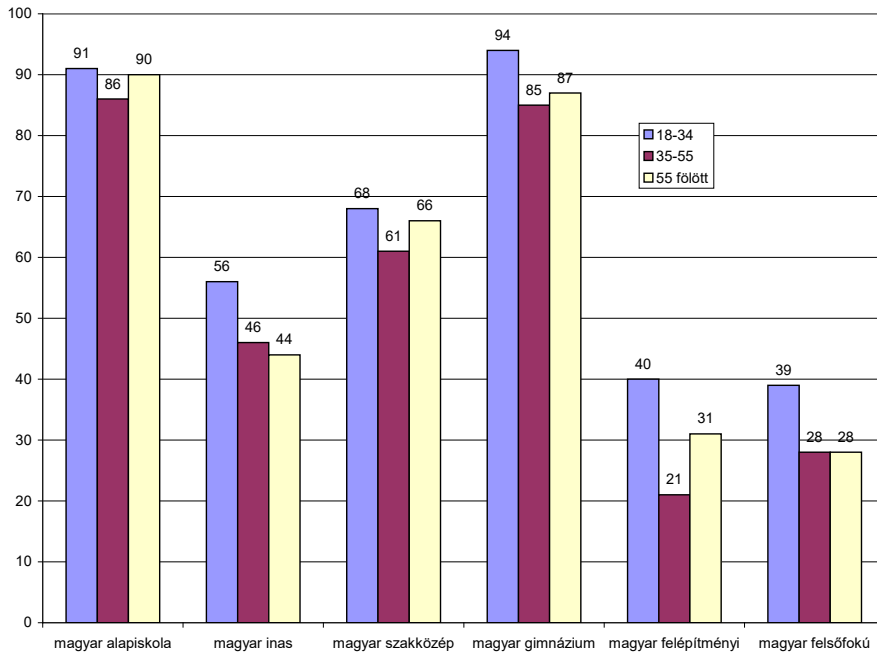
Forrás: f örüm-k isebbségkutató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-r észlege,-2014.

az-oktatás-nyelve-szerint-a-legfiatalabbak-között-a-felépítményi-(szakosító)-iskolák-és az-egyetem-kivételével-valamennyi-iskolátípusban-a-magyar-tannyelvű-iskolát-végzetek vannak-többségben.-91%-a-magyar-tannyelvű-alapiskolát,-56%-a-magyar-szaktanintézetet,-68%-a-magyar-szakközépiskolát,-94%-a-magyar-gimnáziumot-végzetek-aránya. magyar-egyetemi-végzettsége-40-százalékuknak-van.-Ha-összehasonlítjuk-ezeket-az adatokat-a-két-idősebb-korcsoport-által-végzett-iskolák-tannyelvével-(1.-ábra),-akkor-azt látjuk,-hogy-hozzájuk-képest-a-legfiatalabbak-korcsoportjában-nőtt-a-magyar-iskolákat végzetek-aránya.-ez-minden-bizonyal-annak-is-köszönhető,-hogy-sok-magyar-fiatal (egészen-pontos-adatokkal-nem-rendelkezünk)-a-határ-menti-magyar-településekre-jár középiskolába,-valamint-a-szlovákiai-oktatási-palettán-tíz-éve-megjelent-a-magyar-tannyelvű s-elye-János-egyetem.-de-a-magyar-alapiskolát-végzetek-esetében-is-kimutatható-egy-5-százalékpontos-javulás,-hiszen-a-legfiatalabbak-91-százalékához-képest-a középső-korcsoportnak-csak-86-százaléka-végzett-magyar-alapiskolát.-az-iskola-tannyelvét-illetően-tehát-van-különbség-a-három-korcsoport-között,-de-ez-a-legfiatalabbakra-nézve-pozitív,-a-magyar-identitás-erősítését-feltételező-változás.-

16- a-háttérben-persze-egy-pillanatig-sem-feledkezhettünk-meg-arról,-hogy-magynak-lenni-sok-féleképpen-lehet.

17- ahol-nincs-másképp-feltüntetve,-az-adatok-százalékban-értendők.

1. ábra. az-egyes-korcsoportok-által-végzett-iskolák-tanítási-nyelve

Forrás: fórum-kisebbségkutatató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-részlege,-2014.

milyen-a-tágabb-közeg-nemzetiségi-összetétele?-a-tágabb-közeg-alatt-a-tágabb-családot, munkatársakat,-barátokat,-szomszédokat,-munkahelyi-főnököket-és-a-leggyakoribb-üzlet-társakat,-klienseket-értem,-továbbá-a-lakhelyen-a-legbefolyásosabb-és-legközkedveltebb embereket,-akikről-feltételezhető,-hogym-formális-és-informális-véleményvezér-szereppel bírnak-a-magyarsággal-kapcsolatos-kérdéskörben-is.-amint-azt-a-3.-táblázat-szemlélteti, a-tágabb-közeg-nemzetiségi-összetételét-tekintve-helyzetfüggő,-de-összesítve-magyar vagy-inkább-magyar-jellegű,-és-ez-mindhárom-korcsoportra-érvényes.

3. táblázat.-a-tágabb-közeg-nemzetiségi-összetétele-korcsoportos-bontásban

	18-34 éves			35-55 éves			55 éven felüli		
	M	IM	ÖM	M	IM	ÖM	M	IM	ÖM
Tágabb család	67	30	97	67	29	96	67	29	96
Munkatársak	46	32	78	40	35	75	44	33	77
Barátok	53	40	93	51	42	93	61	35	96
Szomszédok	58	29	87	56	32	88	57	28	85
Főnökök	50	18	68	46	17	63	48	16	64
Üzleti partnerek, kliensek	24	32	56	19	38	57	23	37	60
Lakhelye legbefolyásosabb emberei	56	30	86	56	29	85	57	26	83
Lakhelye legközkedveltebb emberei	60	30	90	60	31	91	62	26	88
A helyi képviselők	56	32	88	56	31	87	51	32	83

m--magyar,-im--inkább-magyar,-öm--a-magyarok-aránya-összesen.-Forrás:fórum-kisebbségkutatató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-részlege,-2014.

a-tágabb-család-tagjainak-nemzetisége-mindhárom-korcsopornál-három-esetből-kettőben-magyar,-egy-esetben-többnyire-magyar.

a-munkatársak-75-78-százaléka-magyar-vagy-inkább-magyar.-az-inkább-szlovákok aránya-mindhárom-korcsopornál-20%-körülmozog,-kimondottan-szlovák-munkatársak a-válaszadók-5-7-százalékának-van,-tehát-itt-sincsnek-meghatározó-korcsoportbeli különbségek.

a-barátok-is-magyarok-vagy-inkább-magyarok-(93-96%,-a-legidősebbeknek-van-a legtöbb-magyar-barátja).-Csak-szlovák-barátai-minden-korcsoport-nem-egészen-1-százalékának-vannak.-az-inkább-szlovák-barátok-aránya-3-7%-között-mozog,-3%-a-legidősebbeknél,-7%-a-középső-és-a-legfiatalabb-korcsopornál.

a-szomszédok-56-58-százaléka-magyar,-28-32-százalékuk-inkább-magyar,-az-inkább szlovák-és-szlovák-szomszédok-12-14-százalékot-tesznek-ki,-közülük-is-az-inkább-szlovákok-vannak-többségben-a-szlovákokhoz-képest,-mindhárom-korcsoportban.

a-munkahelyi-főnökök-közül-a-magyarok-aránya-46-50%-között-mozog,-a-legfiatalabb-korcsoportra-jellemző-a-leginkább-a-magyar-feljebbvaló.-a-magyar-vagy-inkább magyar-főnökök-együtt-63-68-százalékot-tesznek-ki,-ez-esetben-is-a-legfiatalabbak javára-billen-a-mérleg-nyelve.-a-közvetlen-főnökök-sok-esetben-képesek-befolyásolni-az alkalmazottak-döntéseit,-ezért-nem-mellékes,-hogy-a-két-idősebb-korcsoportban-jellemzőbb-az-inkább-szlovák,-de-főleg-a-szlovák-főnök:-a-legfiatalabbak-18-százalékának,-a-két-idősebb-korcsoport-22-százalékának-van-szlovák-főnöke.-Tehát-a- fiatalok-e-téren-jobb-helyzetben-vannak.

a-magyar-üzleti-partnerek-részaránya-56-60%-(leginkább-a-legidősebb-korcsoportban).-a-többi-üzleti-partner-mindhárom-korcsoportban-többnyire-inkább-szlovák-vagy szlovák.

a-lakhelyen-a-legbefolyásosabb-emberek-57%-a-magyar,-26-30-százalékuk-többnyire-magyar-(26%-a-legidősebb-korcsopornál),-nagyjából-15%-többnyire-szlovák-vagy szlovák.-a-legközkedveltebb-emberek-90-százaléka-magyar-vagy-inkább-magyar,-a-helyi képviselő-testületben-is-a-magyarok-vagy-többnyire-magyarok-dominálnak-mindhárom korcsoport-szerint.

Összegezve-elmondható,-hogy-a-válaszadók-tágabb-családi-környezete,-valamint társas-közegüknek-a-fentiekben-bemutatott-szeletei-mindhárom-korcsoport-esetében magyar-vagy-inkább-magyar-jellegűek

most-pedig-nézzük-meg,-hogy-ez-a-három-korcsoport,-amely-a-fentiekben-ismertett-mikrotársadalmi-jellemzők-alapján-nagy-hasonlóságot-mutat,-sőt,-bizonyos-mutatók-tekintetében-a-legfiatalabb-korcsoport-van-kitéve-legkevésbé-a-magyarságot-negatívan-befolyásoló-környezetnek,-vajon-a-nemzeti-identitáshoz-kötődő-(néhány)-érzések és-döntések-dimenzióján-(kulcsfontosságú-döntéseikben)-is-hasonló-e-vagy-pedig-szignifikánsan-különbözik-egymástól.

a-magyarsághoz-kapcsolódó-érzések-és-döntések-korcsoportok-szerint

a-kérdőívben-a-nemzeti-identitás-kulcsnézőihez-kapcsolódva-az-érzések-dimenzióján-a-következő-13-terület-szerepelt:-a-nemzetiség,-magyarul-beszélni,-magyarnak maradni,-a-gyerek-magyar-iskolába-járjon,-a-gyerek-magyar-legyen,-a-magyarlakta-településeken-legyen-magyar-alapiskola,-a-magyarság-ne-olvadjon-be,-a-magyarlakta-tele-

püléseken- legyenek- magyar- feliratok,- a magyar- fiatalok- magyar- társat- találjanak,- a következő-nemzedék-megőrizze-szülei-nemzetiségét,-a-magyarlakta-település-ne-szlovákiosodjon-el,- a magyarok- éljenek- a jogaikkal- és- a kettős- állampolgárság.- a kettős állampolgárság-nem-kulcsfontosságú-döntés,-de-mivel-e-téma-a-kutatás-időpontjában is-rezonált,-besoroltuk-a-vizsgált-változók-közé.

mennyire- kötődnek- a magyarok- ezekhez- a- területekhez?- korcsoportok- szerint mennyire-fontos,-mennyire-érték-nekik-a-magyar-nemzeti-identitás-rajtuk-keresztül-közvetítődő-újratermelése,-megőrzése?

nézzük-előbb,-milyen-fontosságot-tulajdonítanak-ezeknek-a-legfiatalabb-korcsoport tagjai,-vagyis-a-18-34-évesek.

az-2.-ábra-a-„nagyon-fontos”-válaszok-arányát-szemlélteti.-a-18-34-évesek-számára-az-a-legfontosabb,-hogyliegenek-magyar-alapiskolák-(66%),-hogymagyarok-maradjunk-(59%),-s-a-magyarok-éljenek-a-jogaikkal-(57%).

a-preferenciák-háttérben-azonban-felsejlik-két-ellentmondás.-az-egyik-a-nemzetiség- fontosságának- megítélése,- ami- a- legfiatalabbak- kevesebb- mint- fele- számára nagyon-fontos-(47%).¹⁸ ez-azért-figyelemre-méltó,-mert-feltételezhető,-hogya-az-érzelmi kötődésnél-a-nemzetiség-a-kiindulópont.-Ha-ehhez-nem-kötődik-valaki,-akkor-a-többi területhez-is-kevésbé-kötődik,-viszont-minél-fontosabb-valakinek-a-nemzetiség,-annál valószínűbb,-hogynemcsak-az-érzelmi-kötődés-szintjén,-hanem-döntéseiben-is-fokozottabban-fogja-érvényesíteni-a-magyarságát,-mint-az,-akinek-kevésbé-vagy-egyáltalán nem-fontos-a-nemzetisége.

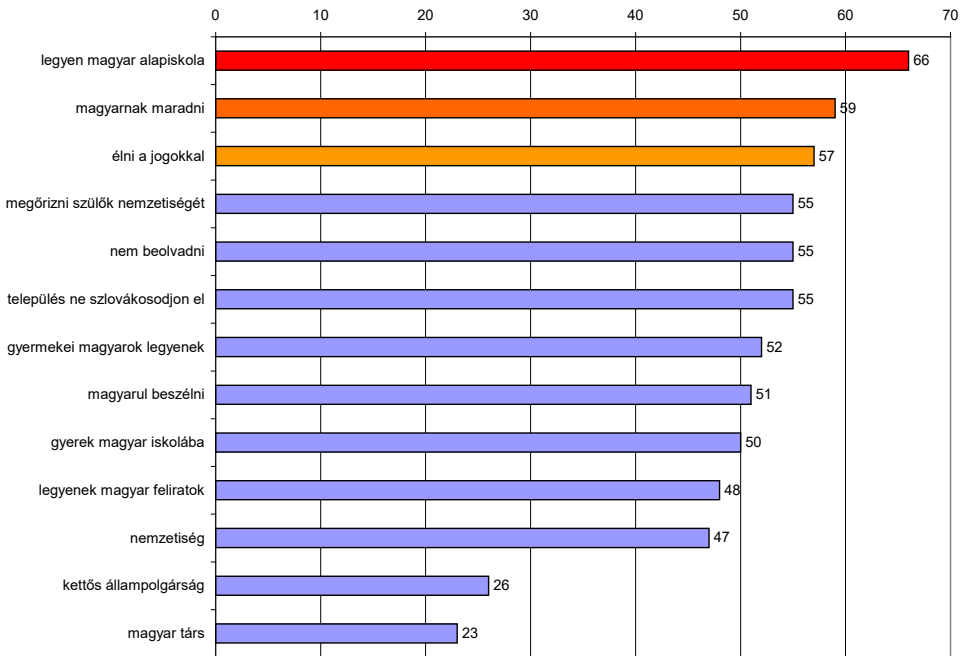
a-másik-ellentmondás-abbamutatkozik-meg,-hogymiközben-a-harmadik-legpreferáltabb-terület-az,-hogya-magyarok-éljenek-a-jogaikkal,-a-legfiatalabb-korcsoport-alig fele-vagy-annál-is-kevesebben-tartják-nagyon-fontosnak-azokat-a-területeket,-amelyek ugyan-létező-jogok,-de-a-magyarok-nem-mindig-érvényesítik-óket:-azt,-hogya-gyerekmagyar-alapiskolába-járjon,-valamint-azt,-hogymagyarul-beszéljünk,-minden-második 18-34- éves- tartja- nagyon- fontosnak,- a magyar- feliratokat- pedig- 48- százalékuk. ezeknél-már-csak-a-kettős-állampolgárság-és-a-magyar-társ-kevésbé-fontos.-a-kettős állampolgárságot-minden-negyedik-18-34- éves-tartotta-nagyon-fontosnak,-azt,-hogymagyar-társalgyen,-23-százalékuk.¹⁹

most-pedig-hasonlítsuk-össze-a-három-korcsoport,-a-18-34-évesek,-a-35-55-évesek-és-az-55-éven-felüliek-preferenciáit-(3a.-és-3b.-ábra).

18- a-nemzetiség-egy-17-értékből-összeállított-értékrendben-a-kilencvenes-években-a-második legfontosabb-volt,-a-kétezres-években-a-hetedik-helyre,-2011-es-kutatásunk-szerint-pedig-a kilencedik-helyre-szorult-vissza--mindez-felnőtt-szlovákiai-magyar-lakossági-mintán.-Történt mindez-akkor,-amikor-felgyorsult-a-magyarok-fogyása,-amelynek,-mint-tudjuk,-elsődleges-oka az-asszimiláció.

19- miközben- a- kettős- állampolgárság- nem- kulcsfontosságú- a- nemzeti- identitás- állapotának,- a társ-nemzetisége- viszont- igen!

2. ábra. mennyire-tartja-fontosnak?-,n agyon-fontos”---18-34-évesek

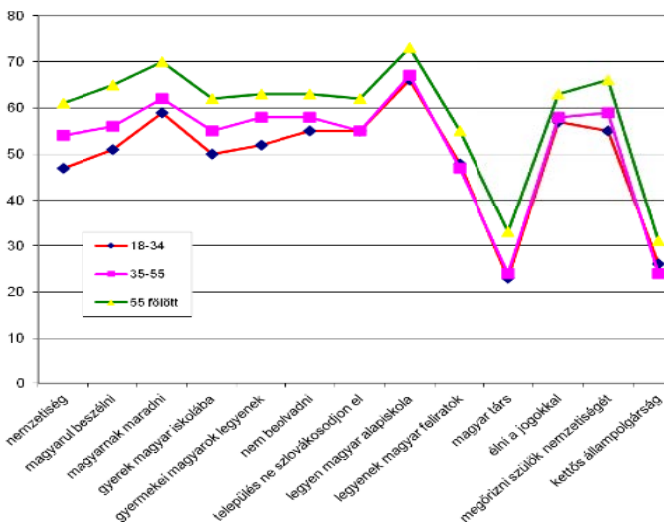
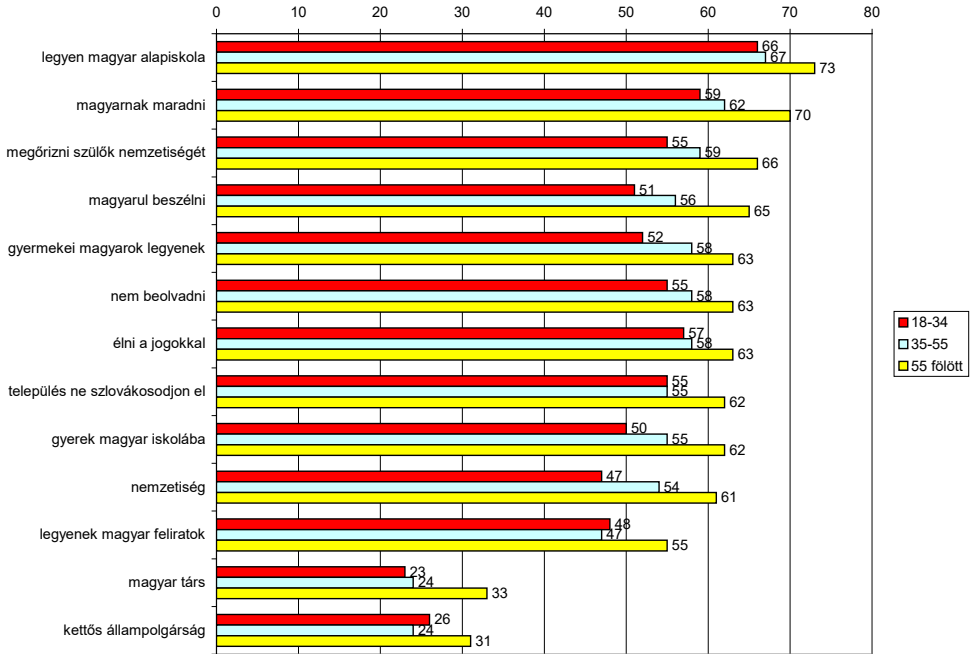
Forrás: f órum-k isebbségkutató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-r észlege,-2014.

a-3a.-ábrán-jól-látható,-hogya-egyes-területeket-a-három-korcsoport-eltérő-mértékben preferálja.- ez- abban- nyilvánul- meg,- hogy- az- idősebbekhez- viszonyítva- a- fiatalabbak kevésbé- tartják- őket- nagyon- fontosnak.- s- ez- ugyanúgy- megfigyelhető- a- legidősebbek és- a- középső-korcsoport- viszonylatában,- mint- a- középső-korcsoport- és- a- legfiatalabbak viszonylatában.- Három- kivétel- van,- ez- pedig- a- legfiatalabbak- és- a- középső-korcsoport viszonylatában- mutatkozik- meg,- mégpedig- a- település- elszlovákosodását,- a- magyar- feliratokat- és- a- kettős- állampolgárságot- illetően,- amelyeket- a- legfiatalabbak- egyformán fontosnak- vagy- enyhén- fontosabbnak- ítélnék,- mint- a- középső-korcsoport,- viszont- a- legidősebbek- számára- még- ennél- is- fontosabbak.- vagyis- a- többi- területhez- hasonlóan- ezeket- is- a- legidősebb-korcsoport- tartja- a- legfontosabbnak.

a-3b.-ábra- ugyanezeket- a- preferenciákat- jeleníti- meg- más- grafikai- szemléltetéssel. így- még- inkább- szembetűnő,- hogy- az- idősebb-korcsoportok- valamennyi- területet- fontosabbnak- tartják,- mint- a- fiatalabbak.- Tehát- az- említett- három- területet- kivéve- az- összes- többi- terület- preferenciája- a- 18-34- évesek- korcsoportjában- a- legalacsonyabb. ugyanakkor- ezen- az- ábrán- az- is- jól- kirajzolódik,- hogy- az- egyes- értékek- fontossági- sorrendje- nagyrészt- mindhárom-korcsoportnál- azonos.- Csaknem- azonosak- a- csúcsok,- és- azonosak- a- völgyek.- a- három- csúcs- közül- kettő- mindhárom-korcsoportnál- azonos- -- a- magyarul-településen- legyen- magyar- alapiskola,- magyarnak- maradni- -, -a- harmadik- csúcs- a- legfiatalabbnál- a- már- említett- jogérvényesítés,- a- másik- két- korcsoportnál- pedig- a- szülők- nemzetiségének- megőrzése.- f- így- eljünk- meg,- hogy- a- nemzetiségnek- a- két- idősebb-korcsoport- is- kisebb- fontosságot- tulajdonít:- talán- nem- véletlen,- hogy- magyar-

ságértékeihez-képest-kulcsfontosságú-döntéseiben-ez-a-két-korosztály-sem-volt-mindig konzisztens,-hiszen-ahogy-említettem,-a-magyarok-számának-apadása-nem-új-keletű, tehát-nem-írható-csakis-és-elsősorban-a-legfiatalabbak-számlájára.-viszont-az-adatokból-az-is-kiderül,-hog- valóban-a- legfiatalabbak-azok,-akikre-a- leginkább-jellemző-a kulcsfontosságú-döntésekhez-kapcsolódó-területek-preferenciacsökkenése.

3a. és 3b. ábra.-mennyire-tartja-fontosnak?-„nagyon-fontos”--korcsoportok-szerint

Forrás: fórum-kisebbségkutató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-részlege,-2014.

azonban-a fiatalabb-korcsoportokban-az idősebb-korcsoportokhoz-képest-nemcsak-a nemzeti- identitás- érzések- dimenziójának- fentebb- vizsgált- területein- tapasztalható gyengébb-kötődés,-hanem-kulcsfontosságú-döntéseikben-is-„visszafogottabbak”-a fiatalabbak-az idősebb-korcsoportoknál.

először-azt-nézzük-meg,-hogyan-mutakozik-ez-meg-az-első-kulcsfontosságú-döntésben,-a-saját-nemzetiség-megtartásában-és-annak-a-továbbörökítésében-(4.-táblázat).-a-kérdőívben-feltüntetett-származáshoz-(saját-szülők-nemzetiségéhez)-képest-egyik-korcsoportban-sem-tapasztaljuk,-hogycsökkenet-volna-a-magyar-nemzetiségű válaszadók-aránya.-a-saját-nemzetiségben-bevallásuk-szerint-tehát-nem-történt-változás.-de-a-megkérdezett-magyar-nemzetiségéhez-viszonyítva-csökkenet-a-magyar-nemzetiségű-gyermekek-és-unokák-aránya,-ami-jelzi,-hogya-nemzetiség-következő-nemzedékre-való-átörökítése-nem-mindig-sikerült.-s-korcsoportok-szerint-szemlélve-az-adatokat,-ez-nemzedékről-nemzedékre-egyre-kevésbé-sikerül.-a-35-55-évesek-és-az-55-éven-felüliek-korcsoportjában-szülő-gyermek-viszonylatban-2-2%-a-veszteség,-a-18-34-évesek-korcsoportjában-már-10%.-a-legidősebbeknél-a-nagyszülőkhoz-képest-az-unokák-nemzedékében-10%-os-lemorzsolódás-mutakozik-(ez-szülő-gyermek-viszonylatban 8%)-a-középső-korcsoportban-a-nagyszülők-és-unokák-viszonylatában-már-19%-(szülő-gyermek-viszonylatban-17%).-a-legfiatalabb-korcsoportban-még-nincsenek-unokák,-de-mindhárom-korcsoport-közül-épp-itt-tapasztalható-a-legnagyobb-fogyás-szülő-gyermek-viszonylatban,-s-ez-nagy-valószínűséggel-vetíti-elő-a-következő-generációban-a-leendő magyar-unokák-arányának-csökkenését.-vagyis-a-saját-nemzetiség-következő-nemzedékre-való-átörökítésében-az-idősebbekhez-képest-a-fiatalabbak-mindig-sikertelenebbek.-Tehát-a-szülők-nemzetiségének-átörökítése-és-a-magyar-nak-maradni,-vagyis-a-13-felsorolt-területből-a-második-és-harmadik-legfontosabbnak-ítélt-érték-tekintetében-az-érzések-és-a-döntések-dimenzióján-nincs-teljes-összhang.

4. táblázat.-a-válaszadó,-gyermek-és-unokája-nemzetisége

	18-34	35-55	55 fölött
a megkérdezett magyar	95	94	96
gyermek magyar	85	92	94
unokája magyar	-	75	86

Forrás:-f-órum-k-isebbségkutató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-r-észlege,-2014.

a-nemzetiség-átörökítése-részleges-sikertelenségének-meghatározó-tényezője-egy-további-kulcsfontosságú-döntés,-a-párválasztás.-a-18-34-évesek-85-százalékának-van-magyar-partnere,-15-százalékuk-él-vegyes-kapcsolatban.²⁰ Összehasonlítva-a-három-korcsoportot (4.-ábra)-épp-a-legfiatalabbaknál-a-legmagasabb-a-vegyes-kapcsolatok-aránya,²¹-s-el-

20- Házastársi-és-élettársi-kapcsolatokról-van-szó,-nem-együtt-járásról.-a-18-34-évesek-39-százaléka-él-partnerkapcsolatban,-ebből-26%-házasságban,-13%-élettársi-kapcsolatban.-56% nőtlen,-illetve-hajadon.-28%-nak-van-gyermek,-ebből-48%-nak-egy-gyermek,-45%-nak-két-gyermek,-6%-nak-három-gyermek-van.

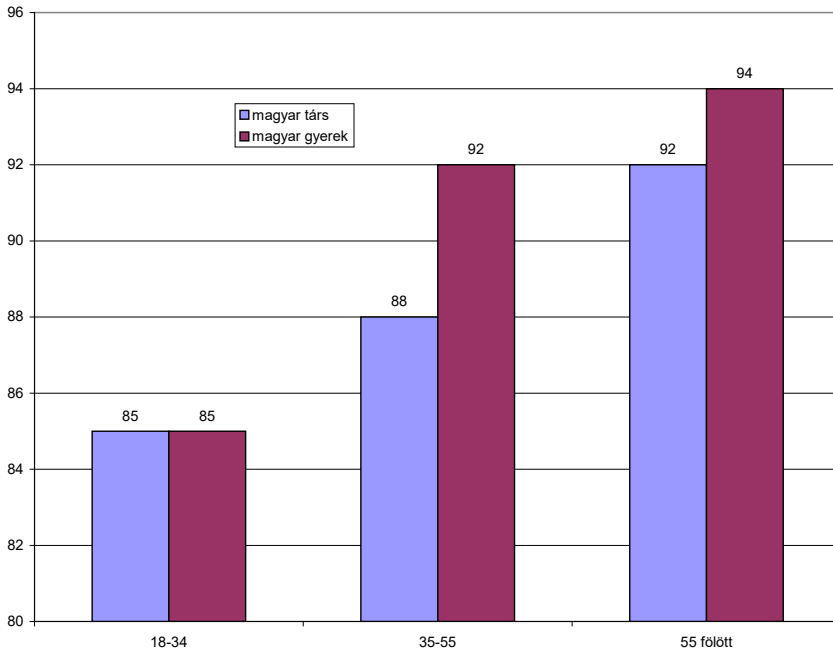
21- itt-emlékeztetnék-rá,-hogya-magyar-társ-fontossága-a-csökkenő-korral-arányosan-csökken-(a-legfiatalabbaknak-csak-23-százaléka-tartotta-fontosnak,-hogymagyar-társa- legyen).

mondhatjuk, hogy akárcsak a másik két korcsoport esetében, a 18–34 éveseknél is első sorban magyar–szlovák vegyes házasságokról/kapcsolatokról van szó.

a korábban bemutatott jellemzőknél nem tapasztaltunk számottevő különbségeket a három korcsoport között. az egyetlen mikrotársadalmi tényező, amelyben különbségek egymástól, a párkapcsolat jellege.

a vegyes párkapcsolat aránybeli eltérése a három korcsoport között oka is, következménye is az értékek dimenzióján tapasztalt eltérő kötődéseiknek és a kulcsfontosságú döntések terén tapasztalható különbségeknek. mivel korcsoportonként egyre kevésbé fontos a magyar partnerkapcsolat, könnyebben alakulnak ki vegyes kapcsolatok, s a homogén magyar kapcsolatokhoz képest ezekben a vegyes kapcsolatokban ritkább a magyar nemzetiség következő generációra való átörökítése. minél alacsonyabb a homogén magyar kapcsolatok részaránya, annál kevesebb magyar nemzetiségű gyermek van a következő generációban. s míg a két idősebb korcsoportban még magasabb a magyar nemzetiségű gyermekek aránya a homogén magyar kapcsolatok arányánál, vagyis vegyes kapcsolatból is született magyar gyermek, a legfiatalabb korcsoportban a magyar gyermekek aránya megegyezik a magyar kapcsolatokéval, amiből arra következtethetünk, hogy a múlttól eltérően magyar gyermek már csak homogén magyar kapcsolatból születik. vagyis a vegyes kapcsolatokra egyre kevésbé vagy egyáltalán nem jellemző, hogy a gyermek a magyar partner nemzetiségét örökölje.

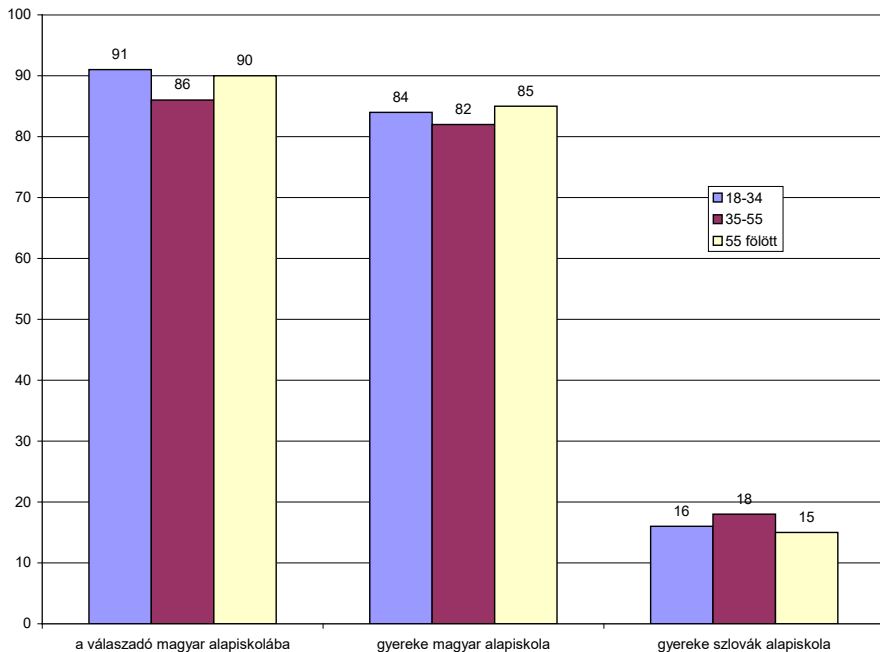
4. ábra. a magyar nemzetiségű házastársak/partnerek és a magyar nemzetiségű gyermekek korcsoportok szerint

Forrás: Fórum-kisebbségkutató-intézet-szociológiai-és-demográfiai-kutatások-észleze, 2014.

ugyanez- a- jelenség- nyilvánul- meg- fokozott- mértékben- a- következő- kulcsfontosságú döntés,-az-iskolaválasztás-esetében.

5. ábra.-milyen-alapiskolába-járt-a-válaszadó,-és-milyenbe-a-gyermekei-korcsoportok szerint

Forrás: f őrum-k isebbségkutató-intézet-szociológiai-és-d emográfiai-k utatások-r észlele,-2014.

ezek-az-adatok-elsődlegesen-arról-szólnak,-hogy-mindhárom-generációban-a-következő- nemzedékhez- viszonyítva- csökkent- a- magyar- alapiskolába- járatott- gyermekek aránya,-hiszen-a-szülői-nemzedékből-többen-végeztek-magyar-alapiskolát,-mint-a-gyermekeik-nemzedékéből.

Tehát-hiába-tartják-a-magyarok-a-legfontosabbnak-azt,-hogy- legyen-magyar-alapiskola,-hiába-kötődnek-érzelmileg-a-magyar-iskolákhoz,-döntéseikben-nem-mindig-állnak ki-mellettük,-hiszen-egy-részük-a-gyermekét-szlovák-iskolába-íratja.-Hiába-érzik-fontosnak,-hogy-élni-kell-a-jogainkkal,-ha-a- gyakorlatban-nem-ezt-teszik.-már-az-érzések-és döntések-dimenziója-között-megmutatkozó-itt-felvázolt-feszültségek-is-jelzik-a-szlovákiai-magyar-identitás-állapotának-bonyolultságát,-s-akkor-a-vélemények-és-indoklások dimenziójáról-még-egy-szót-sem-szóltunk.

Összegzés

valóban-igaz-tehát,-hogy-a-fiatalok-az-asszimiláció-elsődleges-hordozói?-egyszer-hallottam-egy-történetet-egy-kutató-ellátogatott-egy-vegyes-lakosságú-faluba,-ahol-az-idősek-elpanaszkodták-neki,-hogy-már-csak-ők-magyarok,-mert-a-fiatalokat-ez-már-nem

érdekli,-fütyülnek rá,- nekik már nem fontos magyarnak maradni.- Harminc-évvél később ugyanez a kutató ugyanabban a faluban kötött ki,- és meglepetéssel vette tudomásul, hogy az idősebbek siránkozva mesélik,- hogy rajtuk kívül nem élnek ott magyarok,- a fiatalok már nem akarnak azok lenni...

kimutattuk,- hogy a nemzeti identitás állapotát befolyásoló kulcsfontosságú döntések közül a nemzetiség átörökítésének és a magyar iskolaválasztásnak a hártása a nemzedékek közötti összehasonlításban mindig a fiatalabbakra jellemzőbb,- s a három korcsoport tekintetében a legfiatalabbakra a legjellemzőbb,- ami szorosan összefügg a vegyes párkapcsolatok részarányának korcsoportonkénti növekedésével.- mivel azonban a nemzeti identitás egész életünk során alakulhat,- nem kizárt,- hogy a hozzá kötődő érzéseket ma kevésbé preferáló,- s a kulcsfontosságú döntéseikben ma asszimilációt generáló fiatalok számára idővel mindez fontossá fontosabbá válik,- akárcsak a történetben szereplő faluban.- Csakhogy a kulcsfontosságú döntéseket fiatal korunkban hozzuk,- többnyire ekkor választunk állandó társat,- ekkor születnek a gyermekeink, akiknek nemzeti identitását a kezdetekben elsősorban szülőként magunk alakítjuk, beleértve azt is,- hogy milyen alapiskolába íratjuk őket.- s hiába változnak meg később a magyarnak lenni kérdésben vallott érzéseink és véleményeink,- a következő nemzedék identitására kiható kulcsfontosságú döntéseket,- amelyeket fiatalon hoztunk,- már nem lehet teljesen semmissé tenni.

irodalom

- A Magyar Nyelv Értelmező Szótára 1978.-budapest,-akadémiai-kiadó.
- alba,-r ichard-nee,-victor:-r ethinking-assimilation-Theory-for-a-new-era-of-immigration.-*International Migration Review*,- vol.- 31,- no.- 4,- special-issue:- immigrant-adaptation-and native-born-r esponses-int-he-making-of-americans.- (Winter-1997),- 826-974.- p. ; http://users.clas.ufl.edu/marilynm/Theorizing_black_america_syllabus_files/r_ethinking_assimilation_Theory_for_a_new_era.pdf-Letöltés:-2015.-január-18.
- bakos-f erenc-szerk.-1975.-*idegen szavak szótára*.-budapest,-Terra.
- biczó-g ábor-2004.-*Asszimilációkutatás – elmélet és gyakorlat*.-budapest,-mTa-politikai-Tudományok-intézet;- <http://mek.oszk.hu/02200/02201/02201.htm#b50>-Letöltés:- 2015. február-2.
- eriksen,- Thomas- Hylland- 2008.- *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai perspektívák*. budapest-pécs,- gondolat-kiadó,- pTe-kommunikáció-és-médiatudományi-Tanszék.
- gyurgyik-László-2013.-*egy-csökkenés-anatómiája -- a szlovákiai-magyarság-demográfiai-folyamatai az-1990-es-évektől-napjainkig*.-Tóth-károly-(szerk.):-*Nyelvi jogok I.* somorja, fórum-kisebbségkutató-intézet,-137-149.-p.
- gyurgyik-László-2014.-*A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*.-somorja,-fórum-kisebbségkutató-intézet.
- Hanák-péter-1974.-*polgárosodás-és-asszimiláció-magyarországon-a-XIX.-században*.-*Történelmi Szemle*,-4.-sz.-budapest,-mTa,-513-537.-p.
- Lajčiak,-Ján-2008:-*Slovensko a kultúra*.-Zlatý-fond-denníka-s-me;- http://zlatyfond.sme.sk/dielo/295/Lajciak_slovensko-a-kultura/1
- Lampl-Zsuzsanna-1999.-*A saját útját járó gyermek. Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról*.-pozsony,-madách-posonium.
- Lampl-Zsuzsanna-2012.-*A szlovákiai magyarok szociológiája. I. kötet*. Szlovákiai és magyar.-somorja,-fórum-kisebbségkutató-intézet.

Tóth- István- 2013.- *Szlovákok a megmaradás és a beolvadás választóján.*- ph.d.- értekezés. szegedi- Tudományegyetem- <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2168/1/phd>- Letöltés: 2015.-március-2.

ZsuZsanna Lampl

Some aspeCTs of THE nAtIONAL IDENTITy of THE Hungar ian youTH in SLOVAKIA

The-main-reason-of-the-decrease-of-the-number-of-ethnic-Hungarians-in-slovakia is-assimilation.-according-to-demographic-studies,-assimilation-can-be-detected mainly-in-the-age-group-between-10-34-years.-The-starting-point-of-this-paper-is that-one-of-the-micro-social-key-factors-of-assimilation-is-the-state-of-national identity,-and,-if-it-is-true-indeed-that-it-is-more-characteristic-for-people-of-young age-that-they-have-greater-tendency-to-assimilate,-then-it-must-be-manifested-in their-national-identity-as-well.-The-author,-on-the-basis-of-the-results-of-a sociological-research-conducted-in-2014-on-a-sample-of-3000-respondents, analyses-some-aspects-of-the-state-of-the-national-identity,-namely-the importance-of-values-and-the-presence-of-key-decisions-with-respect-to-the preservation-of-Hungarian-identity.-Comparing-the-answers-of-age-groups-18-34, 35-55-year-old-and-55-and-up,-the-author-shows-that-the-importance-of-these values-decrease-by-the-decreasing-age-and,-at-the-same-time,-the-probability-of decisions-promoting-assimilation-grows.

Mor ausZki András --LeTenyei László

Határon-átnyúló-hatás-mérése-szlovákiában- és-magyarországon:-egy-empirikus-kutatás tapasztalatai

András Mor ausZki --László LeTenyei

The-measurement-of-the-Transboundary-impact-in-slovakia-and-Hungary-
The-experiences-of-an-empirical-study

316.4.063.3(437.6)

316.4.063.3(439)

keywords:-Transboundary-impact,-mental-mapping,-position-generator,-language-skills.

az-európai-unió-a-2007-2013-as-fejlesztési-időszakban-6-milliárd-eurót-különített-el-a-határon-átnyúló-együttműködési-programok-támogatására,-amelyből-60-program-keretében-több-mint-6000-projekt-valósult-meg.¹ a-jelenlegi,-2014-2020-közt-tartó-fejlesztési-időszakra-elkülönített-összeg-10%-kal-magasabb-ennél,-6,6-milliárd-euró.-a-projektek-sikerességét,-hatékonyságát-jellemzően-olyan-mutatókkal-mérték,-mint-a-támogatott-térségben-levő-vállalkozások-számának-növekedése,-a-munkalehetőségek-bővülése-a-régióban,-vagy-olyan-esélyegyenlőségi-indikátorok-teljesülése,-mint-a-nők-aránya-a-projektmenedzsmentben.

véleményünk-szerint-ezek-az-indikátorok-annyira-közvetett-módon-fogják-meg-a-projektek-hatékonyságát,-hogy-lényegében-alkalmatlanok-a-határon-átnyúló-hatás-mérésére.-Célunk-éppen-ezért-egy-olyan-mérőeszköz-létrehozása-volt,-amely-közvetlen-módon-tudja-értékelni-a-határon-átnyúló-programok-hatékonyságát,-sikerességét.-ennek-az-eszköznek-az-alapjai-a-következő-módszerek-voltak:

--mentális-térképezés:-hogyan-látják-a-határ-mentén-élők-a-határ-túloldalát,-az-ottani-településeket,-szolgáltatásokat-és-(gazdasági)-lehetőségeket;

--nyelvi-készségek-mérése:-milyen-mértékben-beszélik-a-határ-mentén-élők-a-szomszédos-ország-nyelvét,-mennyire-funkcionálisak-a-nyelvi-készségeik;

--pozíciógenerátor:-milyen-mértékben-terjednek-ki-a-társadalmi-kapcsolathálóik-a-határ-túloldalára

1.-módszertani-megfontolások

1.1.-az-adatfelvétel-helyszínei

a-javasolt-mérőeszközt-egy-pilotkutatás-keretei-közt-teszteltük,-amely-egy-időben-négy-helyszínen-zajlott-a-magyar-szlovák-határ-mentén.-mindkét-országban-két-két

1- Co-operation-across-borders--regional-policy--european-commission-(http://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/policy/cooperation/european-territorial/cross-border/, 2015.05.07.)

helyszínt- választottunk:- magyarországon- esztergomot- és- mosonmagyaróvárt, szlovákiában-pedig-az-előbbiekhöz-közeli-párkányt-(Štúrovo)-és-somorját-(Šamorín).-a kutatási-design-központjában-az-összehasonlítás-állt,-ennek-a-célnak-a-választott-települések-több-szempontból-is-eleget-tesznek.

esztergom-a-2011.-évi-népszámlálás-idején-28-926,-mosonmagyaróvár-pedig-32-004 lakossal-rendelkezett,-akik-túlnyomó-többsége-magyar-nemzetiségűnek-vallotta-magát, egyik-városban-sem-élnek-jelentős-számban-kisebbséghez-tartozók.

párkány-és-somorja-a-magyarországi-városoknál-némileg-kisebbség,-párkányban-a 2011.-évi-népszámlálás-idején-10-919-személyt,-s-omorján-pedig-12-726-személyt-számoltak-meg.-mindkét-városban-jelentős-lélekszámú-magyar-kisebbség-él:-párkányban 6-624-en-(60,7%),-s-omorján-pedig-7-309-en-(57,4%)-vallották-magukat-magyar-nemzetiségűnek.

esztergom-és-párkány-az-ister-g ranum-eg TC,-mosonmagyaróvár-és-somorja-pedig az-arrabona-eg TC- tagtelepülései,-ezen-túl-párkány-és-esztergom,-illette-s-omorja-és mosonmagyaróvár-is-testvértelepülések.-párkány-és-esztergom-között-az-együttműködés-hosszú-múlta-tekint-vissza,-a-két-város-polgármestere-1999-ben-állapodott-meg először-egy-regionális-szintű-együttműködésről,-aminek-a-két-ország-egyidejű-csatlakozása-az-európai-unióhoz-további-lendületet-adott.² az-arrabona-eg TC- 2010-ben-jött létre.³

esztergom-és-párkány-határátkelők,-a-két-települést-2001-óta-a-mária-valéria-híd köti-össze,-korábban-pedig-komppal-lehetett-átkelni-a-dunán.-somorja-és mosonmagyaróvár-között-azonban-nincs-közvetlen-összeköttetés.-a-legközelebbi-határ-átkelő-mosonmagyaróvártól-közúton-18-km-re-(r ajka-országvár),-s-omorjától-pedig-kb. 27-km-re-(bős-Lipót)-található.

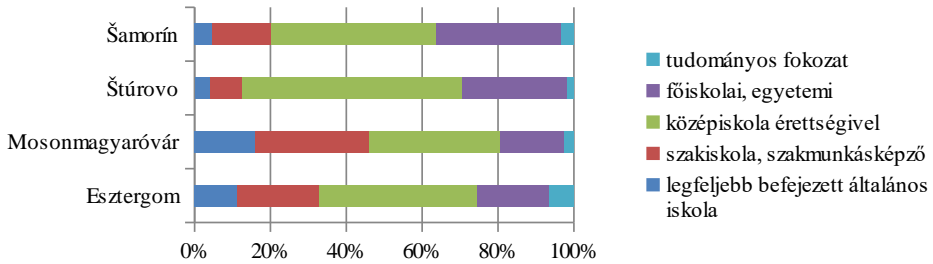
az-összehasonlítás-tehát-két-dimenzióban-is-történhet-egyrészt-a-két-magyarországi-és-a-két-szlovákiai-mintát-egymással-is-össze-tudjuk-vetni,-ami-révén-vizsgálható-a közvetlen-összeköttetés-és-a-hosszabb-múlta-visszatekintő-együttműködés-hatása, másrészt-összehasonlítható-a-két-szlovákiai-minta-a-két-magyarországgal,-ami-rámutat-a-szomszédos-országban-élő-kisebbségi-közösség-szerepére.

ezen-a-négy-helyszínen-kérdezőbiztosok-segítségével-településenként-125-kérdőívet-vettünk-fel.-a-kérdés-a-négy-helyszínen-a-rugalmas-kérdőív-és-módszerével-zajlott-(Letenyei-2004),-ennek-megfelelően-a-kérdezőbiztosnak-mindent-jeleznie-kellett, ami-a-helyszínen-elhangzott,-így-többek-között-azt-is,-hogya-kérdezettel-tegeződött-vagy magázódott,-felhasználta-e-a-kérdéshez-megadott-standard-kiegészítő-értelmezéseket, a-válaszadó-mondott-e-valamit-a-válaszon-túl.-ezt-az-adatgyűjtést-kiegészítette-egy-online-kérdőív-és-vizsgálat,-amelyben-a-mintát-magyarországi-vállalatok-képviselői-alkották.-Jelen-tanulmány-a-papíralapú-lekérdezés-válaszain-alapul.

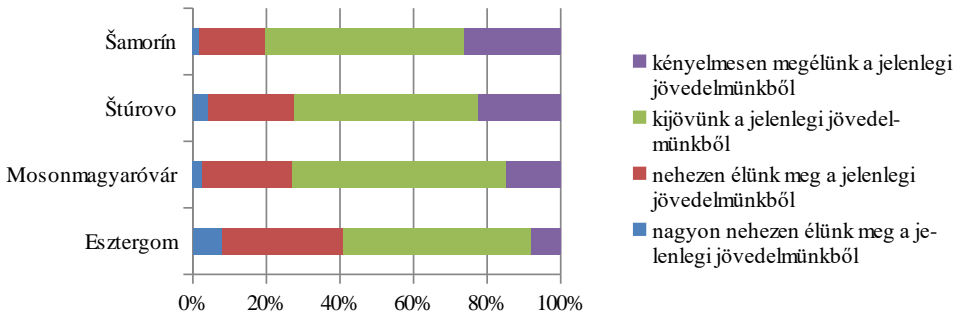
2- ister-g ranum-eg TC-(<http://www.istergranum.hu/tortenet.html>,-2015.-05.-12.)

3- arrabona-eg TC-(http://www.arrabona.eu/egtc_bemutatas.html,-2015.-05.-12.)

1. ábra. a-válaszadók-megoszlása-iskolai-végzettség-szerint

2. ábra. a-válaszadók-megoszlása-szubjektív-jövedelmi-helyzetük-szerint

a-minták-társadalmi-összetétele-hasonló.-a-szlovákiai-mintákban-magasabb-azoknak az-aránya,-akik-érettségivel-rendelkeznek,-azonban-a-két-szlovákiai-minta-egymástól nem-különbözik-szignifikánsan.-a-válaszadók-szubjektív-jövedelmi-helyzete-azonban két-magyarországi-mintában-szignifikánsan-különbözik:-a-mosonmagyaróvári-válaszadók-valamelyest-jobb-jövedelmi-helyzetről-számoltak-meg.-a-szlovákiai-minták-nem különböznek-egymástól,-illetve-a-mosonmagyaróvári-mintától-sem-szignifikánsan.

a-szlovákiai-mintákban-nagy-arányban-találunk-magyar-anyanyelvűeket: párkányban-99-en,-s-omorján-pedig-116-an-magyar-anyanyelvűek,-rendre-20-an-és-6-an-pedig-szlovák-anyanyelvűek,-ugyanakkor-közülük-18-an,-illetve-4-en-beszélnék magyarul.-a-magyarországi-mintákban-nincsenek-szlovák-anyanyelvűek,-a-válaszadók kevés-kivételtől-eltelintve-magyar-anyanyelvűek.

1.2.-mentális-térképezés

a-mentális-térképezés-módszere-abból-indul-ki,-hogy-a-térhasználat-átrajzolja-tudatunkban-az-adott-tér-tényleges-képét,-és-hatással-van-arra,-hogy-mit-tekintünk-közelinek-vagy-távolinak,-saját-nak-vagy-idegennek.-a-mentális-vagy-kognitív-térképezés-„pszichológiai-folyamatok-sorozatából-álló-folyamat,-amely-megjegyzi,-kódolja,-raktározza, előhívja-és-dekódolja-a-mindennapi-térbeli-környezetre-(...)-vonatkozó-információt”. (down-és-s-tea-1973)

az-általunk-javasolt-mérőeszköz--kérdőív-és-online-kérdezést-szolgáltató-szoftver--a-következőket-mérte:

- Hányszor-járt-a-megkérdezett-a-szomszéd-országban;
- Hány-települést-ismer-(településnevek-és/vagy-helyük-a-térképen);
- egy-útvonalat,-amelyet-bejárt-a-szomszéd-országban;
- ezen-az-útvonalon-lévő-csomópontokat,-tájékoztató-pontokat,-illette;
- a-legjobb-ismertként-választott-településen-bizonyos-tájékoztató-pontokat.

a-papíralapú-kérdőív-esetében-mindezeket-kötetlen-térképrajzoltatással-kérdeztük-le, online-kérdezésnél-pedig-egy-megadott-vaktérképen-kellett-jelölni.-a-kutatás-eredményei-végső-soron-azt-teszik-mérhetővé,-hogyan-ismerek-e-a-válaszadók,-és-milyen-mértékben-a-szomszéd-országot.-

1.3.-pozíciógenerátor

a-határon-átnyúló-együttműködés-támogatását-célzó-projektek-további-társadalmi-hatása-lehet-a-határ-oldalán-élők-közötti-interakciók,-és-következésképpen-az-emberek-kapcsolathálózatának-sűrűbbé-válása,-az-államhatárokat-átmetsző-kapcsolatok-megjelenése.

a-megkérdezettek-határon-átnyúló-társadalmi-kapcsolatainak-mérésére-az-ún.-pozíciógenerátor-módszert-választottuk-(Lin-d-umin-1986,-Lin,-f-u-és-Hsung-2001).-ennek-lényege,-hogyan-kérdeztünk-jelznie-kell,-ismer-e-különböző-foglalkozású-személyeket.-a-kiválasztott-pozíciók-olyan,-a-határ-menti-térségben-élő-emberek-személyekből-releváns-foglalkozások,-amelyek-a-társadalmi-struktúra-vertikális-és-horizontális-dimenziói-mentén-is-alkalmasak-a-megkérdezett-kapcsolathálózatának-diverzitását-vizsgálni-(Lin-erickson-2008).

a-pozíciógenerátorhoz-hasonló-módon-vizsgáltuk-a-különböző-szolgáltatásokhoz-való-viszonyt-is:-a-kérdeztet-arrakértük,-hogyan-felsorolt-szolgáltatástípusok-és-helyek(város,-falu)-közül-jelölje-meg-azokat,-amelyekből-van-kedvence,-egyrészt-a-lekérdezés-országában,-másrészt-a-szomszédos-országban.

1.4.-nyelvi-készségek

végül,-a-vizsgálat-harmadik-elemeként-egy-szólista-segítségével-mértük-a-megkérdezettek-nyelvi-készségeit-a-szomszédos-ország-hivatalos-nyelvéből.-a-listában-olyan-szavak-szerepeltek,-amelyek-relevánsak-a-szomszédos-országban-járó-emberek-száma-értékére,-így-elsősorban-bizonyos-szolgáltatások,-közintézmények,-a-közlekedéshez-kapcsolódó kifejezések-és-az-ezeket-megjelenítő-képek.-ezek-ugyanis-olyan-kifejezések,-amelyekkel-a-közterületeken-találkozhatunk,-az-adott-ország-gyakori-meglátogatása-során-elsajátíthatók,-akkor-is,-ha-az-illető-személy-egyébként-nem-beszéli-a-szomszéd-ország-nyelvét.-ezen-túl-ezek-a-fogalmak-fontos-szerepet-játszhatnak-a-tájékoztatóban,-legyen-szó-térképek-használatáról-vagy-pedig-útbaigazítás-kéréséről.

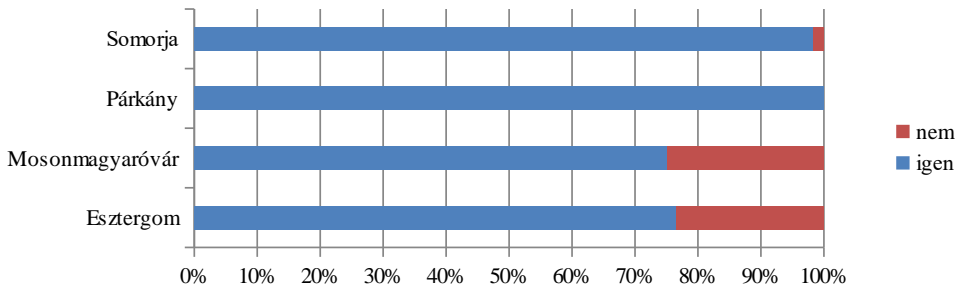
a-válaszadóknak-előbb-a-lekérdezés-országának-nyelvén-felolvasott-szavakat-kellett-a-szomszéd-ország-nyelvére-lefordítania,-majd-azokat-a-szavakat,-amelyek-nem-szerepeltek-aktív-szókincsében---eltérő-sorrendben---a-szomszéd-ország-hivatalos-nyelvéről-a-lekérdezés-országának-nyelvére-kellett-fordítania.-végül-a-kérdeztetnek-fel-kell-ismernie,-mit-ábrázolnak-a-sem-az-aktív,-sem-a-passzív-szókincsében-nem-szerepelő-kifejezésekhez-társított-képek.

2.eredmények

2.1.-mentális-térkép

a- szomszéd- országgal- való- kapcsolat- legalapvetőbb- formája,- amelyet- vizsgáltunk,- az volt,- hogy- járt-e- már- a- válaszadó- az- élete- során- az- adott- országban.- a- magyarországi- minták,- illetve- a- két- szlovákiai- minta- páronként- nem- különböztek- egymástól- abban- a- tekintetben,- milyen- arányban- jártak- már- a- szomszéd- országban,- ha- azonban- a- magyar- országi- mintákat- a- szlovákiai- mintákkal- hasonlítjuk- össze,- látszik,- hogy- a- szlovákiai- mintákban- ez- az- arány- sokkal- magasabb,- párkányban- nem- találunk- olyanokat,- akik- nem- jártak- még- magyarországon,- és- s- omorján- is- csak- ketten- vannak- ilyenek- a- mintá- ban.- ezzel- szemben- a- magyarországi- mintákban- ez- az- arány- 75%- körül- van.- arra,- hogy- járt-e- a- megkérdezett- szlovákiában,- az- iskolai- végzettség- és- a- jövedelem- egyaránt- hatással- van.- az- iskolai- végzettség- növekedésével- nő- annak- a- valószínűsége- is,- hogy- az- adott- válaszadó- járt- már- szlovákiában.- emellett- az- is- megfigyelhető,- hogy- a- nagyon- hátrányos- jövedelmi- helyzet- akadály- lehet- annak,- hogy- valaki- ellátogasson- a- szom- széd- országba.

3. ábra. a-válaszadók-megoszlása-aszerint,-jártak-e-már-a-szomszéd-országban

azok- a- megkérdezettek,- akik- jártak- már- a- szomszéd- országban,- ezzel- kapcsolatban- további-kérdéseket-is-kaptak.- egyrészt- meg- kellett- nevezniük- azt- a- várost,- ahol- eddig- a- legtöbbet- jártak,- illetve- megnevezhettek- további- öt- várost,- ahol- ritkábban,- de- ugyan- csak- megfordultak.- az- elsősorban- megnevezett- városok- jellemzően- viszonylag- közel- voltak- a- kérdés- helyéhez,- mindenekelőtt- a- szomszéd- ország- legközelebbi- megyéiben- találhatóak.- az- adatokból- egyértelműen- látszik- esztergom- és- párkány- szoros- kapcsola- ta.- s- omorján- elsősorban- g- yórt,- másodsorban- budapestet- neveztek- meg,- moson- magyaróvár- pedig- a- harmadik,- mindössze- 5- jelöléssel;- mosonmagyaróváron- pozsonyt- jelölték- a- legtöbben,- s- omorja- csak- d- unaszerdahellyel- holtversenyben- a- második,- 10- jelöléssel.

Ha- ehhez- hozzávesszük- a- további- településeket,- ahol- a- válaszadók- jártak- --össze- sen- további- 5- települést- adhattak- meg- -- jelentősen- megnő- a- megnevezett- települések- száma,- és- nagyobb- számban- találunk- a- lekérdezés- helyétől- távol- fekvő- településeket.- az- összesített- listában- továbbra- is- nyilvánvaló- esztergom- és- párkány- szoros- kapcsola- ta:- a- párkányi- válaszadók- közül- csak- 4- en- nem- neveztek- meg- esztergomot,- az- eszter-

gomi-mintában-pedig-85- említéssel-magasan-vezet-párkány,-a-második-pozsony-(13) és- harmadik- komárom- (12)- előtt.- a- mosonmagyaróváriak- az- összesítés- alapján- is- pozsonyt- nevezték- meg- legtöbbször- (72),- somorja- a- második- helyen- végzett- (21), d- unaszerdahely-a-harmadik-(17).-a-somorjaiak-közül-g- yőrben-jártak-a-legtöbben-(115), budapest-a-második-(102),-mosonmagyaróvár-csak-a-harmadik-(33).-ebben-szerepe lehet-annak,-hogy-bár-légvonalban-mindössze-kb.-17-km-re-fekszik-egymástól,-közúton viszonylag-nehezen-megközelíthető,-ellentétben-párkánnyal-és-esztergommal,-amelyeket-2001-óta-ismét-híd-köt-össze.

a- határ- közelében- fekvő- települések- mellett- jellemzően- a- hagyományos- üdülőövezetek- települései- kaptak- még- viszonylag- sok- említést:- a- magas-Tátra- települései- és- pöstyén-s- szlovákiában,- illetve- a- balaton-magyarországon.- a- szlovákiai- válaszadók- ezen- túl- viszonylag- nagy- számban- említettek- magyarországi- nagyvárosokat,- elsősorban- megyeszékhelyeket-(pl.-egert,-d-ebrecent,-s-zegetet,-pécset).

esztergomban-a-lehetséges-6-ból-átlagosan-1,42-települést-neveztek-meg,-mosonmagyaróváron-1,85-öt,-a-somorjai-mintában-4,85,-a-párkányi-mintában-pedig-4,91-volt-az-átlag,-amiből-látszik,-hogy-a-szlovákiai-válaszadók--elsősorban-a-szlovákiai-magyarok--jobban-ismerik-magyarországot,-mint-a-magyarországi-válaszadók-s-szlovákiát.

a-megnevezett-települések-száma-esztergomban-és-párkányban-az-iskolai-végzettséggel,-mosonmagyaróváron-és-s-omorján-pedig-a-szubjektív-jövedelmi-helyzettel-mutat-összefüggést.-esztergomban-a-diplomások-átlagosan-2-települést,-az-érettségizettek-1,5-öt,-a- legfeljebb- szakmunkás- végzettségűek- mindössze- 0,9-et- neveztek- meg- párkányban-az-érettségi-a-határ.-akinek-nincs-érettséjje,-átlagosan-kb.-4,4-települést, míg-az-érettséggel-vagy-diplomával-rendelkezők-kb.-5,1-5,2-települést-neveztek-meg. mosonmagyaróváron- azok,- akik- nehezen- vagy- nagyon- nehezen- jönnek- ki- a- jövedelmük-ből-1,33-települést,-a-kezdőbb-helyzetben-lévők-pedig-2,1-települést-tudtak-meg-nevezni.-s-omorján-a-megfelelő-értékek-3,8-és-5.

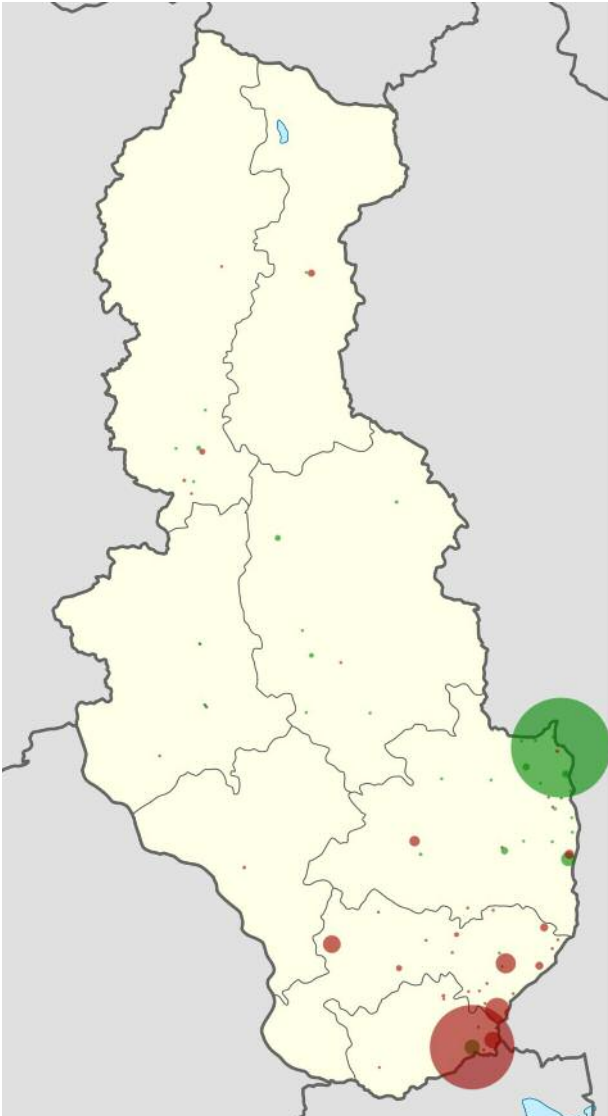
az-elsőként-megnevezett-településsel-kapcsolatban-arra-is-rákérdeztünk,-hányszor-járt-ott-a-válaszadó.-erre-a-magyarországi-mintában-viszonylag-kevesen-válaszoltak:-54-en- esztergomban- és- 77-en- mosonmagyaróváron.- az- azonban- egyértelműen- látszik, hogy-az-esztergomiak-sokkal-többször-jártak-az-adott-településen:-átlagosan-31,4-szer, míg-a-mosonmagyaróváriak-csak-9,9-alkalommal.-a-szlovákiai-mintákban-kiemelkedően-magas-értékeket-kaptunk:-a-párkányiak-átlagosan-581,-a-somorjaiak-pedig-70-látogatásról-számoltak-be.-az-eloszlások-ferdesége-miatt-célszerű-a-mediánértékeket-is-megvizsgálni,-ezek-párkányban-324,9,-s-omorján-30,-esztergomban-20,-mosonmagyaróváron- pedig- 5.- ezek- a- számok- rámutatnak- az- esztergom- és- párkány- közötti- szoros- kapcsolatra,-amiben-véleményünk-szerint-jelentős-szerepe-van-a-két-város-közelségének-és-az-ezeket-összekötő-hídnak,-de-arra-is,-hogy-a-határon-át-történő-mozgásban-elsősorban-a-szlovákiai-magyarok-vesznek-részt.

a-látogatások-gyakoriságának-a-fenti-mellett-egy-másik-mutatója,-hogy-azok,-akik-jártak-már-a-szomszéd-országban,-hányszor-jártak-ott-az-utóbbi-12-hónap-folyamán.-esztergomban-12-en-voltak,-akik-egyszer-sem-jártak-szlovákiában-ebben-az-időszakban,-mosonmagyaróváron-39-en,-s-omorján-10-en,-párkányban-pedig-mindössze-4-en-nem-voltak-a-szomszéd-országban-az-utóbbi-időben.

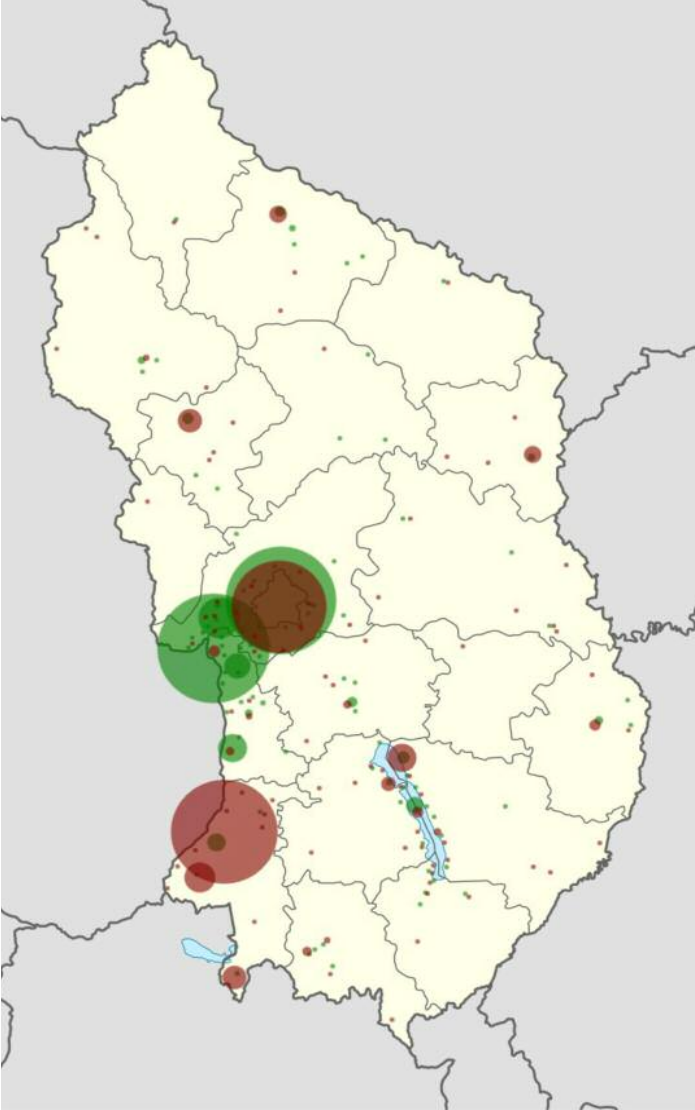
az-esztergomi-válaszadók-az-elmúlt-12-hónapban-átlagosan-34,7-szer-jártak-szomszéd-országban,-a-párkányi-válaszadók-30,12-szer,-a-somorjaiak-8,47-szer,-a-moson-

magyaróváriak pedig mindössze 1,94-szer. a mediánértékek alapján az első két minta helyet cserél: a medián-párkányban a legmagasabb, 20 látogatás, Esztergomban 13,5, Somorján 4, Mosonmagyaróváron pedig 1, vagyis a válaszadók fele legfeljebb a másik fele pedig legalább ennyiszor járt a szomszéd országban. Mindkét mutató alapján feltűnően szorosnak mutatkozik az esztergomiak és párkányiak kapcsolata a szomszéd országgal, illetve megmutatkozik az is, hogy Somorján Mosonmagyaróvárhoz képest magasabbak az értékek, amiben jelentős szerepe lehet a magyar kisebbség jelenlétének.

4. ábra. Esztergomban és Mosonmagyaróváron megnevezett települések (Esztergom – zöld, Mosonmagyaróvár – piros)

5. ábra. párkányban-és-somorjában-megnevezett-települések-(párkány---zöld,s somorja --piros)

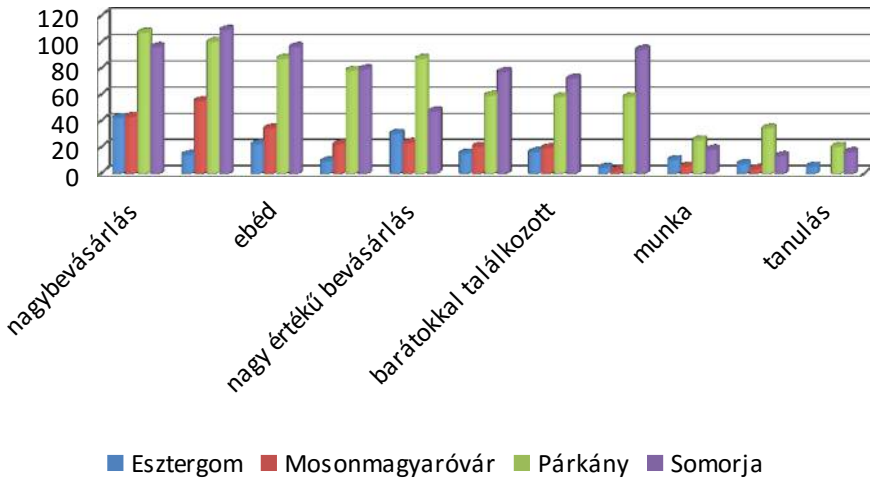

a látogatások-gyakoriságában-a-magyarországi-minták-esetében-sem-az-iskolai-végzettségnek,-sem-a-jövedelemnek-nincs-kimutatható-hatása,-azonban-elmondható,hogy-mindkét-mintában-a-fiatalabbak-többször-jártak-szlovákiában.-párkányban-és-somorján-egyaránt-kimutatható-az-iskolai-végzettség-kapcsolata-a-látogatások-gyakoriságával:-a-párkányi-diplomások-49-szer,-az-érettségizettek-25-ször,-a-legfeljebb-szakmunkás-végzettségűek-pedig-mindössze-19-szer-jártak-magyarországon-az-elmúlt-évben.-s-somorján-a-különbség-az-érettségivel-rendelkezők-és-nem-rendelkezők-között

húzódik, - a magasabb- végzettségűek- kb.- 10- 11-szer,- az- alacsonyabb- végzettségűek nem-egész-3-szor-jártak-magyarországon-az-elmúlt-12-hónap-során.- a-szubjektív-jövedelmi- helyzetnek- csak- s-omorján- van- kimutatható- hatása.- ez- is- azt- mutatja,- hogy s-omorján-a-magyarországi-út-anyagi-kérdés-is,- ellentétben-párkánnyal,- amiben-a-már-fent- említett-közelségnek-és-könnyű-megközelíthetőségnek-van-kiemelt-szerepe.

az- úti- cél- és- a- szomszéd- országbeli- utazás- gyakorisága- mellett- arra- is- rákérdeztünk, milyen- célból- látogattak- a- válaszadók- magyarországra, illetve- s- zlovákiába.- a- megkérdezettek- egyrészt- saját- szavaikkal- is- válaszolhattak,- másrészt- megadott- tevékenységekről- is megkérdeztük- őket,- végezték- e- már- a- megadott- tevékenységet- a- szomszéd- országban.- a két- kérdésre- adott- válaszok- összhangban- voltak,- így- e- tanulmányban- terjedelmi- okokból csak- a- zárt- kérdésekre- adott- válaszokat- mutatjuk- be,- a- nyitott- kérdésekre- született- válaszokra- csak- rövidebben- utalunk,- az- eredmények- további- árnyalása- céljából.

6. ábra. Hányan végeztek különböző tevékenységeket a szomszéd országban?

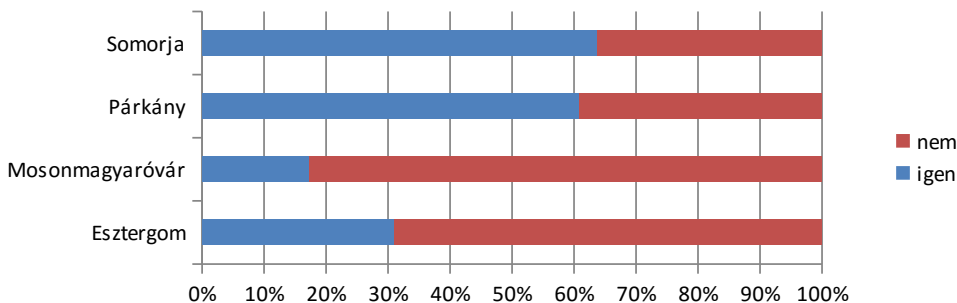

a- látogatás- legjellemzőbb- célja- s- omorján- és- mosonmagyaróváron- a- rekreáció- (kirándulás,- üdülés,- turisztika)- volt,- de- sokan- --talán- az- előbbihez- kapcsolódóan-- végeztek a- szomszédos- országban- kisebb-nagyobb- bevásárlást,- ebédeltek,- szórakoztak- és viszonylag- magas- volt- azoknak- az- aránya- is,- akik- rokonokat- vagy- barátokat- látogattak. elsősorban- esztergomban- és- részben- párkányban- is- a- rekreációnál- nagyobb- volt- a vásárlás- jelentősége.- esztergomban- a- nyitott- kérdésre- külön- kiemelték- a- sokáig- kedvezőbbnek- számító- szlovákiai- üzemanyagárakat,- illetve- a- párkányi- vásárt,- és- esztergomban- többen- megjegyezték,- hogy- a- látogatást- az- is- motiválta,- hogy- párkány- közel van- és- könnyen- megközelíthető.- a- munkavállalás,- tanulás,- orvoslátogatás- összességében- a- kevésbé- jellemző- tevékenységek- közé- tartozik,- ám- párkányban- és- esztergomban- valamelyest- nagyobb- a- jelentősége,- mint- a- másik- két- helyszínen.

mosonmagyaróváron- átlagosan- 1,81- tevékenységről,- esztergomban- 1,39- tevékenységről- számoltak- be.- a- szlovákiai- mintákban- ezek- az- értékek- is- magasabbak- voltak:

párkányban-5,70-tevékenységre,-s omorján-pedig-5,66-ra-mondták,-hogy-végezték-már magyarországon.-a-különbségek-páronként-nem-szignifikánsak,-a-valamelyest-magasabb mosonmagyaróvári-értékben-pedig-annak-is-szerepe-lehet,-hogy-az-üdüléshez,-kirándulás-hoz-kapcsolódóan-többféle-más-tevékenységet-(ebéd,-szórakozás)-is-végezték.

7. ábra.-a-válaszadók-megoszlása-aszerint,-élnének-e-néhány-évig-munkavállalás-céljából-a-szomszéd-országban

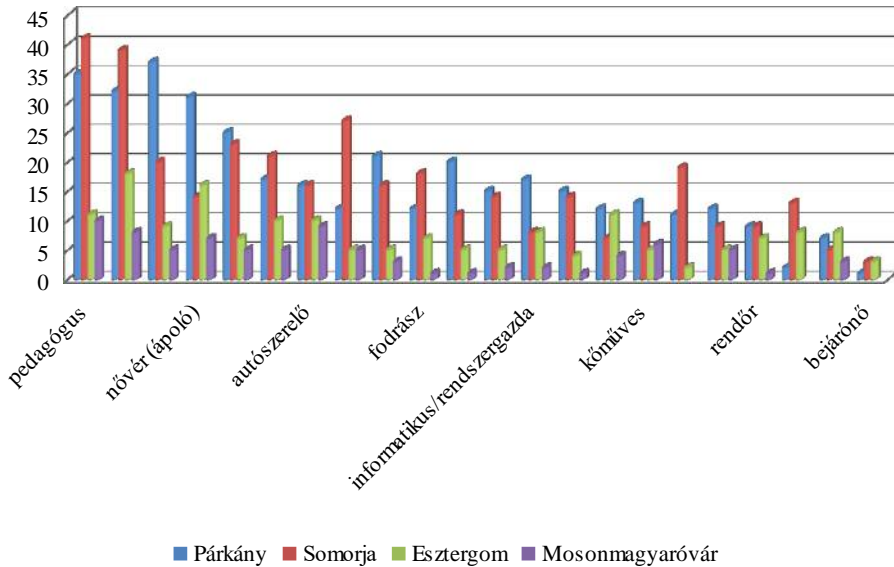
a-kérdezettek-nyilatkozhattak-arról,-nyitottak-lennének-e-arra,-hogy-néhány-évig,-munka-vállalás-céljából-a-szomszéd-országban-éljenek.-a-kérdés-két-részből-tevődött-össze:-egy-részt-arra-kellett-válaszolniuk,-élnének-e-azon-a-településen,-ahol-eddig-a-leggyakrabban jártak,-másrészt-szabadon-is-megnevezhettek-olyan-települést,-ahol-élnének.-a-7.-ábra-összesítve-mutatja,-a-két-kérdésre-válaszolók-összesítve-milyen-arányban-voltak-nyitottak arra,-hogy-a-szomszéd-országban-éljenek-néhány-évig.-Látható,-hogy-a-szlovákiai-városokban---a-szlovákiai-magyarok-jelenlétéből-adódóan---magasabb-azok-aránya,-akik-ezt-a-lehetőséget-el-tudják-képzelné,-ugyanakkor-a-magyarországi-minták-közül-láthatóan esztergomban-magasabb-azoknak-az-aránya,-akik-élnének-a-szomszéd-országban.

2.2.-Határon-átnyúló-kapcsolatok

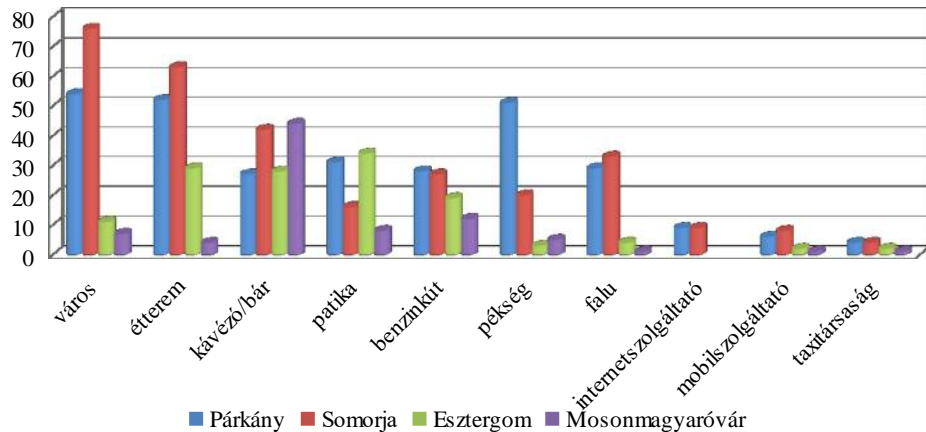
a-mérőeszköz-második-eleme-a-határon-átnyúló-személyközi-kapcsolatokat-mérő-pozíciógenerátor-volt.-a-pozíciók-összeállításánál-szem-előtt-tartottuk,-hogy-azok-a-társadalmi-struktúra-horizontális-és-vertikális-dimenziói-mentén-is-alkalmasak-legyenek-a-kapcsolathálózatok-diverzitásának-mérésére.-Összességében-a-megkérdezettek-kapcsolathálózatai-kevésbé-nyúltak-át-a-határon-túlra.-a-felsoroltak-közül-esztergomban-átlagosan 1,35- pozíciót,-mosonmagyaróváron-0,67-et,-s-omorján-2,8-at,-és-párkányban-is-mind-össze-3-at-érnek-el-a-szomszédos-országban.-a-különbség-a-minták-között-elsősorban abban-mutatkozik,-hogy-esztergomban-és-párkányban-találunk-jelentősebb-arányban olyanokat,-akik-viszonylag-sok-pozíciót-elérnek.-a-felső-decilisek-határai-esztergomban 6- elért- pozíció,-szemben-a-mosonmagyaróvári-2- pozícióval,-párkányban-pedig-9-a-somorjai-7- pozícióval-szemben,-vagyis-az-egy- városokban-a-legtöbb-kapcsolattal-rendelkező-10%-legalább-enyiféle-foglalkozású-embert-ér-el-a-szomszéd-országban.

Természetesen-jelentős-különbségek-vannak-az-egy- foglalkozások-között.vannak,-amelyeket-viszonylag-sokan-ismernek,-így-például-pedagógust,-kisvállalkozót,-orvost,-nővért/ápolót.-ezzel-szemben-kevesen-mondták,-hogy-bejárónőt,-segédmunkást,-traktorost,-rendőrt-ismernének.

8. ábra.-Hányan-ismernek-különböző-foglalkozású-embereket-a-szomszéd-országban?

9. ábra.- Hányan- számoltak- be- kedvenc- szolgáltatásokról- és- helyekről- a- szomszéd országban?

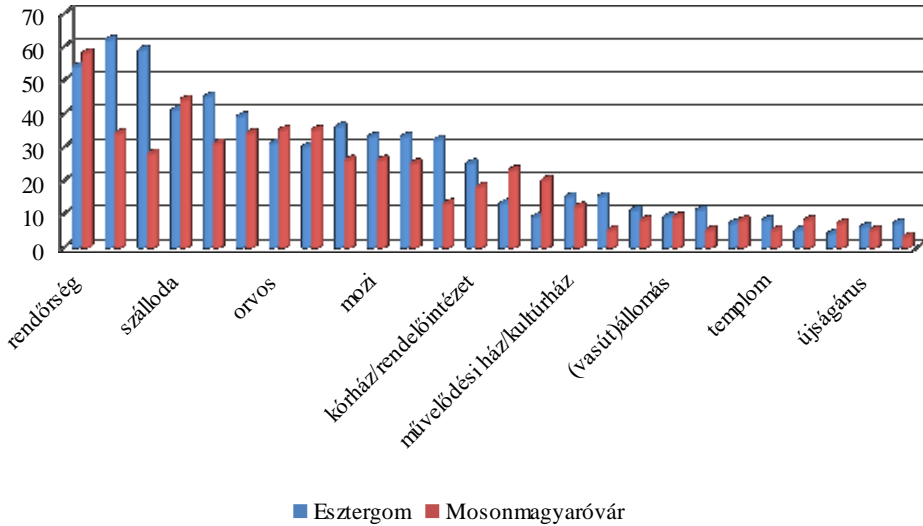

a-kapcsolathálózathoz-hasonló-módon-vizsgáltuk-a-szomszédos-országban-való-szolgáltatáshasználatot.-a-kérdés-egész-pontosan-arra-vonatkozott,-vannak-e-különböző-típusú-kedvenc-szolgáltatásaik-és-településeik-a-szomszéd-országban.-esztergomban-átlagosan-1,1-kedvenc-helyről,-mosonmagyaróváron-0,7-ről,-párkányban-2,1-ről,somorján-pedig-2,3-ről-számoltak-be,-vagyis-ismét-a-szlovákiai-mintákban-kaptunk-magasabb-értékeket.-a-két-magyarországi-helyszín-szignifikánsan-különbözik-egymástól,-bár-vannak-kivételek,-a-legtöbb-típusú-szolgáltatáshoz-és-településhez-az-eszter-

gomi-válaszadók-jobban-kötődnek.-párkány-és-s omorja-azonban-az-összesítés-szem-pontjából-nem-különbözik,-vannak-azonban-szolgáltatások,-amelyekhez-a-somorjaiak, másokhoz-pedig-a-párkányiak-kötődnek-jobban.

2.3.-nyelvi-készségek

10. ábra. Hány-megkérdezett-aktív-szókincsében-szerepelnek-a-különböző-kifejezések

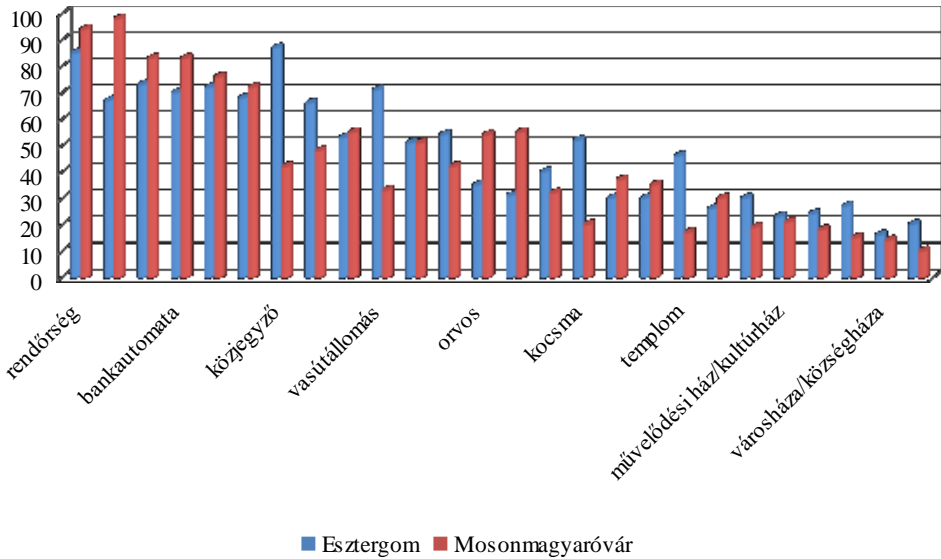
végül- a- mérőeszköz- harmadik- pillérét- a- nyelvtudást- mérő- kérdéssor- alkotta. párkányban-és-s omorján-a-26-kifejezésből-átlagosan-24,6,-illetve-24,4-szót-ismertek aktívan.- ennek oka,- hogy- e- két- mintában- a- válaszadók- túlnyomó- többsége- magyar anyanyelvű- vagy- idegen- nyelvként- beszél- magyarul.- mosonmagyaróváron- senki- nem beszél- szlovákul,- és- esztergomban- is- mindössze- 10-en- beszélnek- a- szomszéd- ország nyelvét,- idegen- nyelvként.- a- felsorolt- szavak- közül- esztergomban- átlagosan- 5,1- szót, mosonmagyaróváron- pedig- 4,2- szót- ismertek- aktívan.- az- átlag- azonban- érzékenyebb- a kiugró- értékekre,- így- célszerű- a- mediánt- is- megvizsgálni,- amelynek- értéke- esztergomban- 4,- mosonmagyaróváron- pedig- mindössze- 1- szó,- vagyis- a- különbséget- nem- okozhatja- a- szlovákul- beszélők- jelenléte- az- esztergomi- mintában.

ugyanakkor- eltűnik- a- két- város- közötti- különbség,- ha- az- idegen- nyelvű- kifejezés- felismerését- is- számításba- vesszük.- ez- utóbbiban- a- mosonmagyaróvári- válaszadók- jobban- teljesítettek.- esztergomban- átlagosan- 10- szót- tudtak- aktívan- vagy- ismertek- fel, mosonmagyaróváron- pedig- átlagosan- 9,2-t,- a- medián- mindkét- mintában- 9.

a- felsorolt- szavak- között- voltak- ismertebbek- és- kevésbé- ismertek- egyaránt.- Összeségében- viszonylag- sokan- ismerték- azokat- a- szavakat,- amelyek- magyar,- illetve- szlovák alakja- hasonlít- egymásra- vagy- valamely- más- nyelvben- használt- formára,- pl.- rendőrség, posta,- szálloda,- bankautomata.- a- legkevésbé- ismertek,- pl.- újságárus,- színház,- város-háza,- könyvtár,- esetében- a- két- nyelvi- alak- jelentősen- különbözik.- a- szavak- ismertségi sorrendje- esztergomban- és- mosonmagyaróváron- hasonlóan- alakult,- néhány- szó- eseté-

ben-azonban-jelentősebb-különbségek-figyelhetők-meg.-így-például-a-közjegyző,-vasút-állomás,-kocsmavagy-épp-a-templom-esetében.

11. ábra. Hány-megkérdezett-aktív-vagy-passzív-szókincsében-szerepelnek-a-különböző-kifejezések

3.-a-különböző-mutatók-összefüggései

a-kutatás-három-pillérre-épülve-vizsgálta-a-határon-átnyúló-(CbC)-projektek-hatását. ennek-megfelelően-a-szomszéd-országgal-való-kapcsolatot-több-skálán-is-mérni-tudtuk. a-mentális-térképezésen-belül-ilyen-mutatók-voltak,-hogyhányszor-járt-az-elmúlt-12-hónap-folyamán-a-szomszéd-országban,-hányszor-járt-összesen-azon-a-településen, amelyen-eddig-legtöbbször-járt,-hány-települést-tudott-megnevezni,-illetve-hogy-látogatásai-során-hányféle-tevékenységet-végzett.-További-mutatóként-pedig-adódik-a-szomszédos-országban-elért-pozíciók-száma,-a-kedvenc-szolgáltatások-száma,-végül-az-aktív-szókincs,-illetve-a-teljes--aktív-és-passzív--szókincs.-ezek-a-mérőeszközök--a-mentális-térképezés,-határon-átnyúló-személyes-kapcsolatok,-nyelvi-készségek-egy-mutatói--eredményei-természetesen-többé-kevésbé-összhangban-vannak,-korrelálnak-egymással,-ugyanakkor-mivel-ezek-a-kapcsolat-különböző,-többé-kevésbé-független-dimenzióit-mérik,-ez-a-korreláció-nem-valósul-meg-feltétlenül-minden-változópár-között. a-meglévő-és-főleg-hiányzó-korrelációk-további-adalékokkal-szolgálhatnak-a-szomszéd-országgal-való-kapcsolat-szemponjtjából.⁴

4- a-korrelációs-mátrixokat-szemléltető-ábrák-megtalálhatók-a-tanulmány-függelékében.

esztergomban-például-egyértelmű,-erős-korreláció-van-a-látogatások-gyakoriságát mérő-két-változó-között,-ami-mosonmagyaróváron-nem-mutatható-ki.-ez-is-arra-utal, hogy-esztergomban-a-látogatások-jellemzően-egy-adott-településre-összpontosulnak- ez-a-válaszadók-többsége-számára-párkány.-a-mosonmagyaróváriak-számára-azonban nincs-ilyen-kitüntetett-település,-a-legfrissebb-szlovákiai-utazások-nem-feltétlenül-arra a-településre-vezettek,-ahol-eddig-a-legtöbbször-jártak.-erre-enged-következtetni,-hogy mosonmagyaróváron-közepesen-erősen-összefügg-az-elsőként-megnevezett-településen-tett-látogatások-száma-a-megnevezett-települések-számával.

ugyancsak-érdekes,-hogy-a-magyarországi-mintákban-az-elért-pozíciók,-a-kedvenc-szolgáltatások,-illetve-a-végzett-tevékenységek-száma-egyaránt-a-megnevezett-települések-számával-függ-össze-legerősebben,-a-látogatások-gyakoriságával-pedig-sokkal-gyengébben korrelál,-ha-egyáltalán,-vagyis-nem-elsősorban-azok-rendelkeznek-sok-kapcsolattal-és-kedvencsel,-akik-sokszor-jártak-szlovákiában,-hanem-akik-több-településen-jártak-már.

a-somorjai-mintát-leszámítva,-és-elsősorban-a-mosonmagyaróvári-mintában, viszonylag-erősen-összefügg-a-megnevezett-települések-száma-és-a-végzett-tevékenységek-száma,-vagyis-a-szomszéd-országgal-való-kapcsolat-sokszínűségét,-változatos-ságát-mutató-változók.-a-somorjai-mátrixban-ezen-kívül-is-viszonylag-nagy-arányban találunk-alacsonyabb-korrelációs-együtthatókat,-vagyis-itt-mintha-függetlenebbek-len-nének-egymástól-a-magyarországgal-való-kapcsolatot-mérő-különböző-változók.-Jelen-tősebb-korrelációt-csak-az-utazások-gyakoriságát-mérő-változók-és-a-végzett-tevékenységek-számát-mérő-változók-között-mérhetünk,-amelyek-közül-a-legutóbbihoz-viszonylag-erősen-kapcsolódik-az-elért-pozíciók-száma-is.

ezzel-szemben-párkányban-sokkal-gyakoribbak-a-viszonylag-magasabb-korrelációk együtthatók.-a-változók-közül-csak-az-elsőként-megnevezett-településen-tett-látogatások-számát-mérő-változó-korrelál-viszonylag-gyengébben-a-többivel.

4.Összegzés

Tanulmányunkban-egy-a-szlovák-magyar-határ-mentén-végzett-kutatás-fő-eredményeit mutattuk-be,-amelynek-a-fő-kérdése-az-volt,-hogy-a-határ-két-oldalán-élők-mennyire-ismerik-a-szomszéd-országot,-annak-nyelvét,-mennyire-használják-ki-a-határok-átjárhatóságát.

a-bemutatott-eredményekből-is-világosan-látszott,-hogy-a-szlovákiai-magyarok-jelenléte-a-határ-menti-térségben-jelentős-hatást-gyakorol-a-határon-átnyúló-kapcsolatok alakulására.-a-szlovákiai-mintákban-magasabb-volt-azok-aránya,-akik-egyáltalán-jártak a-szomszéd-országban-(magyarországon)-több-olyan-települést-tudtak-megnevezni, ahol-jártak,-és-több-kapcsolattal-is-rendelkeznek-a-szomszéd-országgal.

ugyanakkor-emellett-világosan-kirajzolódtak-a-városok-közötti-más-jellegű-különbségek-is.-a-magyarországi-minták-közül-kisebb-nagyobb-mértékben-mindhárom-szem-pontból-az-esztergomi-mintában-mutakozott-erősebbnek-a-kapcsolat-a-szomszéd-országgal,-a-szlovákiai-minták-közül-pedig-a-párkányi-válaszadóknak-van-szorosabb-kapcsolata-a-szomszéd-országgal.

az-esztergomi-válaszadók-a-mosonmagyaróváriakhoz-képest-gyakrabban-jártak-szlovákiában-az-elmúlt-egyéves-időszakban,-nagyobb-a-nyitottság-arra,-hogy-néhány-évig-szlovákiában-éljenek,-több-kapcsolattal-rendelkeznek-a-határon-túl,-több-kedvenc-szolgáltatásról-számoltak-be,-és-aktív-szókincsük-is-relatív-nagyobb,-mint-a-mosonmagyaróváriaké.

a fentieknek megfelelően, a párkányi válaszadók kapcsolata Magyarországgal intenzívebb: az elmúlt 12 hónap folyamán szignifikánsan több alkalommal jártak a szomszéd országban, és kis mértékben, de több kapcsolattal rendelkeznek.

a kapcsolat erősségét potenciálisan magyarázó változók közül esztergomban és párkányban elsősorban az iskolai végzettség, s omorján és mosonmagyaróváron pedig a jövedelem függött össze a kapcsolat erősségét mérő változokkal.

emellett, hogy párkányban és esztergomban intenzívebb a kapcsolat a határ másik oldalával, mint a másik két kutatási helyszínen, jellemzően más célból járnak a szomszéd országban: míg s omorján és mosonmagyaróváron a szomszéd ország elsősorban a rekreációt, nyaralást, kirándulást, üdülést jelenti, addig párkányban és esztergomban a vásárlást. emellett, bár ezek a tevékenységek összességében egyik helyszínen sem jellemzőek, párkányban és esztergomban találunk magasabb arányban olyanokat, akik a szomszéd országban tanultak, munkát végeztek vagy orvsnál voltak, vagyis azok a tevékenységek, amelyek szorosabb, rendszeres kapcsolatra utalnak.

ezen túl fontos hangsúlyozni párkány és esztergom szoros kapcsolatát: mindkét helyszínen magasan a testvértelepülés volt a legismertebb, és ez fokozottan igaz, ha csak azt a települést nézzük, ahol a kérdezett a leggyakrabban járt. ugyanez mosonmagyaróvár és s omorja kapcsolatáról nem mondható el, a somorjaiak elsősorban győrt, másodsorban budapestet ismerik, és csak a harmadik helyen található a testvérvárosuk. a mosonmagyaróváriak elsősorban pozsonyban jártak, s omorja jelentős lemaradással a második.

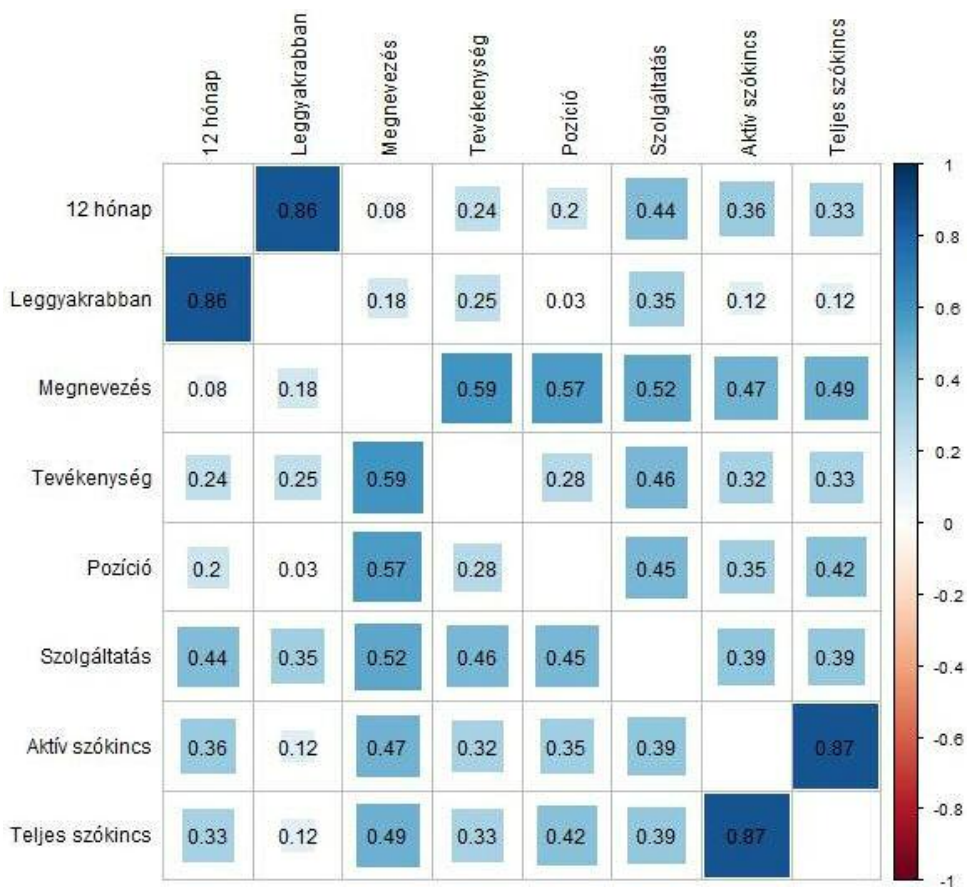
az eredményeket véleményünk szerint elsősorban azzal magyarázhatjuk, hogy a párkányt és esztergomot 2001 óta összekötő mária valéria hídnak köszönhetően e két település lakosainak tág tere nyílik a szomszéd ország – vagyis a szomszéd település – meglátogatására, ami könnyen, akár gyalog is megközelíthető, így ez nem csak a jobb helyzetben lévők kiváltsága. s omorján és mosonmagyaróváron azonban más a helyzet, ezek a települések, bár légvonalban csak 17 km választja el őket egymástól, mégis viszonylag messze vannak a határátkelőktől, így a magyarországi és szlovákiai utazásra elsősorban a magasabb jövedelműeknek nyílik lehetőségük. egy új, közelebbi határátkelő nyitása azonban adott esetben jelentősen átalakíthatja a somorjaiak és mosonmagyaróváriak kapcsolatát a szomszéd országgal.

irodalom

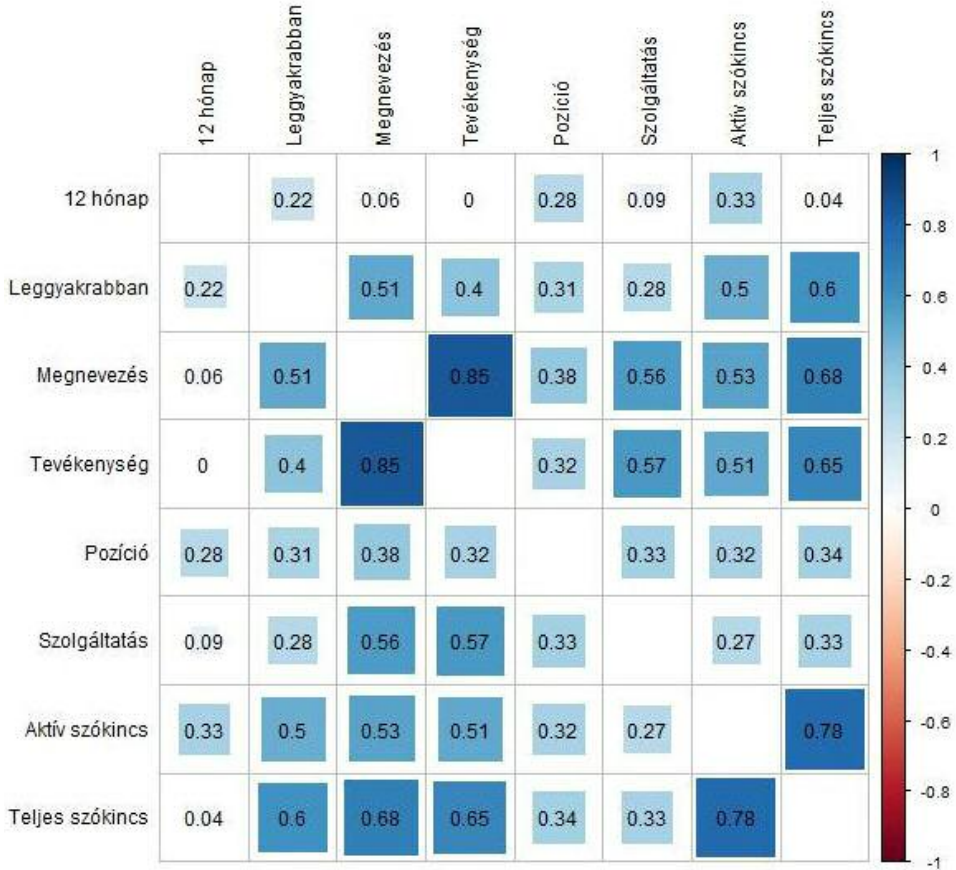
- Downs, R. M. – Stea, D. (szerk.) 1973. *Image and environment: cognitive mapping and spatial behavior*. Chicago, Aldine-Publishing-Company.
- Letenyei L. (szerk.) 2004. *Településkutatás I.* Budapest, L'Harmattan kiadó.
- Lin, N. – Dumin, M. 1986. access to occupations Through social Ties. *Social Networks*, 8, 365–385. p.
- Lin, N. – Erickson, B.H. 2008. Theory, measurement, and the research enterprise on social Capital. in: Lin, N. – Erickson, B.H. (szerk.) 2008. *Social Capital: An International Research Program*. Oxford, Oxford University Press, 1–26. p.
- Lin, N. – Fu, Y. – Hsung, R. 2001. The position generator: measurement Techniques for social Capital. in: Lin, N. – Cook, K. – Burt, R. S. (szerk.) *Social Capital: Theory and Research*. New York, Aldine-De Gruyter, 57–81. p.

függelék

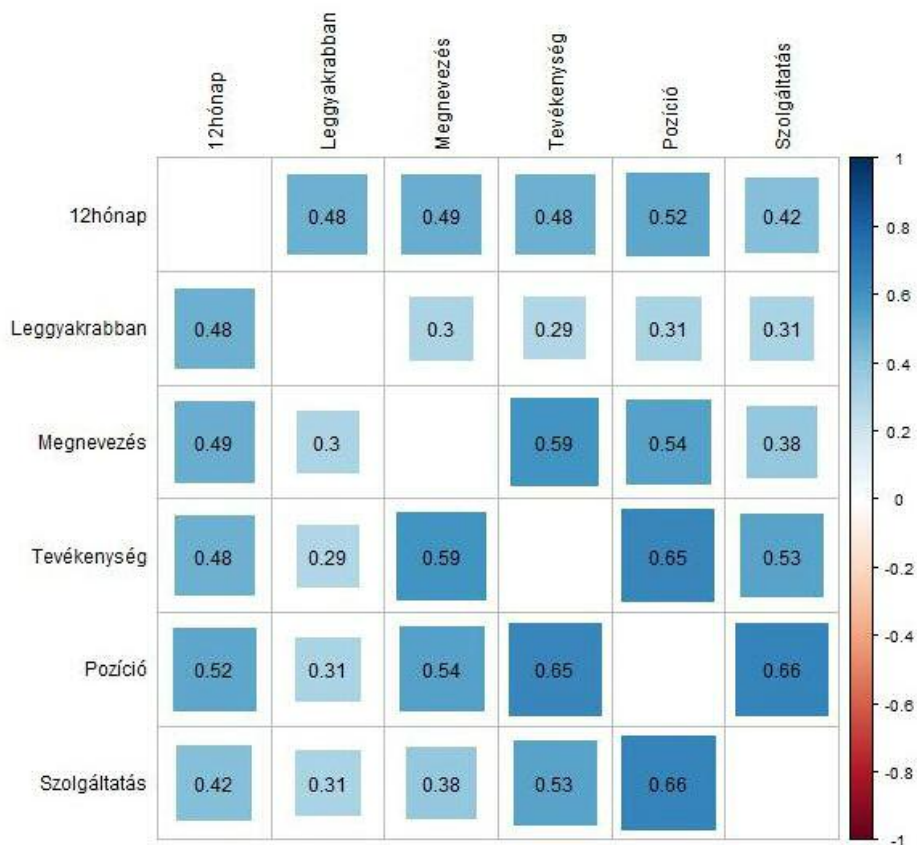
12. ábra. a-szomszéd-országgal-való-kapcsolatot-mérő-változók-spearman-féle-korrelációja-esztergomban

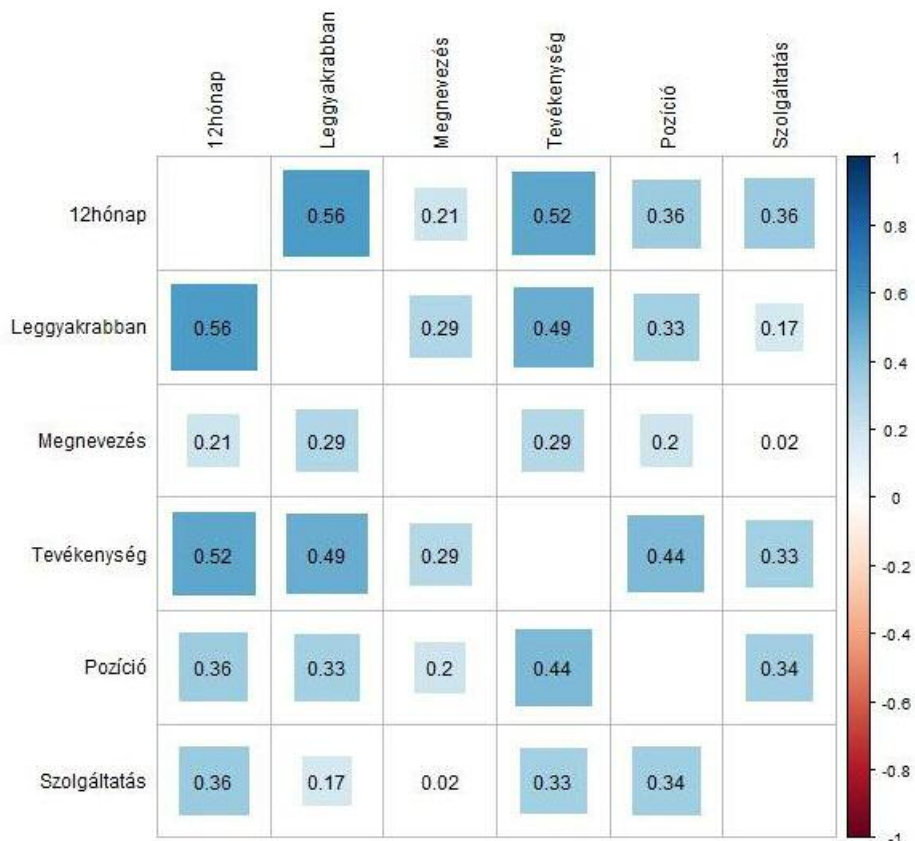
13. ábra.-a-szomszéd-országgal-való-kapcsolatot-mérő-változók-s pearman-féle-korre-lációja-mosonmagyaróváron

14. ábra.-a-szomszéd-országgal-való-kapcsolatot-mérő-változók-spearman-féle-korrelációja-párkányban

15. ábra.-a-szomszéd-országgal-való-kapcsolatot-mérő-változók-spearman-féle-korre-lációja-somorján

András Morauszki – László Letenyei

The Measurement of The Transboundary Impact in Slovakia and Hungary. The Experiences of an Empirical Study

every-year, the-european-union-spends-millions-of-euros-for-promoting-cross-border-cooperation-among-its-member-states.-The-efficiency-of-these-expenditures-is measured-by-indicators.-Typical-examples-for-such-indicators-are:-Has-the-number-of-enterprises-increased-in-the-region?-Has-employment-increased-along-the-border?-Have-there-been-created-any-new-workplaces-in-the-region?-Has-the-project-promoted-diversity-and-equal-opportunities?-are-there-at-least-two-women-in-the-project-management-staff?-We-argue-that-the-indicators-required-by-the-eu-are suitable-for-the-measurement-of-the-efficiency-of-funds-spent-on-cross-border-cooperation.-in-most-of-the-social-and-economic-dimensions,-they-fail-to-assess direct-impacts-of-cross-border-cooperation-projects.-a-new-methodology-is-required-for-the-determination-of-the-direct-social-impact-of-the-eu-CbC-programs.-The paper-suggests-measuring-the-direct-social-impact-of-these-programs-by-indicators-based-on-mental-mapping,-assessment-of-language-skills-and-a-position-generator-measure-of-social-capital.-The-pilot-research-has-been-carried-out-on four-locations-along-the-Hungarian-slovakian-border:-in-esztergom,-Štúrovo, mosonmagyaróvár-and-Šamorín.-representative-samples-of-125-persons-per-location-have-been-drawn-and-interviewed-using-paper-based-questionnaires-in-all-selected-locations.-The-pilot-study-has-proved-that-the-proposed-methodology based-on-multiple-measures-is-suitable-for-measuring-the-respondents'-connectedness-to-the-neighbouring-country.-The-results-show-that-the-respondents-in Štúrovo-and-esztergom-have-a-much-stronger-relationship-with-the-neighbouring country-than-the-other-two-samples,-and-they-also-highlight-the-importance-of-the-Hungarian-community-in-slovakia-in-cross-border-movement.

dél-szlovákia-gazdasági-és-szociális-helyzete néhány-mutató-tükrében

ZsoLT Hor buLák

The economic and social situation of south-slovakia in the light
of some indicators

338(437.6)

331.56(437.6)

625.7(437.6)

316.022.4(=511.141)(437.6)

keywords: the Hungarian districts in south-slovakia, the place of south-slovakia in the slovak economy, unemployment, average wage, road network, the ability to attract capital by the southern region.

bevezetés

gyakran lehet találkozni azzal a sommás megállapítással, miszerint a dél-szlovákia-gazdasági-helyzete siralmas. Kévszám a beruházás, magas a munkanélküliség, az infrastruktúra elmaradott, a térségbe alig érkezik külföldi tőke és az állami fejlesztések is elkerülik a régiót. E lassan közhelynek számító kijelentés érvényességét azonban tudományos módszerekkel is igazolni lehet.

A dél-szlovákia-gazdaságával már több átfogó publikáció foglalkozott. A legfontosabbak között kell kiemelni a Horváth Gyula szerkesztésében 2004-ben közreadott *Dél-Szlovákia* című könyvet. A munka teljes képet ad a régióról. A gazdasági témával több rész is foglalkozik, így a szlovákia-makrorégiói c. fejezet (83–198. p.), a munkaerőpiac c. - alfejezet (259–268. p.), a mező- és erdőgazdálkodás c. fejezet (301–322. p.), az ipari terek és vállalkozások c. fejezet (326–347. p.) és a gazdasági szolgáltatások c. fejezet (353–380. p.). Hasonló jellegű munka a Fazekas József és Hunčík Péter által szerkesztett és 2004-ben kiadott *Magyarok Szlovákiában (1989-2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltozástól az Európai Unióig*, i. kötet.¹ Ebben a könyvben gazdasági témával egy fejezet foglalkozik (a déli régió teljesítő képessége, 295–344. p.) a könyvek közül kiemelendő még a Lelkes Gyábor által jegyzet *Régiók és Gazdaság* című kiadvány, amely a magyarok szlovákiában sorozat v. köteteként jelent meg. A baross Gyábor Terv szintén tartalmaz olyan fejezeteket, amelyek a dél-szlovákia-gazdasági helyzetét értékelik. Megemlíthető még két eölk kiadvány, mindkettő Réti Tamás szerkesztésében, és egyben azonos címmel: *Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása*. A 2004-ben kiadott első rész négy fejezete foglalkozik a dél-szlovákiával: a határon túli magyarok részvétele a gazdasági átalakulásban – szlovákia (Ádám János Imre, 267–302. p.), a külföldi tőkebefektetések és az

1 ebben a tanulmányban a kiadvány szlovák változatát használtuk.

ipari-parkok-dél-szlovákiában-(morvay-károly,-303-330.-p.),-kelet-szlovákia-régió-gazdasági-átalakulása-(reiter-flóra,-semsey-ilona,-dr.-Tóth-attila,-331-362.-p.)-és-a-komáromi-hajógyárról-(Tuba-Lajos,-363-372.-p.)-a-második,-2005-ben-kiadott-részben-két-tanulmány-foglalkozik-dél-szlovákiával:-*A dél-szlovákiai régió fejlődése a helyi kezdeményezések és a határon átnyúló együttműködések tükrében* (ádám-jános-imre, 21-58.-p.),-illetve-*Dél-Szlovákia és az Alsó-Nyitra régió agráriuma és agrártársadalma a 3. évezred küszöbén* (Lelkes-gábor,-59-98.-p.),-a-tanulmányok-között-figyelmet-érdemel-Lelkes-gábor-*A szlovákiai regionális fejlesztéspolitika és annak középtávú dél-szlovákiai határ menti vetülete az uniós támogatások tükrében* címmel,-és-renczes-ágoston-írása-*A Szlovák gazdaság és Dél-Szlovákia magyarlakta vidékeinek fejlődése az EU-csatlakozás óta* című-tanulmánya,-űgyszintén-az-eÖkik-kiadásában-Lelkes-gábor *Elmaradottság és versenyképesség a dél-szlovákiai térben* című-írása.

1.-dél-szlovákia-meghatározása

a-legfontosabb-kérdés,-amelyre-legelsőként-válaszolni-kell,-űgyszól,-mit-nevezünk-dél-szlovákiának,-miként-lehet-földrajzilag-behatárolni-a-vizsgált-területet?-dél-szlovákiának-hagyományosan-a-magyarlakta-vidéket-szokás-nevezni,-és-ez-a-térség-szlovákia-egész-déli-határa-mentén-húzódik-végig-hol-széles,-hol-beszűkülő-sávban.-ezt-a-felfogást-még-az-ország-többségi-nemzeti-is-el-szokta-fogadni,-noha-„magyarlakta”-vidék-helyett-a-„vegyes-lakosságú-terület”-kifejezést-használják,-amely-a-rendszerváltás-után-a-szlovákiai-magyar-ság-is-egyre-gyakrabban-alkalmaz.-mindezek-ellenére-továbbra-is-felmerül-a-kérdés,-hogy-pontosan-melyik-az-a-terület,-amelyet-déli-régió-nak-lehet-nevezni?-a-kérdésre-a-következő-válaszok-szoktak-felmerülni:

Magyarok által lakott vidék

a-magyar-(vegyes)-vidék-az,-ahol-magyarok-laknak.-a-kézenfekvőnek-látszó-válasz-azonban-mégsem-annyira-egyszerű.-melyik-település-tekinthető-még-„magyarnak”-és-melyik-már-nem?-ebben-az-esetben-azt-kell-tisztázni,-hogy-milyen-százalékos-arány-mellett-lehet-nemzetiséginek-tekinteni-egy-települést.-50%-os-nemzetiségi-arány-mellett,-20%-os-arány-mellett-vagy-esetleg-más-legyen-a-megoszlás?-a-többségi-elv,-noha-nyilvánvalónak-látszik,-mégsem- lenne-helyes,-olyannyira,-hogy-még-szlovák-nemzetiségi-törvény-is-20%-ot-határoz-meg,-amikortól-elismer-bizonyos-nemzetiségi-jogokat.-ettől-kisebb-arány-a-nemzetiségek-részéről-ugyan-felmerül,-de-általában-sikertelenül.-Hátránya,-hogy-minden-egyes-felmérés-esetén-település-szintű-lebontást-igényel.-szlovákiában-a-legkisebb-statisztikai-egység-a-járás,-település-szintű-adatokat-legfeljebb-csak-külön-külön,-minden-egyes-település-megszólitásával-lehetne-szerezni,-majd-pedig-azt-kellene-összegezni.-az-1991-es-népszámlálás-alapján-szlovákiában-összesen-432-olyan-település-volt,-ahol-a-magyar-ság-aránya-50%-felett-volt.-20%-feletti-arányt-506-településen-ért-el-(gyurgyik-1994,-101.-p.)-Látható,-hogy-ez-a-módszer-akkor-nagyon-bonyolult-lenne,-ha-tudjuk,-hogy-a-2011-es-népszámlálások-adatai-alapján-ezek-a-számok-csökkentek.

1938-1945 között érvényes határok

következő-megoldás-lehetne-a-magyar-vidéket-űgy-meghatározni,-hogy-az-tartozzon-bele,-amely-az-első-bécsi-döntéssel-került-vissza-magyarországhoz-1938-őszén.-előnye,

hogyan-ez-egy-kijelölt-határvonal,-valóban-túlnyomóan-magyar-többségű-vidékről-van-szó, noha- voltak- olyan- magyar- többségű- települések,- amelyek- nem- kerültek- vissza- magyarországhoz,-és-ez-fordítva-is-érvényes-volt.-Hátránya,-hogyan-ismételten-települési-szintű-adatok-feldolgozását-igényelné,-továbbá-hogyan-a-nemzetiségi-arányok-már-megváltoztak.

Körzeti szintű felbontás

valamivel-könnyebb-megoldást-jelentene-a-kistérségekből-való-kiindulás,-pontosabban a-magyar-nak-tekintett-városok-és-körzeteik-vizsgálata.-mintegy-30-„magyar”-városról van-szó.-Hátránya,-hogyan-megint-csak-nem-statisztikai-egység,-így-újra-csak-település-szintű-adatokat-kellene-vizsgálni,-és-az-sem-biztos,-hogyan-rendelkezésre-állnának-a-kívánt-adatok.

Regionális vizsgálat

n-egyedik-megközelítései-pont-lehet-a-természetes-történelmi-régiókból-való-kiindulás. nyugatról-kelet-felé-haladva-a-következők-tájegységek-találhatók-szlovákiában: Csallóköz,-mátyusföld,-Zoboralja,-a-ma-már-nem-ismert-Törzsökerdő,-a-Zsitva-és-a-garam-közi-vidék,-ipoly-mente-vagy-n-ógrád,-g-ömör-és-bodrogköz.-előnye-lenne,-hogyan-a-felosztást-sokan-ismerik,-a-vidékek-ben-ne-vannak-a-köztudatban.-a-sok-száz-éves-vár-megyerendszer-is-részben-erre-épült,-és-ideális-politikai-környezetben-közigazgatási-egységek-alapjait-képezhetné.-Hátránya,-hogyan-mivel-tájegységek,-ezért-nincsenek-pontos-határaik,-vagyis-ismét-csak-a-komoly-utánajárást-igénylő-és-senki-által-sem-alkalmazott-települési-adatok-lekérdezését-kellene-alkalmazni.

Járási adatok elemzése

a-legegyszerűbbnek-tűnő-megoldás-a-szlovák-közigazgatási,-pontosabban-a-statisztikai-egységekből-való-kiindulás.-s-szlovákia-legutóbbi-1996-ban-végrehajtott-közigazgatási-felosztása-alkalmával-az-országot-8-kerületre,-ezen-belül-79-járásra-osztották.-a-járások-tényleges-száma-ennek-ellenére-mégis-csak-72,-ugyanis-pozsony-és-kassa-önmagában-öt,-illetve-négy-járásra-oszlik.-k-ésőbb-a-járások-mint-közigazgatási-egységek-ugyan-megszűntek,-de-mint-statisztikai-egységek-továbbra-is-léteznek.-a-munkanélküliségi-rátát,-a-szociális-támogatásokban-részesülők-arányát-stb.-havi-rendszerességgel-közlük.-ennek-a-módszerek-a-hátránya,-hogyan-határaik-úgy-vannak-meghúzva,-hogyan-közülük-csupán-kettőben,-a-d-unaszerdahelyi-és-komáromi-járásban-van-a-magyar-ság-abszolút-többségben,-a-többi-járásban-az-aránya-igen-változó,-a-fővárosban-és-kassán-pedig-napjainkban-már-elenyésző.-másként-fogalmazva-a-déli-rész-abszolút-magyar-többsége-az-északi-rész-abszolút-szlovák-többségével-képez-egy-statisztikai-egységet,-miközben-két-kivételtől-eltekintve-az-egész-járás-szlovák-többségű.-a-déli-járások-a-következők:-szenci,-d-unaszerdahelyi,-galántai,-vágsellyei,-komáromi,-érsekújvári,-nyitrai,-Lévai,-n-agykürtösi,-Losonci,-r-imaszombati,-n-agyrócei,-r-osznyi,-kassa-vidéki,-Töketerebes,-n-agymihályi-járások,-illetve-két-város,-pozsony-és-kassa.-a-felsorolt-16-járásban-és-két-nagyvárosban-a-szlovákiai-magyar-ság-összességében-így-mindenképpen-jelentős-kisebbségben-van.-a-járás-tehát-sok-statisztikai-adatot-kínál,-ahogyan-később-bemutatjuk,-gyakorlatilag-mindenki-ezt-használja,-de-a-szlovákiai-magyar-ság-vizsgálatára-csak-fenntartásokkal-alkalmas.

ami a szakirodalmat illeti, a fentebb felsorolt publikációk általában -- a kerületi mellett -- a járási szintből indulnak ki. nem említettünk olyan esetet, amikor valaki települési szintből indult volna ki. az egyetlen eltérés az, hogy pozsonyt és kassát beszámítják-e vagy sem. gyakoribb azonban az a megoldás, hogy a két nagyvárost erősen torzító hatása miatt kihagyják. Lelkes-gábor (2008a, 2004) 16 járással számol, enczes ágoston (2010) úgyszintén. a *Dél-Szlovákia* című könyv ezt úgy módosítja, hogy pozsonyt nem, de kassát már beszámítja az elemzésbe. a *Közeledő régió a Kárpát-medencében* első kötetében ádám-jános-imre (2004) járási szintből indul ki, de bemutat egy olyan térképet, amely szlovákiát „történelmi régiók” alapján osztja fel. a kiadvány egy másik tanulmánya (morvay 2004), folyamatosan 11 járás adatait elemzi, de két alkalommal beleszámítja pozsonyt is. a kiadvány harmadik idevágó tanulmánya (reiter-semsey-tóth 2004) járásokkal számol, kassa négy kerületét beleértve. A *Magyarok Szlovákiában (1989–2004)* című könyv ismertetett fejezetei ugyan „természetes régiók” alapján elemzik dél-szlovákia állapotát, de ezek a régiók sem mások, mint többé-kevésbé történelmileg összetartozó szomszédos járások. alsóvágmente-duna melléke régió nem más, mint a szenci, galántai, vágsellyei és dunaszerdahelyi járasok; alsónyitra-egyenlő-nyitrai, érsekújvári és komáromi járasokkal, gömör-nógrád-kishont-nyagykürtösi, losonci, poltári, nagyrócei és ronsnyói járasokat foglalja magába, a kassa régió kassa városát és a kassa vidéki járást. a Zempléni régió viszont a magyarnak tekinthető Tóketerebesi és nyagyimihályi járasokon kívül felöleli a volt Zemplén vármegye északi járasait is, a Homonnai, mezőlaborci, szinnai és felsővizközi járasokat is. a baross-gábor Terv az adott rész szerzőjétől függően sokféle megoldást alkalmaz, kerületit, járást, járást nagyvárosokkal, de megemlíti az egyéb közigazgatási felosztások lehetőségét is. főleg a könyvekben gyakori a kerületi szint használata is. egy alkalommal azonban azzal is találkozunk, hogy a magyar körzeteket is számba veszik, igaz, csak rövid áttekintésben. (Lelkes 2008b)

Tény, hogy a legelterjedtebb módszer a járási szint. figyelembe kell venni, hogy minden tanulmány elsősorban saját metodológiájából indul ki, de még ilyen egyszerű esetben is, mint szlovákia, számos variációval lehet találkozni. az igazi problémát persze az jelenti, ha több évtizedes időszakot kell elemezni. az 1996-os reform alkalmával 38 járásból 72-t alakítottak ki, ami az összevetést nagyon megnehezíti. annak ellenére, hogy a járási bázisnak több hátránya van, általában mindenki ezt alkalmazza.

2. a dél-szlovákiai járasok általános jellemzői

a tanulmányban azt módszert választottuk, hogy a régiót külön-külön bemutatjuk a 16 járással, illetve 16 járással és a 2 nagyvárossal. Tesszük ezt azért, mivel pozsony és kassa dél-szlovákia szerves része, és noha az arányokat tekintve immár nagyon kevés magyar él bennük, mégis szorosan kötődnek a magyar kultúrához, a magyarság számára ma is fontos központok, másrésztől viszont a bennük koncentrálódó ipar miatt a vidék adatait jelentősen torzítják. minden esetben (járások kiterjedése, népszámlálási adatok, gazdasági adatok) a 2011-es esztendő száma dataiból indultunk ki. az alapvető adatok a következők:

- szlovákia területe 49 034 km²;
- lakosainak száma a 2011-es népszámlálás alapján 5 397 036 fő;

-- 2011-ben-magyar-nak-458-467-fő-vallotta-magát,-ami-8,5%-os-aránynak-felel-meg-a-16-járás-és-két-város-s-zlovákiában-belül-az-alábbi-arányokkal-van-jelen:

1. táblázat-a-„magyar”-vidék-aránya-s-zlovákián-belül,-2011-es-állapot

járás/város	kiterjedés (km ²)	lakosok száma		a magyarság aránya (%)
		összesen	ebből magyar	
Pozsony*	367,7	411 228	14 119	3,43
Szenci járás	359,9	66 265	9 134	13,78
Dunaszerdahelyi járás	1 074,6	116 492	87 349	74,98
Galántai járás	641,7	93 594	32 793	35,04
Komáromi járás	1 100,1	103 995	66 356	63,81
Érsekújvári járás	1 347,1	144 417	48 483	33,57
Nyitrai járás	870,7	159 143	9 076	5,70
Vágsellyei járás	355,9	53 286	16 717	31,37
Lévai járás	1 551,1	115 367	28 085	24,34
Nagykürtösi járás	848,2	45 562	10 939	24,01
Losonci járás	825,6	74 861	17 338	23,16
Rimaszombati járás	1 471,1	84 889	30 516	35,95
Nagyrócei járás	730,3	40 400	7 738	19,15
Rozsnyói járás	1 173,3	63 351	16 103	25,42
Kassa*	237,1	240 433	6 382	2,65
Kassai járás	1 541,3	119 227	11 845	9,93
Tőketerebesi járás	1 073,5	106 072	28 145	26,53
Nagyimhályi járás	1 019,3	110 842	12 122	10,94
összesen	16 588,5	2 149 424	453 240	21,09
átlag (16 járás, 2 város)	921,58	119 412	25 180	25,77
átlag (16 járás)	998,46	93 610	27 046	28,61

Forrás:- saját-szerkesztés-a-2011-es-népszámlálási-adatok-és-járások-2011-es-kiterjedése-alapján:- *a-két-város-kerületeinek-(járásainak)-az-összege

a-déli-járások-további-együttes-jellemzői:

- a-déli-járások-és-két-város-kiterjedése-együtt-16-588,5-km²,-ez-az-ország-területének-33,83%-a;
- a-16-járás-kiterjedése-pozsony-és-kassa-nélkül:-15-983,7-km²,-ami-az-ország-területének-32,6%-a;
- a-16-járásban-és-a-két-városban-élők-száma-2-149-424-fő,-ez-s-zlovákia-lakosságának-32,83%-a;
- csak-a-16-járásban-élők-száma-1-497-763-fő,-ez-az-ország-lakosságának-27,75%-a;
- a-16-járásban,-illetve-pozsonyban-és-kassán-453-240-fő-vallotta-magát-magyar-nak,-ami-az-adott-terület-lakosságának-a-21,09%-át-tette-ki,-viszont-a-szlovákiai-magyarság-98,86%-át;
- csupán-a-16-járásban-432-739-magyar-ember-él,-ami-az-összlakosság-28,89%-át-teszi-ki,-a-szlovákiai-magyarságnak-pedig-94,39%-át.

Hogy-pontosabb-képet-kaphassunk-a-dél-szlovákiai-járásokról,-érdemes-őket-összehasonlítani-s-zlovákia-összes-többi-járásával-egy-átlagos-„magyar”-járás-az-országos-átlag-járástól-a-következőkben-tér-el:

- amíg- egy- átlagos- déli- járás- területe- a- városokat- nem- számítva- 998,46- km², addig- egy- átlagos- járásé- 681,06- km², -vagyis- egy- „magyar”- járás- kiterjedésének csupán- a- kétharmada, - pontosabban- 68,21%- a;
- ha- a- városokat- is- beleszámítjuk, - akkor- egy- átlagos- déli- régióbeli- járás- területe 921,58- km²- re- csökken, - de- a- „magyar”- járások- még- ebben- az- esetben- is- nagyobb- az- országos- átlagnál, - mégpedig- 35,32%- kal- (ez- fentebb- 46,60%- volt);
- ha- viszont- kizárólag- a- „szlovák- magyar”- szembenállást- veszünk- alapul, - a- szlovák- járások- átlagos- kiterjedése- k- assa- és- pozsony- nélkül- csupán- 610,67- km² a magyar- járásoknak- 61,78%- a, - azaz- szűk- kétharmada.

mindez- azt- jelenti, - hogy- a- „magyar”- járások- abszolút- számok- tekintetében- akár- jobban is- állhatnak- szlovák- járásoknál, - hiszen- nagyobb- területen- több- üzem, - több- tőke- lehet, - de- arányokat- tekintve- a- helyzetük- már- lényegesen- más. - ezeket- az- arányokat- a- következőkben- a- lakosság- szempontjából- is- bemutatjuk:

- egy- átlagos- „magyar”- járásban- a- városokat- nem- számítva- 93-610- lakos- él- a- szlovák- országos- átlag- 68-317- lakosával- szemben, - így- a- „magyar”- járásokban- 37%- kal- több- ember- lakik;
- ha- ismét- csak- a- „magyar”- és- a- „szlovák”- járásokat- vetjük- össze, - az- arány- 93-619 versus- 60-746- lakos, - akkor- egy- déli- járás- 154%- kal- népesebb- egy- északinál.

3.-a- d- él- s- szlovákia- helye- szlovákia- gazdaságában

az- alábbiak- néhány- olyan- gazdasági- adatot- kívánunk- elemezni, - amelyek- véleményünk szerint- képesek- érzékeltetni- egy- egy- régió- gazdasági- fejlettségét. - Természetesen- számos- más- mutatót- is- meg- lehetne- vizsgálni, - olyanokat, - amelyet- a- szlovák- statisztika- nyilvántart- járási- szinten- is, - mint- például- a- számítógépes- szövegszerkesztői- ismereteket vagy- az- iskolai- végzettséget, - de- itt- most- ezt- helyhiány- miatt- sem- tehetjük. - a- számba- vett mutatók- a- következők: - munkanélküliségi- ráta, - úthálózat- elemzése, - szociális- juttatásban- részesülők- száma, - átlagbér, - a- legnagyobb- vállalatok- száma. - korában- hasonló elemzésekkel- a- következő- publikációkban- lehetett- találkozni.

az- általános- fejlettséget- Kovács- Ervin- (2000)- a- faktoranalízis- segítségével- vizsgálta, - de- azt- egész- s- szlovákiára- alkalmazta. - a- foglalkoztatással- korábban- már- mások- is, - mi- is foglalkoztunk. - Lelkes- Gábor- (2008b, - 93-99.- p.)- már- az- összes- járás- mellett- a- 16 „magyar”- járás- számaira- is- figyelt. - a- munkanélküliség- problémakörét- viszont- körbejárta még- a- munkanélküliek- utolsó- gazdasági- tevékenysége- alapján, - a- regisztrált- munkanélküliek- nyilvántartási- idejének- megoszlása- alapján, - a- munkanélküliek- utolsó- betöltött munkahelye- alapján, - a- nyilvántartott- munkanélküli- férfiak- életkor- szerinti- megoszlása alapján, - a- nyilvántartott- munkanélküliek- legmagasabb- iskolai- végzettsége- alapján- nemek szerint- is. - az- első- adatsoron- kívül- a- többenél- csak- a- déli- járások- számait- mutatta- be, - ám az- eredményt- egyik- esetben- sem- hasonlította- az- országos- átlaghoz. - a- szerző- ezen- kívül- a- n- u- Ts- 4- régiós- szinten- még- közzétette- az- egy- vállalatra- eső- lakosok- számát, - a- vállalatok számának- és- szerkezetének- területi- megoszlását, - a- vállalatok- és- az- alkalmazottak- számának- területi- megoszlását, - a- vállalatok- számának- és- szerkezetének- alakulását- 2001- és 2005- között, - az- egyéni- vállalkozások- számának- és- szerkezetének- alakulását- 2001- és 2005- között, - az- egyéni- vállalkozásra- eső- lakosok- számát, - az- egyéni- vállalkozások- terüle-

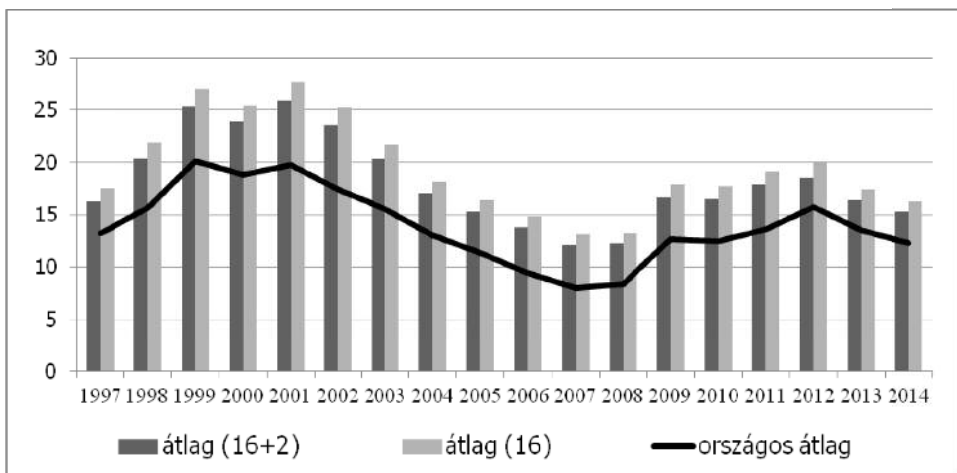
ti-megoszlását-és-szerkezetét,-a-vállalati-szféra-külföldi-tőkebefektetései-nek-alakulását,-a vállalati-szféra-külföldi-tőkebefektetései-alakulásának-területi-megoszlását,-az-idegenfor-galmi-infrastruktúra-ellátottsági-mutatóinak-területi-megoszlását,-a-vállalkozási-környezeti-feltételek-területi-megoszlását-a-regionális-vállalkozási-környezeti-index-értéke-alapján, ez-utóbbi-ismét-az-ország-79-járásának-szintjén.-(2008b,-187-200.-p.)-Lelkes-a-16-járás száma-it-ebben-az-esetben-sem-vetette-össze-az-országos-számsorokkal.

a- baross- gábor- Terv- bizonyos- részeiben- szintén- szerepelt- a- munkanélküliség (boros-f arkas-2014,-41-42.,-47-49.-p.)-és-a-szociális-támogatásban-részesülők-felmé-rése- déli- a- járásokban- pozsonnyal- és- k assával- együtt,- illetve- külön-külön- számolva. (boros-f arkas-2014,-43-44.-p.)-a-kiadványban,- amelyben- a- hivatkozott- részeket- mi készítettük,-szintén-elemeztük-az-üzemsűrűséget-(boros-f arkas-2014,-27-29.-p.),-illet-ve-hogy-a-forgalom-alapján-számba-vett-200-legnagyobb-vállalat-közül-melynek-székhe-lye-található-a-régióban.-(boros-f arkas-2014,-30-31.-p.)-ez-utóbbi-már-számba-vették más-hol- is,- de- csupán- természetes- régióként- néhányat- felsoroltak,- (f azekas-Hunčik 2004,-333.,-340.,-347.,-354.,-361.,-368.-p.)-vagy-pedig-igaz,-aprólékosabban,-de-csak-a pozsonyi-n uTs2-(Lelkes-2008b,-117.-p.)-és-n uTs3-szinten.-(Lelkes-2008b,-139.,-140., 161.,-162.,-181.-p.)-a-200-legnagyobb-cég-és-az-üzemsűrűség-kérdését-csupán-nagyon röviden,-de-érintettük-egy-másik-tanulmányunkban-is.-(Horbulák-2014,-53-54.-p.)-ami-az közúti-hálózat-vizsgálatát-illetti,-máshol-még-nem-találkoztunk-vele.

3.1.-munkanélküliek-aránya-dél-szlovákiában

a- vizsgált-számokat- úgy- kaptuk- meg,- hogy- a- munka,- s- zociális- és- Családügyi- Hivatal által-nyilvántartott-munkanélküliségi-adatokból-kiválasztottuk-a-témánkhoz-kapcsolódó 16-járás-és-2-nagyváros-adott-év-decemberi-száma-it,-majd-kiszámítottuk-az-átlagot.-a kiindulási-év-azért-1997,-mert-az-az-első-esztendő,-amiktől-az-adatok-hozzáférhetők. az-eredményt-az-alábbi-diagram-mutatja:

1. diagram.-a-munkanélküliség-aránya-a-déli-járásokba-1997-és-2014-között

Forrás:-www.upsvar.sk

a-diagram-eredményeit látva nyilvánvaló, hogy a munkanélküliséget illetően a déli régió mindig jelentősen elmaradt a szlovák átlagtól függetlenül attól, hogy beleszámoljuk-e a pozsonyt és Kassát vagy sem. 18 év átlagát számítva a 16-járás munkanélküliségi rátája 5,52%-kal maradt el az országotól, a két nagyváros beszámításával a hátrány legfeljebb 4,25%-ra csökken. az összképet tovább árnyalja, hogy gyakorta fordul elő, hogy a járásokon belül a „szlovák-észak” lényegesen jobb gazdasági helyzetben van, mint a „magyar-dél”, de tekintettel arra, hogy ez a különbség statisztikailag nem mutatható ki, a magyarok által lakott vidék a hivatalos számhoz képest is rosszabb helyzetben van.

a 16-járás és 2 nagyváros munkanélküliségi rátájának országos szintű-hosszú-távú összehasonlítása 18 év (1997–2014) átlaga alapján

- az országos munkanélküliségi átlag: -13,94%;
- 16-járás + 2 nagyváros munkanélküliségi átlaga: -18,20%;
- 16-járás munkanélküliségi átlaga: -19,47%.

3.2. átlagbér a dél-szlovákiai vállalatokban

az adatokat vállalati szinten dolgoztuk fel. a vállalat alatt a statisztikai kimutatás önálló, legalább 20 embert foglalkoztató gazdasági egységet ért, melynek tevékenysége ipari jellegű, illetve olyan 19 és kevesebb embert foglalkoztató vállalatot, melynek éves forgalma 2012-ben meghaladta az 5 millió eurót.

2. táblázat. az átlagos havi átlagbér 16 dél-szlovákiai járásban, illetve pozsonyban és Kassán

	átlagbér (€)	az országos átlag (%)
Pozsony	1344	137,56
Szenci járás	1066	109,11
Dunaszerdahelyi járás	787	80,55
Galántai járás	933	95,50
Komáromi járás	740	75,74
Lévai járás	841	86,08
Nyitrai járás	857	87,72
Érsekújvári járás	754	77,18
Vágsellyei járás	983	100,61
Losonci járás	805	82,40
Nagyrocei járás	783	80,14
Rimaszombati járás	527	53,94
Nagykürtösi járás	584	59,77
Kassa város	1061	108,60
Kassai járás	978	100,10
Nagy Mihályi járás	743	76,05
Rozsnyói járás	896	91,71
Tőketerebesi járás	589	60,29

Forrás: r očenka priemyslu sr -2014, -21 -22. -p. és saját számítás.

a táblázatot még a következőkkel lehet kiegészíteni:

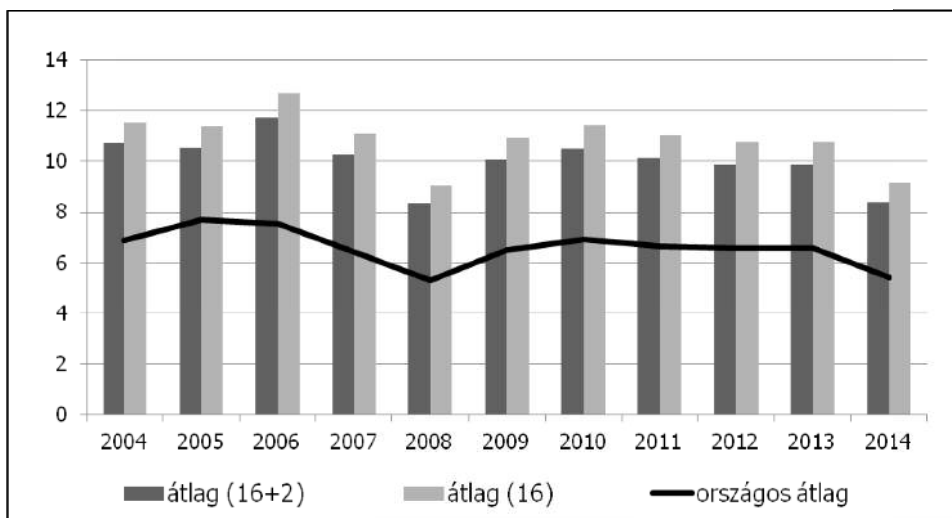
- országos átlagbér: 977 €;
- 16-járás + 2 nagyváros átlagbére: 848,39;
- átlagbér a 16-járásban: 804,13;

- különbség-az-országos-átlaghoz-képest-a-16-járásban-illetve-a-két-nagyvárosban:-128,61,-ez-az-országos-átlag-86,84%-a;
- különbség-az-országos-átlaghoz-képest-a-16-járásban:-172,88,-ez-az-országos-átlag-82,3%-a.

3.3.-a-hátrányos-helyzetűek-aránya-dél-szlovákiában

a- hátrányos- helyzetű- egyéneket- a- szlovák- jog- anyagi- szükségben- élőknek- nevezi.- a- 417/2013,-az-anyagi-szükségben-lévők-támogatásáról-szóló-törvény-alapján-az-anyagi-szükség-(„hmotná-núdzá”)-olyan-helyzet,-amikor-a-háztartásban-élők-jövedelme-nem-haladja-meg- a- létminimumot,- és- a- háztartás- tagjai- munkával,- tulajdonjoggal- vagy- egyéb- vagyoni- joggal- nem- képesek- bebiztosítani- vagy- növelni- jövedelmüket.- a- hátrányos-helyzetű-személyek-százalékos-arányát- a- népességen-belül- a- következő- diagram- szemlélteti.- a- 2004-itt-is-az-első-elérhető-adat-időpontja:

2. diagram.-a-hátrányos-helyzetűek-aránya-a-déli-járásokban-2004-és-2014-között

forrás:-www.upsvar.sk

a-2.-diagram-mutatja,-hogy-11-éves-időszak-alatt-a-déli-régióban-élők-között-átlagosan- mindig-többen-éltek-rossz-szociális-helyzetben,-mint-az-országban,-függetlenül-attól,- hogy-a-jó-helyzetben-lévő-fővárost-és-kassát-beleszámítjuk,-vagy-sem.-a-további-arányok-a-következésképpen-alakulnak:

- a-hátrányos-helyzetűek-országos-arányának-átlaga-2004-és-2014-között:-6,60%;
- 16-járás-+-2-nagyváros-átlaga:-10,04%,-vagyis-3,44%-kal-haladja-meg-az-országos-átlagot;
- 16-járás-munkanélküliségi-átlaga:-10,89,-tehát-4,29%-kal-magasabb,-mint-az-országos-szint.

3.4.-az-úthálózat-állapota-s-zlovákia-„magyar”-járásaiban

3. táblázat. az-úthálózat-néhány-jellemzője-d-él-s-zlovákiában

	autópálya (km)	gyorsforgalmi út (km)	útsűrűség			
			(km/km ²)	eltérés az országostól	(km/1000 lakos)	eltérés az országostól
Pozsony	53,424	0,000	0,413	0,047	0,322	-2,984
Szenci járás	22,423	0,000	0,648	0,282	3,512	0,206
Dunaszerdahelyi járás	0,000	0,000	0,507	0,141	4,595	1,289
Galántai járás	0,000	15,411	0,481	0,115	3,201	-0,105
Komáromi járás	0,000	0,000	0,353	-0,013	3,654	0,348
Lévai járás	0,000	0,000	0,433	0,067	5,727	2,421
Nyitrai járás	0,000	40,276	0,499	0,133	2,632	-0,674
Érsekújvári járás	0,000	0,000	0,377	0,011	3,486	0,180
Vágsellyei járás	0,000	0,000	0,355	-0,011	2,341	-0,965
Losonci járás	0,000	0,000	0,411	0,045	4,666	1,360
Nagyőcei járás	0,000	7,759	0,323	-0,043	5,845	2,539
Rimaszombati járás	0,000	10,420	0,348	-0,018	6,193	2,887
Nagykürtösi járás	0,000	0,000	0,444	0,078	8,524	5,218
Kassa város	0,000	12,225	0,414	0,048	0,396	-2,910
Kassai járás	5,395	0,000	0,382	0,016	5,064	1,758
Nagymihályi járás	0,000	0,000	0,379	0,013	3,509	0,203
Rozsnyói járás	0,000	0,000	0,275	-0,091	5,227	1,921
Töketerbesi járás	0,000	0,000	0,433	0,067	4,411	1,105
átlag (16+2)	4,513	7,174	0,415	0,049	4,073	0,767
átlag (16)	1,739	6,715	0,416	0,050	4,537	1,231
összesen (16+2)	81,242	86,091	7,475	0,887	73,305	13,797
összesen (16)	27,818	73,866	6,648	0,792	72,587	19,691
országosan	419,807	247,245	0,366	-	3,306	-

Forrás:-prehľad-údajov-o-sieti-cestných-komunikácií-sr ,-5,-12-14,-17.-p.

- a-16-járásban-található-s-zlovákia-autópályáinak-a-6,63%-a-és-gyorsforgalmi-útjainak-29,88%-a,-miközben-terület-az-ország-kiterjedésének-32,6%-a,-és-itt-lakik-s-zlovákia-lakosságának-a-27,75%-a;
- a-16-járásban-és-két-nagyvárosban-található-s-zlovákia-autópályáinak-a-19,35%-a-és-gyorsforgalmi-útjainak-34,82%-a,-miközben-terület-az-ország-kiterjedésének-33,83%-a,-és-itt-lakik-s-zlovákia-lakosságának-a-32,83%-a;
- területre-levetítve-az-útsűrűség-tekintetében-a-déli-járások-jobban-állnak:-a-16-járásban-az-útsűrűség-az-országos-113,52%-a,-a-két-nagyvárost-is-beleszámítva-113,46%-a;
- a-lakosság-számát-tekintve-a-déli-régió-megint-csak-előnyben-van:-a-16-járásban-az-útsűrűség-az-országos-123,19%-a,-a-két-nagyvárossal-együtt-137,23%-a.

3.5.-a-déli-régió-tőkevonzó-képessége-a-s-zlovákiában-székelő-200-legnagyobb-vállalat-székhelye-alapján

végül-vizsgáljuk-meg-a-déli-régió-gazdasági-erejét-abból-a-szemszögből,-hogymennyire-képes-a-legnagyobb-vállalatokat-magához-vonzani.-a-Trend-gazdasági-hetilap-által-2014-novemberében-közreadott-listából-indultunk-ki.-kassán-5-nek,-pozsonyban-81-cégnek-van-a-központja.-noha-a-kassai-5-központ-lényegesen-nem-befolyásolná-az

eredményt, a pozsonyi-81-már-igen. -Hogy-konzekvenssek-maradjunk,-ezért-a-két-várost nem-vettük-külön,-ellenben-most-egyik-száma-it-sem-számítottuk-be.

25-vállalatnak-a-székhelye-található-a-vizsgált-vidéken,-azaz-éppen-az-összes-nyolcada,- 12,5%-a.- ez- a- szám- lényegesen- elmarad- a- régió- súlyától- mind- a- területet (32,6%),-mind-a-lakosságot-(27,75%)-tekintve.-Ha-a-két-évvél-korábbi-adatokhoz-hasonlítjuk,-akkor- a- helyzet- javulónak- tekinthető.- akkor- csak- délen- 23-nak- (11,5%)- volt- a- székhelye.- a- javulást- azonban- mégsem- szabad- jelentősnek- tekinteni.- az- igaz,- hogy- a- 2011-es- állapot- alapján- is- volt- olyan- település- -- nyitra- -, amelyben- elenyésző- számban- élnek- magyarok- és- 1938-45- között- se- volt- magyarország- része,- de- ez- a- város- azért- még- most- is- fontos- szerepet- játszik- a- felvidéki- magyarság- életében.- a- 2014-es- listára- azonban- felkerült- n- agymihály- és- ő- rmező,- melyek- csupán- a- közigazgatási- határok- meghúzása- miatt- kerültek- a- „magyar”-járásokba.

Összefoglalás

a- magyarlakta- vidék- s- szlovákia- egész- déli- határa- mentén- hol- széles,- hol- elvékonyodott- sávban- húzódik.- a- régió- sokféle- tájegységre- és- nyelvjárásra- tagolódik,- amelyek- általában- áthúzódnak- a- határ- másik- oldalára.- a- mindenkori- (cseh)-szlovák- közigazgatás- egyik- jellemzője,- hogy- ezeket- nem- veszi- figyelembe.- ez- azt- is- jelenti,- hogy- amíg- az- ország- lakosságának- 8,5%-a- magyar,- a- 72-n- uTs- 4- közigazgatási- egységeinek- (pozsony- 5- és- kassa- 4- járását- egynek- számítva)- csupán- 2,78%-a- magyar- többségű.- a- déli- járások- másban- is- különböznek- az- átlagos- szlovák- járásoktól,- mégpedig- hogy- nagyobbak- és- népesebbek.- mindez- nagyon- nehezzé- és- egyben- bizonytalanná- teszi- a- járási- alapú- számitást,- ha- ebből- kiindulva- szeretnénk- s- szlovákia- magyarok- lakta- vidékét- feltérképezni.

ami- a- vizsgált- terület- munkanélküliségi- rátáját- illeti,- jól- látható,- hogy- amióta- a- munka,- szociális- és- családügyi- hivatal- honlapján- a- számok- elérhetőek,- a- 16- déli- járás,- függetlenül- pozsony- és- kassa- kiemelkedően- jó- értékeiktől,- mindig- jelentősen- elmarad- az- országostól.- Tekintettel- azonban- arra,- hogy- még- a- járáson- belül- körzeti- szinten- is- különbségek- vannak,- a- déli- részek- nagyobb- munkanélküliséggel- küzdenek- -- ez- leginkább- párkány- vagy- ipolyság- esetében- a- leglátványosabb,- a- magyarok- által- többségben- lakott- területen- a- helyzet- még- ennél- is- rosszabb.

a- hátrányos- helyzetűek- arányát- elemezve- a- fentiekhez- teljesen- hasonló- eredményt- kapunk.- a- különbség- csak- annyi,- hogy- a- számba- vett- időszak- rövidebb.- amíg- 11- év- alatt- az- országos- évi- átlag- 6,60%,- addig- a- 16+2- es- érték- 10,04%,- a- 16- os- pedig- 10,89%.

az- átlagbér- esetében- ismételtén- csak- jelentős- elmaradást- látunk- függetlenül- attól,- hogy- beszámítjuk- e- a- szlovák- főváros- kimagaslóan- jó- bérszínvonalát- vagy- sem.- 2013- ban- a- lemaradás- az- országos- átlagtól- 13,16%-(16+2),- illetve- 17,69%-(16)- volt.

az- úthálózat- adatait- összefoglalva- azt- lehet- mondani,- hogy- a- déli- járások- méreteit- is- figyelembe- véve- az- útsűrűség- jobb- az- ország- összes- többi- járáshoz- képest.- ennek- több- magyarázata- lehet,- többek- között- a- topográfiai:- sík- vidéken- könnyebb- utat- építeni.- ezt- azonban- csak- akkor- szabad- kijelenteni,- ha- összehasonlítanánk- s- szlovákia- hegyes- és- alföldi- járásainak- az- úthálózatát.- az- autópályák- hosszát- számba- véve- azonban- már- sokszoros- az- elmaradás,- a- gyorsforgalmi- utak- hossza- pedig- megközelítőleg- megfelel- a- régió- súlyának.

4. táblázat.-a-200-legnagyobb-forgalmú-vállalat-előfordulása-a-16-déli-járásban

sor-rend	vállalat neve és formája	telephely	magyarországi aránya a településen (%)	forgalom (ezer €)	Alkalmazottak száma	szektor
4.	Samsung Electronics Slovakia, Kft.	Galánta	30,54	3 144 279	1 914	elektrotechnika
13.	Foxconn Slovakia, Kft.	Nyitra	1,83	919 774	928	elektrotechnika
31.	Duslo, Rt.	Vágsselye	14,15	462 421	2 183	vegyipar
44.	Metro Cash & Carry, Kft.	Dunaivánka	0,76	299 644	1 304	kereskedelem
54.	Getrag Ford Transmissions Slovakia, Rt.	Kenyheç	12,98	239 722	819	gépkocsigyártás
56.	Med-Art, Kft.	Nyitra	1,83	229 802	414	kereskedelem
63.	Heineken Slovensko, Rt.	Ogyalla	41,23	210 546	703	élelmiszeripar
70.	BSH Drives and Pumps, Kft.	Nagyimihály	0,26	200 787	761	elektrotechnika
77.	SCA Hygiene Products Slovakia, Kft.	Gömörhorka	56,86	186 462	972	cellulóz és papírgy.
80.	GameX Trading, Kft.	Komárom	53,88	180 967	17	kereskedelem
96.	Rieker Obuv, Kft.	Komárom	53,88	163 891	132	cipőgyártás
97.	Slovakia Steel Mills, Rt.	Órmező	0,34	162 249	487	kohászat
116.	CBA Slovakia, Kft.	Losonc	9,34	143 506	2 365	kereskedelem
138.	Osram, Rt.	Érsekújvár	22,36	123 430	1 188	elektrotechnika
143.	Magnetti Marelli Slovakia, Kft.	Kenyheç	12,98	120 702	425	gépkocsigyártás
144.	SE Bordnetze – Slovakia, Kft.	Nyitra	1,83	120 222	1 436	gépkocsigyártás
148.	Matador Automotive, Rt.	Verebély	3,78	118 411	919	gépkocsigyártás
164.	ACHP Levice, Kft.	Léva	9,19	108 258	125	kereskedelem
169.	Sped-Trans Levice, Rt.	Léva	9,19	104 633	98	szállítmányozás
176.	Metrans/Danubia, Rt.	Dunaszerdahely	74,53	101 049	296	szállítmányozás
189.	Bekaert Slovakia, Kft.	Diószeg	31,70	93 556	637	gépgyártás
192.	ThyssenKrupp Ferostav, Kft.	Érsekújvár	22,36	91 882	n	kereskedelem
193.	Istroenergo Group, Rt.	Léva	9,19	91 796	174	szolgáltatások
194.	Giesecke & Devrient Slovakia, Kft.	Nyitra	1,83	91 431	564	műanyaggyártás
195.	DHL Logistics (Slovakia)	Szenc	14,47	90 808	1 316	szállítmányozás

Forrás: Trend, szlovákiai-gazdasági-heti lap, -2014.-november-és-Základné údaje zo sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 alapján-saját-számítás

a-200-legnagyobb-vállalat-telephelyének-a-vizsgálatához-talán-annyit-lehet-hozzá-tenni,-hogy-az-alacsony-számok-egyenes-arányban-vannak-a-többi-mutatóval:-kevesebb-nagyvállalat--nagyobb-munkanélküliség,-alacsonyabb-átlagbér.-ebben-az-esetben-még-az-úthálózat-átlagon-felüli-sűrűsége-sem-segít,-hiszen-egy-multinacionális-cég-a-gyors-megközelíthetőséget-keresi,-a-sok-másod-és-harmadosztályú-út-nem-bír-számára-megfelelő-vonzerővel.

annak-ellenére,-hogy-a-16-járás-sokban-különbözik-egymástól-és-közülük-egy-egy--a-pozsonyhoz-és-kassához-közeli--akár-az-országos-átlagnál-is-jobb-helyzetben-van,-gazdasági-szempontról-mégis-egy-régiót-alkotnak,-amely-rosszabb-helyzetben-van,-mint-az-országos-átlag.-mindez-nem-jelenti-azt,-hogy-a-déli-határsáv- lenne-szlovákia-elmaradottabb-vidéke,-hanem-azt,-hogy-a-szlovák-átlaghoz-mérve-az-elmaradás-kimutatható,-és-ez-legalább-két-évtizede-jól-megfigyelhető.

irodalom

- ádám-jános-imre-2004.-a-határon-túli-magyarok-részvétele-a-gazdasági-átalakulásban--szlovákia.-in-réti-tamás-(szerk.):-*Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása.*-budapest,-eÖkik,-267-302.-p.
- ádám-jános-imre-2005.-a-dél-szlovákiai-régió-fejlődése-a-helyi-kezdemenyezések-és-a-határon-átnyúló-együttműködések-tükrében.-in-réti-tamás-(szerk.):-*Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása.*-budapest,-eÖkik,-21-58.-p.
- boros-szilárd-farkas-iván-(szerk.)-2014.-*Baross Gábor Terv. Dél-Szlovákia/Felvidék regionális gazdasági terve.*-győr,-szlovákiai-magyar-koögazdász-Társaság.
- reiter-fióra-szemsey-ilona-dr.-tóth-attila-2004.-k-elet-szlovákia-régió-gazdasági-átalakulása.-in-réti-tamás-(szerk.):-*Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása.*-budapest,-eÖkik,-331-362.-p.
- fazekas-józsef-hunčík-péter-(szerk.)-2008.-*Maďari na Slovensku (1989-2004). Súhrnná správa. Od zmeny režimu po vstup do Európskej únie.* Šamorín,-forum-institut-pre-výskum-menšin.
- gyurgyík-lászló-2006.-*Népszámlálás 2001.* pozsony,-kalligram.
- horbulák-zsolt-2014.-a-szlovákiai-nagyipar-földrajzi-elhelyezkedésének-változásai-a-rendszerváltástól-napjainkig.-in *Acta Oeconomica Universitatis Selye*, (3)-2.-sz.-40-57.-p.
- horváth-gyula-(szerk.)-2004.-*Dél-Szlovákia.* budapest-pécs,-dialóg-Campus.
- kovács-erwin-2000.-regionális-tagozódás-szlovákiában.-*Tér és Társadalom*, (14)-2-3.-sz.-239-244.-p.
- lelkes-gábor-2003.-elmaradottság-és-versenyképesség-a-dél-szlovákiai-térben.-*Fórum Társadalomtudományi Szemle*,-4.-sz.-3-18.-p.
- lelkes-gábor-2005.-dél-szlovákia-és-az-alsónyitra-régió-agrárium-és-agrártársadalma-a-3.évezred-küszöbén.-in-réti-tamás-(szerk.):-*Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása.*-budapest,-eÖkik,-59-98.-p.
- lelkes-gábor-2008a.-a-szlovákiai-regionális-fejlesztéspolitika-s-annak-középtávú-dél-szlovákiai-határ-menti-területe-az-uniós-támogatáspolitiká-tükrében.-*Tér és Társadalom*, (22)-151-182.-p.
- lelkes-gábor-2008b.-*Régiók és gazdaság. Magyarok Szlovákiában V. kötet.* somorja,-forum-kisebbségkutató-intézet.gyurgyík-lászló-1994.-magyar-mérleg.-pozsony,-kalligram.
- morvay-károly-2004.-k-ülföldi-tőkebefektetések-és-az-ipari-parkok-dél-szlovákiában.-in-Réti Tamás (szerk.): *Közeledő régió a Kárpát-medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása.* budapest,-eÖkik,-303-330.-p.

Prehľad údajov o sieti cestných komunikácií SR 2015.-bratislava,-slovenská-správa-ciest.
renczes-ágoston-2010.-A Szlovák gazdaság és Dél-Szlovákia magyarlakta vidékeinek fejlődése
az EU-csatlakozás óta. budapest,-eÖk ik.

Ročenka priemyslu SR 2014.-bratislava,-Štatistický-úrad-slovenskej-republiky.

Tuba-Lajos-2004.-a-komáromi-hajógyárról.-in-réti-Tamás-(szerk.):-Közeledő régió a Kárpát-
medencében. Dél-Szlovákia, Erdély és a Vajdaság gazdasági átalakulása.-budapest,
eÖk ik,-363-372.-p.

www.upsvar.sk

Základné údaje zo sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011 2012.-o-byvateľstvo-podľa-národ-
nosti.-bratislava,-Štatistický-úrad-slovenskej-republiky.

Zsolt Horbulák

The economic and social situation of South Slovakia in the light of some indicators

The Hungarian-inhabited region stretches along the entire southern border of Slovakia, somewhere in a wide, elsewhere in a thin strip. The region is divided into various regions, sites and dialects, these often reach over the other side of the border. The southern districts differ from the average Slovak districts in many aspects. If we look at the unemployment rate, for instance, irrespective of the outstanding results of Bratislava and Košice, in the 16 southern districts it is always significantly higher than the national average. The southern parts suffer much more from unemployment -- it is especially evident in Štúrovo and Šahy --, but the situation is even more unfavourable in the regions with Hungarian majority. Despite the fact that the 16 Hungarian-inhabited districts differ from each other in many ways, and one or two -- those situated close to Bratislava and Košice -- may be in a better position than the national average, but from the economic point of view they still form one compact region, which generally is in a worse situation than the national average. This though does not mean that the southern border region is the most remote part of the country, but, in comparison with the Slovak national average, lagging is clearly detectable over the last two decades.

Leszakadva,-de-még-derűsen

(a-n agykürtösi-járás-magyarságának-valósága:-
politikai-aktivitás,-gazdasági-megfeneklés,-a-szlovákiai-
magyar-politikai-szakadás-mérlege)

aTTiLa baki

Lagging-behind,-but-yet-unclouded.-How-is-reality-seen
by-the-Hungarians-in-the-veľký-k rtíš-district--the-balance
of-the-political-split-of-the-Hungarians-in-slovakia

304(437.6)
331.56(437.6)-
316.022.4(=511.141)(437.6)
329(=511.141)(437.6)

keywords:-lagging-region,-unemployment,-district-of-veľký-k rtíš,-smk,-mk p,-most-Híd.

a-kutatás-meghatározása

r övid-kezdeményező-tanulmányom,-tartalmát-tekintve,-többrétű-kutatást-foglal-magá-
ba.-Három-témakört-boncolgattam:-1.-a-n agykürtösi-járás-(okres-veľký-k rtíš)-potenciá-
lis-magyar-választóinak-politikai-eseménykövetési-és-aktivitási-szokásait;-2.-térképez-
tem-a-n agykürtösi-járásnak-mint-gazdaságilag-leszakadó/leszakadt-térségnek-a-lema-
radását-kiváltó-főbb-okait-az-ott-élő-magyarok-közvetlen-válaszadásai-útján;-3.-végeze-
tül-tudakoltam-a-járásban-élő-magyaroknak-a-szlovákiai-magyar-politikai-szakadásról
(magyar-k özőség-pártja¹ --most-Híd)-mint-politikai-jelenről-alkotott-véleményét.²

a-kutatás-elvégzését-leginkább-az-indokolta,-hogy-a-politikai-rendszerváltást-követő
huszonöt-évben-nem-készült-reprezentatív-felmérés-a-jelölt-térségben-élő,-magukat
magyarnak-vallók-között.-a-megállapítás-akár-érvényes-lehet-a-tágabb-régióban,-a-kerü-
letben-délre-fekvő-járásokra--r imaszombat-(r imavská-s obota),-n agyrőce-(r evúca)
stb.--is.³ Tudatosan-vagy-érdektelenségből,-de-nem-születnek/születtek-komolyabb

-
- 1- a-három-szlovákiai-magyar-párt-1998-as-egyesülését-követően-felvett-magyar-k koalíció-pártja
nevet-2012-szeptemberében-változtatták-a-magyar-k özőség-pártja-megnevezésre.
 - 2- kutatásom-harmadik-témakörének-vizsgálatakor-nem-tudakoltam-sem-a-kérdőíven,-sem
azon-kívül-a-megkérdezettek-politikai-pártszimpatiáját.-munkám-során-a-járás--régio--tér-
ség-szavakat-egyenrangúként-használtam.
 - 3- f urcsa-módon-a-középső-ország-rész-déli-részeinek,-járásainak-kutatása-valami-oknál-fogva
elkerülte-a-társadalomkutatók-látószögét-mind-a-szlovák,-mind-a-magyar-kutatók-táborában.
ezt-támasztják-alá-mások-megállapításai-is.-„absentujú-výskumy-v-regiónoch,-v-ktorých-je
skutočne-chudoba;-ide-najmä-o-južné-okresy-v-banskobystrického-kraja.”-[Hiányzik-a-valóban

lélegzetvételű-feltáró-kutatások, - ahol- a- helyi- lakosság- véleményének- bevonásával- is vizsgálják/ vizsgálnák- a- jelölt- régió- körülményeit. - Ha- mégis- legalább- érintőlegesen- írnak ilyen- térségek- kapcsán, - akkor- általában- a- makromutatók- vagy- az- adott- régióval- kapcsolatban- nyilvántartott- statisztikai- adatok- felhasználásával- fogalmazódnak- újra- az ismert- megállapítások: - tartósan- magas- munkanélküliség, - fejletlen- infrastruktúra, - szak- képzetlen- munkaerő- stb. - a- fejlődésben- leszakadó- területek- lakossága- pedig- csak- elvét- ve, - de- leginkább- sehogy- sem- szólaltatik- meg. - Így- a- politikai- rendszerváltás- óta- eltelt több- mint- két- évtized- mozdulatlansága- és- az- ezen- a- területen- élők- véleményének hanyagoltsága- adott- további- alapot- és- bátorítást- munkám- elkészítéséhez.

További- meghatározó- szempont- volt, - hogy- nem- választási- évben, - tehát- *választási holtidőben* vizsgálta- kutatásom- a- potenciális- szlovákiai- magyar- választók- politikai magatartását- és- helyzetértékelését- adott- térségen- belül. - *Választási holtidőnek*- tekintem- azt- az- időszakot, - amikor- minimálisan- 12- egymást- követő- hónapban- nem- tartanak országos- kiterjedésű- és- jellegétől- független- általános- választásokat, - ebből- kifolyólag nincs- közvetlen- politikai- befolyásoltság- a- kutatott- térség- lakosságára- (választási- kampányrendezvények, - szórólapok, - politikai- rendezvények- stb.)

a- munkám- során- használt- fogalmak- közül- elöljáróban- a- *fejlődésben leszakadó tér- ség* megnevezést- határozom- meg. - valójában- ezzel- jelölöm- a- vizsgált- járás- egészét. - a- fejlődésben- leszakadó- térség- megjelölés- alatt- egy- behatárolható- földrajzi- vagy- közigaz- gatási- egységet- értek, - ami- a- mérhető- mutatóin- keresztül- vizsgálható. - ezen- mutatók értékelésével, - elemzésével- megállapítások- vonhatóak- le. - ilyen- mutatónak- tekintem mindenekelőtt- a- munkanélküliség- arányát- az- egymást- követő- hónapokban, - években; - a- térségben- fekvő- települések- lakosságán- belüli- produktív- korú- felnőtt- lakosság- arányát; a- térség- infrastrukturális- fejlettségét; - a- térségbe- irányuló- befektetési- mutatókat- stb. Írásom- készítése- során- a- fentebb- említett- mutatókból- a- munkanélküliség- és- a- nem- pro- duktív- korú- lakosság- adatait- építettem- tanulmányomba, - azonban- a- legfőbb- hangsúlyt így- is- a- megkérdezettek- helyzetértékelése- véleménye- adta.

a-járás

a- járás- területe- egykor- részben- n- ógrád- vármegye, - részben- Hont- vármegye- részét- képez- te. - Önálló- közigazgatási- egységként- 1968- ban- alakították- ki. - Jelenleg- a- besztercebányai- közigazgatási- kerület- (bbsk- ---banskobystrický- samosprávný- kraj)- része.

szegény- régiók- kutatása, - elsősorban- a- besztercebányai- kerület- déli- járásait- illetően.]- in- elena- buková: - ako- čelíme- chudobe- v- banskobystrickom- kraji. - 2006. - az- elektronikus- változat- 231- 232. - oldala. - az- írás- elérhető: - [http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1148_ attach_chudoba_fulltext.pdf](http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/1148_attach_chudoba_fulltext.pdf) - Letöltve: - 2015. - május- 22. - a- nagykürtösi- járást- mint- határon- átnyúló- térséget- kutatta- 2013- ban- egyetemista- fiatalok- lelkes- csapata- az- international- visegrad- found- projekt- támogatásával, - ahol- a- járás- mellett- a- balassagyarmati- kistérséget- vizsgálták. - a- járással- kapcsolatos- következtetéseiket- egyebek- között, - ahogy- írják, - abból- a- 32- interjúból- merítették, - amelyeket- a- járás- 13- településén- készítettek. - elvégzett- munkájukról- készített- írásukra- I. - http://www.agrikulti.hu/download/helyi_forras_alapu_vidékfejlesztés.pdf - Letöltve: - 2015. - május- 23.

a-2011-es-népszámlálási-adatok-alapján-a-járásban-45-562-személyt-számláltak meg.-ebből-29-841-személy-szlovák-nemzetiségűnek,-10-939-magyar-nemzetiségűnek vallotta-magát,-ami-a-szlovákiai-összmagyarság-(458-467-fő)-2,38%-át-jelenti.⁴ a-harmadik-legnépesebb-nemzetiség-a-maga-469-főjével-a-roma-volt-a-járásban.

a-járást-71-település-alkotja.-a-2011-es-adatok-mutatói-szerint-48-településnek-volt 500-főnél-kevesebb-lakosa.-a-járás-71-településéből-az-utolsó-népszámlálás-eredményei-alapján-21-településen⁵ haladta-meg-a-magyar-nemzetiségűek-aránya-az-50%-ot, és-34-településen-a-10%-ot.-ebben-a-21-községben-koncentráldott-a-járás-magyarságának-79,40%-a-(összesen-8686-személy.)

1. táblázat.- a-járás-össztlakossága,- azon- belül- a- magyar- nemzetiségűek- száma- és aránya-az-utolsó-három-népszámlálás-összesített-adatai-alapján:

Év	Össztlakosság	Magyar nemzetiségűek száma	Magyarok aránya (%)
1991 ⁶	46 813	14 384	30,72
2001 ⁷	46 741	12 823	27,43
2011 ⁸	45 562	10 939	24,00

a-táblázatba-foglalt-népszámlálási-adatok-tanúsága-szerint-a-járás-magyarsága-a-politikai-rendszerváltást-követő-mintegy-húsz-évben-3445-fővel-lett-kevesebb.-a-járás-összmagyarsága-a-járás-össztlakosságához-viszonyítva-is-veszített-arányából.

az-érzékeltetett-lemorzsolódás,-fogyás-okainak-vizsgálata-nem-képezi-tanulmányom szorosán-alakított-tartalmát,-azonban-ezzel-összefüggésben-annyit-mindenképp-meg kell-említeni,-hogy-a-magyar-többségű-települések-bizony-nem-jeleskednek-a-születési statisztikák-évenkénti-megdöntésében-(bár-ez-az-általános-megállapítás-érvényes lehet-más-déli-járások-magyarságára-vonatkozóan-is.)-n-em-rendkívüli-a-kisebb-falvakban,-hogy-több-egymást-követő-évben-sem-rögzítenek-születési-adatot,-míg-a-halálozási-ráta-messze-magasan-vezeti-a-számszerű-statisztikai-mutatókat.

évtizedeken-át-a-járást-leginkább-a-barnaszénbányászatáról-ismerték-szerte-az-országban,-esetleg-annak-hátárain-túl.-mára-más,-korábban-megvalósuló,-ipari-tevékenység-gel-együtt-a-bányászat-is-megszűnt.

a-járás-jelenének-legfőbb-gazdasági-ágazata-a-mezőgazdaság.-ezen-kívül-a-fafeldolgozó-ipar,-élelmiszeripar-(ipolnyék/vinica)-és-(k iskürtösön/malý-k rtiš)-egy-ipari park-érdemel-említést.-a-n agykürtösi-járást-a-különbéle-felmérések-és-értékelések-már

4- 3965-személy-nemzetisége-ismeretlen-maradt-a-járásban-2011-ben.

5- apátújfalu,-Csáb,-gyürki,-inám,-ipolybalog,-ipolyhidvég,-ipolykeszi,-ipolykér,-ipolynagyfalu, ipolnyék,-ipolyvarbó,-k elenye,-k óvár,-k ókeszi,-Lukanénye,-n agycsalomja,-ó vár,-s irák,-s zécsénke,-szécsénykovácsi,-Terbegec.

6- <http://sodb.infostat.sk/sodb/sk/1991/format.htm>-Letöltve:-2015.-március-1.

7- <http://sodb.infostat.sk/sodb/sk/2001/format.htm>-Letöltve:-2015.-március-1.

8- Základné-údaje-zo-sčítania-obyvateľov,-domov-a-bytov-2011.-o byvateľstvo-podľa-národnosti, 2012.- a- digitálisan- feldolgozott- eredmények- elérhetőek- a- szlovák- statisztikai- Hivatal honlapján,-illetve-onnan-letölthetőek-pdf-formátumban.-Lásd:-slovak.statistics.sk

a-2000-es-évek-elején-a-szegény-és-fejletlen-járások-közé-sorolták,-tehát-abban-az-idő-szakban- sem- mutatott- jelentős- fejlődést,- amikor- az- országos- gazdasági- növekedés- gyorsuló-pályára-állt.⁹ a-helyzet-pedig-azóta-sem-változott,-csak-romlott.

a-kérdőív

a-kérdőíven-szereplő-kérdésekkel-igyekeztem-pontos-képet-rajzolni-a-kiválasztott-térség-potenciális-magyar-választóinak-politikát-nyomon-követő-szokásairól;-a-régió-elmaradottságának-főbb-határozóiról-az-ott-lakók-értékelése-alapján,- valamint-a-szlovákiai-magyar-politikai-szakadás-értékeléséről-az-ott-lakók-körében.¹⁰

kutatásom-adatfelvételi-módszere-a-kérdőívek-személyes-kitöltése-volt.-módszertani-szempontról-fontos-megemlíteni,-hogy-a-kutatási-mintavétel-véletlenszerűen-történt-a-2.-táblázatban-feltüntetett-településeken.

a-felmérés-2015.-január-20.-és-március-10.-között-zajlott.-a-megkérdezettek-véletlenszerű-kiválasztásával-96-kérdőív-lett-kitöltve.-a-legfiatalabb-adatközlő-19-éves,-a-legidősebb-77-éves-volt.

2. táblázat.-a-kérdőívek-kitöltésében-részt-vett-települések,-illetve-a-kitöltött-kérdőívek-száma:

	Település	Kitöltött kérdőívek száma
1	Csáb	16
2	Ipolybalog	10
3	Ipolyhidvég	9
4	Ipolynyék	12
5	Ipolyvarbó	16
6	Kőkeszi	10
7	Lukanénye	12
8	Óvár	11

a-kérdőív-6-kérdést-tartalmazott.-k-érdésösszetételében-vegyes,-vagyis-nyitott-és-zárt-kérdéseket-egyaránt-magába-foglalt.-nyitott-kérdéssel-a-válaszadók-a-járás-elmarad-

9- Lásd- például- anton- michálek:- meranie- chudoby- v- régiónoch- (okresoch- sr)- elérhető: <http://www.sav.sk/journals/uploads/02161025michalek.pdf>- Letöltve- 2015.- március- 2.- szlovákia-legszegényebb-régióinak-elhelyezkedéséről-szólva-így-ír-a-szerző:„medzi-okresy-s vysokou-úrovňou-chudoby-možno-zaradiť-i-štyri-okresy-južnej-časti-stredného-s-lovenska-a-to-r-evúcu,-r-imavskú-s-obotu,-vel'ký-k-rtiš-a-k-rupinu.”-[a-nagy-szegénységű-járások-közé-sorolható-közép-szlovákia-déli-részének-négy-járása-is:-a-r-őcei,-a-r-imaszombati,-a-n-agykürtösi-és-a-k-orponai-járás.]-az-elektronikus-változat-23-24.-oldala.-nyomtatott-változata-anton-michálek:-meranie-chudoby-v-régiónoch-(okresoch-s-lovenska).-Sociológia,-36.-évf.-(2004)-1.sz.-7-30.-p.

10- minden-adatgyűjtő-segítőmnek-köszönettel-tartozom!-g-yors,-kitartó,-és-az-időkorlátra-meg-fogalmazott-kérésemet-szem-előtt-tartva-segítették-munkámat.-aktív-közreműködésük-nélkül-mindössze-elgondolás-maradt-volna-minden-kutatási-elképzelésem.

dottságának-általuk-fontosnak-tartott-főbb-okait,-továbbá-a-2009-ben-bekövetkezett-és-azóta-is-tartó-magyar-politikai-szakadást-véleményezhették,-értékelhették.

kutatásom-eredményei- mindenekelőtt- a- vizsgált- időszak- állapotait- rögzítették, ugyanakkor-a-begyűjtött-válaszok-értékelése-szélesebb-értelemben-vett-következtetések-levonását-szintén-nyújthatja.

nemek,-iskolázottság-és-foglalkozás-szerinti-megoszlás

az-összes-kérdőívet-kitöltők-közül-44-személy-volt-nő-és-52-férfi-(45,84%--54,16%.) k-orcsoportokra-bontva-a-megkérdezettek-13,6%-a-18-29-év-közötti,-18,7%-a-30-39-év-közötti,-32,3%-a-40-49-év-közötti,-28,1%-a-50-59-év-közötti-és-7,3%-a-60-év-fölötti-korcsoport-hoz-tartozott.

Családi-állapotuk-meghatározás-tekintetében-a-válaszadók-68,75%-a-volt-nős-vagy-férjezett,-22,92%-a-nőtlen-vagy-hajadon,-5,20%-a-elvált-és-3,13%-a-özvegy.-a-feltüntetett-iskolázottság-szerint-a-megkérdezettek-21,87%-a-felsőfokú-végzettséggel,-53,13%-a-érettségivel,-19,80%-a-szakiskolai-végzettséggel-és-5,20%-a-általános-iskolai-végzettséggel- rendelkezett.- a- kérdőívet- kitöltők- 70,83%-ának- volt- munkahelye- a- felmérés- készítésének-idején,-29,12%-a-jelölte-magát-munkanélkülinek.

3. táblázat. a-kérdőívek-kitöltésében-részt-vevő-települések-egyes-demográfiai-és-nemzetiségi-mutatói-a-népszámlálások-fényében:

	Település	Összlakosság 2001-ben	Összlakosság 2011-ben	Magyar nemzetiségű (2001)	Magyar nemzetiségű (2011)	Nem dolgozó nyugdíjasok (2001)	Nem dolgozó nyugdíjasok (2011)
1	Csáb*	1056	1063	760	704	265	241
2	Ipolybalog*	811	846	713	717	237	240
3	Ipolyhidvég	650	633	499	456	159	154
4	Ipolynyék	1961	1870	1723	1577	531	484
5	Ipolyvarbó	439	363	366	304	161	132
6	Kőkeszi	362	354	254	241	103	89
7	Lukanénye*	1394	1391	1085	1111	395	376
8	Óvár	342	302	255	228	122	102
	Összesen	7015	6822	5655	5338	1973	1818

(a- *-gal-jelölt-településeknél-rövid-megjegyzést-érdemel,-hogy-a-korábbi-egy-évtizedben-kiterjedt-szociális-lakásépítési-program/programok-színhelyei-voltak,-ahová-más-településekről-is-történt-beköltözés.-ennek-tekintetbe-vételével-már-inkább-stagnálást-lehet-megállapítani-az-adott-település-össznépességi-mutatóján.)

1.-politikai-eseménykövetés-és-aktivitás-a-n-agykürtösi-járás-magyar-sága-körében

Többszempontú-kutatásom-első-fejezetében-a-n-agykürtösi-járás-magyar-választóinak-az-ország-politikai-eseményeinek-nyomon-követési-szokásait,-valamint-a-választásokon-való-részvételét--választói-hajlandóságát-firtattam.

iskolai-végzettségtől-és-korcsoporttól-függetlenül-a-megkérdezettek-44,79%-a-nyilatkozta,-hogy-legalább-néha-figyelemmel-kíséri-a-szlovákiai-közélet-és-politika-udvarán-zajlót

eseményeket.-Több-mint-egyharmaduk,-35,41%-uk-rendszeresen-figyeli-a-mindennapok politikai-életében-végbemenő-változásokat,-történeket.-a-kérdőívet-kitöltők-15,63%-a saját-szokásai-alapján-nem-igazán-érdeklődőnek-tüntette-fel-szokásait,-és-a-válaszadók 4,17%-a-jelölte-magát-a-politikat-és-közéletet-egyáltalán-figyelemmel-nem-kísérőnek.

a-járás-magyarságának-politikai-aktivitása--választói-hajlandósága-vizsgálatánál-a válaszadók-maguk-értékelhették-választói-hajlandóságuk-mértékét.-eserint-a-válaszadóknak-72,92%-a-tüntette-magát-a-választásokon-rendszeresen-részt-vevőnek,-és 22,91%-a-állította,-hogy-a-választások-jellegétől-függ,-részt-vesz-e-rajtuk-vagy-nem,-s mindössze-4,17%-uk-közölte,-hogy-semmiféle-választásnak-nem-résztvevője.

amint-a-fenti-adatok-is-mutatják,-a-járás-magyarsága-„szívesen”-járul-az-urnákhoz választások-alkalmával.

a-szlovákiai-magyarságnak-mint-egésznek-jelene-és-jövője-szemponjtából-feltett kérdésekre,-miszerint-(i.)-mennyire-tartják-hatékonyak-a-szlovákiai-magyarság-parlamenti-képviselőt,-valamint-arra-a-kérdésre,-hogy-(ii.)-hosszú-távon-biztosítottak-látják-e-a-szlovákiai-magyarság-parlamenti-érdekképviselőt,-a-kérdőívek-kitöltői-a-következőképpen-foglaltak-állást:

Hatékony-ság--a-válaszadók-48,96%-a-szerint-kielégítő-a-szlovákiai-magyarság-parlamenti-képviselőt,-de-ugyanekkora-arányban--48,96%-ban--vannak-azok,-akik-nem tartották/nem-tartják-hatékonyak-a-képviselőt,-és-mindössze-2,08%-ban-voltak azok,-akik-hatékonyak-minősítették-a-szlovákiai-magyarság-parlamenti-képviselőt.

érdekképviselő-biztosított-sága--a-válaszadók-75%-a-nyilatkozott-úgy,-miszerint hosszú-távon-nem-látja-biztosítottak-a-szlovákiai-magyarság-parlamenti-érdekképviselőt,-és-a-megkérdezettek-25%-a-válaszolt-igennel-az-érdekképviselő-hosszú-távú biztosított-ságára-vonatkozóan.

2.-az-elmaradottság-okai-alulnézetből

második-vizsgálati-témaként-a-járás-elmaradottságának-okairól-kérdeztem-a-közigazgatási-egység-magyar-közvéleményét.-e-fejezetet-erősítette-annak-a-nyilvánvalóságnak a-tagadhatatlansága,-mely-szerint-politikai-akarat-nélkül-nincs-gazdasági-fellendülés se-tágabban-értelmezett-régiókban,-se-bármiféle-szűkebb-földrajzi-vagy-közigazgatási egység(ek)ben.

szlovákia-legtöbb-lemaradott-régióján-az-európai-unióhoz-történő-formális-csatlakozás-óta-sem-sikerült-gazdaságilag-számottevően-javítani.-ezen-térségek-tartósan magas-munkanélküliségi-mutatói-(is)-önmagukért-beszélnek.-az-európai-bizottságnak az-ország-2014-es-évről-szóló-jelentésében-pedig-sokadszor-hangsúlyosan-jelenik meg-a-tartósan-munka-nélküliek-magas-arányára,-illetve-a-fiatal-generációk-körében uralkodó-riasztó-munkanélküliség-tényére-utaló-figyelmeztetések.¹¹

a-fentebb-közölt-tényállás-különösen-érzékenyen-érinti-az-ország-déli-régióit,-benne a-vizsgált-n-agykürtösi-járással-együtt.

11- a-dokumentum-szövegére-lásd:-http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovakia_en.pdf-Letöltve-2015.-május-21.

s szlovákia-déli-járásainak-gazdasági-konkíciójáról-sem-a-múltban,-sem-a-jelenben nem-szóltak-és-szólnak-a-híradások-pozitív-megvilágításban.-ugyanakkor-a-déli-ország-részen-elterülő-térségek-járások-sem-azonos-elmaradottsági-mutatókkal-rendelkeznek. e-részek-különbéle-adottságaik-és-más-ismérvék-alapján-tovább-osztályozhatóak.-egyes tudósítások-a-többségében-a-déli-sávban-lakó-magyarokról-egész-egyszerűen,-mint-a „szegény-magyar-rémről”-állapították-meg,-hogym-s-a-kormány,-sem-a-szlovákiai magyarok-érdekeinek-képviselőt-zászlajára-tűző-politikai-párt-nem-tudott-mit-kezdeni-felzárkóztatásukkal.¹²

a-fentiekkel-összefüggésben-a-szlovákiai-magyar-szervezetek-politikai-képviselőt-valló-pártok papíron-utoljára-2012-kora-őszén-egy-közösen-aláírt-dokumentumban¹³ nyilatkoztak-a-déli régiók-felzárkóztatásának-fontosságáról.-a-dokumentum-előkészítője-a-magát-a-politikától-függetlennek-bemutató-és-a-„szlovákiai-magyar-szervezetek-egyeztető”-fórumaként megjelenítő-szlovákiai-magyarok-kerekasztala-volt.-ebben-a-rövid-alapfektetésben-nyomatékosították-az-ország-déli-járásainak-az-fejlettebb-régiókhöz-történi-gazdasági-és egyéb-területű-felcsatlakoztatásáról,-annak-szükségességéről-kialakított-egyetértésüket.

minden-eddigi-erőfeszítés-vagy-dokumentum-aláírása-ellenére-a-n-agykürtösi-járás legjellemzőbb-és-legtöbbet-hangoztatott-statisztikai-mutatója-a-tartósan-magas-munkanélküliség-aránya-maradt.-a-járásban-a-munkanélküliség-a-2014.-szeptemberi-adatok-szerint-is-22,79%-volt.¹⁴ az-eddigi-2015-ös-statisztikák-ugyan-mutatnak-némi-csökkenést,-azonban-még-2015-áprilisában-is-4496-álláskeresőt-tartottak-nyilván,-ami 20,47%-os-munkanélküliség-mutatónak-felel-meg.¹⁵

a-munkanélküliség-számszerű-adatait-a-4.-táblázat-szemlélteti-a-2004-és-2010-év eleje-közötti-időszakra-összesítve.

4. táblázat. a-munkanélküliség-arányának-alakulása-a-n-agykürtösi-járáson-belül-2004-és-2010-januárja-között:

Év	Gazdaságilag aktív lakosság száma	Munkanélküliek száma	Arány (%)
2004	22 675	6681	26,42
2005	21 922	6199	25,58
2006	21 670	5129	21,56
2007	21 276	4682	19,49
2008	21 138	4518	19,06
2009	20 108	5498	23,69
2010	19 621	5592	24,74

Forrás:-Úpsvar -vel'ky-k rtiš

12- www.etrend.sk/ekonomika/chudobny-madarsky-strasiak.html-Letöltve:-2015.-április-12.-az írás-2009-ben-jelent-meg.

13- a-szlovákiai-magyarok-megmaradásának-és-fejlődésének-alapfeltételei-címet-viselő-dokumentumot-pozsonyban-2012.-szeptember-25-i-kelezzéssel-írták-alá.-a-rövid-dokumentum-„a-fejlődés-eszközei”-fejezetének-a-„regionális-fejlesztés”-című-bekezdésében-tartalmaz-egy-röpké-általános-hangvételű-frázist-az-ország-déli-régióinak--járásainak--felzárkóztatásának fontosságáról.

14- <http://www.nup.sk/poradie-okresov-podla-nezamestnanosti/2014-09>-Letöltve:-2015.-április-12.

15- http://www.upsvar.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky/2015.html?page_id=467299-Letöltve:-2015.-május-21.

a-kérdőívet-kitöltők-két-kérdésben-válaszolva-nyilatkozhattak-járásuk-gazdasági-viszonyaival-kapcsolatos-vagy-azzal-összefüggésbe-hozható-nézőpontjukról,-véleményükről.

az-első,-zárt-kérdésben-véleményezhették,-hogya-befolyásolja-e-egy-adott-régió,-egy-járás-lemaradottságát- a térség- parlamenti- képviselőinek- hiánya.- nyitott- kérdésre adott-válaszul-pedig-röviden-összefoglalhatták-mindazokat-az-általuk-elsődleges-hiányoknak,-összefüggéseknek-tulajdonított-összetevőket,-amelyek-a-járás-elmaradottságát-kiváltják,-illette-tartósan-fenntartják.

a-válaszadók-többsége,-62,50%-a-vélte-úgy,-hogya-járás-elmaradottságáért-részben-felelős-a-parlamenti-képviselő-hiánya.-ugyanerről-a-kérdésről-a-megkérdezettek-34,38%-a-válaszolta,-míszerteljes-mértékben-befolyásolja-a-járás-fejlődését-a-legmagasabb-szintű-képviselő-járás-hiánya,-és-a-válaszadóknak-csupán-egy-töredéke,-3,12%-a-jelölte,-hogya-nem-befolyásolja-a-lemaradottságot-a-parlamenti-képviselő-hiánya.

a-kérdőíves-nyitott-kérdésben-annak-kitöltői-címzavakban-vagy-röviden-kifejtve-írhatták-le-véleményüket,-hogya-miben-látják-járásuk-más-régiókhöz,-fejlettebb-járásokhoz-viszonyított-el-/lemaradottságot.

a-kitöltött-válaszadásokban-három-olyan,-szinte-egybehangzó-metszéspontot-jelöltek-meg,-amelyek-mentén-külön-külön-vagy-felsorolásul,-de-találtak-e-metszéspontok:-1.-a munkanélküliség,-2.-a kellő számú munkahely hiánya és-az-3.-infrastruktúra nem kielégítő állapotok voltak,-ahol-az-utóbbi-elégtelenség-a-rossz-közutak-és-a-gyorsforgalmi-út¹⁶ hiánya-mellett-felöleli-a-vasúti-közlekedés-nemlétét-is.-és-bár-határ-menti-járásról-van-szó,-a-magyarországi-túloldal-(n ógrád-megye)-sem-tartozik-a-fejlettebb-ipari-régiók-közé.-így-a-munkaerő-piaci-viszonyok-kifejezetten-kedvezőtlenül-alakultak-és-alakulnak-a-járásban.-a-vázoltakon-túl-a-válaszadók-az-elmaradottság-további-szövődményeként-tüntették-fel-a-fiatalok-elvándorlását,-illette-a-befektetői-kedv-hiányát.

Több-kérdőíves-válaszában-felbukkant-a-politikai-prioritásnak-mint-tényezőnek-a-gyengesége,-valamint-előfordult-olyan-válasz-is,-ahol-a-járás-elmaradott-valóságát-egyenesen-a-magyar-kisebbség-politikai-vezetői-részéről-meglévő-közönynek-tudta-be.

a-leszakadó-régiók-elemzésével-foglalkozók-tollából-napvilágot-látott-olyan-összehasonlító-vizsgálat-is,-ahol-az-elemzők-a-tartós-munkanélküliség-és-az-elemi-oktatás-közötti-összefüggéseket-vizsgálva-állapították-meg,-hogya-azokban-a-régiókban/járásokban,-ahol-magas-a-tartósan-munka-nélküliek-aránya,-általában-az-elemi-oktatás-színvonala-kimutathatóan-alacsonyabb-a-fejlettebb-vidékek-elemi-oktatásához-viszo-

16- a-gyorsforgalmi-út,-ami-a-régió-áthaladó-r-7-es-út-valamikori-megépítését-jelöli,-jelenthetné-mind-a-járásnak,-mind-a-szélesebb-régióknak,-tehát-a-szomszédos-járásoknak-is-a-fejlődés,-felzárkózás-zálogát.-ugyanakkor-az-említett-gyorsforgalmi-út-építéséről-szóló-híradások-nem-kedvezőek-a-tárgyalt-régióra-nézve.-a-Vasárnap című-magazin-2015.-február-24-én-megjelentő-számának-egyik-írásában-foglalkozott-az-említett-út-építésével,-amiben-nem-a-legkevesebbtöbb-híradást-adta-az-r-7-közeljövöbeni-teljes-megépítésével-kapcsolatban:„Úgy-tűnik-tehát,-hogya-végre-fény-dereng-a-»csallóközi-alagút«-végén.-vajha-más-elhanyagolt-régiókról-is-elmondhatnánk-ugyanazt!-mert-vajon-melyik-befektető-tülekedne-g-ömröbe,-n-ógrádba,-az-ípoly-vagy-az-alsó-garam-mentére,-ahol-a-közlekedési-feltételek-a-19.-századiaknak-felelnek-meg?“-Vasárnap, 48.-évf.-9.-sz.-8.-p.,-2015.-február-24.-a-hetilap-k-övesdi-k-ároly-cikkét-vége-megéppül-az-r-7-es-gyorsforgalmi-út?-címmel-közölte.

nyítva.-a-hivatkozott-felmérés-ebbe-a-csoportba-tartozónak-sorolta-a-n-nygykürtösi-járást is,-ami-távlatilag-megint-csak-nem-kecsegtető-jövöképet-fest-a-régió-nemzetiségtől-független-lakossága-elé.¹⁷

3.-a-szlovákiai-magyar-politikai-szakadás-mérlege-a-n-nygykürtösi-járásban

a-kérdőív-utolsó-kérdésére-adott-válaszok-a-szlovákiai-magyar-politikai-szakadásról kialakult-nézeteket,-értékeléseket-foglalja-össze.-a-kérdőívet-kitöltők-legtöbbje,-24-százaléka-(25-darab-kérdőíven)-ezt-a-kérdést-hagyta-megválaszolatlanul.

az-ország-függetlenségét-követő-néhány-éves-időszak-után,-1998-ban-a-szlovákiai magyar-közösség-addig-politikailag-többpólusú-valósága,-válaszul-az-akkori-kormány-erők-egyre-tarthatatlanabb-impulzusaira,-mesterséges-folyamatban-transzformálódott egy-politikai-párttá.-Úgy-tűnt,-az-egyesítés-göröngyeitől-lassan-szabadulva,-ütemesen kristályosodó-fejlődés-mentén,-illette-minden-belső,-házon-belüli-nézeteltérés-ellenére, kialakították-az-áhitott-valódi-politikai-egységet.-ez-a-látszat-2009-ig-maradt-életben. ekkor-történt-az,-amire-addig-a-valóságban-talán-kevesen-gondoltak:-az-egy-magyar pártból-kiváló-parlamenti-képviselők-néhány-fős-csoportja,-akik-korábban-elhagyott pártjuk-legfelső-vezetésében-munkálkodtak,-távozva-új-politikai-pártot-alakított-most-Híd-néven.

a-most-Híd-politikai-párt-2009.-júniusi-megalakulása-óta-éles-viták-keresztútjében állt.-a-kezdeti,-olykor-nyílt-és-nyers-hangvétél-ú-forrongások-csendesedtek-ugyan,-azonban-bizonyos-mértékig,-szinte-állandó-jelleggel-a-jelenben-is-tartanak,-illette-választási-küzdelmek-közeledtével-helyenként-felerősödnek.-az-egy-pártból-való-kiválás-a-szlovákiai-magyar-közösség-legtávolibb-közösségeiben-is-hol-akarva,-hol-akaratlanul,-de vitákat-gerjesztett.-a-viták-leginkább-a-szlovákiai-magyarország-berkein-belüliek-maradtak, azonban-az-sem-hagyható-figyelmén-kívül,-hogy-a-magyarországi-(2010-től-kormányzó) jobboldali-politikai-pártok-sem-tekintették-hosszú-ideig-partnernek-az-új-pártot-a-szlovákiai-magyarok-autentikus-érdekképviseletében,-és-ez-a-fajta-elhatárolódás,-fenntartás-részben-napjainkig-tart.-a-most-Híd-legfőbb-politikai-súlyát-mindazonáltal-a-2010-es-és-2012-es-parlamenti-választásokon-elért-pozitív-sikere-adja.¹⁸

a-most-Híd-párt-létrejöttétől-eltelt-időszakra-vonatkozóan-annyi-mindenképp-megállapítható,-hogy-a-szakadás/kiválás-ténye-mindmáig-foglalkoztatja,-és-nem-kis-mértékben-megosztja,-a-szlovákiai-magyar-közvéleményt.

az-új-párttal-szemben-a-szlovákiai-magyarország-hiteles-politikai-érdekképviseletét-a magyar-közösség-pártja-tekinti-sajátjának,-és-ennek-alapszabályában¹⁹ kétséget-kizá-

17- http://www.sberbank.sk/servlet/sberbankMT=/apps/sberbank/Web/main.nsf/vw_byid/blog&opendocument=y&Lang=sk&menu=analyz&T6=blankmaster&url=/apps/sberbank/Web/webnews.nsf/vw_byid/id_6af74Ca2521a27e4C1257d57004164b8- Letöltve 2015.-március-5.-vagy:- <http://www.pluska.sk/spravy/z-domova/monitor-deviatakov-ukalchudoba-zhorsuje-vysledky.html>-Letöltve:-2015.-március-20.

18- 2010-ben-8,12%-ot,-2012-ben-6,89%-ot-elérve-jutottak-a-szlovák-parlamentbe.

19- Lásd:-http://www.mkp.sk/mkp_alapszabaly_2012_kurt.pdf

róan-hangot-is-ad.-a-2012-szeptemberében-megnevezését-módosító-politikai-párt-hát-ránya,-hogy-sem-a-2010-es,-sem-a-2012-es-parlament-választások-alkalmával-nem-érte-el-a-szlovák-törvényhozásba-jutási-küszöb-öttszázalékos-határát.-azóta-mint-parlamenten-küüli-párt-fejt-ki-tevékenységet,-illetve-képviselőt-juttatott-a-európai-unió-parlamentjébe,-valamint-az-országon-belül-az-alacsonyabb-közigazgatási-és-önkormányzati-egységekben-választást-nyert-képviselői-révén-jelenik-meg.

a-szlovákiai-magyarország-az-új-párt-létrehozásával-újabb-törésvonal-mentén-került-két-oldalra.

minden-nézeteltérés-és-vita-ellenére-egyik-párt-figyelmét-sem-kerülheti-el-a-tény,hogy-két-évtized-alatt-a-szlovákiai-magyarok-összslakosságán-belüli-létszáma-jelentősen-csökkent.-míg-1991-ben-567-296-személy-vallotta-magát-magyar-nak,-addig-húsz-évvél-később,-2011-ben-a-népszámlálás-statisztikai-mutatói-már-csak-458-467-személyt-mutattak-a-szlovákiai-magyarország-körében.

a-2009-ben-felszínre-került-tényleges-törés-a-n-agykürtösi-járás-magyarországot,ahogy-azt-az-azóta-lezajlott-választási-eredmények-is-mutatják,-úgyszintén-két-tábor-ra-szakította.

a-kérdőíves-felmérésben-megkérdezettek-73,61%-a-egyhangúlag-elítélte-a-politikai-szakítást.-a-válaszadásokból-kitűnik-az-is,-hogy-leginkább-az-egységben-az-erő-elvének-megbontását-látják-a-kialakult-helyzetben.-a-különbélel-marasztaló-vélemények-és-megállapítások-sorában-olvashatóak-például:„nem-jutunk-előbbre”;-„önérdekl-versengés-folyik-a-képviselői-helyekért”;-kisebb-bejutási-esély-mindkét-oldalon;-megfelelő-vezető-hiánya,-aki-összefogná-az-itteni-magyarországot;-„amíg-pártjaink-versengenek-egymás-közt,-mi-szétiszóródunk,-legyengülünk,-elveszünk”,-a-legjobb-út-afelé,-hogy-ne-legyen-a-magyarországnak-parlament-képviselője.

mindezek-a-megállapítások-azt-is-jelzik,-hogy-a-n-agykürtösi-járás-magyarországnak-többsége-figyelemmel-kíséri-az-érdekeinek-képviselőjét-hangoztató-politikai-szobjektumok-tevékenységét.

Összegzés

a-n-agykürtösi-járás-magyarországnak-van-véleménye--így-lehetne-a-legrövidebben-összefoglalni-munkám-üzenetét.-a-járás-magyar-népességének-többsége,-bevállása-szerint,-gyakorolja-választójogát,-kifejezve- ezzel,-hogy-felelősséget-érez-mind-a-szűkebb,-mind-a-tágabb-közösség-ügyei-iránt.-ehhez-szorosan-kapcsolódik,-hogy-a-szlovákiai-magyarország-parlament-képviselőt-bár-fontosnak-tartja,-hatékonyságával-kapcsolatban-azonban-vannak-fenntartásai.-ugyanakkor-a-hosszú-távú-magyar-képviselőt-sem-vélik-feltétlen-biztosított-nak.

a-kérdőíves-összesített-adatok-világosan-mutatták,-hogy-a-járás-el-/lemaradottságáért-felelős-tényezők,-túlás-nélkül-állítva,-jól-körülírhatóak-a-térségben-élők-közlései,-meglátásai-alapján.-illusztrálják-azt-is,-hogy-a-régióban-élők-aktív-figyelemmel-vannak-szűkebb-tágabb-lakóhelyük-állandósul-lemaradásának-„eseményei”-(pl.-az-üres-politikai-frázisok-ismétlése,-a-tétlen-képviselő-ciklusai,-a-járás-fejlődéséhez-nélkülözhetetlen-politikai-akarat-hiánya-stb.-)iránt.-egyben-jelzik-azt-is,-hogy-tevőleges-politikai-akarat-késedelme-miatt-a-gazdasági-fejlődésben-leszakadó-régiókban-gondolni-sem-lehet-kiterjedt,-nagyobb-volumenű-fejlesztések,-befektetések-tervezésére,-ami-az-ott

élők-hosszú-távú,-jövőt-befolyásoló-lehetőségeire-kihatással-lennének.-ezzel-szemben a-jelen-a-nem-túl-népes-kistelepülések-lakosságának,-de-részben-a-nagyobb-községeknek-is-a-gyorsuló-előregedését-és-lassú-elnéptelenedését-idézik-elő-a-fiatalok elköltözése-mellett.

a-kutatás-utolsó-témáját,-a-szlovákiai-magyar-politika-hasadását-a-n-agykürtösi-járás magyarságának-abszolút-többsége-helyteleníti,-és-hosszú-távon-károsnak-tekinti-a-szlovákiai-magyarság-egészeinek-jövőjére.

adalék:-az-elvégzett-terepmunka-során-figyeltem-fel-arra,-hogya-vizsgált-térségben-élők a-leszakadás-mélyülésével-egyenes-arányban-egyfajta-tudatmódosuláson esnek-át.-ez befolyásolja/befolyásolhatja-a-saját,-illetve-a-tágabb-régiójuk-jövőjéről-alkotott-prognózisuk,-jövőképük-egészet.-a-tudatmódosulás-a-szűkebb-lakóhelyük,-majd-terebélyesedve-a-tágabb-környezetük-elmaradottságáról-szólva-állandósuló-momentumokat-foglal-magába.-munkám-során-e-látási-és-jövőképi-módosulásnak-három-fokozatát-külön-bőzitettem-meg-az-ilyen-térségben-élők-közt:

1.-pozitív-jövőkép-állapota--ahol-az-elvándorlás,-a-fiatalok-nagyszámú-belső-vagy külső-migrációja-nem-mutat-komolyabb-kilengéseket,-illetve-a-távollétet-egyszerűen-a munkahellyel-azonosítják;

2.-stagnáló-jövőkép-állapota--ahol-a-fenti-pontban-jelzett-mutatók-kilengést-rögzí-tenek,-és-az-ilyen-régióban-élők-jövőképeknek-addigi-túlnyomórészt-positív-hangvételét már-jelentős-mértékben-nélkülözik;-a-véleményalkotások-a-kilátástalanabb-jövő-vázolása-felé-mozdulnak-el,-és-túlnyomórészt-a-politikai-akarathiányával-azonosítják-a lemaradottság-velejáróit;

3.-a-kilátástalanság-mint-állandósuló-állapot--melyben-a- fiatalabb-nemzedékek-és más-korcsoportok-elvándorlását-természetesnek-tartják,-és-ahol-az-előregedés-és-fokozatos-elnéptelenedés-az-állandósuló-jelen.

Háromrétű- rövid- kutatásom- lebonyolítása- és- eredményeinek- feldolgozása- közben témakörönként-újabb-és-újabb-kérdések,-szempontok-merültek-fel-és-kerültek-jegyzeteim-lapjaira.-a-kérdőívek-kitöltőinek-aktív-kíváncsisága,-valamint-a-járásukról-alkotott, legtöbb-esetben- világosan- fogalmazott,- karakteres- véleménye- pozitív- visszajelzést adott-arról,-hogya-ötlet-nem-bizonyult-hiábavalónak.

f-enti-írásom-vitaindítónak-vagy-további,-eddig-el-nem-kezdett,-végzett-kutatások lebonyolítására-tett-hívó-szónak-is-felfogható.

ATTiLa baki

Lagging behind, but yet unClouded.-How is reality seen by The Hungarians in The Veký Kr Tiš disTr ICT --The balance of The political split of The Hungarians in Slovakia

my-brief-study-summarizes-the-results-of-a-survey-conducted-in-a-form-of questionnaire-among-Hungarians-living-in-the-veký-kr-tiš-district.-on-the-basis-of various-indicators,-i-have-shifted-the-region-among-the-lagging-regions-of slovakia.-The-questionnaire-had-been-filled-in-randomly-by-potential-Hungarian voters-based-in-the-above-mentioned-administrative-unit.-i-examined-three-major topics:-1.-political-event-tracking-and-activity-habits-of-potential-Hungarian-voters

living-in-the- veľký- krtíš- district- (okres);- 2.- mapping- of- main- reasons- of- the
economical-lagging-of-the-region-based-on-the-direct-answers-of-the-Hungarian
respondents-living-in-the-district;-3.-o pinion-of-the-Hungarians-living-in-the-district
on-the-present-political-situation,-with-special-regard-to-the-political-split-of-the
Hungarians-in-slovakia.

Csodálatos-szent-Háromság...

a-kisalföldi-szagrális-kisemlékek-feliratai-
a-s-zentháromság-emlékek-tükrében

József LisZka

amazing-Holy-Trinity...-inscriptions-on-small-sacral-relics-from

the-Little-Hungarian-plain-(Kisalföld)-in-the-light-of-the-Holy-Trinity-relics

904(437.6)

246(437.6)

247.3(437.6)

keywords:- small- sacral- relics,- inscriptions,- bilingualism,- Little- Hungarian- plain,- kisalföld,- south-West slovakia.

mivel-a-szagrális-kisemlékek-önmagukban,-szimbolikájukkal-saját-lényegük-kifejezői,-volytaképpen-nem-is-igénylik,-hogy-állítatóik-felirattal-lássák-el-őket.-sok-esetben-ez-így-is van:-út-menti-feszületek,-ritkábban-szentek-szobrai-is,-minden-további-információ-közvetítése-nélkül-hirdetik,-ami-lényegükből-fakad,-az-adott-szent-tiszteletének-kifejezését-vagy általában-a-keresztényi-áhitat-megnyilvánulását,-illetve-az-adott-terület-oltalmuk-alá-helyezésének-a-szándékát.-ennek-ellenére-gyakoribbak-az-olyan-objektumok,-amelyek-további magyarázó,-kiegészítő-feliratok-hordozói,-mint-a-vallásosság-néma-hirdetői.

az-alábbi-tanulmány-(amely-egy-terjedelmesebb-munka-részének-tekintendő)-lényegében- folklorisztikai- szempontból- vizsgál- egy- jelenségcsoportot,- történetesen- a s-zentháromság-szobrok- feliratait.- Hangsúlyozni- kell,- hogy- az- etnológia,- folklorisztika aspektusából-nézve-az-ilyen-vizsgálat-természetesen-csak-részeredményeket-hozhat. ahhoz,-hogye-szagrális-kisemlékek-teljes-üzenetét-olvasni-tudjuk,-szükség-van-további források-és-jelenségek-(levéltári-és-recens-anyag,-a-szobrok-szimbólumrendszere,-attribútumai-stb.)-bevonására.-mindezek-ellenére-úgy-gondolom,-hogymár-ezek,-a-feliratok bemutatásából-és-(részben)-elemzéséből-leszűrhető-részeredmények-is-hasznosak lehetnek,-arra-vonatkozóan-például,-hogyezek-mennyiben-vannak-összhangban-az-adott-objektum-szimbolikus-üzenetével,-illetve-milyen-további-információk-olvashatóak ki-belőlük.

noha-a-felirattan-(epigráfia)-külön-tudomány,-etnológiai,-folklorisztikai-szempontból a- kutatók- elsősorban- a- feliratos- népművészeti- tárgyakat- vizsgálták,- a- sírfeliratokat leszámítva,-a-szagrális-kisemlékeken-felbukkanó-szövegeket-éppen-csak-megemlítve vagy-szóba-sem-hozva-(k.-Csilléry-1979;-k.-Csilléry-2001;-danglová-1995;-szendrey

1- Štátny-archív-(Ša)-v-nitre---pobočka-nitra,-fond-(f.)-o kresný-úrad-(o Ú)-Zlaté-moravce,-škafila-číslo-(šk.-č.)-27,-1763/38-prez.

1931).-a tárgyalkotó-népművészetben-belül-gyakran-a felirat-dekorációs-szerepére-koncentráltak-(d anglová-2001a;-d anglová-2001b).-f öleg--de-nem-kizárólag!--a-német nyelvterületen-a házak-feliratainak-szenteltek-fokozottabb-figyelmet-(Horváth-2009; Widera-1990).-példaértékű-r obert-r üegg-munkája,-aki-a-svájci-g raubünden-kanton-egy folyóölgvények-különféle-objektumain,-amiket-ő-felirathordozónak,-*Inscripfräger*nek nevez-(tehát-házakon,-munkaeszközökön,-templomokban-és-harangokon,-képeken-és emlékműveken,-utóbbi-alatt-lényegében-a-halálhelyjeleket-kell-érteni-stb.)-található-feliratait-(mindösszesen-1657-et!)-gyűjtötte-össze-és-elemzi.-anyagát-először-tematikailag rendezi,-aszerint-tehát,-hogya-adott-felirat-milyen-objektumon-található,² majd-tartal-milag,-továbbá-az-eredet-szemponjtából,-a-kifejezési-mód-(terjedelem,-kötött-vagy-kötetlen-forma,-német-vagy-más-nyelv,-irodalmi-nyelv-vagy-dialektus,-helyesírás,-elválasztás stb.),-a-külalak-(betűformák,-az-elhelyezés-lokalizálása,-a-felirat-felületének-anyaga-stb.) figyelembe-vételével.-azt-is-vizsgálja,-hogya-különféle-objektumokon-felbukkanó-feliratok-mikor-jelentek-meg,-mikor-élték-fénykorukat-stb.-munkájához-különféle-mutatók-is csatlakoznak.-ilyenek-például-a-feliratok-kezdősora,-a-nevek,-az-évszámok,-a-felirathordozók-szerinti,-a-források-(tehát-például-a-bibliai-helyek)-szerinti-mutatók,-valamint-hely-névregiszter.-arra-itt-most-nincs-szükség,-hogya-részletesebben-és-tárgyszerűbben-is tovább-tárgyaljam-ezt-a-vaskos,-csaknem-félezer-oldalas-kötetet,-mindenesetre-jelzem,-hogya-saját-(jelentősen-szerényebb!)-anyagom-elemzése-során-néhány-módszertani fogás,-szempon-t-innen-eredeztethető-(r üegg-1970).

n oha-keszeg-vilmos-a-kolozsvári-babeş-bolyai-Tudományegyetem magyar-n éprajz és-antropológiai-Tanszékén-1997-óta-írásantropológia-címen-vezet-kurzust-(Tötszégi 2012,-141.-p.),-a-témának,-a-populáris-írásbeliségnek-vaskos-egyetemi-jegyzetet-is szentelt-(keszeg-2008),-a-jelen-problematikával-tudomásom-szerint-konkrétan-még nem-foglalkoztak.-nem-a-feliratok-kérdésére-koncentrálva,-de-a-különféle-emlékhe-lyekkel,-művekkel-és-táblákkal,-általában-a-nemzeti,-regionális-vagy-lokális-emlékezet kérdéseivel-foglalkozó-munkákban-is-szép-számmal-találunk-a-kapcsolódó-feliratokra vonatkozó-adatokat-(pl.-Jakab-2012;-Juhász-2010-stb.)

Csak-látszólag-tartozik-a-tárgyhoz,-de-éppen-az-elhatárolás,-a-problémakör-kijelölése-miatt-meg-kell-említeni-a-szent-helyeken-(búcsújáró-helyeken,-templomok,-kápolnák falán-stb.)-gyakori,-zömében-profán,-ún.-*hic fuit*-feliratok,³ falfirkák-problémakörét-(János 1997;-f rauhammer-2010).-a-jelenség-a-most-vizsgálendő-objektumokon,-tehát-a-szak-rális-kisemlékeken,-egészen-konkrétan-a-szenháromság-szobrokon-a-tárgyalt-területen-(de-tudomásom-szerint-másutt-sem)-nem-fordul-elő.⁴

- 1- ebben-a-számban-nincsenek-benne-a-kizárólag-évszámmal-ellátott-objektumok,-illette-kizárólag-a-felújítás-tényét-rögzítő,-vagy-a-készítő-nevét,-mühelyét-jelző-feliratok.
- 2- megjegyzendő,-hogya-a-szerző-által-vizsgált-térség-túlnyomórészt-protestáns-lakosságú,-tehát-a-jelen-munkában-most-közvetlenül-vizsgálat-alá-vont-objektumtípusok-nála-nem-fordulnak-elő.
- 3- a-megnevezés-a-latin-feliratok-kezdőformulájából-származik:-*hic fuit =itt járt...*
- 4- itt-konkrétan-a-szenháromság-szobrokon-való-előfordulás-hiányára-utalok,-hiszen-más-objektumokon-(főleg-templomok,-kápolnák-falán,-képes-fák-törzsén-stb.)-nagyon-is-jelen-vannak.-a-kérdést-egy-konkrét-példán-magamnak-is-módomban-állt-már-bemutatni-(Liszka 2000,-47-48.-p.).

noha csak marginálisan kapcsolódnak a szakrális-kisemlékek csoportjához, meg kell itt még említeni a sírfeliratok kérdését. bizonyos aspektusai iránt a folklorisztikai szakirodalom ugyanis meglehetősen élénk érdeklődést tanúsított. magyar vonatkozásban ilyen az ún. *nevető fejfák* kérdése (vö. Erdész 1988; r. Osner 1937), amihez hasonló a német nyelvterületen is megvan, az ún. tréfás út menti haláljel (*Marterl*)-feliratok formájában (vö. d. Ickenberger 1995). ezek a feliratok viszont elsősorban a szóbeliségben létező folklor műfajnak minősülnek, és úgy tűnik, valódi objektumokon ritkábban, s inkább csak másodlagosan jelennek meg (vö. Liszka 2011, 93–98. p. további irodalommal).⁵ a sírfeliratok összegyűjtése kezdetben sokszor praktikus célból történt, hiszen az efféle kiadványokkal egyszerre mind-mintát is tudtak a sírkőkészítők az ügyfeleknek kínálni (vö. r. Osner 1920). L. Juhász ilona a r. udna temetőjének és temetkezési kultúrájának bemutatását felvállaló monográfiájában az említett település temetőjének az adott időpontban teljes sírfeliratanyagát közli, ami kitűnő lehetőséget nyújt további tartalmi és formai elemzésekre (L. Juhász 2002). azóta további hasonló, ha nem is a teljes sírfeliratanyagot közlő munkák is születtek.

a vizsgált területen⁶ mindösszesen 93 olyan, önálló szobornak, képoszlopnak minősülő, szabadban álló szakrális-kisemléket sikerült számba venni, amely a szentháromság valamilyen ábrázolási formáját mutatja, illetve tartalmazza.⁷ ebből 19 jelenleg (több esetben nyilvánvaló, hogy már a felállítás során sem) hordoz, hordozott semmilyen feliratot, 74-en olvasható bizonyos, hosszabb vagy rövidebb szöveg, mégpedig 50 esetben magyar, 7 esetben szlovák, 12 esetben latin nyelvűt, 4 alkalommal pedig két, magyar–szlovák, illetve magyar–latin nyelvűt. egy esetben nem eldönthető az amúgy is szűkszavú felirat nyelvi hovatartozása.⁸ még a számoknál maradványok a dokumentáci-

-
- 5- alighanem hasonló jelenséggel állunk szemben néhány állítólagos kocsmai felirat vonatkozásában. ezek is inkább a szóbeliségben élő narratívák, amelyek egy állítólagos kocsmai felirathoz kapcsolódó történetet mesélnek el (vö. Liszka 2014a)
 - 6- ez a k. isalföld-szlovákiai része, ami nagyjából a mai délnyugati-szlovákia-síkvidéki-jellegű térségének felel meg. a jelen kutatás számára délről földrajzilag a duna természetes vonala, a mai-szlovák–magyar államhatár zárja (itt a pozsonyi hídfőállás falvai kivételt képeznek és bevontam őket kutatási területembe, noha a duna jobb partján helyezkednek el), amihez nyugatról és északról ívesen kapcsolódik a k. isalföld-peremvidéke. utóbbi földrajzilag természetesen meglehetősen elmosódott határvonalat képez, ezért az ebben a sávban, a k. isalföld peremén fellelhető szabadtéri szakrális-kisemlékeken előforduló szentháromság-ábrázolások előfordulási helyein át meghúzható vonalat tartom a jelenlegi kutatási terület északi (munka)határának. ez nyugaton pozsonypüspökinél kezdődik, majd északról szenc, nagymácséd, nyitra szőlős, Léva érintésével keleten pereszlyénynél végződik, ahonnan dél felé haladva ismét természetföldrajzilag pontosabban megjelölhető vonal, az ipoly folyása (ami egyszerre mind a szlovák–magyar államhatár) jelzi a kutatási terület keleti szélét.
 - 7- ez a szám a témában olvasható legutóbbi közleményem óta valamelyest növekedett (Liszka 2014b). Jelen dolgozatnak nem feladata a szentháromság-ábrázolások ikonográfiai vizsgálata. ezt az imént említett publikáció részben már elvégezte.
 - 8- a ma egyértelműen szlovák lakosságú s. algó-szentháromság-szobrának talapatán olvasható a miChALCsik /- eLiZaBeT /- 1861- tartalmú felirat. a vezetéknev. magyar ortográfiával készült, a keresztnév-szlovák, a nevek sorrendje inkább erősebb magyar hatást tükröz.

ónkban-szereplő-összes-objektumnak-mindössze-(kerekítve)-20,4-százaléka-nem-hor-
doz-semmiféle,-írásban-rögzített-kiegészítő-információt.-markánsan-nagobbik-része
(79,6)-viszont-igen,-tehát-érdemes-ezeket-közelebbről-is-megvizsgálni.

ahogy-a-népi-környezetben-használt,-illette-szerepet-kapó-más-objektumok-esetében-is,-a-szagrális-kisemlékeken-is-valamikor-a-17.-század-folyamán-bukkannak-föl-az-
első,-egyszerű-feliratok.⁹ ezeket-tartalmi-(és-részben-formai)-ismérveik-alapján-két-
olyan-csoportba-sorolhatjuk,-amelyek-bizonyos-időrendiséget-is-kifejeznek.-*Elsődleges feliratoknak*-azokat-nevezem,-amelyek-a-felállítás-során-kerültek-az-objektumra.
ezeken-belül-megkülönböztetek-*törzsfeliratokat*,-amelyek-optimális-esetben-arról-tudó-
sítanak,-hogyki,-mikor,-milyen-célből-állította-a-szobrot-(ezeknek-az-adatoknak-vala-
melyike-természetesen-hiányozhat-is,-illette-kiegészülhet-még-valamilyen,-a-bibliából
vagy-egyházi-énekeskönyvből-vett-idézzel,-egyéb-indoklással).-*Kiegészítő feliratnak*
nevezem-viszont-az-olyan-szövegtípusokat,-amelyek-rendesen-ugyan-szintén-a-felállít-
tatás-idején-kerültek-az-objektumra,-ám-inkább-pótlólagos-információkkal-szolgálnak.
ilyen-lehet-a-többalakos-szobrok-vagy-több-képet-is-tartalmazó-képoszlopok-esetében
az-egy-ábrázolt-személyek-nevének-a-feltüntetése,-továbbá-a-szobor-készítőjének-a-
neve,-műhelyének-a-helye,-de-akár--történetesen,-ha-a-szobor-egyszersmind-háborús
emlékként-is-szolgált--a-faluból-származó,-a-háborúban-elhunytak-névsora.-További,
jól-elkülöníthető-réteget-képviselek-a-*másodlagos feliratok*,-amelyek-rendesen
később,-utólag--az-előbbtől-többnyire-jól-elkülöníthető-helyre--kerülnek-az-objek-
tumra,-és-általában-egy-egy-felújítást,-az-azt-szorgalmazó,-finanszírozó-személy-nevét
örökítik-meg.-előfordul,-hogye-egy-egy-objektumon-akár-több,-egymástól-eltérő-időbeli
rétegben-született-másodlagos-felirat-is-található.

Úgy-tűnik,-hogya-legrövidebb-és-legterjedelmesebb-felirataink-is-latin-nyelvűek.
mivel-számuk-viszonylag-csekély,-és-tartalmilag-sem-igazán-kapcsolódnak-a-térség
magyar-vagy-szlovák-nyelvű-szövegeihez,-inkább-egyediségük,-semmint-közös-vonása-
ik-állapítható-meg.-a-közös-annyi-bennük,-hogya-az-elsődleges-feliratok-általában-tartal-
mazzák-az-állítatás-évszámát,-ritkábban-az-állítató(k)-nevét,-s-még-ritkábban-az-állít-
tatás-okát.-a-másodlagos-feliratok-a-helyreállítások-tényét-és-évszámát-rögzítik.
Tekintettel-arra,-hogysegedelmükkel-mégis-néhány-általános-jelenség-is-megmagya-
rázható,-nem-érdektelen-sorra-venni-őket.-k-ezdjük-a-legtömörebb-információkat-nyúj-
tókall-a-melleki,-amely-elsődleges-és-másodlagos-információt-is-nyújt,-a-következő-
képpen-néz-ki:-

9- a-vizsgált-térségben-a-legkorábbi,-bizonyos-fokig-felirattal,-az-állítatás-évszámával-(1689)-is-
ellátott-szagrális-kisemlék-mai-tudásunk-szerint-az-egyházgellei-mária-oszlop.-a-kisalföldi
szagrális-kisemlékekre-vonatkozó-adatok-mind-a-fórum-kisebbségkutató-intézet-komáromi
etnológiai-központjában-található-szagrális-kisemlék-archívumból-származnak,-így-ezekre-a-
továbbiakban-külön-nem-hivatkozom.-amennyiben-ettől-eltérő-forráshoz-folyamodom,-annak
adatait-természetesen-megadom.

1. kép. a-melleki-szenháromság-szobor-felirata

(Liszka-József-felv.,-2015)

az-első-sor-rövidítése-az-anno-d o m i n i t-(az-Úr-esztendeje)-takarja,-míg-a-másodlagos-fel-irat-a-felújítás-tényéről-és-idejéről-értesít.-érdemes-megfigyelni,-hogya-feliratok-(hiszen itt-egyértelműen-más-más-időben-készült-feliratról-van-szó),-szóval-a-feliratok-készítői is-figyelembe-vették-ezt-az-alá-és-fölréndelő-viszonyt,-s-éppen-ezért-a-másodlagos-fel-irat,-noha-ugyanabba-a-szövegmezőbe,-de-kisebb-betűméretekkel-és-más-betűtípussal került-felvésésre.

a-dunaszerdahelyi-szenháromság-szobor-valamivel-későbbi,-s-ha-lehet,-még-tömö-ebben,-lényegében-ugyanennek-a-két-adatnak-a-feltüntetésére-szorítkozik:

2. kép.-a-dunaszerdahelyi-szentháromság-szobor-felirata

(Liszka-József-felv.,-2010)

ebből-az-első-évszám-(elsődleges-felirat)-az-állítatás-időpontja-(e=-erexit=-felállítatott),-a-másik-(másodlagos-felirat)-egy-tatarozás-dátuma-(r=-renovata=-renováltatott). Úgy-tűnik,-hogy-ebben-az-esetben-a-két-információ-egy-időben-(mégpedig-az-1929-es felújítás-során)-került-a-szobor-talapzatára-(vagy-a-másodlagos-felirat-felvésése-során kínosan-ügyelt-a-faragó-az-elsődleges-felirat-betűstílusának-követésére),-tartalmilag viszont-egyértelműen-két-feliratról-beszélhetünk.

a-következő-latin-nyelvű-szöveg,-amelyet-bemutatni-szeretnék,-a-garamdamásdi-szentháromság-szobor-talapzatán-olvasható,-szintén-egy-szövegmezőben-(mésző-táblán)-elsődleges-és-másodlagos-információkat-is-tartalmaz:

er eXIT-a.-1910
TóTH-Jónás
eT-uXor
poLCsák-kaTalin

r esTaur aTā
a.-2000

ismét-figyelemre-méltóak-a-betűméretek,-a-két-felirat-(tehát-a-felállítást-jelző-elsődleges,-és-a-felújításról-hírt-adó-másodlagos)-szemmel-láthatóan-egy-időben-készült.-a-fel-

iratokon-két,-egymástól-markánsan-elkülönülő-betűméret-figyelhető-meg.-a-mai-szemlélő-számára-talán-fontosabbnak-tűnnek-azok-az-információk,-amelyek-a-szobor-felállításának,- illetve- renoválásának- az- idejéről- tájékoztatnak,- s- ezek- mégis- jóval- kisebb betűméretben- kerültek- az- objektum- talapzatára,- mint- a- számunkra- mellékesebbnek tűnő- tény,- hogy- ki- állíttatta- a- szobrot.- Történetesen- Tóth- Jónás- és- felesége,- polcsák katalin.- mivel- hasonló- jelenséggel- mind- a- magyar,- mind- a- szlovák- nyelvű- feliratokat szemlélve-még-találkozni-fogunk,-érdemes-korábban-és-máshol-kifejtett-álláspontomat a- kérdéssel- kapcsolatban- röviden- itt- is- összefoglalni.- az- önreprezentáció- egy- sajátos formájával- van- itt- dolgunk.- amennyiben- az- egyes- szakrális- kisémlékek- feliratait,- illetve- az- állíttatás- konkrét- okait- és- körülményeit- körütekintően- megvizsgáljuk,- megállapíthatjuk,- hogy- ezeknek,- a- vallási- áhítaton- túlmenően,- noha- a- legtöbb- esetben- az- „isten dicsőségére- állíttatta”- formulával- kezdődnek,- személyes,- illetve- családi- dimenziói- is lehetnek.- mindenki- megvan- ugyanis- az- a- természetes- igény,- hogy- valami- maradandóbbat- alkosson,- hogy- neve- az- eljövendő- generációk- számára- is- fennmaradjon.- általában- ez- az- igény- az- utódok- által- (akik- a- „nevet- továbbviszik”)- valósul- meg.- az- út- menti keresztek,- képoszlopok,- szobrok,- mezei- oltárok,- kápolnák- állíttatói,- építtetői- sok- esetben- viszont- gyermektelen- házaspárok- voltak.- ez- a- tény- pedig- megengedi- azt- a- feltételezést,- hogy- a- család- --saját- utód- hiányában-- a- családi- név- fennmaradását- ebben- a- formában- kívánta- biztosítani.- számos- példával- lehetne- bizonyítani- a- fenti- állítást,- most viszont- legyen- elég- egy.- a- k- ürthöz- közeli- Cigléd- búcsújáró- hely- kegykápolnája- előtt- áll egy- kálvária- feszület,- amelyet- egy- gyermektelen- házaspár- állíttatott.- Talapzatán- a- következő- felirat- olvasható:

Úgy-szerette-isten-a-világot,
 hogy-egyszülött-f-iát-adta-érte.
 isten-nagyobb-dicsőségére
 állíttatta
 végH-and r ás
 és-neje-szül.
 ár end ás-g iZeLLa
 az-Úrnak-1939ik-esztendejében

Több-mint-elgondolkoztató,-hogy-a-feliraton-az-állíttatók-neve-kiemelten,-csupa-nagybetűvel,- verzállal,- nagyobb- betűméretben- van- a- kőbe- vésve.- Tehát,- miközben- *Isten nagyobb dicsőségéről* beszélnek,- a- maguk- emlékét,- nevét- kívánják- (ha- tudat- alatt- is) az- állíttatók- kiemelni,- s- ezáltal- az- utókor- számára- is- fenntartani.- Hogy- nem- légből kapott,- íróasztalnál- kitalált- teória- ez,- bizonyítja- egyik- köböküti- adatközlőm- spontán megjegyzése,- aki- a- családi- s- zentháromság- kápolnával- kapcsolatban- jelentette- ki,- hogy az- igény- csak- rossz- állapotban- lévő- építmény- tatarozását- az- egyik- távolabbi- családtag igazán- magára- vállalhatná:- „pénze- lenne- rá,- gyerekei- nincsenek,- legalább- fennmaradna- valami- utána”- --jegyezte- meg.

Hasonlóakat- támaszt- alá- Csókás- f- erenc- kéziratos- anyaga- is,- amit- Csáky- k- ároly- idéz. ebből- megtudjuk,- hogy- a- bényi- s- zentháromság- szobrot- állító- házaspár,- g- ábor- máté- és Jankus- ilona,- miután- egyetlen- fiuk- 1889- ben- meghalt,- egész- vagyonukat- az- egyházra hagyták- (Csáky- 2010,- 21- 22.- p.)- s- két- évire- rá- a- templomkertben- felállíttatták- az- említett- szobrot.- itt- viszont- a- felirat- nem- tükrözi- vissza- ezt- a- tényt,- lényegében- egy- betűmé-

retű-az-egész-szöveg,-noha-megjegyzendő,-hogy-ebben-a-formában-minden-bizonyjal-2007-es-felújítás-során-került-a-talapzatra.

mindez-természetesen-nem-azt-jelenti-automatikusan,-hogy-a-kiindulópontul-szolgáló-garamdamásdi-szenháromság-szobrot-is-gyermektelen-házaspár-állíttatta,hanem-csak-azt,-hogy-ez-akár-így-is-történhetett-(ennek-pontos-kiderítésére-további-lokális-kutatásokra- lenne-szükség).

más-oka-is-lehetett-az-önreprezentációra-való-törekvésnek.-a-gömöri-Jabloncán-egy-feszület-felirattáblája-a-következőképpen-néz-ki:

3. kép.-egy-jabloncai-feszület-felirata

(L.-Juhász-ilona-felv.,-2000)

maga-az-öntöttvas-objektum-a-templomhoz-vezető-út-mellett-áll,-tehát-a-település-egy-frekventált-pontján.-állíttatásának-okai-különbéleképpen-értelmezhetőek:-egyrészt-minden-bizonyjal-valóban-isten-dicsőségére,-hálából-emelték.-az-állíttató-szerencsésen-átkelt-az-óceánon-és-épségben-elérte-álmai-földjét,-ahol-munkát-is-talált,-s-mindezért-hálával-tartozik-a-mindenhatónak.-másrészt-nyilván-szülőfalujában-is-szeretett-volna-jelet-hagyni-maga-után,-s-amint-azt-anyagilag-megengedhette-magának,-ezt-a-feszüle-

tet-emeltette.-a-környékről-egyébként-a-19-20.-század-fordulóján-jelentős-méreteket öltött-az-amerikába-történő-kivándorlás,-aminek-nyomát-több-szakrális-kisemlék-is-őrzi. Hasonló- példát- a- kisalföldi- s-zentháromság-szobrok- köréből- is- be- tudok- mutatni.- a vágai-szobor-talapzatán-olvasható-a-következő-szöveg:

4. kép. a-vágai-s-zentháromság-szobor-felirata

(Liszka-József-felv.,-2010)

itt-is-nyilvánvalóan-arról-van-szó,-hogya-településről-elszármazottak-legalább-egy-szent szobor-talapzatán-olvasható-felirat-formájában-nyomot-szerettek-volna-hagyni-szülőfalujukban--(a- kérdéskörhöz- bővebben,- további- konkrét- példákkal- lásd:- Liszka- 2005; Liszka-2012;-Liszka-2013).

külön-kell-szólni-az-adott-települések-papjainak-önreprezentációra-való-hajlandóságáról.-a-szenháromság-szobrok-feliratainak-tanulmányozása-során-meglepően-gyakran-kerül-bele-az-éppen-hivatalban-lévő-lelkipásztor-neve-is:

[külön-táblán]-s peciár-Lajos-/-lelkipásztorsága-38.-évében-(f elsőszei)

emeltették-/-k arácsony-János-/-és-neje-szül./-mészáros-karolin-/-hegysúri-lakosok-/maszarik-viktor-/-plébánoskodása-idejében-/-1925-ben-(Hegysúr)

a-teljes-szenháromság-/-tiszteletére-állíttatta-/-ZaLaba-f er en C-templomatyá-/-és-neje-Lenek a JuLian na-/-Továbbá-Lenek a-peTr on eLLa-/-ZaLaba-ig naC-özvegye-/-ZLaTnyansZky-János plébános-/-sz.-sz.-tanácsos-idejében-/-az-1912^{dik}- évben-(muzsla)

megÚjÍTTaToTT-/-r eg eLy-JóZsef /-és-neJe-/-pamer -ver onika /-áLTaL-1886-ban-/-kud-Lik-János /-pLébános-aLaTT-(pozsonypüspöki)

f eLk és ZÜLT-/-er ős-**imr** e-g aZd a-/-áLTaL /-Hor eTZky-aLaJos-/-pLebános-aLaTT (Tallós)

k iemelten- kell- bemutatni- a- nagycétényi- szobor- feliratát,- hiszen- az- önreprezentáció szempontjából- ez- különösen- figyelemre- méltó.- amellet,- hogy- az- állíttatók,- majd- a- fel- újíttató- neve- kiemelten- szerepel- rajta,- azt- is- megtudjuk- belőle,- hogy- melyik- plébános szentelte- fel,- majd- az- önreprezentációs- tolongásban- a- kőfaragóé- mellet,- a- végére- még a- templomatyá- neve- is- odakerült:

sZenTHár omság
egy-isTen nek-imádásár a
nagy-CZÉTényi-Hivek nek
LeLki-Ör Ömér e-áLLÍTTaTTa
sZusZTor -f er enC
kuCser a-bor báLa
HáLádaTos-buZgósága
megáLdoTTa-f óTisZTeLend ő
BALÁZSY GERGELY
HeLybeLi-es per es
és-pLébános
1875^{dik} évi-JuLius-Hó-4^{dn}
uJíTaTTa
sZusZTor -isTván
1892.-máJus-Hó-19^{dn}

Lent-a-talapzaton-balra

r avasZ-andr ás
TempLo maTyá

Lent-a-talapzaton-jobbra:

mÜLLer -anTaL
sÜTTÖn¹⁰

10- a-felirat-elolvasásában-nyújtott-segítségéért-Csuthy-andrásnak-tartozom-köszönettel.

az-önreprezentációnak-ezek-a-fentebb-bemutatott-formái-természetesen-nem-számítanak-új-jelenségnek,-hiszen-legalább-az-ókortól-megfigyelhető,-hogy-például-a-megrendelő- különféle- mitológiai- alakok- ábrázoltatása- során- saját- arcvonásait- „lopatta bele”-a-művésszel-a-készülő-alkotásba.-Hasonlóan,-mint-a-kürt-ciglédi-búcsújáró-hely ma-már-s-zűz-mária,-korábban-s-zentháromság-kápolnájában-található-két-fogadalmi kép-esetében.-a-kápolnát-1907-ben-építtette-újra-pristyák-antal-és-felesége,-balogh Terézia.-a-kápolnában-ma-is-látható-szent-antal-és-Lisieux-i-(k is)-szent-Teréz-egy-egy olajfestménye.-a-szentek-arcma-állítólag-a-két-donátor,-pristyák-antal-és-vargha Terézia-vonásait-hordozzák-magukon-(danczi-1999,-41-42.-p.).-másképp-a-festők-belefestették-az-arcképüket-különféle-bibliai-jelenetek-szereplői-közé,-a-képet,-szobrot-felajánlók-odafestették- magukat- valahová- a- kép- sarkába- stb.- ez- azonban- általában inkább-szerényen,-afféle-sarokban-meghúzódó-jelenlét-volt.-a-szakra- kisére- képen megjelenő-önreprezentáció-sok-esetben-jóval-markánsabb,-egyértelműbb.

Térjünk-azonban-vissza-a-kisalföldi-s-zentháromság-szobrok-feliratainak-a-bemutató-ására,-azon-belül-továbbra-is-a-latin-nyelvűeknél-maradva.-További-hat-felirat,-szintén viszonylag-rövid-szöveggel,-általában-arról-tudósít,-hogy-a-s-zentháromság-tiszteletére felajánlott-objektumot-ki-és-mikor-állította-(egy-esetben,-az- ipolyszalkai-esetében-a latin- nyelvű- törzsszöveghez- egy- magyar- nyelvű- kiegészítő- szöveg- is- társul:- kÉSÜLT esZTer g omba-/-pauL-LeonHar d).-a-nagysallói-és-somorjai-objektumokon-az-állítatás-évszáma- a- szövegből- kiolvasható- kronogrammából- állapítható- meg- utóbbira (amely-magyarul-így-hangzik:-„a-s-zűznek-/-s-ancta-maria-/-patrónusának-/-emeltette-/-a-kegyes-lakosság”)-vizont- valamivel- több- figyelmet- kell- szentelni.- az- ábrázolás- az atyaistent,-jobbán-a-f-iúistennel-felhőtrónuson-ülve-ábrázolja,-amint-az-előttük-közöttük-terdeplő-s-zűz-máriát-éppen-megkoszorúzzák.-f-ölköztük-a-szentlélek-kiterjesztett szárnyú-galamb-formájában-lebeg.

az-ábrázolástípussal-egy-korábbi-munkámban-már-részletesebben-foglalkoztam (Liszka-2014b,-17-20.-p.),-így-most-elégséges-lesz-egy-rövid-összefoglalás.-a-s-zentháromság-kiegészülve-s-zűz-mária-megkoronázásával-meglehetősen-gyakori,-ám lényegében-kétféleképpen-értelmezhető-ikonográfiai-megoldás-(szemléletmód-kérdés:-ha-a-s-zentháromságot-állítjuk-a-középpontba,-akkor-a-koronázási-aktus-a-kiegészítő-jellegű,-de-ha-s-zűz-mária-aspektusából-nézzük,-akkor-a-s-zentháromság-az-öt-megkoronázó,-és-amolyan-mellékcsoportként-is-felfogható).-az-állítatók,-a-feliratok-tanúsága-szerint-általában¹¹ elsősorban-s-zentháromságként-értelmezik-ezt-az-ikonográfiai típust-(érsekújvár,-gúta,-ipolyszalka,-komárom,-Léva)-s-lényegében-a-somorjai-az egyetlen-(legalábbis-a-vizsgált-térségben)-ahol--nyilván-a-település-eredeti-nevéből, Sancta Maria,-kiindulva--s-zűz-mária-van-fókuszban,-és-ezt-a-felirat-is-egyértelműsíti.

11- már-ahol-a-felirattól-eldönthető-persze.-mellek-esetében-az-objektum-tömör-szövege-(ahogy azt-a-fentiekben-már-láttuk)-nem-tájékoztat-az-állítatók-konkrét-szándékáról.-a-gútai-felirat pedig,-ahogy-azt-a-későbbiekben-még-látni-fogjuk,-a-s-zentháromság-mellett-s-zűz-máriát-is-megszólítja.

5. kép.-a-szenháromság-által-megkoronázott-szűz-mária-szobra-somorján

(L.-Juhász-ilona-felv.,-2010)

6. kép.-a-vágkirályfai-szentháromság-szobor

(Liszka-József-felv.,-2011)

az-1740-ben-állított-érsekújvári-szobor-hármas-gerezdű-talapzatának-mindhárom-
 oldalán-egy-egy-díszes-keretű,-a-talapzat-anyagából-(tehát-homokkőből)-készült,-latin
 szövegű-tábla-látható.-meglepő-módon,-jelenleg-a-homlokzati-oldalon,-a-talapzat-szent
 r-ozália-barlangja-fölötti-mezejében-található-tábla-nem-az-elsődleges-feliratot-tartal-
 mazza,-hanem-egy-másodlagosat,-mégpedig-egy-1876-os-felújítás-tényét-rögzítőt.-az

elsődleges-felirat-a-szobor-talapzatának-bal-oldalán-található.-megadja-az-állítatás-évszámát,-s-röviden-a-tényt,-hogy-a-s-zentháromság-tiszteletére-fogadalomból-állítatott-a-szobor.-a-talapzat-további-harmadik-oldalán-egy-1857-es¹² renoválás-tényét-rögzítő-következő-másodlagos-felirat-olvasható.

a-vizsgált-térség-legkorábbi-s-zentháromság-szobra-a-komáromi,-amelyet-1715-ben-állítottak-a-város-római-katolikus-hívői,-ahogy-az-a-meglehetősen-bőbeszédű-latin-nyelvű-feliratokból-kiderül,-rögtön-két-okból-is.-a-szoborcsoport-talapzatának-déli-oldalán-(szemből-nézve-tehát-balra)-az-alábbi-latin-nyelvű-felirat¹³ olvasható:

<p>ANNO MDCCIII. SEDITIOSOS TIMEBAMOS INIMICOS IN HOC AMICUS QUAD MALA MINITANTES BONA FACERE NOS DOCUERUNT NE NOCEANT ARMA HOMINUM OPE DEI NOS ARMAVIMUS SANCTISSIMAE TRINITATI HANC STATUAM VOTO RECEPIMUS UT PROTECTIONEM AB EA RECIPEREMUS ACCEPTAVIT ELICIONEM ET INFESTIS ARMIS HUNC LOCUM NON DEDIT SVCCVSANDVM.</p>	<p>1703. esztendőben féltünk a lázongó ellenségtől, amely azonban jó barátunk volt annyiban, hogy rosszal fenyegetvén, jót cselekedni tanított bennünket. Hogy az emberek fegyverei ne ártsanak, az Isten segítségével fegyvereztük fel magunkat és megfogadtuk, hogy e szobrot állítjuk a legszentebb isteni háromságnak, hogy tőle védelmet nyerjünk. Kegyesen vette fogadásunkat és az ellenséges fegyvereknek nem hagyta e várost lerombolni.</p>
---	---

a-talapzat-szemben-lévő-oldalán-pedig-az-alábbiak:

<p>VERUM ANNO MDCCXI NOS ADHUC DEBITORES CREDITOR DEUS PESTILENTE MORBO AD SANA CONSILIA REVOCAVIT RURSUM NOS AFFLICTA STATUUM TRIAS PRO AVERTANDA MORTALITATAE AD IMORTALEM TRINITATEM CONFG. INTERCESSORES NOBIS POTENTIORES ELEGIMUS AC NE QUEM EX DILATIONE CONTRA HAMUS BEATUM VOTI REOS NOS CONFIRMAVIMUS QUOD DEBITUM HODIE DEO PERSOL VIMUS QUEM SEMPER EXPERTI SUMUS PROMPTUM AD SVCCVRRENDVM.</p>	<p>Az 1711. évben pedig bennünket, akkor még adósait, veszedelmes nyavalya által térített jó útra a hitelező úr Isten. Mi, a lesújtott három rend, a halandóság eltávoztatása végett a halhatatlan háromsághoz menekültünk, hatalmas közbenjárókat választottunk a magunk számára, és hogy a halasztás miatt újabb bűn súlya ne terheljen bennünket, elismertük, hogy fogadásunk teljesítésével adósak vagyunk. E tartozásunkat a mai napon róttuk le az Isten iránt, akit mindenkor hajlandónak tapasztaltunk a segítségnyújtásra.</p>
--	---

12- a-szobor-feliratai-az-egy- renoválások-során-változtak,-aminek-részletes-bemutatására-itt-nincs-tér.-a-kapcsolódó-szakirodalom-mindenesetre-tanulmányosan-tükrözi- ezt- a- folyamatos- alakulást,-illetve-az-ebből-fakadó-féltreértéseket-is-(Chládeková-1997,-14-16.-p.;-s-ps-ii-:408.-p.;-Thain-1932,-25-30.-p.).

13- a-fordítások-magyar-s-zulpicz-(magyar-1882;-magyar-1884,-28-32.-p.)-és-mácza-mihály-(mácza-1992,-24.-p.)-közleményeinek-felhasználásával-készültek.-a-magyar-szöveg-tördelése-csak-nagyjából-tudja-visszaadni-az-eredeti-latin-szövegét.

a-fenti-két-szöveg,-kiegészítve-a-homlokzati-részen,-a-borromei-szent-antal-domborműve-feletti-szűkszavú-szöveges-információval-(a.-17-d-15-jun,-15¹⁴)-minősíthető-tehát az-objektum-elsődleges-feliratának.-ehhez-kapcsolódik-egy-másodlagos-felirat-is,-még-pedig-a-talapzat-felső-szegélyén-(majdnem)-körbefutó,-a-fölköztök-elhelyezett-szentek szobraihoz-kapcsolódó,-kronogramákat-is-magukban-foglaló-latin-nyelvű-mondatok. balról-(a-déli-Oldaltól)-haladva-mutatom-be-őket,-a-szövegrészek-előtt-feltüntetve-a-kapcsolódó-szent-nevét.-páduai-szent-antal:-**Qvid ger is-an Toni viTam faC pr ae Lia LeTHo**-(miért-viszed,-antal,-karjaidon-az-élet-urát?-k üzdj-a-halállal!);-szent-s ebestyén: **pes Tem TeLa-f vg an T-LavdaTor -apo LLo-s ebasTvs**-(a-pestist-és-a-fegyvereket-elúzi az-istent-dicsérő-apolói-s ebestyén);-középen-szent-r ozália,-alatta-borromei-szent károlyról:-**dis posiTe-Car o Lvs-s TiTIT-aTQve-r o sa Lia-pes Tem** (károly-és-r ozália-rendszerint- megszüntették- a- pestist);-szent-r ókus:- **HiC pr opr iis- demeT- nosTr aTia vvLn er a- pLag is**-(ez-saját-szenvedéseivel-gyógyítja-a-mi-sebeinket);-Xavéri-szent f erenc:-**is Te-Tibi r eTr a HIT-de-men Te-aC Cor por e-vir vs**-(ez-mind-lelkedből,-mind testedből-eltávolítja-az-életlő-mérget)¹⁵.-a-szobrot-több-alkalommal-is-felújították-(vö. mácza-1992,-25.-p.),-viszont-ezek-közül-csak-egyről-(az-elsőről)-tanúskodik-kiegészítő felirat-a-süttöi-mészaköböl-készült-lábazat-hátoldalán:-**r en o vaTa-esT-/-an ni-1803**.

áttekintve-a-térség-s-zentháromság-szobrainak-latin-nyelvű-feliratait,-megállapítható,hogy-ezeket-a-legtöbb-esetben-csak-mérsékelt-befolyásolta-a-hagyomány,-viszont-jelentősebb-teret-kaptak-bennük-az-egyéni-kezdeményezések,-ötletek.-ezzel-szemben-a-szlovákiai-k-isalföld-területén-található-hasonló-objektumok-magyar-és-szlovák-feliratainak-elemzése-(talán-a-viszonylag-nagyobb-számnak-is-köszönhetően)-már-inkább-lehetővé-teszi-bizonyos-tendenciák-megállapítását.

az-nyilvánvaló,-hogy-az-objektumokat-készítő-kőfaragók-is-kínálhattak-eleve-valamilyen-szövegkliséket,-illetve-maguk-a-megrendelők-is-megfogalmazták-sokszor-saját-(olykor-egyértelműen-a-helyi-lelkipásztor-által-tollba-mondott)-szövegeiket,-de-ezek-(a-szinte-törvényszerűen-visszatérő-állandósult-formuláknak-is-köszönhetően)-a-hagyomány-által-erősen-kötöttek-látszódnak,-még-a-legegyszerűbb-nyelvi-megoldások-esetében-is:

Tsináltatta...-(n emeskosút)

Csináltotta...-(Hidakürt)

Csináltatták...-(Jóka)

Építette...-(ógyalla)

... által építtetett (balony)

Felkészült ... által (Tallós)

általában-a-szakraális-kisemlékek-feliratainak-obligát-(majdnem)-kezdőformulájának-számít-az-Isten (*nagyobb*)-dicsőségére állíttatta...-szófordulat,-illetve-annak-valamilyen

14- magyary-s zulpicz-tudósításából-tudjuk,-hogy-a-kész-szobrot-1715-s-zentháromság-vasárnapján-szentelték-föl-(magyary-1882).-viszont-a-feliraton-szereplő-1715.-június-15.-szombatra esett.

15- a-fordítás-magyary-s-zulpicz-közleményének-felhasználásával-készült-(magyary-1884,-33.-p.).

variánsa-(ennek-tágabb,-az-önreprezentációra-vonatkozó-összefüggéseire-fentebb-már kitértem).-a-szentháromság-szobrok-esetében-mind-a-magyar,-mind-a-szlovák-feliraton-is-gyakran-találkozunk-vele:-

Isten dicsőségére emeltette... (naszvad,-vajasvata)
Isten dicsőségére állította... (f elsőaha,-pereszlény)
Istennek nagyobb dicsőségére emeltette... (udvard,-vága)
Emeltette Isten dicsőségére... (ebed,-f elsővámos,-Zsigárd)
Na slávu Božiu... (Zsitvafödemes)
Na česť a chválu božu... (Hull)
Ku cti a sláve Božej... (Cseke)

ezekben- az- esetekben- általában- hiányzik- a- szentháromságra- való- konkrét- utalás, miközben-arra-is-vannak-példáink,-amikor-az-isten-helyett-a-szentháromság-nagyobb dicsőségét-tartotta-szem-előtt-az-alapítványozó:

Szentháromság tiszteletére állította... (bart,-deáki)
Sz:Háromság dicsőségére állították... (vásárút)
Dicsőség szent Háromságnak Állították...-(kismácséd)
Na slávu najsv. Trojice... (komját,-Újgyalla)
Ke cti a chvále Sv. Trojice... (gány)¹⁶

Lényegében-ennek-a-formulának-egy-altípusaként-kezelhető-a-teljes Szentháromságra való-utalások-sora:

Dicsértessék a telyes szent Háromság... (f él)
Teljes Szent Háromság Könyörülj rajtunk! (királyrév)
Teljes sz. Háromság tiszteletére készítettett... (pénteksúr)
A teljes Szentháromság tiszteletére állította... (muzsla,-n ádszeg,-vág hosszúfalu)
Állította a teljes Szentháromság tiszteletére... (f arnad)
A teljes Szent Háromság dicsőségére... (Taksonyfalva)
Teljes szt. Háromság atya, fiú és szentlélek dicsőségére... (kismagyar)
A teljes szent Háromság egy Isten dicsőségére... (Hegysúr)
A teljes Szentháromság egy Isten az Atya Fiú és Szentlélek tiszteletére emelték... (bény)

az-ilyen-és-az-ezekhez-nagyon-hasonló-kezdőformulák-után-általában-az-állítató(k) neve-következik,-ami-utalhat-magánszemélyekre-(sok-esetben,-ahogy-arról-fentebb-már szó-volt,-ezek-kiemelten!),-illetve-közösségekre-(pl.-egy-egy-faluközösség,-amerikába kivándoroltak-közössége,-rózsafüzér-társulat-stb.),-majd-az-állítatás-évszáma.-o-lykor az-állítatás-oka-is-megemléltődik:

16- megjegyzendő,-hogy-a-térség-egyik-latin-nyelvű-felirata-is-ezt-a-formulát-alkalmazza:-*In honorem Santissima Trinitati...* (baka)

Örök hálajaképen...-(Taksonyfalva)

A kereszténység megsegítésének emlékére...-(Hegysúr)

Ezen imádandó szent Titok tiszteletére állították... (vágkirályfa)

A jubileumi szent év emlékére... (Csallóközcsütörtök)

Hálából 1826ban a pestisjárvány végén...-(Tardoskedd)

a- gútai- szobor- talapzatának- homlokzati- részén- olvasható- felirat- (sZen T- Hár omság egy- isTen- /- ir gaLmaZ- minék Ün k.- /- sZen Tséges- sZÜZ- már ia- /- k ÖnyÖr ÖgJ ér eTTÜnk)-kiegészítő-információ-a-talapzat-hátsó-oldalán-kaptak-elhelyezést:

emLék
melyeT-kÖZÖs-buZg ósággal
emeLTeTTÜnk-mi-guTTa-m:
vár osa-Hívei,-midő n-a-vesZe-
deLmes-CHoLer a-nyavaLya
kÖZÜLÜnk-sokak aT-Hir TeLen
és-kínos-HaLáLLaL-r agadoTT-eL.
1831-esZ:sZ:-Jakab-Hava-31

a-vágsellyei-szobor-vizont-egy-villámcsapástól-való-sértetlen-megmenekülésnek-állít emléket:

Öröklő-hálából
emeltették-a-vágsellyei-r.-kath.-hivek
1886^{ik}-év-július-hó-4-délután
a-lytánia-alatt-templomba
lecsapott-villám-veszélyétől
sértetlen-megmenekülésük
emlékére
1895

o lykor-a-s-zentháromság-szobor-egszersmind-a-helyi-világháborús-émlékmű-funkcióját is-betölti.-Térségünkben-ilyen-a-nyitracsehi-(vö.-Juhász-2010a,-193.-p.)-és-csiffári-objektum.-utóbbi-feliratainak-az-elemzésére-a-későbbiekben-még-visszatérek.

bibliai-idézet,-frázisok-viszonylag-gyakoriak-a-szakrális-kisemlékek-feliratszövegeiben. a- vizsgált- térség- s-zentháromság-feliratanyagában- viszont- csak- egy- ilyen,- konkrétan- be- azonosítható- szöveggel- találkoztam,- mégpedig- a- nagymácsédi- szobor- talapzatán:

Hárman-vannak-kik-bizonyágot-az-égben-tesz-
nek-az-ata-az-ige-s-a-sz.lélek-s-e-három-egy
sz.-János-lev.-5.r .

maga-a-bibliai-hely-a-károli-féle-fordítás-szerint-pontosan-így-hangzik:- „mert-hárman-vannak,-akik-bizonyágot-tesznek-a-mennyben,-az-ata,-az-ige-és-a-szent-Lélek:-és-ez-a-három-egy”-(János-1.-lev.-v,-7).-amúgy-ezt-a-passzust,-mivel-„egyetlenegy-görög-szövegben-sincs-meg,-sőt-még-szent-Jeromos-féle-fordítás-régebbi-példányaiból-is-hiány-

zik”,-s-csak-későbbi-latin-nyelvű-beszűrás,-az-aktuális-római-katolikus-bibliafordítás-csak-a-jegyzetekben-közli:-„a-mennyben:-az-anya,-az-ige-és-a-szentlélek;-és-ez-a-három-egy.-és-hárman-vannak,-akik-bizonyoságot-tesznek-a-földön.”-(biblia-1982,-1401.-p.)-ily-módon-a-nagymácsédi-feliratrészlet-kvázi-bibliai-helynek,-többé-kevésbé-inkább-apol-rif-szövegnek-tekinthető.

a-bősi-s-zentháromság-szobor-talapzata-magyar-nyelvű-feliratának-kezdősorai-Józsa-attila-megállapítása-alapján-alighanem-(vö.-Józsa-2008,-9.-p.)-egy-latin-nyelvű-előz-ményre-vezethetőek-vissza:

Hiszlek,-vallak-és-tiszta
szívvél-imádlak-oh-teljes
s-zentháromság-oszthatatlan
egy-istenség!

Józsa-attila,-korábban-bősi-plébános,-levélbeli-megkeresésemre-pontosította-a-lehet-séges-forrást:-„a-breviarium-r-omanum-papi-zsolozsmáskönyv-s-zentháromság-vasár-napjának-egyik-szövege-lehetett-az-inspiráló...-mégpedig-az-ünnepecseryéjének-a-magnificat-antifonéjének-részlete:-*sanctam et individuum Trinitatem toto corde et ore confitemur, laudamus, atque benedicimus.*-in-*Breviarium Romanum.* pars-aestiva.
r-egensburg:-pustet-1908,-179.-p.-ezek-a-szövegek-évszázadokon-keresztül-stabilak-voltak”.¹⁷ f-olklorisztikai-terminológiával-élve-tehát:-évszázadokon-keresztül-variálódtak.
stampay-János-ének-és-imakönyvének-42.-kiadásában-a-kérdéses-szövegnek--való-színűleg-egy-további-variánsával-(vagy-azzal-rendkívül-rokon-megfogalmazással)-van-dolgunk:-*Szenháromságnak életem, halálom, s testemmel együtt lelkemet ajánlom. Tégedet imádlak, mindörökkön áldlak: Oszthatatlan Istenség, Háromságban egy Főlség.* (stampay-1943,-147.-p.)¹⁸

a-peredi-s-zentháromság-szobor-talapzatának-felirata-részben-ugyancsak-egy-éne-kes-és-imakönyvből-vett-idézet:

Csodálatos szent Háromság bámul rajtad az okosság
A lelked mivel nagy, mert háromban csak egy vagy.
sZenT-Hár omság-TiTokTár-ÜdvÖZITsd-k-i-HITTeL-vár
nemes-somogyi-gábor-peredi-gazda
HáládaTos-emLék eZeTér e-CsináLTaTta
1857

17- Józsa-attila-2015.-február-25-ére-keleztett,-g-alántáról-hozzám-intézt-leveléből,-amit-ez-úton-köszönök!

18- az-oszthatatlan-istenség,-három-egy-egység-formula-más-ima-és-énekeskönyvekben-is-fel-bukkan-(pl.-miatyánk-1951,-311.-p.),-miközben-stampay-János-népszerű-ima-és-énekes-könyvének-számomra-hozzáférhető-további-kiadásában-nem-sikerült-nyomára-akadnom.

a-felirat-első-három-sora-kovács-márk-János-énekeskönyvéből-származik:-„Csodálatos szent-Háromság!-bámul-rajtad-az-okosság.-a’-te-titkod-mivel-nagy,-mert-háromban-csak egy-vagy.-sz.-Háromság!-titoktár!-Üdvözítsd,-ki-hittel-vár.”-(k ovács-é.n.-[1842],-161.-p.). a-népének-egyébként-a-későbbi-ima-és-énekeskönyvekben-is-megtalálható-(pl.-molnár 1919,-664-665.-p.).

7. kép. a-csiffári-szenháromság-szobor

(Liszka-József-felv.,-2015)

r észletesen-érdemes-bemutatni-a-csiffári-s-zentháromság-szobor-rendkívül-gazdag-és sokrétegű-feliratanyagát,- amely- az- alábbi- eloszlásban- található- a- lábazon,- illetve talapzaton;- a-szövegeket-számoltam,- először-a-homlokzati-oldalon-(i),- majd-a-hátoldalon-(ii)- olvasható-szövegek-következnek,- felülről-lefele-haladva,- külön-külön-arab-számokkal-jelölve:

i.1.-elől,-a-lábazat-legfelső-részén:

emLék ÜL
Cs if f ár -k ÖZség -Lak ósai
a-világháborúban-1914-1918-elesett-hős-fiainak
és-örvendező-hálából-felszabadulásunkért.
s zt.-istván-évében-1938.Xi.10.
isTen nek -diCsőség
ember nek -békesség.

i.2.-Lejjebb,-egy-következő-felületen:

szent-Háromság-szobor
imr e-k ár oLy-és-neJe
áldozatkészségét-őrzi.
Javította-gyur Csek -r oZáLia
2010-es-évben

i.3.-még-lejjebb-a-talapzat-homlokzati-síkján:

„Legyen-könnyű-a-föld,-mi-jelzi-sírhantodat,
s zived-felett-fakasszon-majd-a-tavas-z-virágokat.”

i.4.-a-talapzat-legalján,-jobbra:

f eLLner -m.
ér sek-ÚJvár -

ii.1.-Hátul,-fent:

nyugosznak-ők-a-hős-fiak-dúló-csaták-után

bóssi-János
bednár ik-andr ás
gin ZéLi-János
doLnik-JóZsef
HavaLa-kár oLy
imr e-gyuLa-

imr e-f er en CZ-
imr e-isTván-
kiss-JóZsef -
menyHár T-andr ás-
peTr ás-Jen ő-
sZauTner -isTván-
sZár aZ-JóZsef --

Nemzetünk imája lebeg, távoli sírja felett.

Véretek ereje forrassa egygyé Szt. István országát.

Ti meghaltatok, mi dolgozni fogunk hazánk nagyságáért.

ii.2.-Lejebb,-hátral-a-talapat-homlokzati-síkján-(feltűnő,-hogya-ez-a-felirat-nincs-restaurálva,-s-csak-nagyon-nehezen-olvasható,-így-a-nevek-százszázalékos-pontossága-nem-garantálható¹⁹):

a-második-világháború-áldozatainak-névsora

balog-vilmos	g eczi-János-	k eszeg-János-
bogyó-imre	g eczi-József-	k ?iss?-László-
bóssi-f erenc	g remán-József-	markó-istván-
bóssi-vilmos	g rossz-család-	matuska-vilmos-
Csóka-János	Hamar-andrás	mihalik-József-
f arkas-k álmán	Hutkai-János-	n émeth-János-
f ehér-g usztáv	Jelinek-istván-	s varcz-család-
f eld?-albert-	kecskés-istván-	sztano-istván-
		vaskovics-Jenő

az-objektumon-olvasható-gazdag-feliratanyagból-az-tudható-meg,-hogya-a-szobrot-1938-ban-állították.-s-tíláris-jegyek-alapján-viszont-a-plasztika-régebbinek,-nagyjából-a-19.-század-közepe,-második-fele-környékére-tehető.-d-atálásomat-s-zlovákia-műemlékjegyzékének-megfelelő-szócikke-is-megerősíti-(sps-i:-281.-p.).-megfelelő-mélységű-lokális-és-levéltári-kutatások-hiányában-egyelőre,-a-rendelkezésre-álló-feliratok-alapján-csak-feltételezhetjük,-hogya-a-szobrot-1938-ban-felújították,-lehet,-hogya-teljesen-új-talapatra-is-helyezték.-az-elsődleges-felirat-(i.2.),-amiből-megtudjuk,-hogya-eredetileg-ki-állította-a-szobrot-(hogya-mikor,-az-azonban-homályban-maradt)-tartalmaz-viszont-egy-teljesen-új,-a-2010-es-felújításról-tudósító-másodlagos-információt-is.-További,-fontos-kiegészítő-adatok-(i.1.)-arról-tudósítanak,-hogya-egyrészt-első-világháborús-émlékműnek-is-szánták,-másrészt-a-település-1938-as,-magyarországhoz-történt-visszacsatolásának-is-émléket-szerettek-volna-vele-állítani,-s-harmadrészt-a-szent-istván-évre-is-émlékeztetni.-még-mindig-a-homlokzati-oldalon-maradva,-a-következő-szöveg-(i.3.)-temetőben,-sírfeliratoknál-használatos-formulából-építkeznek,²⁰ majd-ez-alatt-(i.4.)-a-kőfaragó-neve-és-telephelye-olvasható.-Hátral-az-első-feliratblokk-(ii.1.)-mintha-korábbi-lenne-az-1938-as-felújításnál,-hiszen-annak-a-mondatnak-immár-nem-sok-értelme-van-(miután-örvendezve-hálát-mondtak-már-a-felszabadulásért)-hogya-Véretek-ereje-forrassza-eggyé-Szt.-István-országát.-nem-zárható-ki-tehát,-hogya-ez-a-felirat-valamikor-az-első-világháború-után-került-a-szobor-talapatára.-Jelenleg-szépen-restaurálva-van.-nem-úgy-mint-az-alatta-lévő,-nyilvánvalóan-újabb-névsor-(ii.2.),-amely-a-második-világháború-áldozatainak-a-jegyzéke,-mégpedig-a-nevek-alapján,-véltetően-teljes-jegyzéke,-hiszen-a-vészorszakban-elpusztított-zsidó-családok-(g-rossz-család,-s-varcz-család)-is-helyet-kaptak-rajta.

19- megpróbáltam-utánajárni,-ám-a-szobor-felirataival-kapcsolatban-mindössze-egy-értékelhető-adatra-bukkantam,-de-a-hátsó,-a-második-világháború-áldozataira-vonatkozó-émléktábláról-ez-sem-vesz-tudomást:-<http://magyarhosok.hu/tesztr/main.php?menu=6&id=6442&s=4#2> (letöltés:-2015.5.17.)

20- síremlékek-jellegzetes-fordulata-a-Legyen-neki-könnyű-a-föld! (vö.-r-osner-1920,-166.-p.).-a-Szived-felett-fakasszon-majd-a-tavaszi-virágokat-formulára-egy-2005-ben-íródott-nekrológ-zárósorában-bukkantam.-<http://erdeszeti-lapok.oszk.hu/00308/pdf/138.pdf>-(letöltés:-2015.5.17.),-ami-nyilván-nem-az-eredeti-forrás.

az- eddigiekben- alapvetően- az- elsődleges- feliratok- törzsszövegeiről- beszéltem.- n agyon gyakran- különféle- kiegészítő- információk- is- társulnak- viszont- ezekhez.- a- néprajzi,- kultúrtörténeti- kutatás- számára- a- leghasznosabbak- közé- a- kőfaragókra- vagy- az- azok műhelyeire,- telephelyére- vonatkozó- utalások.- Táblázatba- foglalva- nem- lesz- tán- hasznos- talan,- ha- összesítem- azt- a- (statisztikailag- sajnos- nem- túl- nagyszámú)- adatcsoportot, amely- az- egyes- objektumok- készítőire- utalnak:

Csiffár	FELLNER M. ÉRSEK ÚJVÁR	Nagycétény	MÜLLER ANTAL SÜTTÖN
Dunaújfalú	Építette Nisznánsky A.	Nagygyőröd	<i>Fellner J. Nyitrán</i>
Felsővámos	Polacsek G. Süttő	Naszvad	<i>Fellner M. Érsekujvár</i>
Gány	Hoja ml. Sereď	Vágkirályfa	<i>Feltner J.</i>
Ipolyszalka	KÉSZÜLT ESZTERGOMBA PAUL LEONHARD	Zsigárd	<i>Fellner J. Nyitrán</i>
Kural	Rumpler Piešťany		

végezetül- szólni- kell- a- kétnyelvűség- kérdéseiről- is.- már- előre- leszögezhető,- hogy- a- szakrális- kisemlékek- feliratai- általában- is,- és- konkrétan- a- szentháromság- ábrázolásokra lebontva- is- *egynyelvűek*.- esetünkben- az- egyetlen- korai- kivétel- kuralon- figyelhető- meg, ahol- az- 1922- ben- felállított- szentháromság- szoborra- (legalábbis,- ami- a- fő- üzenetet- illeti)- kétnyelvű,- szlovák- és- magyar- felirat- került:

8. kép.- a- kurali- szentháromság- szobor- kétnyelvű- felirata

(Liszka-József-felv.,-2012)

a-bal-oldali-négyszögmezőben-a-következő-felirat-már-csak-szlovák-nyelvű:

n a-česť-a chválu-božiu
Zanechala-postaviť-iLo n a-k Len ko
spreviedli-potomci-sTef an a-k Len ko
v r.-1922

kural-a-népszámlálási-adatok-tükrében,-noha-magyar-falvakkal-körülvéve,-de-szlovák településnek-számít.²¹ annak-tulajdonította-a-környező-falvak-magyar-népe-is,-hiszen sok-esetben-(pl.f.arnadról)-ide-küldték-gyerekeiket-nagyjából-a-s-zentháromság-szobor állíttatásának-idejében-is-cseregyerekként-tót szóra (Liszka-1997,-80.-p.).

a-kétnyelvű-feliratok,-ha-nem-is-sűrűn,-de-inkább-a-kiegészítő-szövegek-körében bukkannak-fől.-ami-azt-is-jelenti,-hogy-inkább-újabb-jelenségről-beszélhetünk.-ilyent sikerült- vágsellyén- és- Csallóközcsütörtökön- rögzíteni.- az- utóbbi- település s-zentháromság-szobrán-egy-elsődleges-feliraton-túlmenően-(A jubileumi szent év emlékére / Emeltette csütörtök / Mezőváros gazdaközössége / 1900),-kettő,-másodlagos információkat-tartalmazó-szöveget-is-tartalmaz.-mindkettő-egy-egy-felújítás-tényét-közli:

f elújította-a-község
önkormányzata-2000-ben

a-kétlépcsős,- téglából- épített- alap- előtt,- közepen- rézsútosan- elhelyezett- fehér- már-ványtáblán-pedig-a-következő,-kétnyelvű-felirat-olvasható:

f elújítva-a-Csallóközcsütörtöki
polgármesteri-Hivatal-és-a-szent-Jakab-pT
közreműködésében.

2012

o bnovené-v-spolupráci-o becného-úradu
Štvrtok-na-ostrove-a-o Z-s vátého-Jakuba.

más-esetekben-(érsekújvár,-g aramdamsd,-illésháza)-a-felújítatók-latin-nyelvű-kiegészítő-felirattal-(ami-mellesleg-alkalmazkodik-az-adott-objektumok-törzsfeliratának-nyelvéhez)-kerülik-meg-a-kétnyelvűség-kérdését.

Összegzésül-elmondható,-hogy-noha-a-s-zentháromság-szobrok-feliratai-önmagukban-nem adnak-kielégítő-választ-egy-csomó-etnológiai,-folklorisztikai-szemponútú-kérdésre:-mi-volt-az állíttatás-oka,- milyen-társadalmi-réteghez-tartoztak-az-állíttatók,- hogyan-viszonyultak-az állíttatók,-illetve-az-adott-faluközösség-lakossága-az-adott-szoborhoz,-milyen-kultusz-kapcsolódott-hozzájuk-stb.,-elemzésükkel-mégis-közelebb-kerülünk-a-kultusz-megértéséhez.

21- vályi-andrás-(1796-99,-2:-468.-p.)-és-f ényes-elek-is-tót falunak-mondja.-u-többi-arról-is-beszámol,-hogy-az-esztergomi-hercegprímás-1612-ban-telepítette-újra,-véltetően-a-török-dúlások miatt-elnéptelenedett-települést-a-többi-között-n-agyapolcsányból,-k-inorányból-(Chynorany) származó-római-katolikus-szlovák-jobbágyokkal-(f ényes-1851,-ii:-281.-p.)-az-1910-es-népszámlálás-eredményei-alapján-a-803-lelket-számláló-település-lakosságából-698-szlovák,-105 pedig-magyar-anyanyelvűnek-vallotta-magát-(n épszámlálás-1901,-108-109.-p.).

noha-további-források-bevonásával-a-kép-árnyalható,-annyi-általánosságban-egyértelműen-megállapítható,-hogy-a-szobrok-állítatása-során,-okként-(noha-inkább-be-nem-vallott-vagy-nem-tudatosított-okként)-az-önreprezentációra-való-törekvés-meghatározó szereppel-bírt.-ezen-túlmenően-az-is-kiderül,-hogy-sok-esetben-fogadalmi-szobrokkal van-dolgunk,-de-az-is-előfordul,-hogy-amolyan-funkcióhalmazként,-egy-egy-szent-háromság-szobor-egszersmind-az-adott-közösség-világháborús-émlékműveként-(a településről-származó-háborús-halottak-névsorával)-került-felállításra.²² az-állítatók általában-vagy-egy-egy-település-római-katolikus-lakossága-(annak-egy-része,-például rózsafüzér-társulat),-illetve-módosabb-gazdacsaládok-voltak.

a-közvetlen-szöveges-kommunikáció-adta-lehetőségeken-túlmenően-az-egy-egy-objektumok-üzeneteinek-olvasását-egy-sor-további,-nonverbális-információ-is-segíti. ilyenek-a-feliratok-elrendezésének,-betűméreteinek-és-formájának-szemiotikai-üzenetei-(az-önreprezentáció-kérdéseinek-taglalása-során-szóltam-erről),-a-kísérőszobrok-jellege,-elhelyezkedése,-az-egy-egy-szimbólumok,-attribútumok-szerepe-stb.-azon-túlmenően,-hogy-a-felirat-szól-vagy-nem-szól-arról,-hogy-az-adott-szentháromság-szobrot-egy-pusztító-pestistől-való-megszabadulásként-fogadalmából-állították,-a-szöveges-információtól-függetlenül-a-kísérőszoborként-megjelenő-pestisszentek-(szent *Antal*, szent *Rókus*, szent *Sebestyén*, borromei-szent *Károly*,-szent *Rozália*,-Xavéri-szent *Ferenc*) jelenléte-egyértelműen-utalhat-az-állítatás-(legalábbis-egyik)-fontos-indokára.-máskor viszont-éppen-a-felirat-segít-eligazodni-egy-adott-szobor-értelmezésében-(lásd-a-somorjai-objektum-esetét).-a-feliratok-további-nyelvtörténeti,-szociolingvisztikai,-de-akár-dialektológiai-vizsgálatokra-is-alkalmasak-lehetnek.-ez-viszont-már-mind-e-dolgozat-szerzőjének-szakmai-kompetenciáján,-mind-a-dolgozat-kijelölt-keretein-túlmutat.

irodalom

- biblia-1982⁴.-*Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*.-n-egyedik-kiadás.-budapest,-s-zent-istván-Társulat.
- buganová,-k-klaudia-Šangala,-marián-2002.-*Križe Košíc a okolia*.-bratislava,-Lúč.
- Csáky-károly-2010.-*Szakraális emlékeink nyomában III*. d-unaszerdahely,-Lilium-aurum.
- k.-Csilléry-k-lára-1979.-f-elirat.-in-ortutay-gyula-(főszerk.):.-*Magyar néprajzi lexikon* 2. budapest, akadémiai-k-kiadó,-131.-p.
- k.-Csilléry-k-lára-2001.-f-elirat-a-népművészetben.-*Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* 25, 137-152.-p.
- danczi-Lajos-1999.-*Cigléd kegyhely*.-H.-n,-k.-n.
- d-anglová,-o-lga-1995.-n-ápis.-in-botík,-Ján-slavkovský,-peter-(szerk.):.-*Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska* 1. bratislava,-v-e-d-a-vydavateľstvo-slovenskej-akadémie-vied,-392.-p.
- d-anglová,-o-lga-2001a.-n-ápis-ako-ornament-a-etnografická-informácia.-in-*Etnológia a kultúrne dedičstvo. Zborník k jubileu Sone Kovačevičovej*.-d-anglová,-o-lga-s-toličná,-r-astislava szerk.-bratislava:-Ústav-etnológie-sav,-174-181.-p.
- d-anglová,-o-lga-2001b.-*Dekor - symbol. Dekoratívna tradícia na Slovensku v európskych kontextoch*.-bratislava,-v-e-d-a-vydavateľstvo-slovenskej-akadémie-vied.
- d-ickenberger,-u-do-1995.-Hundert-Jahre-marterl.-ein-beitrag-zur-fingierten-volkskultur.-*Jahrbuch für Volkskunde* 18,-223-240.-p.

22- egyéb-szakraális-kisemlékek-is-bírhathatnak-hasonló-funkcióval.-ezeket,-a-most-vizsgált-területre vonatkoztatva-is,-L.-Juhász-ilona-tekintette-át-egy-tanulmányában-(Juhász-2010b).

- erdész-sándor-1988.-utószó.-in-k isszházy-József-Nevetős *Fejfák*.-miskolc,-1932-[h.-n.-utánnomás] f ényes-elek-1851.-*Magyarország geographiai szótára* i-iv.-pesten.-nyomatott-kozma-vazulnál.
- f rauhammer-k risztina-2010.-„Ha-a-testem-már-az-enyészeté,-az-írásom-ott-marad”.-a-votív-graf-fitről-a-pálósszentkúti-példa-kapcsán.-*Ethnographia* 121,-255-270.-p.
- f ülöp-béla-é.n.-*Búcsúztatók, sírfeliratok. Hadban elesettek felett és búcsúszások háborús időben.* írta-és-kiadja-f ülöp-béla-tahitótfalvai-református-kántortanító.-H.-n.
- Horváth-sándor-2009.-f eliratok,-datálások-a-vasi-népi-kultúrában-i.-épitmények-feliratai,-datálá-sai.-*Vasi Szemle* 58,-204-216.-p.
- Chládeková,-valéria-1997.-*Érsekújvár. A főtér.*-k omárom,-k omáromi-(k omárno)-nyomda-és-k iadó k ft.-/Honismereti-k iskönyvtár,-97./
- Jakab-albert-Zsolt-2012.-*Emlékkállítás és emlékezési gyakorlata. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron.*-k olozsvár,-k riza-János-n ép rajzi-Társaság-n emzeti-k isebbség-k utató-intézet.
- Jánó-mihály-1997.-„HiC-f uiT...”-profán-feliratok-megszentelt-falakon.-in-s.-Laczkovits-emőke (szerk.)-*Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* veszprém-d ebrecen,-veszprém megyei-múzeumi-igazgatóság-Laczkó-dezso-múzeuma-kossuth-Lajos-Tudomány-egyetem-n ép rajzi-Tanszéke,-523-524.-p.
- Józsa-attila-2008.-*A bőszi Szentháromság-szobor. Trojičný stĺp v Gabčíkove.*-bős-g abčíkovo,-bósi r ómai-katolikus-plébánia-r ímskokatolicka-cirkev,-farnost-g abčíkovo.
- L.-Juhász-ilona-2002.-*Rudna I. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században.* k omárom-d unaszerdahely,- f órum- Társadalomtudományi- intézet-Lilium aurum-k önyvkiadó-/Lokális-és-regionális-monográfiák,-2./
- L.-Juhász-ilona-2010a.-*Neveitek e márványlapon... A háború jelei. Adalékok a világháborús emlékek etnológiai szempontú értelmezéséhez.* somorja,-f órum-kisebbségkutató intézet-/Jelek-a-térben,-3./
- L.-Juhász-ilona-2010b.-szakrális-kisemlékek-mint-a-háború-jelei.-in-dévavári-beszédes valéria-silling-Léda-(szerk.)-*Szenvedély és szolgálat. Tanulmányok a hatvanesztendő Silling István tiszteletére.* szabadka,-bácsországi-vajdasági-Honismereti Társaság,-267-306.-p.
- keszeg-vilmos-2008.-*Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség.* kolozsvár,-k Jn T-bb Te magyar-n ép rajz-és-antropológia-Tanszék-/n ép rajzi-egyetemi-jegyzetek,-3./
- k ovács-mark-é.n.-[1842]-*A' keresztény katolikai isteni tiszteletnek minden ágaira ki-terjedő énekes könyv, négy részre fel-osztva. A' szükségesebb imádságokkal is el-látva.*-áldozza-kovács mark-sz.-benedek-rendű.-pesten,-esztorgami-beimel-József-sajtája-'s áruja-1.-köt.
- Liszka-József-1997.-„n émet-szón-voltam-Hidason...”-a-cseregyerekrendszer-a-k isalföld-szlovákiai részén.-*Irodalmi Szemle* 40/10,-75-84.-p.
- Liszka-József-2000.-s zakrális-kisemlékek-és-szerepük-egy-faluközösség-életében.-k ürt-példája. in-uő.-*Állítatott keresztényi buzgóságbul. Tanulmányok a szlovákiai Kisalföld zakrális kisemlékeiről.*-d unaszerdahely,-Lilium-aurum,-33-63.-p.
- Liszka-József-2005.-állítatott-keresztényi-buzgóságbul?-adalékok-a-zakrális-kisemlékek-állít-tási-okainak-ismeretéhez.-in-*Ünneplő. Írások Verebelyi Kincso születésnapjára.* budapest,-eLTe-bTk-olklore-Tanszék,-269-276.-p.-/f olcloristica,-9./
- Liszka-József-2011.-*Bevezetés a folklorisztikába. Szöveges folklor.*-d unaszerdahely,-Lilium-aurum.
- Liszka-József-2012.-Zur-ehre-gottes...-oder?-errichtungsanlässe-sakraler-kl einendenkmäler.-in bärbel-kerkhoff-Hader-(Hg.)-*Andacht und Erinnerung. Gegenstand - Symbol - Handlung.*-bamberg,-Lehrstuhl-für-europäische-ethnologie,-123-133.-p.-/bamberger beiträge-zur-europäischen-ethnologie,-8./
- Liszka-József-2013.-o sobná-a-kolektívna-sebaprezentácia-na-príkľade-malých-sakrálnych-objek-tov-na-juhu-s-lovenska.-in-soukopová,-blanka-nosková,-Helena-bednařík,-petr-(eds.): *Pamět - národ - menšiny - marginalizace - identity I.* praha,-f akulta-humanitních studií-univerzity-karlovy-v-praze-2013,-123-134.-p.-/urbánní-studie,-6./

- Liszka- József- 2014a.- aki- a- nőt,- a- bort,- a- dalt- szereti...- adalékok- a- határtalan- folklórhoz.- in kothencz- kelemen- (szerk.)- *Határjelek és hagyásfák. A hetvenedik életévébe lépő Bárh János tiszteletére írott tanulmányok.* baja,-Tür-istván- múzeum,- 721-728.-p. /bajai-dolgozatok,-18./
- Liszka-József-2014b.-a-szenháromság-ikonográfiája-a-szlovákiai-k-isalföld-szakraális-kisemléke-in.-*Acta Ethnologica Danubiana* 16,-11-28.-p.
- mácza-mihály-1992.-*Komárom. Történelmi séták a városban.*-pozsony/bratislava,-madách.
- magyary-szulpicz-1882.-n-éhány-történelmi-emlék-komáromban.-*Komáromi Lapok* 3/27,-lap-számozás-nélkül.
- magyary-szulpicz-1884.-*Adatok a komáromi Szent-András-templom történetéhez.*-kIny.-a-komáromi-sz.-benedek-rendi-kath.-kisgymnasium-1883/4-évi-értesítőjéből.-komárom.
- miatyánk-1951².-*Miatyánk. Imádságos és énekeskönyv keresztény katolikus hívek számára.*-ii. kiadás.-Trnava,-s-polok-sv.-vojtecha.
- molnár-József-1919¹⁴.-*Orgona hangok. Legteljesebb és legnagyobb énekeskönyv 950 énekkel a római kath. hívek használatára.*-Tizennegyedik-javított-és-bővített-kiadás.-vimperk-budapest-n ew-york:-steinbrener-k er.-János-katolikus-könyvkereskedése.
- népszámlálás-1910.-*A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.*-budapest, magyar-királyi-központi-sziszteitkai-Hivatal-1912-/magyar-sziszteitkai-közlemények. Új-sorozat,-42./
- rosner-ármin-1920.-*Sírfeliratok és sírversek gyűjteménye.*-budapest,-may-nyomda.
- rosner-ármin-1937.-*Nevető fejfák. Humoros sírversek gyűjteménye.*-budapest,-kő-és-műkő-kiadása.
- riegg,r-obert-1970.-*Hausprüche und Volkskultur. Die thematischen Inschriften der Prättigauer Häuser und Geräte, Kirchen und Glocken, Bilder und Denkmäler.*-basel-bonn, schweizerische-gesellschaft-für-volkskunde-rudolf-Habelt-verlag-gmbH.
- sps-1967-69.-*Súpis pamiatok na Slovensku I-III.* bratislava,-obzor.
- stampay-János-1943.-*Katolikus egyházi énekek, imák és temetési szertartások.*-42.-kiadás. komárom,-unio-nyomda.
- szendrey-Zsigmond-1931.-a-népi-feliratos-költészetéről.-*Népünk és Nyelvünk* 3/1-3,-43-52.-p.
- Thain-János-1932.-*Érsekújvár műemlékei.*-érsekújvár,-k.n.
- Tötszegi-Tekla-2012.-a-tárgyfeliratok-elemzésének-lehetőségei-a-néprajzi-kutatásban---a-torockói-bútorok-példája.-*Erdélyi Múzeum* 74/4,-141-149.-p.
- vályi-andrás-1796-99.-*Magyar országnak leírása.*-1-3.-budán,-a-királyi-universitásnak-betűivel.
- Widera,- Joachim- 1990.- *Möglichkeiten und Grenzen volkskundlicher Interpretationen von Hausinschriften.* frankfurt-am-main-bern-new-york-paris,- peter- Lang- /artes populares.-studies-ethnographica-et-folkloristica,-19./

József Liszka

amazing Holy Trinity...-inscriptions on small sacral relics from the Little Hungarian Plain (Kisalföld)-in the Light of the Holy Trinity relics

The study analyses the inscriptions of a type-group of small-sacral-relics showing Holy Trinity, typical for the region of the Little-Hungarian-plain (Kisalföld), currently south-west Slovakia. The phenomenon has been examined from the formal point of view and content, with the result that the 74 inscriptions written in Hungarian, Slovak and Latin on the Holy Trinity sculptures in the region in both aspects harmonize with other texts of small-sacral-relics in the given environment.

Kerényi Éva

fürdőélet-a-19.-századi-gömörben,-6. Lévárt,-a-magyar-gastein

Éva Kerényi

spa-life-in-gömör-in-the-19th-century-6.-Lévárt,-the-Hungarian-gastein

615.838(437.6)(091)

711.455:615.838(437.6)(091)

keywords: gömör-kishont-(gömer-malohont),-Lévárt-(Leváre),-balneology,-mineral-water.

a-Turóc-folyó-partján,-Harkács-(ma-gömörfalva)-község-határában-fekvő,-Tornalja-közé-
lében-tölgverdőkkel-borítva-található-Lévárt-község,-tengerszint-feletti-magassága-177
méter.-a-helység-állítólag-a-levare-(latinul:-emelkedni),-vagy-a-lavare-(latinul:-mosdani)
szótól,-azaz-a-természeti-fekvésétől,-ill.-kitűnő-forrásvizétől-származtatja-nevét.¹ „a-sze-
szélyes-kis-Turócznak-völgyében,-Harkácstól---a-nagyhírű-d-raskóczy-család-ősi-birto-
kától---alig-egy-negyedórányra,-nyír-és-tölgverdőktől-körülkoszorúzott-völgyecskeben
fekszik-gömörmege-egyik-legszebb,-de-kevésbé-látogatott-zép-fürdője---a-lévárti
fürdő”² --írta-egy-ismeretlen-19.-századi-újságíró-a-vármegyei-hetilapban,-s-e-sokat-sej-
tető-őszinte-mondattal-elárulta-annak-ún.-„parasztfürdő”-jellegét.

a-sajó-völgy-gyógyforrásai

„észak,-kelet-és-nyugat-felől-félkörben-sziklás-hegyek-nyujtanak-védelmet-az-északi
szél-ellen.-dél-felől-semmi-sem-zárja-el-a-kilátást.-itt-épültek-fel-szétszórta-a-fürdő
házai:-a-csinos-lakó-és-fürdőházak,-meg-a-vendéglő.-a-telepet-árnyas-park-veszi-körül.
gyönyörű-vidék!-a-fürdőtelepre-néző-sziklás-hegyet-hatalmas-tölgverdő-lombkoszorúja
övezi,-erdő-és-park-között-a-völgyben-hangos-lármával-lefelé-siető-Turóc-folyónak-a-vize
von-csillogó-árkot---indítja-romantikára-hangolva-fürdőkalauzát-Lévárt-gyógyfürdője.--
a-fürdő-levegője-enyhe,-tiszta,-széltől-és-portól-mentes.-a-park-útjai-beleolvadnak-az
erdő-útjaiba.-az-erdőben-kellemes-sétákat-lehet-tenni,-mert-sétaútjai-kitűnő-karban
vannak.-a-balzsamos-levegő,-mely-az-erdőből-szakad-felénk,-a-sok-szabad-mozgásra
hívó-sétahely-kedvező-hatást-idéz-elő-az-üdülőben,-lábadozóban.”-(plachy-1913,-3-4.
p.)-az-alábbi-sorok-alighanem-képzletbeli-sétára-invitalják-olvasóját,-hívogatón-csá-
bítanak-az-ismeretlen-gömöri-fürdő-felé.

a-mészsziklák-által-védett-völgyben-több-forrás-is-fakadt,-melyeknek-vize-egy-kis
tavat-képezett,-majd-innen-a-Turócba-folyt.-e-tő-hőmérséklete-nyáron-kb.-20-25

1 Rozsnyói Híradó,-1879.-augusztus-17.

2 Gömör-Kishont,-1886.-szeptember-19.

Celsius-fokot ért el, és télen sem fagyott be, gomolygó füst alakban vízgőz szállt fel belőle. (Hunfalvy-1867,-65.-p.)-a forrást-nagyobb-mélységből-feltörő-hévizek-táplálták. Lévárt-forrása a hideg-ásványos-vizek-kategóriáján-belül-is-a-földes-savanyú-vizek csoportjába-tartozott.-az-ebbe-az-osztályba-tartozó-vizeknek-nem-hőmérsékletükben, hanem-kémiai-összetételükben-rejlik-gyógyító-hatásuk.-savanyú-vizeknek-nevezzük azon-forrásokat,-melyek-összetevőiben-a-szénsavas-vegyületek-vannak-túlsúlyban,-és ezeknél-még-szabad-szénsavgáz-jelenléte-is-kimutatható---Lévárt-esetében-a-földes sók-túlsúlya-mutatkozott-meg-a-szénsavas-vegyületekben.- (boleman-1896,-71.-p.)-épp ezért-langyos-vizét-leginkább-fürdésre-használták.

Lévárt-ásványos-vizét-megyei-orvostudoraink-közül-többen-is-vegyelemzés-alá-vetették,-amint-azt-a-korábbiakban-már-közöltük.-elsőként-feltételezhetően-pillmann-istván *Relatio de Examine Aquarum Mineralium in Comitatus Gömör c.,a--18.-század-végén* megjelent-munkájában,³ majd-marikovszky-györgy-többször-is-emlegetett-hiánypótló balneológiai-kötetében.- (marikovszky-1814,-9-78.-p.)-kiss-antal-rozsnói-orvos---bár-vegyelemzést-nem-végzett---a-lévárti-hőforrást-a-dús-mésztartalmú-barlangvizekhez, mint-a-királyi-vagy-az-aggtelki-tóhoz-hasonlította.⁴ 1866-ban-Hamaliar-károly-rimaszombati-gyógyszerész-vette-újból-minőségi-vegybontás-alá-a-forrásvizet,-mely-szerint-sok-meszet,-kevés-magnéziumot,-nyomokban-pedig-vasat,-szénsavat-és-sósavat-tartalmazott.- (Hunfalvy-1867,-188-189.-p.)-Lévártnak-tudniillik-két-forrása-volt:-a-szent-antal-hőforrás,-amely-reumás-bántalmak-ellen-volt-kiváló-hatású,-illetve-a-sziklaforrás, melyet-a-környék-népe-szemgyógyító-víz-ként-használt.⁵ a-vizsgálatunk-tárgyát-képező időszakban-szorosabb-elemzés-alá-egyedül-a-szent-antal-forrás-került-1911-ben-dr.f.abinyi-r-egészség-udvari-tanácsos,-a-k-olozsvári-Tudományegyetem-kísérleti-kémia-tanszékének-tanára,-ill.-a-k-olozsvári-állami-vegyész-kísérleti-állomás-főnöke-által.-„egy-liter-vízben-0,5810-gramm-oldott-szilárd-alkatrészt,-pontosabban-0,3613-g-kalcium-bikarbonátot,-0,1106-g-magnézium-bikarbonátot,-0,0284-g-alumínium-szulfátot-és-0,0213-g-alumíniumszilikátot-mutatott-ki-0,1577-g-szabad-széndioxid-mellett.-elemzéséhez-ugyanakkor-azt-is-hozzáfűzte,-hogy-a-lévárti-szent-antal-forrás-vize-„kevés-bórsavat-és lithiumsót,-valamint-timsót-tartalmazó-földes-bicarbonatos-radióaktiv-víz”.- (plachy-1913,-5.-p.)-a-víz-radioaktivitásának-hírét-igazolja-többek-közt-egy-fennmaradt,-ma-magántulajdonban-lévő-„Lévárt-gyógyfürdő”-fejléccel-ellátott-levél-plachy-Tamás-kézírásával.-„Tegnapelőtt-jöttem-k-olozsvárról-az-analizmus-eredményével,-minden-forrássom-radioaktív”---áll-az-1912.-február-9-én-keleztett-s-ismeretlen-ügyvédnek-címzett-iratforrásban.-d.r.-Hankó-vilmos-a-vegyelemzések-alapján-a-lévárti-szent-antal-forrás-vizét-a-gasteini-hévizekhez-hasonlította,-amit-az-azonos-kémiai-összetétel,-a-radioaktivitás-és-a-hőmérséklet-igazolt.- (plachy-1913,-6.-p.)-innen-ered-a-fürdő-összehasonlító-jelzője-is:-Lévárt,-a-magyar-g-astein.

3 *Jelentés Gömör megye ásványos vizeiről...*

4 *Tátra Vidék*,9.-sz.-1884.-május-1.

5 *Gömör-Kishont*,1912.-június-2.

f ürdő-születik

a-forrást-borovszky-monográfiája-szerint-Csernyus-pál-fedezte-fel,-ő-maga-volt-a-19.-század-elején-(Hunfalvy-1867,-65.-p.)-létesített-Lévárt-füüdő-alapítója-is.-báró-kemény-gáborhoz-hasonlóan-halála-után-őt-is-saját-tulajdonú-füüdőjének-kertjében-temették-el,sírja-az-általunk-vizsgált-tárgydőszakban-végig-fennállt.⁶ 1877-ben-a-füüdő-a-Thuránszky-család-tulajdonába-tartozott,-akik-jelentős-átalakításokat-hajtottak-végrehelyiségeiben.⁷ az-átalakításokra-alighanem-szükség-is-volt,-az-alábbi-újsághírből-kiindulva-ugyanis-a-szobák-állapota-meglehetősen-instabillá-válhatott-az-évek-alatt:-„az-egyik-vendégszobának,-melyben-őzv.-bodon-ábrahámné-asszony-volt-elszállásolva,-a-mennyezete-leszakadt-épen-akkor,-midőn-ebédhez-terített-a-cseléd-s-az-úrnő-unokáival-a-szobában-időzött.-a-szobaleány-súlyosan-megsebesült,-a-nagyobb-gyermekeket-az-asztal-mentette-meg,-mely-alatt-épen-akkor-játszott,-minthogy-ez-a-lezuhanó-részt-feltartóztatta.-Hogy-a-többiek-ép-bőrrel-menekültek-meg,-annak-köszönhető,-hogy-a-falak-mellett-nem-szakadt-le-a-mennyezet.”⁸

az-1880-as-években-Hevessey-boldizsár,⁹ a-századfordulón-Hevesy-bertalanné,¹⁰ az-első-világháború-előtti-években-pedig-plachy-Tamás-neve-vált-ismertté-Lévárt-füüdő-tulajdonosaként.-a-plachy-család-nevét-már-1880-ban-is-jegyzik-a-források,-és-pedig-az-alábbi-kontextusban:-„a-lévárti-füüdőt-Hevesy-bódog-és-plachy-f-erencz-vették-meg,-e-hasznos-gyógyhatású-füüdő-nagyon-el-volt-hanyagolva,-a-jelenlegi-tulajdonosok-azonban-oly-elősmérésre-méltó-javításokat-és-újjaalakítást-tettek,-mely-a-t.-közönség-kényelmének-teljesen-megfelel.”¹¹ amint-látjuk,-kalauz-híján-Lévárt-népszerűsítésére-a-19.-század-utolsó-harmadában-a-regionális-sajtó-volt-hivatott,-e-feladatának-több-kevesebb-sikerrel-igyekezett-megfelelni.-1881-ben-a-vármegyei-társadalmi-lap-gyógyító-hatásai-révén-valamennyi-gömöri-füüdő-közül-kiváló-minőségű-füüdőként-jelöli-Lévártot-ajnácskő-füüdője-mellett,-akinek-„bérője,-Záhonyi-pontos-kiszolgálatról,-a-vendégek-kényelméről-minden-tekintetben-kellőképpen-gondoskodik”.¹² r-öpké-tíz-év-elteltével-már-merőben-más-hozzáállást-tanúsított-ugyanaz-a-sajtótermék-a-Turóc-menti-füüdő-íránt.-mind-1892-ben-„g-ömörmege-füüdőiről”¹³ szóló-cikkében,-mind-1894-es-„g-ömöri-füüdők”¹⁴ c.-beszámolójában,-sőt-még-az-1901-ben-megjelent-„k-limatikus-helyeinkről”¹⁵ c.-tárcában-is-mellőzi-Lévártot-a-többi-gömöri-füüdő-ismertetése-mellett.-pedig-a-füüdő-a-kor-igényeinek-meg-

6 Lévárt-község-birtokosai-a-18.-századtól-a-Csernyus,-a-Thuránszky-és-a-Hevesy-családok-voltak,-amint-az-a-községhez-tartozó-azonos-nevű-füüdő-tulajdonosainak-nevein-is-megnyilvánul.-a-füüdő-alapításának-pontos-éve-ismeretlen.-borovszky-1904,-68.-p.

7 *Rimaszombati Lapok*,-1877.-április-8.

8 *Gömör-Kishont*,-1883.-július-15.

9 *Tátra Vidék*,-9.-sz.-1884.-május-1.

10 *Füüdői Almanach*, 1898.-113.-p.;-g-ömör-kishont-vármegyei-naptár-az-1906.-évre,-42.-p.

11 *Gömöri Lapok*,-1880.-május-23.

12 *Gömör-Kishont*,-1881.-május-8.

13 *Gömör-Kishont*,-1892.-május-5.

14 *Gömör-Kishont*,-1894.-július-5.

15 *Gömör-Kishont*,-1901.-április-11.

felelően-fürdőbiztossal-is rendelkezett,- 1889-ben-s zontagh-Zoltán-tornallyai-járásbeli főszolgabíró,- illetve-d r.-Török-János-megyei-tiszteletbeli-főorvos-látta-el-e-feladatot,¹⁶ a 20.-század-elején-pedig-d r.-g aál-g usztáv-tornaljai-körorvos-töltötte-be-a-fürdőorvosi-tisztséget.- (plachy-1913,-10.-p.)-az-1890-es-évekből,- ill.-a-századelőről-fennmaradt-néhány-hirdetés-a-sajtóból-Hevessy-bertalanné-tulajdonos-jóvoltából,- melyekből-további-információkat-meríthetünk-a-fürdő-működéséről.-az-1895.-április-4-i-hirdetésben-fürdői-ven-déglős-kerestetett-a-folyó-évi-idényre-ingyenes-lakás-biztosításával-a-telepen,- melyből kiderül-az-is,- hogy-a-fürdőszezon-Lévárton-május-15-től-október-1-ig-tartott.¹⁷ egy-másik-hirdetés,- amely-1899.-január-19-i-kelezésű,- azért-bír-számunkra-információértékkel, mivel-a-fürdő-összes-épületeinek-haszonbérleti-jogáról-tájékoztat,- melyet-pályázat-útján-lehetett-betölteni-6-éves-időtartamra.¹⁸ az-1906.-május-27-én-megjelenő-cikk-pedig-már Lévárt-fürdő-eladását-hirdeti¹⁹ -- inntől-kezdve-egészen-az-1911.-évi-fürdőszezonig- semmilyen-életjelet-nem-adott-magáról-a-telep.

az-újonnan-átalakított-fürdőt-1911.-május-14-én-nyitották-meg-a-közönségnek, modernül-és-kényelmesen-berendezett-szobákkal,-fürdővel,-étteremmel-kedveskedve-a-leendő-vendégeknek.²⁰ a-szobákat-villanycsengőkkel,-az-egész-nyaralótelepet-pedig-cseppfolyós-gázvilágítással-látták-el,²¹ biztosították-az-állandó-zenét,-a-vendégek-kényelmére-női-és-férfi-masszört-alkalmaztak,-az-üdülni-vágyók-szórakoztatására-pedig-kuglizót-állítottak-föl.²² a-regionális-sajtón-keresztül-egy-név-nélküli,-átutazó,-szemfüles-vendég-rögtön-lecsapott-a-frissen-megnyílt-fürdőre,-megosztva-vegyes-tapasztalatait-az-olvasókkal:-„r-ég-idő-óta-ösmerem-ezt-a-fürdőt,-mely-a-legutóbbi-20-év-alatt-annyi-átalaku-láson-ment-keresztül,-ahány-gazdája-volt,-de-ezek-az-átalakulások-mindig-a-vissza-fejlődést-eredményezték-úgy-annyira,-hogy-a-múlt-években-még-törzsközönsége,-az-ún. tótság-is-elmaradt.-végre-a-múlt-évben-híre-kelt,-hogy-a-fürdőt-oly-egyén-vette-át,-aki-úgy-anyagilag-mint-szakértelemmel-képes-ujjateremteni-az-elzúllott-kiránduló-és-gyógy-vízzel-rendekező-szimpatikus-kis-zugot--s-így-nagyon-természetes,-hogy-a-régi-jó-napokra-való-visszaemlékezés-hatása-alatt-elrándultam-én-is-megtekinteni-fiatalkori-mulatozásom-színhelyét-s-tapasztalataimról-szívesen-számolok-be:-a-helyiség,-kert-ren-dezett,-tisztá,-az-utak-kavicsolva,-kellemes-sétányok-pihenő-lőczákkal-ellátva-vannak-s-helyes-beosztással-az-üdülő-betegek-pihenése-teljesen-biztosítva-van-anélkül,-hogy-azok,-akik-csak-kellemes-időtöltésül-kivánják-használni-a-fürdőt,-oly-kifogástalanul-díszes-helyiségben-élvezhetik-a-zenét-s-szórakozhatnak-kedvük-szerint,-ahonnan-mások-csen-dessége-meg-nem-zavartatik.-az-étkezésre-nézve-jellemző,-hogy-a-konyha-mindennapi-viszonyokra-van-beállítva,-egészen-viczinális,-amit-igazol-az-én-esetem-is,-hogy-mint-átutazónak-tekintett-vendégnek-a-kiszolgáló-kijelentette,-miszerint-ebédre-csak-leves-re-és-egy-adag-borjú-peccsenyére-számíthatok-nőmmel-együtt,-miután-a-rendes-vendé-

16 *Rozsnyói Híradó*,-1888.-október-28.

17 *Gömör-Kishont*,-1895.-április-4.

18 *Gömör-Kishont*,-1899.-január-19.

19 *Gömör-Kishont*,-1906.-május-27.

20 *Gömöri Ujság*,-1911.-május-7.

21 *Gömöri Ujság*,-1914.-április-26.

22 *Gömöri Ujság*,-1913.-május-4.

gek-lefoglalták-a-déli-produktumot-s-így-nekünk-be-kellett-érni-a-bejelentett-kapható-sággal,-s-nem-kis-irigységgel-néztük-az-éppen-jelenvolt-rozsnjó-i-róm.-kath.-püspök-ő méltósága-s-a-többsi-rendes-vendég-előtt-párolgó-túrós-csuszát,-rákot-és-egyéb-jók-bősé-gét,-amiből-mi--boldogtalan-átutazók--nem-részesülhettünk.-Tény-azonban,-hogy amit-kaptunk,-az-jó-is-volt-és-olcsó-is-volt,-s-így-e-tekintetben-panasz-nak-helye-nincsen, mert-elegendő-is-volt.-a-helyiségek-keresetlen-egyszerűsége--s-mégis-kiválóan-ízlés-sel-épült-volta--a-legkellemesebb-benyomást-teszi,-s-azon-a-kis-területen-ki-van-használva-majdnem-minden-részlet-arra,-hogy-a-vendégnek-ott-tartózkodását-kellemesség-tegye.-nem-így-van-azonban-ez-a-füüdőhelyiségekben-s-itt-igazán-ott-vagyunk,-ahol-a-part-szakad.-Jegyért-előszőr-pontiustól-pilátushoz-az-étterembe-kell-felmászni-s-hosszas-ide-oda-szemforgatás-után-szerencsésen-megkapjuk-a-mesésen-olcsó-füüdője-gyet.-a-füüdőszoba,-ez-már-furcsa-egy-helyiség,-valamennyi-szűk,-tisztán-meszelt,-de-semmi-berendezése-nincs,-az-a-primitív-lócza-se-ülésre,-még-kevésbé-pihenésre-nem-alkalmas-és-ha-kettő-veszi-igénybe-a-füüdőszobát,-az-egyiknek-sarokba-kell-állni,-míg-a-másik-öltözik-vagy-vetkőzik.-ehez-járul-még-a-vízcsövek-elhelyezésénél-az-egyik-kabin-ból-a-másikba-átvezető-nyílás-szabadon-hagyása,-melyen-át-egészen-kényelmesen-megfigyelhető-a-szomszéd-szobában-füüdőző-minden-mozdulata-és-ehez-jön,-hogy-az-ablakokon-sehol-füüdőny-nincs-s-így-az-alacsony-ablak-előtt-járó-kezők-akaratlanul-is-tanúi-a-füüdőzés-furcsaságainak,-ami-nekik-talán-kellemes-mulatság,-de-nem-minden-füüdővendég-óhajtja-magát-ily-látványosságnak-kitenni.-Tény,-hogy-e-füüdő-jövedelmét-nagy-részben-a-földmíves-nép-adja-s-a-mostani-állapotok-ezeknek-az-igényét-ki-is-elégítik,-de-kívánatos-volna-legalább-két-füüdőszobát-az-intelligensebb-közönség-részére-is--habár-magasabb-árak-mellett--berendezni,-nem-volna-ez-kárára-ennek-a-kis-telep-nek-s-akkor-még-ez-a-kifogás-is-elesnék.-a-fent-elmondott-kifogások-eltüntetése-úgy-a-közönségnek,-valamint-a-füüdőkezelő-ségnek-eminens-érdeke.²³ e-beszámoló-hűen-tükrözi,-hogy-a-Lévárt-még-a-„nagy-átalakítás”-után-sem-tudott-kilépni-parasztfüüdő-jel-legéből.

füüdőélet-reflektorfény-nélkül

a-magánkézben-lévő,-méltatlanul-mellőzött-füüdő-nem-igazán-került-a-hazai-füüdőpropaganda-reflektorfényébe-sem,-az-országos-füüdői-szakirodalom-és-a-balneológijával-foglalkozó-szakkalpok-hasábjain-Lévárt-vagy-egyáltalán,-vagy-tömören-került-jellemzés-re.-„r-egényes-üdülőhely,-pormentes-ózdondús-levegővel-gyönyörű-védett-helyen,-szép-kirándulóhelyekkel,-hatásos-erejű-gyógyfüüdővel”²⁴--ennyi-áll-Lévárt-füüdőtelepéről-1910-ben-a-legnépszerűbb-hazai-füüdőkatalauz,-az-erdős-féle-brosúra-hasábjain.-az-országos-balneológiai-irodalom-a-reformkortól-vezette-Lévárt-ásványos-vizét-a-magyar-ország-füüdők-és-forrászvizek-között,-amint-azt-korábban-már-bemutattuk.-míg-k-itaibel-csupán-a-tapolcai-és-a-jolsvai-ásványvizekhez-hasonlította-a-lévárti-vizet-(k-itaibel-1829,313.-p.),-Lengyel-művében-már-egyszerű,-pár-soros-jellemzésben-olvashatunk-róla,

23 Gőmör-Kishont,-1911.-július-9.

24 Magyar Füüdőkatalauz 1910,-93.-p.

megemlítettén-a-fürdőházat-is:-„a-lévárti-ásványvíz-félórányira-fakad-Lévárt-nevű-tót-falu-tól,-egy-szűk-s-meszes-hegyektől-környezett-völgyben,-nem-messze-a-Turócz-patakjától. vize- egy- 30- lépés- kerületű- mederbe- gyűl- össze,- s- mellette- van- egy- fürdőház- is.” (Lengyel-1853,-212.-p.)-Hat-évvel-később,-1859-ben-Wachtel-már-bővebben-nyilatkozott- a- kis- gömöri- fürdőtelepről,- melynek- vizét- a- királyi- hőforráshoz- hasonlította: „Tószérű- forrás,- világos,- tiszta,- áttetsző,- tetején- fehér- bevonatot- képez.- a- forrás- a Csernyus-családhhoz-tartozik,-ők-építették-a-6-szobából-álló-vendégházat,-melynek-árai 16-és-45-krajcár/nap-körül-mozognak,-valamint-a-13-káddal-felszerelt-7-fürdőkabint. egy- fürdő- ára- 10- krajcárba- kerül.”- (Wachtel- 1859,- 218-219.- p.)- alig- néhány- évvel később-k-iss-antal-orvostudor-a-kiegyezés- kori-monográfiában- már- „vidéki-hírnévnek örvendő”-fürdőként-jellemezte-Lévártot-(Hunfalvy-1867,-66.-p.),-12-fürdőszobát-és-20 lakszobát-jegyzett.-ez-idő-tájt-a-szobaárak-40-80-krajcár-körül-mozogtak,-amint-azt-a lévárti- fürdőről- megjelent- legrégebbi- reklámhirdetés- is- igazolja.²⁵ az- üdülőtelep boleman-istván-tanulmánya-alapján-egy-cink-és-fakáddal-ellátott,-12-fürdőkabinnal-felszerelt-fürdőházból,-egy-17-20-lakószobás-vendégházból,-egy-fogadóból,-egy-kocsmából-és-egy-kocsiszínből-állott.- (boleman-1887,-120.-p.)

a-fürdő- legelőször-a-Tátra-vidék-1884/9.-számában-került-részletes-ismertetésre akkori-fürdőorvosa,-d.r.-Török-János-g-ömör-megyei,-tornallyai-járási-tiszti-s-tiszteletbeli főorvos-által,-aki-a-fürdő-előnyeit-és-hátrányait-egyaránt-kendőzetlenül-bemutatta:-„alól 7- vendégszoba- van,- a- hátsó- falon- szelelő- nyílásokkal.- a- többi- házban- 10-13- szoba adható-ki.-egyikben-el-lehet-különíteni-a-ragályos-betegeket.-a-fürdő-helyiség-és-az-alsó lakosztály,-a-pórnép-számára-szekerek-megálló-helyéül-hagyott-térrel-és-tágas-korcsma szobájú-vendéglővel-együtt-ki-van-téve-a-Turócz-áradásainak.-ilyenkor-a-légkör-kis-időre posványos- bűzt- vesz- fel- s- a- vendégek- néha- ily- esős- időben- el- is- hagyják- a- fürdőt. különben-nagy-jelentőségre-nem-vergődhetett-még-e-szerény-berendezésű-gyógyfürdő. inkább-csak- a- köznép- keresi- föl,- kis- időre.- állandó- fürdővendég- a- középrendűekből, főleg-izraelitákból-kerül-ki,-kik-kevés-igényűek.-Több-a-nő,-mint-a-férfi.-a-vendéglői-ellátás-sok-kívánni-valót-hagy-fenn:-1883-ban-is-paraszt-vendéglős-volt,-neje-a-főzőnő.

a-tervezés-daczára-az-épületeken-évek-óta-kevés-javítás-történt,-legfőlegb,-hogya-falak-sárgára-lettek-festve,-bárha-változtak-a-tulajdonosok.-12-fürdőszobában-van-9 czinkád,-13-fakád-és-egy-a-tulajdonos-számára.-a-tervezett-gőzzeli-vízmelegítés,-gőzfürdő,-fedett-sétány,-hideg-befedett-vízfürdő,-az-árnyékszékek-szaporosítása,-a-felső szebb-lakó-osztályokhoz,-honnan-szép-kilátás-nyílik-a-sziklás-hegyoldalra-s-az-otlevő erdőségre,-rendes-veranda,-terrasse-készíttetése--mindez-csak-terv-maradt!-Csak-a fürdőház-végén-épült-egy-pavillon-és-egy-kuglizó,-hol-a-vendégek-szórakoztatnak.-a-lármás-mulatság-mostanában-ritka.-a-tisztaság-meglehető,-a-szellőzésre-is-van-felügyelet.-a-fürdő-s-lakószobák-belől-tisztára-vannak-meszelve,-a-deszkázat-súroltatik,-a-főlszolgálat-is-tűrhető,-de-az-ételek-és-italok-nem-éppen-választékosak.-f-ürdői-rendszer-bálys-és-rendes-orvos-nincs.-f-ürdőorvost-azért-nem-tartott-a-fürdőre-keveset-költekező tulajdonos,-mert-úgy-tapasztalta,-hogya-az-egyik-kartárs-a-sok-gyógyszerrendelésre kezdé-fektetni-a-fősúlyt-a-fürdőben-is,-mi-által-a-fürdő-gyógymód-zavartatott-s-annak hatása-nem-volt-többé-tisztán-észlelhető.-az-út-a-fürdőhöz-nem-a-legjobb,-s-azt-a-domb-

²⁵ Gömöri Lapok,-1870.-május-22.

oldali-részen-gyakran-lehordja-az-esővíz.-az-alsó-épület-hátulsó-fala-alján-betonozott-fél-csatorna-van-kőből,-a-víznek-az-árnyékszékhez-vezetésére.-a-hegyoldalról-jövő-víz-így-más-utat-vevén,-az-épület-nem-oly-nedves-többé,-mint-volt-azelőtt.-a-felső-épületbeli-árnyékszék-tisztábbak,-s-inkább-a-jobb-rendűek-által-használtnak.-f-elül-van-egy-nagyobb-terem-is,-hol-olykor-nyári-táncvialom-tartatik.

a-forrás-kútja-még-mindig-fedetlen,-két-méter-mély-s-4-méter-széles-és-ugyanily-hosszú-medenczében-jó-ízű-vizet-tartalmaz.-innen-a-tőba-folyik,-mely-ismét-a-Turóc-z-folyamba-ember-derék-vastagon-bocsátva-vizét,-itt-is-tiszta,-üvegekben-eltéve-sokáig-szagtalan-s-jó-ízű-marad.-melegítéskor-megszőkül-a-sok-mésztartalomtól-szénsavát-elvesztve.-a-tavat-gyakrabban-ki-kellene-kotortatni-s-körülkerítve,-befedve,-öltöző-vet-köző-fülkékkel-ellátva,-hideg-közfürdőül-lehetne-használni.-a-fürdővíz-egyszerűen-melegítve-van-használatban.-a-köznép,-ha-csúzos-vagy-egyéb-baja-van,-3-4-napig-ott-marad-s-napjában-3-szor-is-a-lehető-legforróbban-veszi-a-fürdőt.-egy-óra-múlva-is-alig-vehető-ki-belőle,-kivált-köznapokon,-midőn-nincs-annyi-fürdőző,-utána-kihever-a-hűs-gyepre-az-árnyas-akáczfák-alá.-s-okan-ily-módon-is-meggyógyulnak.-e-részben-a-jó-akaratu-figyelmeztetésre-kevesen-is-hallgatnak,-daczára-annak,-hogy-egy-izraelita-férfi-egy-ízben-fél-oldali-hűdést-kapott-a-túlságos-forró-fürdőben.-állítólag-a-nagy-szikla-alatt,-mely-a-fürdőhelyiségtől-távolabb,-a-Turóc-zon-túl-fekszik-a-sétány-végén,-oly-forrást-is-fedeztek-volna-fel,-mely-hashajtó-hatású.-de-ez-még-közelebről-megvizsgálva-nem-volt.-ilyen-a-legtöbb-vidéki-kisebb-jelentőségű,-de-azért-a-köznépre-áldásos-gyógyfürdő-állapota.”²⁶

a-tanulságos-referátum-alapján-képzletbeli-körútra-invitalván-ismételten-konstatálhatjuk-Lévárt-parasztfürdő-jellegét,-s-akárcsak-ajnácskő-esetében,-tulajdonosa-fukarságát-is.

a-millennium-évében-a-telep-már-11-szobával-felszerelt-három-házból,-egy-vendég-lőből-és-egy-33-káddal-ellátott-fürdőházból-állt-(boleman-1896,-80.-p.),-amint-azt-az-1898.-évi-fürdői-almanach,-ill.-az-1904-ben-megjelent-„a-magyar-fürdők-naptára”-c.országos-fürdőismertető-kalauz-is-megerősítette-bő-nyolc-évvel-később.-(vasvári-1904)érdekes,-hogy-a-borovszky-féle-kötet-viszont-1902.-évi-adatokat-figyelembe-veve-a-fürdőben-csak-9-vendégszobáról-és-17-felszerelt-kádról-tudósított.-(borovszky-1904,-310.p.)-n-émi-remény-a-fürdő-megmentése-és-fellendítése-érdekében-csupán-a-háború-előtti-években-adódott.-az-átalakítást-követően-az-1910-es-években-már-egy-31-káddal-felszerelt-fürdőház-és-19-vendégszobával-berendezett-két-lakóépület-állt-az-üdülő-és-gyógyulni-vágyó-vendégek-rendelkezésére,-melyet-vendéglő,-pihenő-és-parkoló-egészített-ki.-(plachy-1913,-4.-p.)-a-szolgáltatások-árait-illetően-az-1913.-évi-fürdői-kalauzból-meríthetünk-információkat:-„szoba-egy-személyre-1-korona-60-fillértől-2-korona-50-fillérig-terjed,-két-vagy-több-személy-esetén-az-összeg-3-korona-20-fillér-és-5-korona-között-ingadozik.-r-uhatisztítás-személyenként-egy-napra-20-fillérbe-kerül.-az-étterem-házikezelésben-leend.-a-napi-háromszori-étkezés-egy-napra-személyenként-4-korona-50-fillér-összegre-rúg,-azonban-a-vendégnek-lehetősége-nyílik-a-szintén-jutányos-árú-étlap-szerinti-étkezésre-is.-a-fürdőárak-a-következőképp-alakulnak:-elsősztályú-kádfürdő-1-korona-40-fillér,-másodosztályú-70-fillér.-a-fürdőházban-a-vízkezelésben,-masz-szírozásban-jártas,-vizsgázott-férfi-és-női-alkalmazottak-állnak-rendelkezésre.-a-heti

26 *Tátra Vidék*, 9.sz.-1884.-május-1.

szervizdíj- 1- korona,- zenedíj- fejében- személyenként- 2- koronát- kell- egy- hétre- fizetni.” (plachy- 1913,- 9.- p.) a- jutányos- árak- arra- engednek- következtetni,- hogy- az- élet Lévártfürdőn- viszonylag- olcsó- volt,- szolgáltatásait- kisebb- jövedelmű- klientúra- is- meg- engedhette- magának.- a- reklámhirdetések- viszont- igyekeztek- elkülöníteni- egymástól- a szolgáltatásokat- az- úri- közönség- és- az- egyszerű- „pórnép”- között.²⁷

a- posta,- távírda,- telefon- és- gyógyszerári- szolgáltatásokat- a- teleptől- 20- percnyi távolságra- eső- Harkács- községben- lehetett- igénybe- venni,²⁸ itt- lakott- egyébként- maga az- orvos- is,- vasútállomása- pedig- Tornalján- volt.²⁹ 1884- ben- a- d- obsina- és- miskolc- között közlekedő- személyvonat- reggel- 9- óra- 11- perckor,- este- pedig- 7- óra- 25- perckor- érkezett Tornaljára,- az- ugyanezen- szakaszon- közlekedő- omnibusz- pedig- az- alábbi- időpontokban állt- meg- ugyanitt- délután- 3- óra- 3- perckor,- visszafelé- pedig- 1- óra- 34- perckor.³⁰ a- fürdő- be- a- vendégeket- a- tőle- 12- km- re- lévő- tornaljai- állomásról- automobil- járatok- és- a- fürdőigazgatóságnál- rendelésre- külön- kocsijáratok- szállították- a- századelőn.³¹ 1911- től- a fürdő- tulajdonosa- r- imaszombat- és- Lévárt- között- is- biztosított- automobil- járatot,- amely azonban- csupán- 8- 9- fő- jelentkezése- esetén- indult.³²

vendégségben-Lévárton

a- fürdő- vendégforgalmát- illetően- -- kurlisták- híján- -- csupán- gyér- adatokkal- rendelkezünk,- többnyire- fürdészeti- sajtó,- ill.- regionális- statisztikák- alapján- felmérve- a- helyzetet. a- vasas,- langyos- hévíz- földes,- savanyú- forrását,- mely- a- 18- 19.- század- fordulóján- meg- ejtett- analízisek- alapján- leginkább- mészsókban- volt- gazdag,³³ a- mozgásszervek- meg- betegedésére,- vérszegénység- és- gyengeségi- állapotok- kezelésére,- csúsz,- köszvény- és görvényes- bántalmak- kezelésére,- idegesség,- bőrbetegségek,- gyulladások,- a- csont- és csonthártya- bajai- és- bujakór- ellen- ajánlották.³⁴ dr.- meskó- miklós- vármegyei- tiszti- főorvos- a- század- eleji- szakvélemények- alapján- a- lévárti- s- zent- antal- forrás- vizét- gáztartalomban- és- szilárd- alkotórészekben- szegény,- azonban- az- anyagcsere- fokozására- kiváló hatással- bíró- hévíznek- tekintette,- így- „neuraszténia,- hypochondria,- hisztéria,- neuralgiák,- környi- hűdések- és- idültlen- fennálló- medencebeli- lobos- izzadmányok- ellen”- (plachy 1913,- 8.- p.)- javasolta.- Leginkább- a- közeli- és- távoli- vidék- földművelő- népe- kereste- fel vasárnap- vagy- ünnepnapokon- (borovszky- 1904,- 310.- p.),- bár- a- helyi- és- környékbeli- úri- polgárság- is- gyakorta- ellátogatott- ide.- Wachtel- 1857.- évi- adatai- szerint- mintegy- 46

27 az- egyszerű- parasztok- részére- ágynemű- nélkül- 60- fillértől- kezdődtek- a- szobaárak.- *Gömöri Ujság*, 1913.- május- 4.

28 *Magyar Fürdőkalauz* 1910,- 93.- p.- 1898- ban- postahivatala- még- Tornalján- volt.- *Fürdői Almanach* 1898,- 113.- p.

29 1904- ben- a- távírdai- szolgáltatásokat- Tornalján- lehetett- igénybe- venni.- borovszky- 1904,- 68.- p.; plachy- 1913,- 9.- p.

30 *Rozsnyói Híradó*, 1884.- október- 19.

31 *Magánlevél Plachy Tamás írásával ismeretlen címzetthez*

32 *Gömöri Ujság*, 1911.- június- 4.

33 A „*Fürdőirodalmi Könyvtár*” értesítője 1895,- 44.- p.

34 *Sajó-Vidék*, 1912.- június- 6.

állandó-és- 1500-ideiglenes-vendéget-számlálhatott-a-füüdő.- (Wachtel- 1859,-219.-p.) 1872-ben-Lévártot-68-vendég-kereste-fel,³⁵ hét-évvel-később-a-füüdő-már-csak-35-állandó-pácienssel-bírt.³⁶ Ha-beleolvasunk-a-titokzatos-r .e.s.-kezdőbetűkkel-jelzett-buda-pesti-füüdővendég-naplójába,-aki-írásában-nyíltan-rávilágított-a-füüdőtelep-hiányossá-gaira,-nem-lepődünk-meg-az-idegenforgalom-csökkenésén:-„a-füüdőhelyiség-egyszerű, bemenet-jobbról-a-lakszobák,-balról-a-kádakra-készített-füüdősztályok-és-a-vízet-for-raló-gépház-foglalnak-helyet,-köztük-emelkedett-út-visz-a-parkba,-hol-szembe-egy-szép épület--mely-hajdan-Csernyus-pálé-volt--áll,-s-melyben-egy-nagy-terem-és-jobbról-bal-ról-lakszobák-vannak-a-magasabb-vendégek-számára.-(...)a-forrás-maga-a-patak-men-tén-van-felfogva-és-ügy-ivóvíznek-mint-füüdésre-hasznos,-azt-mondják-róla,-hogy-nem egy-két-mankón-odajött-beteg-tudott-ép-lábbal-és-kézzelel-a-víz-használata-után-a-patak felett-emelkedő-szklára-felmászni,-honnét-émlékül-mankóját-a-mélységbe-dobá.-ezen füüdő-helyiség-hiánya,-hogy-nincs-jó-vendéglője,-kezelő-és-felügyelő-orvosa.-Hiányosak szórakozási-és-mulató-eszközei,-melyek-a-füüdővendégek-részére-csalétkül-szolgálnak. e-hely-ha-alkalmas-kezekbe-jönne,-nemcsak-a-megyének,-de-más-idegen-helyről-jövők-nek-is-gyógy-és-szórakozáshelyül-szolgálna.-itt-lehetne-megtartani-a-különböző-érte-kezeteket,-ide-lehetne-összpontosítani-a-kirándulásokat,-itt-lehetne-a-nyári-idény-alatt zene,-szavalat-és-más-hangversenyeket-tartani.-Hetenként-egy-bizonyos-napon-össze-jövetelek,-okvetlenül-vonzának-a-vendégeket,-de-ezek-mellett-kis-kényelemről-is-kelle-ne-gondoskodni:-a-lakszobákat-jobban-bútorozni,-a-füüdőkől-az-ülőhelynek-szánt-faló-czákat-más-comfort-székek-és-pamlagokkal-felváltani,-fésű,-kefe,-tükört-stb.-beszerezni. azt-is-meg-kellene-engedni,-mint-a-rozsnjó-i-füüdőben-az-megengedve-van,-hogy-férj-és nő,-szülő-és-gyermek-ha-egy-kádban-füüdnek,-külön-személydíjat-ne-fizessenek,-mert az-ily-eljárás-elidegeníti-különösen-a-szegényebb-osztályt.-az-sem-helyes,-hogy-a-vendégek-minden-rang-és-rendkülönbség-nélkül-egy-állásforma-helyiségben-lerakott-asz-talok-és-székekre-utalvák-társalgási-összejövetelre,-s-a-felső-díszterem-el-van-zárva,-lapok,-folyóiratok,-stb.-pedig-nem-járnak,-társalgó-terem-nincsen,-sem-egy-zeneműszer, melyben-egyik-vagy-másik-diletáns-magát-vagy-másokat-mulattathatná.-(...)én-a-hely-név-magyarázatok-és-a-népszokások-összegyűjtésével-töltöttem-el-időmet,-melyet-az idejáró-lelkészek,-tanítók-és-körjegyzőktől-kaptam,-sőt-üres-időmet-a-füüdős-és-vendéglős-gyermekei-tanítására-is-fordítottam.-(...)a-füüdő-tulajdonosa-igen-szívélyes-jó ember,-de-amint-tudom-ezen-füüdőről-letenni-akar,-így-ajánlanám-azt-megvenni-egy-con-sortiumnak,-mely-azt-kellően-felszerelné,-hirdetményezné,-a-vendéget-szívélyes-fogad-tatásban-részesítené,-és-e-helyet-a-megye-díszpontjává-emelné.”³⁷ a-kor-füüdőkultúrá-jának-megfelelő-szívélyes-fogadtatásra-azonban-még-várni-kellett.-bár-d r.-Török-János írása-szerint-az-1882.-évi-füüdőszezonban-70-állandó-és-2200-napi-vendég-rándult-a füüdőbe,-a-következő-füüdői-évadban-már-csupán-50-állandó-(20-férfi-és-30-nő)-páci-ens-és-2000-rövid-ideig-tartózkodó-nyaraló-keresett-gyógyírt-Lévárton.³⁸

35 *Füüdői lapok*,-1873.-július-13.-i.-évf.-8.-sz.

36 *Magyar Gyógyterem* 1880.

37 *Rozsnjó-i Híradó*,-1879.-augusztus-17.

38 *Tátra Vidék*,-9.-sz.-1884.-május-1.

a-századforduló-sem-hozott-jelentős-változást,-a-számadatok-még-nagyobb-csökkenést-mutattak.-az-„egészségügyi-értesítő”-1893.-évi-vendégforgalmát-taglaló-táblázat 15-állandó-belföldi-férfi-és-28-állandó-belföldi-nő-vendégforgalmáról-tudósított,³⁹ addig ugyanezen-évet-illetően-a-„f-ürdőirodalmi-könyvtár”-értesítője-40-állandó-vendéget jegyzett,-ebből-2-külföldi-páciens-jelenlétével.-u-ugyanezen-értesítő-1894.-évi-statisztikai adatai-11-vendégszobáról-és-1018-fürdővendégről--ebből-18-állandó-és-1000-ideiglenes-látogatóról--számoltak-be.⁴⁰ a-20.-század-beköszöntével-ismét-a-megyei-közegészségügyi-statisztikákhoz-nyúlunk,-melyek-értelmében-mind-az-1903.,-mind-az-1904.-évi-idényben-még-a-100-főt-sem-érte-el-Lévárt-állandó-fürdővendégeinek száma,⁴¹ ami-egyértelműen-a-fürdő-kiaknázatlanságáról-árulkodik.-a-helyi-sajtó-már-1901-ben-is-mind-Lévárt,-mind-az-összes-többi-gömöri-fürdő-esetében-a-gyér-propagálásban-látta-a-kevés-vendégszámot,-s-az-együttes,-közös-költségen-való-hirdetést-javasolta-a-gömör-vármegyei-üdülőknek-az-idegenforgalom-szaporításának-érdekében.⁴²

f-enmaradt-egy-könnyed-stílusú,-ugyanakkor-kimerítő-fürdői-levél-a-r-ozsnyói-Híradó-1910.-július-17-én-megjelent-számában,-melyben-a-lap-szerkesztő-munkatársa, váry-László-rozsnói-fürdővendégként-számol-be-a-gyógytelep-folyó-évi-viszontagságairól:-„Hát-itt-vagyunk,-ebben-az-Úristentől-ideplántált,-de-az-emberektől-észre-sem-vett gyönyörűség-es-kis-paradicsomban.-valóban-oly-szép,-oly-fenséges-itt-minden,-hogy-igazán-fájhat-az-ember-lelkének,-hogy-ezt-a-természeti-szépségekkel-megáldott-helyet-az emberek-nem-hogy-felkeresnék,-de-szinte-megvetőleg-beszélnék-róla.-pedig-aki-bizonyos-nyavalyában--köszvény,-csúz,-reuma--szenved,-az-teljes-reménységgel-jöjjön-ide-s-bizony-rendesen-megkönnyebbülve,-megjavulva,-sőt-egészen-kigyógyulva-távozik innen.-itt-vannak-az-élő-példák:-az-öreg-vanszák-bácsi,-a-városi-tanácsos-tavaly-két-bottal-jött-ide:-pár-fürdés-után-sétálgatott-s-12-fürdő-vétele-után-egész-télen-át-nem-bántotta-az-eddig-minden-éven-bekövetkezett-csúzos-fájdalom.-itt-van-beitler-antal-főkominyár,-f-lütsch-kálmán-városi-pénztáros-édesanyja:-3-fürdő-vétele-után-egészen-lelohadt-a-lábuk,-pedig-úgy-meg-volt-dagadva-mindkettőnek,-hogy-alig-fért-bele-a-cipőbe. Tehát-valami-kiváló-jó-víznek-kell-ennek-az-itteninek-lenni!-Hogy-mit-tartalmaz,-azt-senki-sem-tudja,-legkevésbé-a-tulajdonos,-tapintása-sima,-mintha-erősen-lúgos-volna,-íze-jó, kellemes-ital-s-ha-estétől-reggelig-áll-is-a-szobában,-csak-oly-üde,-friss,-mintha-most-merítették volna.-a-forrás-meglehetős-nagy,-körülbelül-négy-négyszög méter-területű-s-a föld-színe-alatt-másfél-mélységű,-színe-tömegben-a-legszebb-világos-égszínkék,-pohárban-kristálytisztá.-érdekes-látványt-nyújt,-hogy-a-föld-méhében-levő-gázok-mily-gyönyörű-gyöngyöket-képezve-törnek-fel-folytonosan-a-forrás-fenekéről.-a-forrás-vize-hideg, körülbelül-9-10-r-fok,-melegítve-használják.

Hanem-bizony,-sajnos-az-értelmiség-közül-nem-sokan-ismerik-e-helynek-fenséges szépségét-s-vízének-kiváló-minőségét,-de-annál-jobban-ismeri-a-köznép.-Látnád-csak azt-a-népvándorlást,-ami-itt-van-egy-vasárnap-vagy-ünnepnapon.-Hatvan,-nyolcvan-székér,-megrakva-falusiakkal,-kik-valóságos-búcsúszínezetet-adnak-a-fürdő-környékének,

39 *Egészségügyi Értesítő* 1894.,-87.-p.

40 A „Füüdőirodalmi Könyvtár” értesítője 1895.,-61.-p.

41 A Gömörmegyei Orvos-Gyógyszerész Egylet... 1905.,-54-55.-p.

42 Gömör-Kishont,-1901.-június-27.

mikor-előszedik-a-szeredást-és-kipakolják-belőle-a-mindenféle-harapni-valót-s-agyba-főbe-kínálják-egymást-a-sok-mennyei-jóval:-komámasszony,-uramöccsém,-sógor! n-ocsak-ebből-a-jó-pogácsából,-kalácsból,-csirkéből,-itt-egy-kis-jó-hideg-borjú-sült-stb. majd-előkerül-a-csutora-is-s-vígan-folyik-a-trakta,-míg-csak-az-egyfaluból-valók-mind-megfürödnek-s-együtt-indulnak-haza.-Hanem-meg-kell-őket-nézni,-mikor-kijönnek-a-víz-ből!-mind-olyan-mint-a-főtt-rák,-mert-hisz-annál-hatásosabb--ők-azt-tartják--minél-melegebb-a-víz.-egy-egy-vasárnap-kiadnak-250-300-füüdőt.-bizony-szegény-füüdőmes-ternek-ilyenkor-nem-irigylendő-a-sorsa.

a-milyen-zajos-és-szorgos-vasárnapon-a-füüdő-tájéka,-oly-csendes-és-egyhangú-az-köznapokon,-mert-bizony-az-itt-időző-állandó-vendégek-mentől-kevesebb-mozgalmat-idéznek-elő,-mert-ők-maguk-is-alig-tudnak-mozogni.-az-alsó-épületben-levő-hét-szobában-mindolyan-lakók-vannak,-kiket-kocsin-tolnak,-ölbe-hordanak,-vagy-legfeljebb-két-bottal-járnak.-a-közép-és-felsőépület-lakói-már-szorgalmasabbak:-itt-van-hat-rozsnói-vendég,-kik-egész-családi-as-életet-élnek,-együtt-étkeznek,-egész-nap-együtt-vannak-s-igazán-kellemesen-töltik-el-a-napot.-a-jelenlegi-állandó-vendégek-száma-16,-de-még-6-8-nak-volna-hely,-persze-nem-épen-úgy-értve,-hogy-minden-embernek-külön-külön-szobája-legyen.-a-három-lakásban-15-szoba,-egy-óriási-társalgó-s-még-kényelmes-ebédlő-helyiség-van-pompás-verandával.

a-füüdő-jelenlegi-tulajdonosa,-őzv.-molnár-barnáné,-ki-leányával-és-vejével,-s-zekeres-Jánossal-együtt-látja-el-a-vendégeket-és-pedig-oly-kiváló-s-olcsó-konyhával,-hogy-párját-aligha-találjuk-nagy-darab-földön.-k-uriozitásból-ideírom-a-pénteki-kosztot:-reggel-tejes-kávé,-de-bizony-r-ozsnyón-tejfelben-sem-kapunk-olyat,-nem-csészével,-hanem-lábastul-feltéve,-hogy-egy-pohár-kevés,-csináljon-a-vendég-még-egy-et,-hozzá-finom-házi-kalács-tetszés-szerint,-ebéd:-gulyásleves,-borjúsült,-zöldbabfőzelék-sült-szalonnával-s-kiflikoch-lekvárral,-vacsora:-vagdalt-szelet-és-túrós-galuska,-kenyeret-kiki-annyit-szel,-amennyi-jól-esik.-uzsonnára,-ha-még-óhajtja-valaki,-édes-vagy-aludt-tej-áll-rendelkezésre.-s-ez-így-van-mindennap-s-mindezen-kosztolás-ellenében-naponkint-egy-ezüst-forint,-mond-2,-azaz-kettő-koronát-fizetsz!

...Csak-egy-et-ne-várjon-és-ne-keressen,-az-úri-kényelmet,-mert-bizony-itt-nincsenek-inasok,-sem-szobaleányok,-akik-a-csengetésre-rohanjanak-a-parancs-teljesítésére,-hisz-még-csengő-sincs.-a-rendes-kiszolgálást-reggel,-délben,-este-az-étkezésnél-s-ágyvetésnél-megkapod,-de-ha-közbe-kell-valami,-menj-utána-magad.-de-ez-nekünk,-mostani-vendégeknek,-egy-cseppet-sem-hiányzik,-mi-annyira-meg-vagyunk-itt-elégedve,-hogy-többet-és-jobbat-már-igazán-kivánni-sem-lehet.-Ha-még-azt-is-megírom,-hogy-egy-szoba-ára-az-alsó-helyiségben-60,-a-felsőkbén-80-krajcár,-ha-ágy-nem-út-is-kíván-a-vendég,-azért-külön-20-krajcárt-fizet,-körülbelül-mindent-elmondtam-a-lévárti-füüdőről.-a-hozzá-jutás-kissé-kényelmetlen,-mert-a-legközelebbi-vasúti-állomás-Tornalja,-honnét-6-koronáért-megy-ki-egy-fiakker,-ha-pedig-itt-a-faluban-fogad-az-ember-paraszt-szekeret,-azért-4-koronát-kell-fizetni.-Úgy-hírlík-különben,-hogy-a-ratkói-vasút⁴³Tornaljától-kiindulva-éppen-a-füüdő-alatt-vezetne-el,-ami-végtelen-előnyére-volna-úgy-a-füüdőnek,-mint-a-füüdőző-közönségnek.⁴⁴ az-élménybeszámoló-egyértelműen-gondolkodóba-ejtő,-Lévártot

43 a-r imaszombat-r atkó-vasútvonal-sosem-épült-meg,-az-építési-munkálatokat-az-első-világ-háború-kitörése-meghiúsította.

44 Rozsnói Híradó,-1910.-július-17.

azon-fényben-világítva-meg,-ahol-a-fürdőző-klientúra-nem-igazán-igényelte-a-fürdő-patnássá,-mai-szóval-élve-„exkluzívá”-tételét.-a-kérdés-csupán-az,-hogyminden-fürdővendég-így-gondolta-e,-vagy-csupán-egy-szerény-szerkesztővel-van-doljunk.-Tény-azonban,-hogy-gyökeres-változást-csupán-a-fürdő-1911.-évi-modernizálása-és-tulajdonosváltása-eredményezett,-folyó-év-július-20-ig-mintegy-3825-átutazó-vendég-és-20-24-napi-állandó-fürdővendég-tartózkodott-a-sajó-völgyi-üdülőben,⁴⁵ az-1912.-évben-pedig már-mintegy-6500-ideiglenes-és-560(!)-állandó-vendég-választotta-Lévártot-kikapcsolódása-és-gyógyulása-helyszínéül.⁴⁶ mindkét-adat-a-fürdő-előnyös-átalakulásáról-ad tanúbizonyságot.

kétségtelen,-hogya-fürdő-csupán-1910-után-indult-ígéretes-fejlődésnek,-és-pedig plachy-kezei-alatt,-ezen-időből-maradt-fenn-Lévárt-egyetlen-fürdőkalauza-is.-az-általános-információkat-(helyrajzi-viszonyok,-a-forrásvíz-gyógyhatása,-közlekedés,-lakhatás, szolgáltatások)-közlő,-egyszerű,-tömör-stílusban-piacra-dobott-ismertető-1913-ban látott-napvilágot-plachy-Tamás-fürdőtulajdonos-szerkesztésében-„Lévárt-gyógyfürdő.-a magyar-gastein”-ismert-jelzővel-hirdetve-a-fürdőhelyet.-a-gazdag,-egész-fürdőtelepet bemutató-képanyaga-mellett-újításként-jelenik-meg-a-lapokon-a-korábbi-fürdőbetegek visszajelző-és-elismerő-leveleinek-közlése,-mely-mind-ez-ideig-egyetlen-gömöri-fürdőkalauzban-sem-volt-fellelhető.-a-brosúrában-publikált-előző-évi-fürdői-évadra-vonatkozó-13-dicsérő-és-hálaadó-levél-valamennyi-szerzője-gömöri-illetékes,-zömében-polgári foglalkozású,-csúszban-és-köszvényben-szenvedő-páciens.-(plachy-1913,-11-15.-p.)-a levélőzőn-balás-Lajos⁴⁷ rozsnói-püspök-ajánlásával-indít:-„a-lévárti-fürdő-jótékony-hatását-saját-tapasztalatom-alapján-igazolom-s-használatát-a-csúszos-bántalmakban-szenvedőknek-ajánlom.”-majd-Tornay-János-sajópüspöki-kanonok,-esperesplébános-magasztaló-soraival-folytatódik:-„Örömmel-értesítem,-hogya-lévárti-fürdő-csúszos-bajomra nagy-megkönnyebbülést-hozott,-a-majdnem-hasznavehetetlen-lábaimat-rendbe-hozta és-kezeimet-teljesen-munkaképesé-tette,-a-múlt-évi-kúrával-a-legteljesebb-eredményt értem-el.-megragadom-az-alkalmat-igen-tisztelt-plachy-Úrnak-köszönetet-mondani-a kitűnő-ellátásért-s-előkelő-figyelemért,-melyben-személyemet-részesítette.-vizontlátásra-a-nyári-saisonban.”-Úgy-látszik,-egyházi-személyek-között-népszerű-célponttá vált-Lévárt-fürdője,-amint-azt-az-alábbi-levél-szerzője,-baázs-m.-r-osamunda-intézeti főnöknő-is-alátámasztja:-„nyilvánosan-közzéteszem-azon-bámulatos-javulást,-mit-a rozsnói-irgalmass-nővérek-az-1912.-és-1913.-évben-a-lévárti-gyógyfürdő-kitűnő-hatásának-köszönhetnek.”-a-köszönő-levelek-sorában-az-ipar-terén-foglalkozást-űző-polgári-személyekkel-is-találkozunk.-a-rozsnói-Horváth-sándor-főmérnök-az-alábbi-szavakat intézte-a-fürdő-vezetősége-felé:-„készséggel-nyilatkoztatom-ki,-miszerint-én-a-lévárti-fürdőt-1911.-év-nyarán-köszvény-ellen-használtam,-azóta-jól-érezem-magam,-köszvényem-többé-vissza-nem-tért.-ennélfogva-a-lévárti-fürdő-használatát-köszvény-ellen-mindekinek-melegen-ajánlhatom.”-Hasonló-elismerésben-részesítette-plachy-urat-Zólyom Jánosné,-„bányatulajdonosné”:-„r-heumás-fájdalmak-ellen-a-lévárti-fürdőt-már-évek-óta

45 *Rozsnói Híradó*, 1911. július-30.

46 *Gömöri Ujság*, 1912. augusztus-25.

47 sipeki-balás-Lajos-rozsnói-püspök-1911.-július-6-i-lévártfürdői-látogatását-is-feljegyezték-a lapok.-*Gömör-Kishont*, 1911. július-9.

használok.- ezen- bántalmakra- a- fürdő- mindannyiszor- gyógyítólag- hatott”,- valamint szontagh-andor-csetneki-rézyáros:- „valahányszor-Lévártfürdőre-gondolok,- önkéntelenül-is-bizonyos-érzete-a-hálának-vesz-erőt-egész-valómon.-már-évek-óta-szenvedek-rheumatikus-keresztcsontfájásban,- használtam- hírneves- fürdőket,- lényegesebb- javulás nélkül,-míg-végre-tavaly-ismerőseim-javaslatára-Lévártfürdőbe-mentem,-amelyről-geografiai-ismeretem-csak-annyit-tudott,-hogy-ez-a-fürdő-létezik.-Tizenegy-napot--tehát-elég-rövid-időt-töltöttem-ott,-s-mégis-mintha-csak-újja-születtem-volna,-a-kínzó-fájdalmak megszűntek-s-az-egész-telet-és-tavaszt-mind-máig-oly-könnyed,-jó-érzésben-töltöttem el,-mint-már-évek-óta-nem.-a-közeledő-idényben-megint-oda-jövök,-szíveskedjék-számomra-szobát-fenntartani.”-a-fenti-levél-arra-is-rámutat,-hány-nap-után-jelentkezett enyhülés,-illette-gyógyulás-egy-egy-kúra-után.-Jogos-a-kérdés:-vajon-hány-nap-kellett-a-gyógyuláshoz?-g-ergely-antal-saját-bevallása-szerint-28-napot-időzött-a-fürdőben,-míg-köszvénybetegségéből-teljesen-feljavult.-alighanem-a-gömörpanyiti-darmo-Józsefnek-is-több-időre,-pontosabban-két-hétre-volt-szüksége,-hogy-reumás-fájdalmaiból-teljesen kigyógyulva-újból-mozgatni-tudja-végtagjait.-„Tisztelettel-jelentem,-hogy-én-mint-rheumatikus-nem-tudtam-járni,-csakis-két-ember-segélyével-tudtak-a-fürdőbe-vinni,-ami-pár-nap-múlva-a-makacs-bajnak-igen-jó-hatással-volt,-mert-harmadnapra-saját-erőmmel,-segédkezés-nélkül-a-szabadban-jártam”--ecsetelte-lévárti-gyógyulása-történetét-Lévay-mihály-posta-és-távirdaaltiszt.-az-elégedett-páciensek,-mint-olvashattuk,-szívesen-tértek-vissza-a-következő-fürdőévadban-is,-bergstein-miksa-köszvényes-egyike-volt-ezen-fürdővendégeknek:-„van-szerencsém-becses-tudomására-adni,-hogy-8-napon-át-az-ön-tulajdonát-képező-ügynevezett-lévárti-fürdőben-eltöltött-idő,-illette-fürdés-a-láb-és-kar-jaimban-levő-fájdalom-annyira-enyhült-és-javult,-hogy-teljesen-jól-érezem-magamat,-néhány-napra-hazautazom-és-hálából-a-jövő-héten-ismét-10-14-napra-eljövök,-hogy-a-kúrám,-illette-a-fürdést-tovább-folytassam.”-a-köszvényes-és-csúzos-bántalmakra-gyógyírként-szolgáló-lévárti-forrásvíz-a-környék-asszonyainak-is-hálával-szolgált.-mind-a-nagyszuhai-babarik-györgyné,-mind-a-nemesmártonfali-Ceglédi-Jánosné-már-rövid-tartózkodás-után-eredményesen-felépülve-távoztak-a-gyógyfürdőből.-a-brosúra-legutolsó-fürdőlevele-pedig-bizonyítéka-annak,-hogy-a-két-leggyakoribb-panasszal-élő-betegek-mellett-egyéb-bajok-ellen-is-szívesen-keresték-fel-e-csendes-fürdőt,-ahogy-tette-azt-oleszka-pál-is:-„ezennel-igazolom,-hogy-válcsonttörési-bajban-soká-szenvedtem,-kezem-teljesen-hasznavehetetlen-volt.-Lévártfürdőn-14-napot-időztem,-mely-idő-alatt-teljesen-felgyógyultam,-bárkinek-is-ezen-áldásos-fürdőt-ajánlhatom.”-az- említett-fürdővendégek-mellett-a-helyi-sajtónak-köszönhetően-néhány-1912.-évi-fürdőidényben-nyaralóról-sikerült-információkat-szerezniünk,-a-lapok-ugyanis-közvetették-Lévárt-néhány-állandó-fürdővendégének-névsorát.-bár-a-nevek-valamennyiünk-számára-ismeretlen-úri-közönséget,-polgári-személyeket-takarnak:-báró,-kúriai-bíró,-bankigazgató,-bányatanácsos,-bányaigazgató,-minisztériumi-közalkalmazott,-kőrjegyző,-építész;-„vendégeink-többek-közt-bécs,-budapest,-n-agyvárad,-n-agyrőce,-putnok,-Csetnek,-aranyosmarót,-orsova,-Zólyombrezó-városából-érkeztek-eme-gömöri-fürdőhelyre-gyógyulás-és-nyaralás-reményében.”⁴⁸ ez-az-élénkség-és-sokszínűség-egyben-igazolja-a-fürdő-regionális-határainak-átlépését-is.-Lévárt-vendégei-közt-tiszteletjük-az-1912.-évi-idényben-Lengyel-györgy

48 *Gömöri Ujság*, 1912.-június-23.; *Gömöri Ujság*, 1912.-augusztus-25.

nyugalmazott-járásbíró-t-és-marikovszky-géza-nyugalmazott-Coburg-hercegi-főintézőt, akik-pár-hetes-kúrára-választották-ezt-az-üdülőhelyet.⁴⁹ sipeki-balás-Lajos-megyéspüspök-mellett-alighanem-egyik-legmagasabb-vendégei-között-tartják-számon-Lukács-géza-vármegyei-alispán-kéthetes-lévártfürdői-tartózkodását-a-világháború-kellős-közepén,-1915-augusztusában.⁵⁰ vendéglátásáról-a-megyefő-ekképp-nyilatkozott:-„már-10-napot-töltöttem-itt,-természetesen-csakis-kúrámmal-foglalkozva-és-megnyugvással-konstatálhatom-határozott-javulásomat.-a-fürdő-teljesen-rendben-van,-rendelkezik-lakályos-szobákkal,-tisztá-fürdővízzel,-jó-levegővel-és-bár-a-fürdőtulajdonos,-plachy-Tamás-úr-a-harcztéren-van,-az-ő-szeretetreméltó-kedves-neje-mindent-elkövet-a-célból,-hogy-a-vendégek-magukat-otthonosan-jól-érezzék-s-kitűnő-házias-kosztal-elégíti-ki-igényeinket-és-pedig-valóban-olcsó-árért-a-mai-drága-viszonyok-között.-a-csúzos,-ideg-bajos-és-gyomorbeteg-érdekében-vélek-tehát-cselekedni,-a-midőn-ezen-kellemes-fürdőre-hívom-fel-a-közfigyelmet-s-az-érdem-előismeréseül-szolgáljon-az-is,-a-midőn-figyelmes-derék-házi-asszonyunk-lekötelező-modorát-rövid,-de-igaz-szavakkal-méltattam.”⁵¹ a-fürdő,-lévén-nem-csupán-nyaraló,-hanem-komoly-betegségben-szenvedő-páciensek-gyógyhelye-is-volt,-bizony-szomorú-eseményeknek-is-néma-szemtanúja-lehetett.-1912.augusztus-5-én-lévárti-fürdői-gyógykezelése-idején-64-éves-korában-hunyt-el-váratlanul-kern-adolf-rimaszombati-közéleti-személyiség,-egykori-vaskereskedő,-majd-a-rimaszombati-Takarékpénztár-könyvelője.-az-izraelita-származású-öregúr-felesége-társaságában-„kellemes-benyomással-érkezett-folyó-év-augusztus-4-én-a-fürdőbe,-este-vacsora-után-lefeküdt,-majd-agyvérzés-következtében-reggel-6-órára-meghalt”.⁵² ezen-az-eseten-kívül-egyéb-halálhírről-források-híján-nincs-tudomásunk,-ami-természetesen-nem-zárja-ki-azt,-hogy-nem-történtek.

szórákozás-úri-módra

a-fürdő-társas-életének-elengedhetetlen-részét-képezték-a-zenés-táncos-estek,-a-jóte-kony-célú-mulatságok,-a-tombolával-és-tűzijátékkal-egyekötött-bálok,-melyeknek-rendezésébe-a-fürdőigazgatóság-on-kívül-a-környék-előkelő-úri-társadalm-is-bekapcsolódott.⁵³ 1886.-szeptember-8-án-a-gömör-megyei-és-az-erdélyi-közművelődési-egylet-jávararendezett-táncmulatságon-gyűlt-össze-a-vidék-intelligenciája.-ez-a-rendezvény,-bár-anyagilag-kevésbé-volt-kielégítő,-a-fürdő-történetében-mérföldkőnek-számított,-ugyanis-a-helyi-sajtó-szerint-Lévárton-ez-volt-az-első-nagyobb-mulatság:-„a-válogatott-vendégsereg-délután-3-órákor-már-gyülekezett,-a-táncz-este-7-órákor-kezdődött-és-tartott-kivilágos-virradtig.-a-négyeseket-16-pár-tánczolta,-a-rendezés-jól-folyt.-a-jövedelem-alig-hogy-fedezte-a-kiadásokat,-s-így-a-nemes-cél,-továbbra-is-megmaradt-czélnek,-a-zenét-egy-cseppet-sem-lehet-dicsérni,-jól-játszott,-de-kevés-kedvvel,-és-úgyhiszem,-f-lóris-épp

49 Gömör-Kishont,-1912.-július-28.

50 Gömör-Kishont,-1915.-augusztus-22.

51 Gömör-Kishont,-1915.-augusztus-15.

52 Gömör-Kishont,-1912.-augusztus-11.

53 Murányvölgye,-1912.-augusztus-10.

úgy-kifogásolhatja,-mint-a-rendezők-f lóris-kedvét.-az-út-egyengetve-van-arra,-hogya-kies-lévárti-füüdőben-is-lehetne-jól-muladni,-akik-jelen-voltak-jól-mulattak,-mert-a-nők tánczosokban,-a-férfiak-tánczosnőkben-nem-láttak-hiányt.-k-ivirradt-egészen,-midőnaz-utolsó-hegedűvonás-megtörtént,-a-fákon-ezüstös-harmatcseppek-csillogtak,-a-füüdő nagy-kéménye-erősen-füstölt,-a-nap-is-előre-bocsátotta-bíboros-sugarait,-reggel-volt egészen.-akik-jól-mulattak,-máskor-is-keressék-fel-Lévártot,-akik-pedig-nem-mentek-el-máskor-menjenek-el,-hogyjól-mulassanak.”⁵⁴

az-évek-előrehaladtával-a-füüdő-egyre-több-életjelet-adott-magáról-a-társasági-élet terén.-a-lévárti-füüdő-helyiségeiben-1893.-augusztus-6-án-a-tornaljai-általános-beteg-segélyző-egylet-alakuló-pénztára-javára-délelőtt-10-órai-kezdéssel-jótekonycélú-„nép-ünnepelet”-rendeztek.-a-műsort-délután-4-órától-tánc,-póznamászás,-díjkuglizás-és bazár-követte,-majd-este-9-órakor-tűzijátékkal,-este-10-től-pedig-táncversennyel-zárult a-program.-a-füüdő-melletti-versenyterén-egész-napos-díjlövészet,-számárfuttatás,-zsákfutás-és-gyalogverseny-várta-az-ide-érkezőket.-a-nap-folyamán-a-lacikonyháról-és-az-italokról-Csillag-dániel-füüdői-vendégfős-gondoskodott.-a-belépti-jegyek-az-ünnepeletre-az alábbi-kritériumok-szerint-alakultak:-egész-ünnepeletre-érvényes-személyjegy-1-korona 10-fillérbe-(előváltva-1-korona),-csak-a-versenyterre-érvényes-személyjegy-20-fillérbe,-a társas-jegy-5-személyre-4-koronába-került,-füüdővendégek-számára-este-9-óráig-ingyenes-volt-a-belépés,-ezentúl-a-táncjegy-ára-1-koronát-tett-ki,-a-vendégjegy-pedig-40-fillért-számlált.⁵⁵ alig-egy-hónappal-később-„nagy-sikerű-műkedvelői-előadás”-ra-került sor-a-füüdőben,-és-pedig-a-tulajdonosnő,-Hevessy-bertalanné-által-írt-vígjáték-bemutatóásával.-vakmerő-biciklistamutatványokat-követően-„a-rászedett-vén-leány”-c.-egyfelvonásos-vígjátékot-egy-vállalkozó-kis-társaság-interpretálta-a-közönségnek-Hevessy mariska,-a-tulaj-leányának-főszereplésével,-akik-közt-bornemisza-Lászlóné-alispánné személye-is-feltűnt.⁵⁶ Lévárt-nyüzsgő-társas-élete-még-a-helyi-sajtónak-is-szemet-szúrt, a-g-ömör-c.-megyei-hetilap-az-1895.-évi-füüdőszezonban-meg-is-jegyezte,-hogya-„meglehetős-élénkség-uralkodik-ezen-kies-füüdőben,-s-mindig-szélesebb-körben-nyer-méltánylást-a-füüdő-gyógyhatású-vize.”⁵⁷

Hosszú-hallgatás-után,-a-füüdő-1911.-évi-„újjáélesztését”-követően,-anna-bál-megrendezésére-is-sor-került-a-füüdőtelepen-az-émlített-szezonban,-és-pedig-özv. szentiványi-Józsefné-védnöksége-alatt,-aki-körül-„az-ottani-gentry-világ-fiatal-gárdája fáradt-a-bál-sikere-érdekében”.⁵⁸ az-1870-es-években-elhíresült-lévárti-anna-bálok-hangulata-a-boldog-békeévek-utolsó-éveiben-ismét-visszatért-e-kies-nyaralóhelyre.⁵⁹ arról is-tudomásunk-van,-hogya-az-állandó-zenét-burai-ferenc-tiszanánai-cigányprímás-és zenekara-biztosította.⁶⁰ „a-fiatalabb-nemzedék-bizonyosan-sokszor-hallotta-emlegetni az-öregektől-a-régi-jó-időket-a-sajó-és-Túróc-völgyén,-amikor-a-környék-birtokos-csa-

54 *Gömör-Kishont*,-1886.-szeptember-19.

55 *Gömör*,-1893.-július-30.

56 *Gömör*,-1893.-szeptember-3.

57 *Gömör*,-1895.-június-23.

58 *Gömör-Kishont*,-1911.-július-9.

59 *Gömör-Kishont*,-1911.-július-16.

60 *Gömöri Ujság*,-1914.-június-21.

ládjai-a falusi-kastélyokból-összegyűltek-a lévárti-fürdőben,- melynek-táncmulatságai messze-földön-híresek-voltak.-k-ésőbb-megszűnt-a-lévárti-fürdő-jelentősége-az-úri-osztályra,-inkább-a-köznép-fürdőjévé-vált,-míg-ez-évben-ismét-fellendült-az-anyagi-áldozatokkal-az-új-tulajdonos-által-csinosan-berendezett-gyógyhely-látogatottsága⁶¹ --írta-a gömöri-ujtság,-s-ha-maga-a-fürdő-az-országos-hírnévnek-örvendő-gyógyfürdők-közé-nem sorakozhatott-is-be,-ráadásul--amint-azt-egy-átutazó-vendég-beszámolójában-megállapíthattuk--a-kor-kívánalmainak-megfelelő-kényelmet-is-mellőzte,-alighanem-inkább a-környék-úri-társadalmának-mulatóhelyéül-szolgált.-az-1911.-évi-idényben-a-maga korában-oly-nagy-népszerűségnek-örvendő-„kabaré-estély”-megrendezésére-is-sor került-a-fürdőben-ismeretlen-műkedvelő-társaság-előadásában-táncal-és-tombolajátékkal-egybekötve.-a-belépőjegyek-ára-2-és-2-korona-50-fillér-körül-mozgott,-a-jóteknycéllal-megrendezett-összejövetel-tiszta-jövedelme-pedig-a-rimakokovai-tűzkárosultak javára-fordított.⁶² 1912-júliusában-plachy-Tamás-fürdőtulajdonos-újból-a-kabaré-változatos-műfajához-nyúlt,-hogy-az-estély-tiszta-jövedelmét-a-fürdőben-felállítandó-szent antal-kápolna-alapjának-javára-fordítsa.-az-este-fél-9-órákor-2-koronás-belépti-díj-mellett-megvalósított-mulatságon,-melyet-táncvigadalom-követett,-s-ztanik-g-usztáv-rozsnói-székesegyházi-karnagy-és-családtagjai-léptek-fel-óriási-sikerrel.⁶³ az-utolsó,-nagyobb-szabású,-háború-előtti-táncos-mulatságról-1913-augusztusából-tudósított-a sajtó,-melyet-ismét-a-környék-előkelő-úri-társadalmára-rendezett-szentiványi-József-és-ifj. Hevessy-László-főszolgabíró-védnöki-szárnyai-alatt,⁶⁴olyan-személyiségek-megtisztelő jelenléte-mellett,-mint-d.r.-Wlassics-gyula-nyugalmazott-miniszter-és-közigazgatási-bírósági-elnök-és-családja.⁶⁵

sokat-elárul-a-fürdő-század-eleji-jelentőségéről-az-a-mozzanat,-hogy-1912-ben-a gömörvármegyei-orvosi-s-zövetség-Lévártot-szemelte-ki-éves-tavaszi-közgyűlésének helyszínévé,-mellyel-a-fürdő-veszített-addigi-marginális-jellegéből.⁶⁶ a-békebeli-idők-utolsó-közgyűlését-folyó-év-május-28-án-tartotta-meg-az-egylet-a-lévárti-fürdőben,-eme „kies-fekvésű,-csinos-kis-fürdőhelyen”,⁶⁷ ami-abból-a-szempontról-is-lényeges-számunkra,-hogy-a-fürdőügy-terén-jelentkező-országos-jellegű-problémák-is-terítékre-kerültek.-a-kanyargós-Turóc-vize-mellett-levő-fürdőtelepet-plachy-Tamás-tulajdonos--„aki-a kitűnő-gyógyhatásairól-ismert,-de-elhanyagolt-fürdőtelepből-nagy-áldozatokkal-valóságos-kis-paradicsomot-teremtett”⁶⁸ --kalauzolója-mellett-tekintette-meg-az-illusztris-társaság,-a-telep-berendezése-és-a-források-megtekintése-után-kezdését-vette-a-közgyűlés,-melyen-a-szövetségi-és-az-egyleti-ügyek-mellett-dr.-Löcherer-Tamás-ismertette-a-18 résztvevővel-a-lévárti-fürdőt,-s-összehasonlította-azt-a-hazai-és-a-külföldi-fürdőkkel. eközben-különösen-azokra-a-tényezőkre-tért-ki,-melyek-a-hazai-fürdők-fellendülésének

61 *Gömöri Ujság*,-1911.-július-9.

62 *Gömör-Kishont*,-1911.-augusztus-27.

63 *Gömör-Kishont*,-1912.-július-28.

64 *Murányvölgye*,-1913.-augusztus-10.

65 *Rozsnói Híradó*,-1913.-augusztus-24.

66 *Murányvölgye*,-1912.-június-2.

67 *Gömör-Kishont*,-1912.-június-2.

68 *Gömör-Kishont*,-1912.-június-2.

akadályát-képezték:- „k iváltképpen-a lakás-uzsora,-a pincér-uzsora,-a-most-szokásban lévő-gyógydíj--és-vendéglői-uzsora-azok,-amelyek-megszüntetése-első-sorban-kívánatos.-ő riási-az-uzsora-az-ásványvíz-eladása-körül-is”⁶⁹ --fejtette-ki-beszédében-az-elnök, rámutatva-egyebek-közt-arra-a-tényre,-hogy-a-megfelelő-közlekedési-viszonyok-mellett Lévárt-fürdő-gyors-fellendülése-lenne-várható.

a-világégés-előtt-megyeszerte-megjelent-regionális-sajtóban-a-fürdő-reklámhirdetése „kényelmesen-berendezett-szobáiról,-olcsó-és-ízletes-házi-kosztjairól”⁷⁰ zengedeztek.-„a lévárti-gyógyhely-évről-évre-fokozottabb-igényeket-elégít-ki.-Tulajdonosa-a-régi-és-ismert előzékenységével,-a-fürdő-kitűnő-hatású-gyógyerejével-Lévártot-mihamarább-világhírűvé-teszik”⁷¹ --írta-a-megyei-hetilap-a-világégés-kitörésének-küszöbén.-a-hírnév-később-jött,-a-„magyar-gastein”-jelzővel-ellátott-fürdőtelep-vendégei-mit-sem-sejtettek-a-kirobanni-készülő-háborúból.-„a-már-évtizedek-óta-nevezetes-Lévárfürdő,-a-melyet-plachy Tamás-nagy-áldozatok-árán-tett-modern-fürdővé,-most-minden-követelménynek-megfelelő-köntösben-és-igazgatással-kezdte-meg-idényét.-Hatalmas-gyógyerejű-vize-szinte páratlanul-áll-a-hazában,-a-reumatikus-bajok-ellen-nagy-sikerrel-használja-a-gyógyulást kereső-közönség,-mely-ujabb-időben-tömegesen-veszi-igénybe-az-ország-minden-részből”⁷² --lelkesíti-olvasóit-az-ominózus-évben-a-sajó-vidék-reklámja.-valóban-igaz,-az utolsó-békeévekben-ugrásszerű-fejlődésnek-lehattünk-tanúi,-hiszen-a-századfordulós statisztikák-még-a-100-fő-alatti-részvételi-arányt-tükrözték,-mint-ahogy-az-országos-fürdőirodalomban-is-mindvégig-periférikus-helyre-szorult-a-fürdő-a-vizsgált-időszakban. Lévárt-az-első-világháború-alatt-is-a-megszokott-intervallumokban-üzemelt,-igazodván a-háborús-igényekhez,-bár-tulajdonosát-besorozták.-1916-tól-már-saját-tehenézzel rendelkezett-a-fürdő,⁷³ a-hadigazdasághoz-alkalmazkodva-az-árakat-is-módosították:-a teljes-panziót--fürdőhasználat-nélkül--napi-12-koronában-állapították-meg.⁷⁴ még-az 1918.-évi-fürdőidénye-is-ígéretesnek-indult:-„a-hatalmas-gyógyerejű-fürdő-szép-idénynek-néz-elébe,-amennyiben-már-eddig-is-számosan-jelentkeztek-fürdőzésre.”⁷⁵

Lévárt-regionális-jellegét-a-két-háború-közötti-években-is-megőrizte,-ennél-nagyobb agglomerációs-körzetet-sajnos-nem-sikerült-tartósan-kiépítenie,-vagy-egyszerűen-vezetősege-nem-táplált-ilyen-jellegű-ambíciókat.-a-víz-hőmérséklete,-előnyös-kémiai-összetétele-és-a-gyógyító-klimatikus-környezet-újból-egy-veszni-hagyó-értékre-mutatnak-rá.-a-fürdő-az-1970-es-években-szűnt-meg-funkcióját-teljesíteni-az-államosításnak-köszönhetően,-ma--a-várgedei-fürdőtelephez-hasonlóan--gyönyörű,-svájci-stílusban-faragott épületeivel-együtt-az-enyészetnek-átadva-parlagon-hever.

69 *Gömör-Kishont*,-1912.-június-2.

70 *Sajó-Vidék*,-1912.-június-6.

71 *Murányvölgye*,-iv.-évf.-15.-sz.-1914.-április-12.

72 *Sajó-Vidék*,-1914.-június-18.

73 *Gömöri Ujság*,-1916.-május-14.

74 *Gömör-Kishont*,-1917.-május-6.

75 *Gömör-Kishont*,-1918.-május-19.

irodalom

- A „Füüdőirodalmi Könyvtár” értesítője.-ii.-évf.-3-4.-sz.-1895,-budapest.
- A Gömörmegeyi Orvos-Gyógyszerész Egylet XXXIV. és a Gömörmegeyi Orvos-Szövetség VI-ik évkönyve az 1903. és 1904. évről.-nyomatott-r ábely-miklósnál,-1905.
- boleman-istván-1887.-Füüdőtán.-budapest,-f ranklin-társulat-könyvnyomdája.
- boleman- istván- 1896.- Magyar fürdők és ásványos vizek.- budapest,- magyar- balneológiai egyesület.
- borovszky- samu- 1904.- Gömör-Kishont vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. budapest,-apolo.
- Egészségügyi Értesítő.-1894.-április-15.-ii.-évf.-8.-sz.
- Füüdői Almanach.-1898.
- Füüdői lapok.-1873.-július-13.-i.-évf.-8.-sz.
- Gömör-Kishont Vármegyei Naptár az 1906. évre.
- Hunfalvy-János-1867.-Gömör és Kishont leírása.-pest,-nyomatott-emich-g usztáv-nyomdásznál.
- Jelentés Gömör megye ásványos vizeiről az 1769. és 1793. évekből.- állami-Területi-Levélár, beszercebánya.-f ond.-g ömör-megye.-Leltári-szám:-2113,-doboz-száma:-256.
- k itaibel,-pauli-1829.-Hydrographica Hungariae.-pest.
- Lengyel-dániel-1853.-Füüdői zsebkönyv.-pest.
- Magánlevél Plachy Tamás írásával ismeretlen címzetthez.-k elt-1912.-február-9-én-Lévárton.-a levélpapír-„Lévárt-gyógyfürdő”-feliratú-előre-kinyomtatott-fejléccel-van-ellátva.-a-levél magántulajdon.
- Magyar Fürdőkatalauz.-1910.-iv.-évf.-Tata,-magyar-f ürdő-katalauz-kiadóvállalat.-englander-és-társá nyomdai-műintézete.
- magyar- gyógyterem.- iii.- évf.- melléklet- a- „közegészségügyi- katalauz”- 11.- számához.- in: Közegészségügyi Katalauz.-1880.-június-1.-ii.-évf.-11.-sz.
- marikovszky, georg-1814.-Physische und analytische Beschreibung aller Mineralquellen des löbl. gömörer und Klein-Honthér Komitats.-Lőcse.
- plachy-Tamás-1913.-Lévárt gyógyfürdő. A magyar Gastein.
- Tátra Vidék.-9.-sz.-1884.-május-1.
- vasvári- aladár- 1904.- a- magyar- fürdők- naptára.- első- évfolyam.- budapest,- f ritz- ármin- könyvnyomdája.
- Wachtel,-d ávid-1859.-Ungarns kurorte und Mineralquellen.-oedenburg.

Éva Kerényi

Spa Life in Gömör in The 19TH Century 6.-Lévárt,-The Hungarian Gastein

This-privately-held,-undeservedly-neglected-spa-has-never-really-been-in-the-spot-light-of-the-spa-propaganda:-the-national-literature-on-balneology-and-the-spa-journals-only-offer-brief-description-of-Lévárt-or-it-does-not-mention-it-at-all.-The-turn-of-the-century-had-not-brought-significant-improvement-either,-as-less-and-less-patients-and-only-short-time-vacationers-had-been-looking-for-a-cure-in-the-spa.-it-started-to-show-promising-development-only-after-1910,-but-the-recovery-did-not-last-long.-Lévárt-had-preserved-its-regional-character-in-the-years-between-the-two-world-wars-too.-The-temperature-of-the-water,-its-favourable-chemical-composition-and-the-healing-climate-indicate-again-that-extraordinary-potentials-had-been-wasted.-The-spa-ceased-to-operate-in-the-1970s-due-to-nationalization,-and-today-it-is-left-to-decay-in-a-desolated-state-with-its-beautiful,-swiss-style-carved-buildings,-similarly-to-the-spa-of-várgede.

Voigt Vilmos

magyar-pártok-választási-óriásplakátjai

k elemeN-andrás-Magyar pártok jelmondat- és szimbólumhasználata a rendszerváltás utáni szlovákiai választásokon c.- doktori értekezésének- témája- időszerű- és főleg nyitran-jól-illeszkedik-a- „közép-európai-tanulmányok-kara -- hungarológia-tanulmányi program”-tevékenységébe.-a-dolgozatíró-voltaképpen-a-szlovákiai-parlamenti-választásokon-a-szlovákiai-magyar-pártok-által-használt-óriásplakátokat,-a-bevezető-rész-pedig a-politikai-kommunikáció-bizonyos-alapfogalmait-mutatja-be.-minthogy-a-dolgozat-kérdőív-re-adott-válaszokat-használ,-az-ilyen-adatok-érvényességével-külön-is-foglalkozik. minthogy-ezeket-a-plakátokat-csak-az-utóbbi-időben-alkalmazták,-a-kutatás-számára jól-áttekinthető-és-teljes-anyagot-vehetett-figyelembe-a-szerző.

a-címben-szereplő-„jelmondat”-és-„szimbólum”-szavak-csak-tájékoztató-jellegűek, nem-fogalomként-vannak-használva.-ez-általános-témakörön-belül-egyetlen-jelenségről,-a-magyar-pártok-választási-óriásplakátjairól-szól-a-disszertáció.-ez-önmagában-is elég-nagy-és-érdekes-kutatandó-téma -- csak-a-fogalmi-elhatárolás-üdvös-lett-volna. egyébként-a-jelen-esetben-a-„szimbólum”-túl-tág-megnevezés,-és-inkább-metafora, mint-tudományosan-definiált-fogalom.-ám-a-politikai-szemantika-általában-is-laza-fogalmakat-szokott-emlegetni.

Célszerű-és-tömör-a-2.-fejezet,-amely-a-(cseh)szlovákiai-magyarország-történetéből-a-politikai-terminológiát,-népességstatisztikát-vonja-be-a-tárgyalásba.-Természetesen-a-magyar-politikai-pártoknak-tekinthető-csoportok-történetét-is-áttekinti.-minthogy-ezek a-politikában-mindenütt-a-megszokott-módon-hol-szövetkeznek,-hol-szétválnak,-az-ilyen átalakulások-ismerete-nélkül-a-választási-plakátokat-sem-értenénk-meg.-a-szerzőnek nyilván-megvan-a-maga-politikai-szimpatíája,-ám-ez-a-dolgozattól-nem-vehető-észre--ami-lehetővé-teszi-az-objektív-anyagbemutatást.-még-a-kérdőív-is-ilyen-jellegű,-semleges--a-válaszokban-azonban-már-megjelennek-a-politikai-kötöttségek.

az-elméleti-háttér-bemutatása-a-3.-fejezetben-kezdődik.-k elemeN-a-„politikai-kommunikációnak”- bizonyos- sajátos- nyelvi- megnyilvánulását- vizsgálja.- itt- a- világszerte ismert-tekintély,-az-amerikai-politikai-kommunikációkutató,-murray-edelman-felfogását, pontosabban-s zabó-márton-erre-építő-nézeteit-képvisei.-e-felfogás-szerint-a-politikai ismeret-(tudás)-nem-a-valóságra-vonatkozik,-hanem-identitáskeresés.-a-dolgozat-témája-szemponjtjából-ez-jól-alkalmazható-megállapítás.-ám-edelman-„symbolic-uses-of-politics”-felfogása-(lásd-1964-es,-1972-es-könyveit)-még-egy-másik-társadalomra vonatkozik,-évtizedekkel-ezelőttire,-és-éppen-az-olyan-kommunikációs-változás-előtti korra,-amikor-még-nem-használtak-választási-óriásplakátokat.-s zabó-márton-könyvei (politikai-tudáselméletek -- 1998;- a-diskurzív-politikatudomány-alapjai -- 2003- -

budapesten)-már-a-mai-társadalmat-mutatják-be,-szükségszerűen-magyar-vonatozá-sokkal,-ám-szinte-ismeretterjesztő-szélességgel,-úgyhogy-itt-is-az-írónak-válogatni-kellett.-Hasonlóan-régi-és-sokoldalú-a-másik-klaszikusnak-tekintett-amerikai-szerző, Harold-Lasswell-munkássága,-akinek-áttekintése-(Language-of-politics--eredetileg-1949)-a-quantitatív-politikai-szemantikának-is-több-generációkkal-korábbi-korszakáról, és-a-tömegkommunikáció-egészen-más-használatának-korából-való,-amikor-még-„a-politika-nyelve”-írott-szöveget-jelentett,-legtöbbször-a-sajtót.-ehhez-képest-kelemen-adatai-már-az-autóút-mentén-elsuhanó-színes-óriásplakátok-világa,-amelyek-éppen-emiatt-olyan-vizuális-és-szövegbeli-megoldást-követnek,-hogy-a-távolból-és-egy-pillan-tással-is-felismerhetők-legyenek.-kelemen-kivonatolása-és-alkalmazása-jónak-tűnik, ám-érdemes-lenne-e-kor-és-kommunikációs-különbséggel-külön-is-foglalkozni.

itt-jegyzem-meg-azt,-amit-a-dolgozat-más-részeihez-is-hozzáfűzhetnek:-meglepően-keves-a-mai-magyar-politikai-szemantikára-vonatkozó-émlítés.-Csakugyan-semmi-érde-mi-megállapítás-nem-született-e-téren?-már-nem-is-egyetlen-egy-„szabad”-magyar-par-lamenti-választás-kampányaiban-a-médiákban-rengeteget-emlegették-az-óriásplakáto-kat.-ám-ennek-semmilyen-elméleti-reflexiója-sem-ismert?

még-ennél-is-jobban,-közvetlenül-hiányolom-a-szlovák-plakátgyakorlat-és-politikai-kommunikációelmélet-idézését.-pedig-a-választási-kampányokban-a-szlovák-pártok-ugyanazzal-a-meggyőzősi-„csodafegyverrel”-élnek.-a-dolgozat-azonban-egyetlen-szlovák-publikációt-sem-émlít-(talán-a-Tr iad-nevű-blog-ilyen).-emiatt-a-szerző-és-az-olvasó-el-esik-a-bemutatott-magyar-plakátok-valódi-és-komparatív-megértésétől--a-maguk-helyén.

n-em-azt-várom-el,-hogy-minden-szlovák-plakát-tüzetes-elemzését-terjessze-elő-a-szerző.-ám-ilyen-kontextusban-jobban-kiderül:-milyenek-is-a-magyar-plakátok?-persze, szerbiában-és-r-omániában-is-érdemes-lenne-hasonló-kontrasztív-kutatásokat-végezni--ám-szlovákia-már-méreteit-és-a-politikai-pártok-számát-tekintve-is-sokkal-inkább-jól-feldolgozható-kontrasztív-adattár-a-magyar(országi)-választási-szemantikához.

n-em-az-én-dolgom,-hogy-ilyen-példákat-keressek.-ám-egy-példával-érezkeltetem, mire-is-gondolok!

a-24.-kép-(mk-p-2012)-síkföldi-gabonavetés-előtt-ábrázolja-miklós-Lászlót.-kelemen-elemzése-ki-is-emeli,-hogy-ez-a-mezőgazdasági-környezet-az-élelmet-adó-dél-szlovákiai-táj.-ennél-áttételesebb-a-10.-kép:-a-koalíció-1992-es-plakátja,-ahol-egy-lapos-pagony-sziluetje-látszik.-Hogy-ez-véletlen-e,-az-összehasonlításból-tudhatjuk-meg.-ezért-kíván-csi-lennék,-hány-szlovák-párt-plakátja-mutatja-be-például-a-Tátrát-vagy-más-magas-hegységet-ilyen-inspiráló-helyszíneként?-n-álunk-a-petőfi-megfogalmazta-szindróma-máig-érvényes:-*Mit nekem te zordon Kárpátoknak / fenyvesekkel vadregényes tája! / Tán csodállak, ámde nem szeretlek, / s képzetem hegyvölgyedet nem járja. / Lenn az alföld tengersík vidékin / ott vagyok honn, ott az én világom...* egyébként-e-sztereotip-tájfel-fogás-korszakokon-át-és-világszerte-egyforma.-a-szocialista-r-ománia-címerében-feny-vesek-között-volt-látható-a-vízerőmű.-és-petőfi-„aranykalással-ékes-rónaság”-kultusza-sem-örök,-hanem-újabb-fejlemény,-mondjuk-k-ölcsey-Hymnusához-képest:-ahol-még-„kárpát-szent-bérce”-a-haza-megnevezése,-ám-már-a-k-únság-ért-kalásza-itt-is-jelzi-az-alföldet.-miklós-László-tehát-nem-csak-a-csallóközi/mátyusföldi-táj,-hanem-k-ölcsey-és-petőfi-nemzeti-táj-ábrázolása-és-nem-a-k-ríván-„előterében”-áll!-(a-hegy-mint-jel,-ez-eset-ben-a-Triglav,-uralkodik-szlovénia-új-címerében.)

egyetlen-további-sejtést-is-megkockáztatok,-még-inkább-szlovák-magyar-kontrasztív-szempontról.-1968-előtt-és-után-a-(Cseh)szlovákiában-járó-magyarok-meglepetve tapaszalták,-hogya-utak-mentén-(és-egyebütt)-milyen-gyakran-politikai-jelszavak-táblái,-az-utakat-átívelő-felirat-fűzérei-voltak-láthatók,-váratlan-szövegekkel.-(n-álunk-ekkor már-nem-volt-divat-ez-a-szó-szerint-út-széli-plakátpropaganda.)-s-zlovákiában-az-ilyen lözongok-magyar-változata-is-olykor-látható-volt:-„Tovább-a-lenini-úton”,-sőt-„első-gabonát-a-malomba!”-ez-utóbbi-persze-nem-a-magyar,-hanem-a-szlovák-nyelv-szabályai-szerint-készült-kijelentés,-és-ilyen-magyar-mondat-nincs.-k-elemen-mostani-adatai-között több-olyan-magyar-szöveg-is-található,-amely-az-ilyen-szlovák-nominális-kifejezésnek magyar-változata.-pl.-a-12.-kép-„együtt-egymásért”.-ez-magyarul-„együtt-és-egymásért” lenne.-a-13.-képen-„békességet!-biztonságot!”-olvasható.-itt-a-„békesség”-szó-szemantikája-nem-szerencsés,-és-nem-is-javítható-egykönnyen.-Tipikus-szlovák-mintájú szöveg-(23.-kép):-„Hűség-a-közösséghez”,-amelyet-még-a-„Hűséggel-a-közösséghez” formában-is-idegennek-érzek.-a-„közösség”-szó-budapesten-ebben-a-kijelentésben egyébként-érthetetlen.-Természetesen,-ha-egy-ilyen-szöveg-elég-sokszor-előfordul,-például-választási-beszédekben,-vitákban-is-használják:-már-sztereotip-kifejezéssé-(klisévé)-vállik,-amelynek-szerkezetét-vagy-pontos-szemantikáját-már-nem-szokták-megkérdejelezni.

Örömmel-látom,-hogya-újabbban-e-problémát-a-politikai-propagandisták-is-észrevették,-és-a-szlovákiai-magyar-plakátszövegek--igazi-magyar-szövegek.-ez-esetben viszont-szlovákra-fordításuk-vállik-nehézzé.-Lásd-a-26-27.-képeken-a-„budúcnost”-fordítása-hol-„a-megmaradásért”,-hol-„a-jövőért”.-ezzel-a-jelenséggel-a-dolgozatíró-is-foglalkozott,-viszont-azért-említem-mindezt,-hogya-általában-is-érdemes-lenne-foglalkozni az-ilyen-mai-politikai-kétnyelvűséggel.-(mint-ahogy-korábban-a-vallási-kétnyelvűség hasonló-jelszavai-is-külön-vizsgálatot-érdemelnének--nyitrán-is.)

n-em-említem-vagy-kritizálom-itt-a-dolgozatban-használt-elméleti-vagy-fél-elméleti-terminusokat-(stilizált-politikai-mítosz,-ellenség/ellenfél,-negatív-identifikálás,-a-hatalom nyelve,-befolyásolás/meggyőzés-stb.).-minthogy-ezeket-k-elemen-mintegy-„készen-kapta”, csak-azt-kellett-megállapítanom,-hogya-megnyugtató-módon-használta-e-kliséket.

f-eltűnő-viszont,-hogya-a-„szlogán/jelszó”-fogalmakat-kelemen-megkülönböztetés nélkül-használja,-mégpedig-a-nem-magyar-szövegekben-is.-magam-a-„jelszó”-(„jelmondatt”) megnevezést-használám-mindenütt,-utalva-arra,-hogya-mai-magyar-köznyelv ugyan-a-„szlogán”-szót-széltében-használja,-amelynek-azonban-negatív-jelentése-is van.-ezt-a-nyelvi-vacillálást-jó-lett volna-a-dolgozat-legelején-külön-is-megemlíteni. ugyanakkor-egyértelműen-a-(tömeg)kommunikációban-betöltött-szerepét-említik-a-„jelszónak”--ami-témánk-szempontjából-szerencsés-megoldás.-a-30.-lapon-kelemen helyesen-idézi-Lasswellt:-„a-jelszavak-maximák,-azaz-olyan-mondatok,-amelyek-erkölcsi,-életvezetési,-gondolkodási-előírást-és-szabályt-fejeznek-ki,-vagyis-cselekvésre-szólítanak-fel,-követésre-buzdítanak.”-k-ár,-hogya-e-gazdag-definíció-részelemeit-k-elemen-a-továbbiakban-nem-használja.-utánanéztam--lesújtó-eredménnyel--,-hogya-a-magyar „parömiológia”-milyen-általános-értelemben-használja-a-„maxima”-fogalmát.-még-a-különb-jó-és-széles-látókörű-világirodalmi-Lexikon-is-a-(némileg-egyoldalú)-deskripció-szintjén-marad,-semmilyen-elméleti-távlatot-sem-érezkeltet.-pedig-az-óriásplakátok esetében-éppen-a-maxima-(és-nem-általában-a-proverbium!)-politikai-használata-az-általános-jelenség-és-erre-Lasswell-egyértelműen-hivatkozott-is.

megint-újabb-téma-lehetne-a-szlovákiai-magyar-pártok-„maxima-használata”-„kelet-és-nyugat-között”(17.-kép)--frázis.-és-noha-ez-egy-igazolható-kijelentés,-ettől-nem-lesz „általános-érvényű-etikai-parancs”- -- azaz-maxima.- (mint-mondjuk-a-„drang-nach-osten”).-„a-sorsunk-rajtunk-múlik”(22.-kép)-viszont-maxima,-és-ezt-az-európai-művelődéstörténet-is-bizonyítja:-„f-aber-est-suae-quisque-fortunae”(s-allustius).

a-jelszavak-k-elemen-értekezésében-tüzetesen-leírt,-ám-mozdulatlannak-tűnő-politikai-vélemények.-ez-a-politikusság-nyilvánvaló,-és-az-egy-egy-megoldásokat-k-elemen-ilyen-szempontról-tárgyalja-is.-ám-ugyanakkor-a-„jelszó”-retorikai-fogalom-is,-ugyanolyan-régi,-mint-a-politika.-a-jelszó-formája-egy-cseppet-sem-véletlen,-és-ha-ezt-nem-vesszük-észre,-elemzésünk-legalábbis-egyoldalú-marad.-példánk-egyszerű-lesz.-1945-után-magyarországon-megszületett-a-„föld,-kenyér,-szabadság”-jelszó.-ilyen-című-politikai-daloskönyv-is-megjelent,-k-ovai-Lőrinc-kommunista-író-pedig-regényének-címéül-választotta.-a-jelszó-tartalma-nyilvánvaló,-szemantikája-megjelenik-a-szlovákiai-plakátokon-is.-ám-ha-nem-vesszük-észre,-milyen-retorikai-modelleket-követ-nem-látjuk-a-szöveg-hatásának-okát.-mindegyik-változatban-három-szó-szerepel.-ez-világszerte-ismert-retorikai-minta,-akár-Julius-Caesartól-is-alkalmazva:-Jöttem,-láttam,-győztem.-ám-nála-az-alliterálól-kezdés-és-a-2-2-szótagos,-egyformán-múlt-idejű-(pontosabban-praesens-perfectum)-ige-isméltése-teszi-hatásossá-a-kijelentést.-a-magyar-példában-a-szavak-kezdésének-ábécérendje-valószínűleg-tudatos.-bizonyára-tudatos-azonban-a-szavak-növekvő-szótagszáma:-1--2--3.-e-szöveg-politikai-szemantikája-változatlan-lesz-akkor-is,-ha-más-sorrendben,-mondjuk-fordítva-következnének-a-szavak,-ám-erőtlenné-válnának:-a-„szabadság--kenyér--föld”-megfogalmazás-szinte-semmilyen-mozgósító-erővel-nem-bírna.

azért-részleteztem-ezt-a-példát,-hogy-felhívjam-a-figyelmet-arra:-a-politikai-jelszavak-retorikája-önálló-témaként-is-kutatandó.-és-persze-ez-is-magyar-szlovák-egybevetéssel-lesz-eredményes.

igen-sokféle-kommunikációs-modell-létezik,-legtöbbjük-egyetlen-célra-jó-szerencsés-megoldás-volt-Wilbur-schramm-elgondolásainak-felhasználása,-petőfi-s.-János-szerteágazó-és-igazán-alapos-kommunikációelméletét-pedig-vass-László-áttekintése-(szemiotikai-szöveg-tani-alapismertetek--2010)-alapján-használni.-r-ajtuk-kívül-sok-más-hasonló-definíció-használatos,-még-a-politikai-kommunikáció-szűkebb-jelenségeinek-leírói-között-is.-a-dolgozat-író-a-43-44.-lapokon-maga-is-jelzi,-milyen-nehéz-egy-„domináns”-modell-megalkotása.-Hozzátehetem--különösen-akkor,-ha-nem-tudjuk-hogy-egy-általános-politikai-szemantikát-kívánunk-bemutatni,-vagy-egyetlen-jelenséget-vizsgálni.

a-6.-fejezetben-a-szerző-a-plakát-és-a-politikai-plakát-fogalmát-járja-körül.-noha-utal-történeti-változásokra-és-a-plakátok-mögött-álló-háromféle-„marketingre”(pártmarketing,-hatalomgyakorlási-marketing-és-választási-marketing)--maga-csak-az-utóbbi-vette-alapul-(45.-lap).-a-politikai-plakáton-szereplő-„alak”-itt-olyan-összetett-üzenetet-hordoz,-amelyet-nem-könnyű-egyszerűen-kicsomagolni.-ezért-szerencsés-a-plakát-tömör-üzenete,-amelyet-a-néző-rögtön-észrevesz,-és-aztán-huzamos-erőfeszítéssel-tud-értelmezni.-még-akkor-is,-ha-egy-egy-politikai-szereplő-régen-ismert,-és-pártja-is-állandó--a-választási-időszakban-szükség-van-aktuális-megfogalmazásra,-újrafogalmazásra,-és-ezt-a-plakátokon-meg-is-láthatjuk.-a-mostani-szlovákiai-választási-rendszer,-az-egy-pártok-száma-5%-os-parlamentbe-jutási-küszöbvel,-viszont-a-töredékszavazata-

tok-újra-osztásával-azt-a-megoldást-favorizálja,-hogy-minél-több-sikeres-képviselőjelölt legyen,-akik-nemcsak-a-maguk-parlamentari-bársonyszékéért-küzdnek,-hanem-siker esetén-„húzzák-magukkal”-pártjukat.-a-plakátok-e-feladat-szolgálatában-születnek meg.-s-ok-szó-esett-a-szlovákiában-(is)-egyenlőtlen-választási-körzetekről,-azt-viszont ritkábban-említik,-hogy-szinte-bármilyen-érvényes-választási-rendszer-sokféle-más-anomáliát-eredményez.-például-egyes-foglalkozások-(pl.-pedagógusok,-orvosok,-sőt-rendőrök,-katonák)-eleve-nem-kapnak-helyet-saját-képviselőikre,-és-hiába-úgy-40%-a-női szavazó--a-legritkább-esetben-látszik-biztosnak,-hogy-női-képviselőjelölt-egyéniileg győzhessen.-a-kötet-végén-bemutatott-plakátokon-31-esetben-szerepel-egy-ember-arca: ennyi-férfi.-Csak-a-31.-és-41.-képeken-látható-egy-egy-nő-portréja.-ez-nem-a-plakátok értékvilága-(talán-nem-is-az-egész-nemzet?!):-hanem-a-választási-kampányé.-emiatt viszont-elmarad-a-plakátokon-a-„női-értékek”-bemutatása,-amely-különböző-időnként alaposan-változik:-a-sokgyermekes,-befőttelező-családanyától-a-aktoristalányig,-mára meg-a-fogyókúrázó-szingli-web-mesterig.-és-nem-derül-ki-az-sem:-manapság-ki-a-„siker-es”-nő:-a-démoni-színésznő-vagy-a-kül-menedzser?-ezt-a-hiányt-a-férfiak-nem-tudják kipótolni-és-nem-is-vicces,-inkább-groteszk-lenne,-ha-egy-családapá-képviselőjelölt-plakátján-4-gyermek-és-14-unokája-is-látható-lenne,-ő-maga-meg-zoknit-stoppolna. (ugyanakkor-más-és-más-országokban-a-nagycsaládos-férfi-politikusok-legalább-áttelesen-igen-is-kijátsszák-ezt-a-népszerűség-kártyát-lásd-akár-göbbség-esetét,-szembeállítva-arafat-híres-mondásával:-„az-én-feleségem-az-al-fatah.”)-ebbe-az-irányba-csak ritka-kezdeményezések-mutatnak-e-dolgozat-példatárában.-a-28.-képen-két-lánygyerek látható,-„Tanuljon-az-anyanyelvén”-felirattal.-az-ifjúkori-munkanélküliség-ellen-fellépő 29.-képen-viszont-egy-fiú-látható,-holott-az-ifjak-körében-a-női-munkanélküliség-meg-az övéknél-is-súlyosabb.

vagyis-még-mielőtt-még-egyetlen-vonást-is-rajzolna-a-plakát-tervezője--a-politika (és-a-megszokás)-már-nagyon-is-éles-határokat-vont-köréje.

közismert,-milyen-fontos-kérdés-szlovákiában-a-kétnyelvűség-mindennapi-használata.-Természetes,-hogy-mindegyik-magyar-politikai-szervezet-hivatalos-iratain,-plakátjain-„hatásosan”-megoldandó-ez-a-probléma.-a-megoldások-pedig-igencsak-különböznek,-még-az-ilyen-részletekben-is:-a-magyar-és-a-szlovák-szövegek-sorrendjére,-ám-akár a-betűk-nagyságára,-színére-vonatkozóan-is.-a-dolgozat-kellő-módon-(és-nem-népszerűsködő-túlzásokkal)-foglalkozik-ezzel-(48.-lap).

amikor-tehát-a-plakátok-szerkesztéséről-(cselekvésre-szólítás,-véleményformálás,tájékoztató)-esik-szó,-már-egy-körülhatárolt-keretben-kell-a-sajátos-mondanivalót-megfogalmazni.-Természetesen-itt-is-fontosak-a-szövegek-szavain-kívüli-mozzanatok:-egy-vallási-szimbólum,-a-nemzeti-szín,-a-pártok-megszokott-emblémái,-logói-a-közvetlen-szöveges-üzeneten-kívül-(sőt:-előtt,-alatt,-után-és-mellett)-is-hatnak.-a-sztálinista-propaganda-által-népszerűsített-„az-olajágot-a-csőrében-tartó-békegalamb”-például-eredetileg-az-özönvíz-utáni-béke-jele--azaz-vallásos,-sőt-éppenséggel-zsidó-embléma-(1-mózes-8:11),-amit-a-sztálinista-propaganda-aligha-tudatosan-vállalt.- (Tudjuk,-sok-országban,-nemcsak-indiában,-az-írás-tudatlanság-nagy-aránya-miatt-a-pártok-szöveg-nélküli-vizuális-emblémákat,-logókat-használhatnak.)-még-az-is-számít,-hogy-egy-egy-plakát-valamilyen-szempontból-sorozatba-illik-e?-(Lásd-pl.-a-„van-erőnk--van-választás--van-jövők”-trilógiáját.)-a-„jó-szlogan”-fogalmát-a-„jó-reklámmal”-azonosítja-a-szerző (52.-lap),-ami-megint-csak-arra-mutat,-milyen-szorosan-megkötött-is-az-újszerűnek

szánt-választási-plakát.-vizsont,-sajnos-sem-itt,-sem-dolgozatában-másutt-sem-tér-ki-a szerző-arra,-pontosan-mi-is-a-„reklámszerű”-a-választási-plakátokon.-k-elemen-a-kép-és szöveg-együttesét-az-„érvelés”-eljárásához-kapcsolja-(55.-lap).-arra-is-utal,-hogy-akár közvetve-is-segíthetik-egymást.-itt-(56.-lap)-az-általam-már-említett-24.-kép-gabona-mezőjét-említi,-amit-ő-a-környezetvédelemmel-hoz-kapcsolatba,-hiszen-a-plakát-szövege:-„védjük-meg-értékeinket!”

a-valódi-reklám-egy-áru-megszerzésére-biztat:-annak-kedvező-tulajdonságait-emeli-ki --ugyanilyen-fontos-azonban-a-bemutató-módja,-amit-a-reklám-formája-képviselet-újdon-ság-vagy-éppen-hagyományos-valami,-exkluzív-vagy-az-egész-nép-által-használható.

a-plakátok-típusainak-nagyságát,-a-láthatóságot-pontosan-említi-a-dolgozat.-itt-ter-mészetesen-további-alapos-és-adatolt-történeti-kutatásra-lesz-szükség,-legalább-az-utóbbi-évtizedekből.-Ha-megtekintjük-a-képek-között-az-időben-legkorábbiakat-(1990-ből)-még-egy-teljesen-más-plakát-felfogást-láthatunk,-mint-amivel-ma-találkozunk.-ezek-összehasonlítása-azonban-ismét-egy-másik-dolgozat-témája-lehetne.

az-elméleti-rész-után,-a-9.-fejezetben-a-rendszerváltás-óta-használt-plakátok-közül-31-óriásplakát-tüzetes-bemutatója-következik,-a-szerző-szerint-a-„nyelvi-szimbólumok-használatára”-vonatkozóan.-Jelzi,-hogy-ez-nem-a-teljes-adatanyag-és,-a-vizsgáltakhoz-képest-semmi-újat-nem-képviselet-további-plakátokat-mellőzte.-bemutatója-a-grafikai-megoldást,-valamint-„signans/signata”-névvel-a-látható-szöveget-és-annak-értelmezé-sét.-a-plakátok-csoportosítása-nem-önálló,-hanem-az-időrendet-és-az-egyes-pártokhoz-tartozást-követi.-ahol-ez-szükséges,-külön-is-közli-a-nyelvhasználat-tényeit.-Csábító-lesz-mind-a-leírás,-mind-az-értelmezést-kommentálni- --ezt-mégsem-teszem,-mivel-hamar-kiderülne,-olyan-helyismeretre-lesz-szükség,-amivel-csak-a-disszidens-rendelkezik.

a-10.-fejezet-a-szerző-által-készített-kérdőívet-és-ez-erre-érkező-válaszokat-kommentálja.-ez-érdekes-kísérlet,-hiszen-a-politikai-pártok-(és-mások)-rengeteg-pénzt-köl-tenek-arra-és-energiát-fektetnek-be-abba,-hogy-plakátjaik-„hassanak”.-a-kérdőív-pedig-éppen-azt-vizsgálta,-végül-is-milyen-jelentést-fedeztek-fel-a-befogadók?-minthogy-a-kér-dőívek-pártsemlegesek-voltak,-mindez-mégsem-eredményezte-azt,-hogy-ebből-meg-tudjuk,-melyik-válaszó-végül-is-kire-szavaz.- (Tragikomikus,-hogy-magyarországon-milyen-kevesen-vállalják,-hogy-válaszoljanak-a-közvélemény-kutatóknak-pártpreferen-ciajukról,-vagy-éppen-nyilatkozzanak-a-nekik-nem-tetsző-pártok-propagandájáról--még-a-garantált-névtelenség-védőfala-mögött-sem.)

a-272-válaszó-életkor,-iskolai-végzettség,-lakóhely-szerint-csoportosította-a-szer-ző.-a-nemek-aránya-megfelel-az-országos-átlagnak,-és-mintegy-60%-uk-falun-lakik.-végzettségük-adatai-vizsont-további-bontást-igényelnének,-már-csak-az-egynyelvű/két-nyelvű-oktatás-bonyolult-összefüggései-miatt-is.-a-mostani-minta-elsősorban-fiatalok-ból-és-jobban-képzett-emberekből-áll.-az-anyanyelv-és-nemzetiség-több-mint-90%-ban-magyar-volt.-itt-éppen-a-többiek-szerepeltetése-megnyugtató.-Tanulságos-és-a-politikai-tervezésben-figyelembe-veendő-tény,-hogy-a-megkérdezettek-köréből-kb.-15%-ot-min-den-ilyen-plakát-érdekel.-k-étharmaduk-„néha”-olvassa-el-ezeket.-ez-az-adat-azonban-nem-sok-következtetést-enged,-hiszen-nem-tudjuk,-mit-jelent-a-„néha”-szó.-n-oha-1%-hangoztatta,-hogy-ő-távol-tartja-magát-a-politikától,-ám-azért-más-válaszokból-végül-is-az-derül-ki,-hogy-az-embereknek-csak-20%-ára-nem-hatnak-a-plakátok.-n-oha-a-272-válaszó-a-választópolgárok-törpe-kisebbsége,-elképzelhető,-hogy-nagyobb-mintavétel-esetében-hasonló-lesz-a-válaszok-megoszlása.

kelemen-jó-érzéssel-arra-is-felfigyelt-(111-112.-lapok),-hogy-„régí”-plakátokra-is-émlékeznek-az-emberek,-sőt-néha-úgy,-mintha-a-közelmúltban-lettek-volna-láthatók.-főleg-a-logó-jellegű-részek-lehetnek-ilyenek.-magyarországon-a-megcsonkított-ország-határos-„nem-nem-soha!”-vagy-a-„kalapácsos-ember”-ilyen-plakátemlékek-azok-számá-ra-is,-akik-maguk-csak-közvetett-módon-tudnak-az-egykori-ilyen-plakátokról.-aligha-tévedek,-ha-úgy-vélem,-minden-idők-legismertebb-magyar-politikai-plakátja-az-1919-es-kommün-propagandájából-származik:-a-plakáton-egy-puskát-tartó,-menetfelszereléses-vöröskatoná-mutatóujjával-felénk-mutat:-„Te!-sötétben-bujkáló-rémhírterjesztő-ellenforradalmár,-reszkess!”-szöveggel.-(ennek-retorikai-elemzése-is-tetszetős- lenne).-ennek-a-vizuális-megoldásnak-szovjet-mintáját-is-ismerjük:-„Te-jelentkeztél-már-önkéntesnek?”-és-hogy-a-nemzetközi-történetet-folytassuk:-ennél-is-korábban,-1917-ben-készült-J.-m.-f-lagg-katonatoborzó-plakátja-az-egyesült-államokban,-amelyen-uncle-sam-mutat-ránk-ujjával:-We-Wan-T-yo-ul-azt-viszont-igazán-kevesen-tudják,-hogyan-ennek-pár-évvél-korábban-már-hasonlóan-toborzó-angol-plakátelőzménye-is-volt.-nemcsak-a-betűtípusok-tanulságosak,-még-az-apró-képrészletek-is-összevethetők-egymással:-uncle-sam-cilinderén-középen-ott-az-ötágú-aranycsillag,-ugyanúgy,-mint-az-orosz-és-a-magyar-vöröskatonák-sapkáján-az-ötágú-vörös-csillag...-az-ilyen-plakátokra-generációk-émlékeznek-visz-sza.-indokolt,-hogyan-kelemen-újszerűnek-és-provokatívnak-tartja-a-hatásos-plakátot.

a-szerző-megkérdezte-a-politikai-motiváltságot,-a-jelszavak-„tudatos”-értelmezésének-százalékait,-és-8-ilyen-jelszó-esetében-észrevételeit-részletezi-is.-a-Lasswell-adta-minták-nyomán-a-válaszokban-előkerülő-jellemző-szavakat-is-gyakorisági-sorrendbe-állítja-(125.-lap).-kelemen-ezeket-„szimbólumnak”-tartja,-ez-szerintem-téves-szóhasználat,-sőt-a-manapság-oly-széles-körben-(még-e-dolgozat-tárgyának-megjelölésében-is)-használt:-„kulcsszó”-sem-megfelelő.-ez-utóbbi-topikus-és-nem-axiológikus-előfordulás-ra-utal.-Ha-azt-kérdezzük-a-plakátnézőktől,-mely-„hívószavakat”-ajánlana-egy-politikai-párt-számára,-válaszul-fontos-fogalmakat-találunk:-anyanyelv-(195-adat,-a-válaszolók-71,7%-a),-kultúra-(152-adat,-a-válaszolók-55,9%-a)--le-egészen-a-kisebbség-(40-adat,-14,7%)-és-az-autonómia-(32-adat,-11,8%)-szavakig.-az-adatok-pontosak-és-stimmelnek.-ám-eszerint-szlovákiában-senki-sem-igényli-a-Jólétet,-a-biztos-munkaviszonyt,-és-mindenki-ateista,-hiszen-egyetlen-vallási-referencia-sincs,-hacsak-a-7,4%-os-„más”-rovatba-nem-bújt-el?-nyilvánvalóan-nem-ez-a-valóság!-de-még-az-sem-egyszerűen-körülhatárolható,-ami-ott-van-a-listán.-pl.-az-anyanyelv-csak-egy-tág-jelölése-annak,-ami-ma-bizonyára-majd-mindegyik-szlovákiai-magyar-számára-fontos:-a-nyelvhasználat-biztonsága,-a-szlovák-nyelv-jól-elsajátításának-lehetősége,-egy-(akár-több)-világnyelv-siker-oktatása--vagy-akár-a-nyelvjárások-megbecsülése,-támogatása.-a-listán-ott-van-a-f-elelősség-kifejezés-is-(35,3%).-ám-akadt-a-világtörténetben-egyetlen-politikai-párt-vagy-politikus,-aki-a-„felelőtlenség”-ügynökeként-népszerűsítene-magát?

Ha-Jonathan-s-wift-„szerény-javaslat”-(a-modest-proposal...-1729)-című-pamfletjében-arról-ír,-hogyan-az-írországi-túlnépesedést-a-gyermekek-leölésével,-húsuk-besózásával-és-bolti-árulásával-lehetne-megoldani,-ami-az-éhínséget-is-kiküszöbölne--sőt-pontos-számításokat-közöl-arról,-anyagilag-milyen-kifizetődő- lenne-mindez...-ez-csak-szati-rikus-írónia-és-éppen-a-szörnyű-társadalmi-viszonyok-provokatív-támadása.-s-ajnos-csak-időnként-feltűnő-mai-magyar-kezdencem,-a-k-étfarkú-k-utyá-párt-programjai-sem-veendők-komolyan-(pl.-Hidat-a-d-unára,-hosszában!)--az-viszont-igenis-komolyan-veendő,-ami-ellen-mindketten-szólnak:-a-f-elelősség-hiányáról.

Továbbá azt sem hiszem, hogy a szlovákiai magyarok körében senki sem vágya a közbiztonságra, az infláció-kordában tartására, a sikeres orvosi-ellátásra; a kisebbség rovatban a cigányok integrálásának problémáira. (amikor k eleme ehhez közelítő adatokat említ, a 127. lapon, minthogy szempontjai mások, inkább eltüntetni a problémát, mint foglalkozik azzal.) viszont ezek a fogalmak nem kerültek elő a kérdőívre elküldött válaszokban. biztosnak kell lennem abban, hogy a szlovákiai magyar pártok és politikusaik tisztában vannak mindezzel, és nem csupán (!) a Hagyomány, a megmaradás, magyarság stb. fogalmainak bűvkörében tervezik óriásplakátjaikat, és választóik sem csak e fogalmak bűvkörében véleményezik a munkájukat. szerencsés dolog, hogy kelemen ragaszkodik a kérdőívre adott primer válaszokhoz. ám mindez olyan, mint a színházban a vasfüggöny, meg a függöny, sőt akár a díszlet is. fontos, elemezni is kell --ám mindezek mögött van ott és kezdődik a színdarab, és amely mögött meg ott van a visszatükrözött társadalmi valóság. k eleme (de akár más is) a közölt adatok komoly elemzésével kereshetne feleletet arra, voltaképpen mit is vár a politikától az ember (e dolgozatban) szlovákiában? (azzal a problémával nem is foglalkozom, hogy az egyes „napsugaras” plakátok mögött van-e vetélkedés, akár iszapbirkózás. k eleme olyan becsületesen ténytisztelő és optimista, hogy valószínűleg azt hiszi: nincs.)

a valóság és annak szimbolikus leképzése azonban az egész világtörténelemben becsapás/csalás (is) volt! L. Juhász ilona teljességre törekvő tanulmányokban mutatta be az országúti balesetekben elhunytak helyszíni, a hozzátartozók emelte emlékműveit. ahová nemcsak virágokat, vagy a jármű kormányát tették oda, hanem cigarettát, szolid italos dóznikat is. ám egyetlen utalás sincs az agresszivitásra, tökrészegségre, vagy a kábítószer-fogyasztásra -- noha a fiatalok „felelőtlen”, értelmetlen halálának szlovákiában is ez az egyik fő oka.

kelemen külön kérdezte a nyelvhasználatot is (127. lap), és itt feltűnik az anyagi, szociális, egészségügyi szempont. ám „a szlovákiai magyarok biztonsága” gumifogalom. f egyveres oszkar és Jozef r oháč országában voltaképpen csak egyfajta közbiztonság van és nincs külön szlovák, vagy magyar biztonság. ez nem is témája a disszertációnak, ám a kérdőívre adott válaszok a mindennapi bűnözést tapasztalók környezetből jönnek elő, nem pedig s zabó márton kitűnő politikai diskurzuselméletéből.

esetünkben a nyelvhasználat arra vonatkozik, hány nyelvűek lehetnek/legyenek a választási plakátok? ezt nem a disszertáció vitájával tudjuk eldönteni. ám az a „mi” feladatunk, hogy a plakátok magyar nyelve jó, szép, hatékony legyen. az a benyomásom, hogy a magyarországi (!) politikai pártok ehhez sok jó mintát kaphatnának mind kelemen tényeiből, mind elemzéseiből.

minthogy a politikai plakátok „mindenkihez szólnak”, sokszor említették meg nyelvük felhasználásának sajátosságait. Legtöbbször a két nyelv interferenciáit vették figyelembe. érintették a globalizálódás hatását (például az „angol” szavak indokolatlan uralmát). már említettem, hogy ezen kívül még igen sokféle további kutatási téma és lehetőség kínálkozik az óriásplakátok anyagában.

például esett szó a központosásról. ez, ha „gépírást, „nyomtatott szöveget” vagy „kézírást” utánoz, az illető közegre jellemző formát ölt. ám a plakátokon gyakoriak a dekoratív vagy erőteljes betűkészletek, és ezeken gyakran hiányoznak a központosás írásjelei. minthogy kerestem ilyen példákat, hamar a fenti megállapításra jutottam. majd... később, több példa megfigyelésekor arra jöhettek rá: nem ilyen egyszerű a

dolog.-Ha-egy-plakáton-egy-kifejezés,-egy-állító-vagy-kérdő-mondat,-kiegészítendő-kérdés-látható--a-központosítás-nem-automatikusan-egyforma.-és-azt-észre-lehet-venni, hogy-igen-gyakran,-mindez-tudatos-reklámgrafika-eredménye:-hagyományosság-és-rend--vagy-dinamikusság-képét-öltik-a-meglevő-vagy-hiányzó-írásjelek.-Úgyhogy-még-az-ilyen-aprósdágot-is-gondosan-kell-vizsgálni.

értékelésem-azonban-mindezek-után-csak-az-lehet,-hogy-k-elemen-disszertációja-két-szempontból-is-egyértelmű-elismerést-érdemel.-a-teoretikus-bevezető-rész-az-ide-kapcsolható-lehetséges-nemzetközi-politikai-tartalomelemző-iskolák-közül--tudomás-szerint--a-legjobbkat-(Lasswell,-edelman,-schramm)-mutatja-be,-népszerűsíti.persze,-itt-van-kivonatolás-is-és-ők-(pl.-a-hihetetlenül-művelt-jogász,-Lasswell--akinek-szövegelemző-módszerét-különb-én-használtam-legelőszőr-magyarországon,-a-május-eelseji-hivatalos-jelszavak-elemzésre)-nem-ismerik-a-mi-társadalmunkat,-politikánkat--ami-jobb-is,-ám-nekik-is-meglehet-a-maguk-otthoni-szörnyű-politikája--azért-a-különbségeken-tovább-is-kellett-volna-gondolkozni.-most-nem-is-arra-gondolok,-hogy-a-totális-propaganda-szörnyű-előrelátása-orwell-1984-című-művében-hogyan-előlegzi-napjainkat,-inkább-arra,-ahogy-Costa-gavras-filmje-(1970)-artur-Londonról-miként-van-ott-min-den-mai-cseh-és-szlovák-politikai-plakát-értelmezésének-háttérében.

a-kérdőívés-vizsgálat-összegezéséeként-(132.-lap)-k-elemen-megállapítja,-hogy-a-plakátok-nem-sokat-hatnak,-mivel-a-válaszadók-háromnegyede-nem-emiatt-dönti-el,-kire-szavaz.-ez-igaz,-és-a-válaszokat-komolyan-kell-venni.-ám-van-„párhuzamos”-véleményformálás-is.-valaki-eleve-tudja,-melyik-pártra-szavaz,-melyikre-nem.-és-ehhez-a-döntés-hez-nincs-köze-a-plakátnak,-ám-a-plakátok-az-ilyen-„néma-választót”-is-reprezentálják.szlovákiában,-ahol-a-magyar-politikai-pártok-voltak-külön-külön,-voltak-koalícióban-és-most-két-markáns-táborra-oszthatók--plakátok-nélkül-is-megvannak-a-preferenciák,-ám-a-két-tábor-között-ott-van-az-ingadozók-vagy-határozatlanok-csoportja,-az-először-szavazók-csoportja,-és-a-politikai-kampányok-teljes-nyíltsággal-éppen-az-ő-megnyerésükre-törekednek--ezt-plakátjaik-is-kifejezik.

minthogy-máris-kint-vannak-az-utak-mentén-a-jövő-évi-választásra-előkészítő-plakátok,-ezek-közül-k-elemen-be-is-mutat-egy-csoportot,-amely-öt-regionális-változatban-adja-ugyanazt-a-jelmondatot:-egy-élLHeTóbb-/dél-szlovákiáért--mátyusföldért--Csallóközért--grammentéért--gömörért/-egy-ÜTT-siker-ÜL-ezt-nyilvánvalóan-politikai-médiaszakember-tervezte,-hangsúlyozva-a-táji-különbségeket,-de-ezt-koordinálja.feltűnő-viszont,-hogy-az-öt-lokális-jelszó-fölött-nincs-ott-egy-„archiszéma”:-egy-élLHeTó-szlovákiáért-T-egy-ÜTT-siker-ÜL.

a-dolgozat-egészében-elfogadható.-azt-elméleti-rész,-a-képkommentálás-és-a-kérdőívre-adott-válaszok-bemutatása-megfelelő.-amint-már-írtam,-hiányolom-mind-az-elmélet,-mind-a-képelemzés-további-általánosítását.-azt,-hogy-művelődéstörténeti-és-komparatív-magyarázatra-is-szükség-van--már-említettem.-ezért-is-kár,-hogy-magáról-a-plakátról-mint-intézményről-egyetlen-pár-lapos-cikket-idéz,-és-ez-is-80-éves!-pedig-a-plakátok-kiváltképpen-történeti-jellegűek:-stílusukban,-felfogásukban-is.-a-bemutatott-példákból-is-jól-látszik-a-különbség-a-korai-„konzervatív-konzolidált”-hirdetménytől-a-csakugyan-jelszóra-és-vizuális-klisére-építő-mai-plakátok-között.-és-legalább-tudatosítani-kellett-volna-azt,-hogy-a-magyar-politikai-plakátok-a-szlovák-politikai-plakátok-tengerében-léteznek:-hasonlítani-is-kell-rájuk,-hogy-identifikálhatók-legyenek--különbözni-is-kell-tőlük.-a-plakáttervező-grafikusok-nagyon-is-jól-ismerik-a-konkurenciát,-az-egy-

szer-már-sikeresnek-bizonyult-megoldásokat.-át-is-veszik,-amit-tudnak.-a-kezdeti-igazolványkép-tablókép-stílus-eltűnt,-most-a-diadalmas-hős-behajol-a-képbe,-gestusával mintegy-bevonja-a-nézőt-a-maga-csoportjába.-s-zerencsére-még-csak-mosolyognak-és nem-fogpasztareklám-szerűen-vicsorítanak-vagy-kacarásznak.-még-a-jelszó-sem-víz-szintes,-hanem-lobogóként-dinamikus,-felfelé-hullámzik.-k-ülön-probléma-az-aláírt-név nélküli-portrék,-csoportképek-esete.-itt-az-ábrázolt-politikusok-„ismertségre”-számított a-tervező--alighanem-sokszor-tévesen.-f-érfiaknál-az-öltöny--vagy-csak-a-makulátlan fehér-ünnepi-ing--sötét-színű,-szolid-nyakkendő-még-mindig-szinte-kizárólagos.-a-szerző-is-utal-arra,-hogya-marketing-hogyan-befolyásolja-a-kommunikációt.-érdekes-lenne legalább-pár-szót-szólni-arról,-miben-hasonlítanak,-miben-nem-hasonlítanak-a-marketing-óriásplakátjai-a-politikai-óriásplakátokhoz?-

a-dolgozat-említi,-milyen-fontos-az-ilyen-plakátok-elhelyezésének-helyszíne.-erről-is elkelt-volna-további-tájékoztatás,-arra-is-utalva,-összesen-hányféle-óriásplakátja-van egy-egy-pártnak.-Tudjuk-e,-hány-példány-készült-belőlük?-minthogy-mindez-pénzbe kerül,-biztosan-megvannak-az-erre-vonatkozó-számlák-a-pártkasszában.

a-plakátok-kétnyelvűségét-politikailag-tárgyalta-a-szerző.-kíváncsi-lennék-azon-véleményére-is,-hogya-milyen-minőségűek-a-szlovák-szövegek?-a-111.-lapon-említett-„lebo béla”-így-érthetetlen.-Jellemző,-hogya-én,-a-budapesti-nem-érthettem,-hogya-„majd-a vica!”-mintára-készült-klisében-bugár-bélára-utalnak.-egyébként-ez-is-közismert-retorikai-forma,-tág-értelemben-*annomináció*, és-igen-gyakori-a-választási-propagandában. (Lásd-a-közismert-eisenhower-szlogant:-i-like-ike!)

értékelésként-azt-mondhatom:-az-érdekes-és-aktuális-témát-jól-mutatta-be-a-szerző.-amit-hiányolok,-a-tágabb-társadalmi-keretek-érzékeltetése,-valamint-az-eredmények érdemi-összefoglalása.-r-emélem,-a-szerző-folytatja-ilyen-irányú-munkásságát.-azt-is remélem,-hogya-ez-a-dolgozat-nyomtatásban-meg-is-jelenik-majd.-ehhez-jó-alap-a-mostani-szöveg,-ám-gondos-átolvasással-és-legalább-utalva-azokra-a-távlatokra,-amiről beszéltem.-és-szóljon-a-szerző-arról-is,-hol-helyezkednek-el-ezek-az-óriásplakátok-a-szlovákiai-plakátok-világában!

a-2011.-évi-népszámlálás-lakossági- mikroadatai

a-2011.-évi-szlovákiai-népszámlálás-egyik-jellegzetessége,-hogy-a-(cseh)szlovák-népszámlálások-történetében-a-hivatalosan-közzétett-adatok-mellett-első-alkalommal-váltak-hozzáférhetővé-lakossági-mikroadatokat-is.-a-rendszerváltást-megelőző-évtizedekben viszonylag-korlátozott-terjedelemben-kerültek-nyilvánosságra-népszámlálási-adatok.ezek-döntő-többsége-országos,-kerületi,-esetleg-járási-szintű-adatokat-tartalmazott.-az-1991-es-adatok-többsége-még-nyomtatott-változatban-vált-hozzáférhetővé,-de-egy-kisebb-része-már-elektronikus-változatban-is-elérhető-volt.-a-2001.-évi-népszámlálási-adatok-nagy-része-pedig-már-elektronikus-változatban-is-hozzáférhető.-azaz-a-2001.évre-vonatkozólag-jelentős-számú-településszintű-változó-adatsorai-is-nyilvánossá-váltak.-a-2011.-évi-községoros-adatállományok,-azaz-községoros-adatbázisok-2927,-a-lakossági-mikroadatokat-tartalmazó-adatbázis-5 399.333-rekordot,-személy-adatait-tartalmazza.-a-községoros-adatállomány-2927-rekordja-kissé-magasabb-a-szlovákiai-helységek-számánál,-mivel-pozsony-és-kassa-városok-adatait-nem-összesítve,-hanem-városrészei-szerinti-bontásban-tartalmazza.-(pozsony-17,-kassa-22-városrésze-re-tagolódik).-a-2011.-évi-lakossági-mikroadatbázis-rekordjainak-a-száma-2297-fővel-magasabb-szlovákia-lakónépességének-számánál-(5 397 036-fő),-mivel-a-jelenlévő-népesség-száma-2011-ben-kissé-magasabb-a-lakónépességénél.

a-2011.-évi-népszámlálás-nyomán-közzétett-lakossági-mikroadatokat-valamennyi-lekérdezett-személy-adatait-tartalmazza.-a-mikroadatokat-tartalmazó-adatbázis-azonban-nem-tartalmazza-a-népszámlálás-összes-kérdésére-adott-válaszok-adatait,-csak-azon-változók-(kérdések)-kerültek-be-az-adatbázisba,-amelyek-iránt-a-legnagyobb-érdeklődés-mutatkozott-a-szakmai-és-a-laikus-közönség-részéről.-a-lakossági-mikroadatbázissal-kapcsolatos-információk-egy-linken-elérhetők.¹

a-mikroadatokhoz-való-hozzáférés-elsősorban-az-egyetemek-és-főiskolák,-illetve-a-tudományos-intézetek,-szervezetek-számára-biztosított-bizonyos-feltételek-mellett.-a-mikroadatokat-anonimizáltak.-azaz-különböző-statisztikai-eljárások-révén-a-szlovák-statisztikai-Hivatalban-minimalizálták-az-egyes-statisztikai-egységek-(személyek)-beazonosításának-lehetőségét.-ez-együtt-jár-bizonyos-mértékű,-igen-alacsony-szintű-információvesztéssel-is.-az-anonimizálási-eljárás-következtében-bekövetkezett-adatmódosulások-településszinten-nem-okoztak-torzulást-az-egyes-változók-összetételében.

1- http://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/themes/demography/census/indicators/!ut/p/b1/jZdLd oiweeu_qQmtuJyf pds Qylvsxrawbh u w0fj9f ts lxdln ek7vzCCf g qs g9tmd2kc3d u 116pv 7qJo uboHf gHulbuLk oqpph jpf0cbea_Cjg mx-5om3T2W-blg ylo cbygH5-gZg8qmitZlp eLjk t5f -dm1aJk 4nyH38kLoyeakaTbgd gsvv 7mcy a8p_zW8imovzd8HXweL-dkZmWOWa 6yTLx1Jmaewf 37QW8h47i-ouf_Qra90n dCJm3kbnff4ua!!/di4/d5/L2dJQs evu ut3 Qs80smtf L1o2X1Zmud hCQj f bmd hiTTews uZmuf ZQr vQxukiw/

a-mikroadatbázis-28-változó-adatait-tartalmazza,-mérete-400-g b.

a-változók-megnevezéseit-a-f üggelék-tartalmazza.-az-egykes-változók-kategóriáinak megnevezése,-tartalma,-az-adatbázis-mellékletét-képezi.

a-mikroadatok-jelentős-hozadéka,-hogya-interetnikai,-nemzetiségi,-regionális-folyamatok,-váltások-vizsgálatához-is-felhasználható,-mivel-a-lakosság-nemzetiségi,-anyanyelvi-és-felekezeti-hovatartozására-vonatkozó-adatokat-is-tartalmaz.

f elmerül-a-kérdés,-hogya-milyen-új-lehetőségeket-biztosít-a-lakossági-mikroadatbázis- használata- a- különböző- területeken- dolgozó- kutatóknak,- doktoranduszoknak. említettük,-hogya-korábbi-népszámlálások-nyomán-táblázatok,-illetve-kis-számú-változót-tartalmazó-községsoros-adatállományok-váltak-hozzáférhetővé.-a-publikált-adatokon-kívül-lehetőség-volt-bizonyos-keretek-között-adattáblákat,-adatállományokat-is-rendelni-térítés-ellenében.-ily-módon-legalább-részben-túl-lehetett-lépni-az-igencsak-szűkre-szabott,-hivatalos-adatkínálaton.

a-publikált-adatok-alapján-többnyire-csak-kis-számú,-általában-2-3-változó-kapcsolatát-volt-lehetséges-vizsgálni.-ezek-a-változók-is-általában-országos,-illetve-járási-szintű,-legritkábban-településszintű-adatokhoz-való-hozzáférést-biztosítottak.

ezzel-szemben-a-népszámlálás-kérdéseiből-képzett-változóknak-igen-nagyszámú kombinációja-lehetséges.-a-lakossági-mikroadatok-egyik-fő-hozadéka,-hogya-több-változó-együttes-vizsgálatát-teszik-lehetővé.-a-korábbi-népszámlálások-alkalmával-a-megkérdezettek-iskolai-végzettség,-felekezeti,-esetleg-nemzetiségi-hovatartozás-szerinti adatait-publikálták-települési-vagy-járási-szinten.

arra-már-alig-akadt-lehetőség,-hogya-ezek-belső-összefüggéseit-struktúráját,-mintázatát-is-megismerjük.-például-településszinten-a-különböző-nemzetiségű-lakosság-felekezet-szerinti,-végzettségi-vagy-foglalkozási-csoportok-szerinti-összetételét-nem-volt-lehetséges-vizsgálni.-Hasonló-módon-nem-volt-lehetséges-a-településeken-belüli-belső szerkezeti-összefüggések-feltárása-sem.-az-idén-közzétett-mikroadatok-lehetővé-teszik akár-egy-adott-településen-belül-is-feltárni-az-egykes-felekezetek,-nemzetiségek-vagy egyéb-társadalmi-csoportok-végzettségi-mutatóit,-például-korösszetételük-függvényében.-Hasonló-módon-lehetséges-akár-településszinten-is-elemezni-a-migrációs-folyamatokat:-vizsgálható,-hogya-egy-konkrét-településen-élők-honnan,-mikor-költöztek-az-adott-településre.-d e-összehasonlíthatjuk-az-egykes-térségekbe,-településekre,-járásokba-irányuló-vándorlás-összetételét-más-mutatóik-szerint-is:-honnan-(járások),-mikor-(5-éves-korcsoportok),-nemzetiség,-felekezet,-foglalkozás-stb.-szerint-is.-az-adatbázis-közvetve-lehetővé-teszi-az-elvándorlók-összetételének-vizsgálatát-is,-azt-is,-hogya-egy-adott-járásból-milyen-irányú-mozgásokra-került-sor.

a-mikroadatbázist-a-szlovák-sztatisztikai-Hivatal-Cs v-formátumban-tette-hozzáférhetővé.-a-Cs v-formátumú-adatállományok-a-társadalomtudományi-kutatásoknál-alkalmazott-sps s-programcsomag-segítségével-konvertálhatók,-illetve-feldolgozhatók.-az-sps s-programcsomag-részben-helyettesíthető-egy-hasonló-tulajdonságokkal-rendelkező-ingenyes-pspp-programmal-is.

az-adatok-feldolgozásával-kapcsolatos-észrevételek:

az-adatbázis-a-kérdőív-kérdéseire-adott-válaszokat-tartalmazza-többnyire-numerikus-változók-formájában.-az-egykes-vizsgálatokhoz-igen-gyakran-ezekből-szükséges-segédváltozókat-képezni,-melyek-pld.-településszintű-jellemzőket-tartalmaznak.-így-az

egy- vizsgálatoknál- különböző- társadalomszerkezeti- mutatók,- kategóriák- szerinti elemzésekre-lehet-szükség.

igény- mutatkozhat- településnagyság,- falu-város,- a- helységek- etnikai,- felekezeti, vagy-gazdasági-megoszlása-szerinti-jegyeket-is-tekintetbe-venni,-mivel-az-ilyen-jellegű vizsgálatok-a-közzétett-adatok-alapján-közvetlenül-nem-lehetségesek.-a-segédváltozók a- korábban- közzétett- községsoros- adatállományok- adatai- alapján- alakíthatók- ki.- az adatbázis- méretéből- adódik,- hogy- az- egyes- parancsok- végrehajtása- a- megszokottnál sokkal-hosszabb-ideig-tart.-az-egy-egés-egés-változókat-képző-parancssorok-lefuttatása-a program-korábbi-vagy-újabb-változtatától-függően-akár-több-(tíz)percet-is-igénybe-vehet. s egédváltozók-kialakítása-szükséges-lehet-azokban-az-esetekben-is,-amikor-az-egy-egés-változók-nagyszámú-kategóriáját-kevesebb-összevont-kategóriával-szeretnénk-helyettesíteni.-pl.: ha- a- nemzetiség,- felekezet,- gazdasági-ágazatok- több- mint- 20- kategóriát tartalmazó- változóit- szeretnénk- néhány- kategóriába- sűríteni.

a- lakossági- mikroadatbázis- adataival- történő- vizsgálatoknak- a- korábban- közzétett népszámlálási- adatokhoz- hasonlóan- van- egy- jelentős- korlátja- egyes- változó- esetében igen- magas- a- nem- válaszolók,- ismeretlenek- száma.- (a- nemzetiség- esetében- 7,0%, -a felekezeti-hovatartozás- 10,6%, -az-állampolgárság- 7,3%, -az-anyanyelv- 7,5%, -a- leggyakrabban- beszélt- nyelv- a- nyilvános- érintkezésben- 9,5%, -a- leggyakrabban- használt- nyelv otthon- 13,5%,).- más- változó- esetében- az- ismeretlenek- aránya- ezektől- sokkal- alacsonyabb- (kormegoszlás- 0,02%, -családi- állapot- 1,9%, -iskolai- végzettség- 0,7%.-) az- ismeretlenek- magas- aránya- az- egyes- változó- esetében- azzal- a- következménnyel- jár,- hogy a-regisztrált-(közzétett)- adatok- jelentős- mértékben- eltérhetnek- a- vizsgált- változó- valós megoszlásától.- az- eltérés- nagysága- bizonyos- hibahatárok- mellett- statisztikai- eljárásokkal- becsülhető,- de- az- így- nyert- adatok- nem- helyettesítik- a- regisztrált- adatokat.

mindettől- függetlenül- a- lakossági- mikroadatbázis- alapján- végzett- elemzések- a- korábbi- időszakban- elképzelhetetlenek- tűnő- kutatási- lehetőségeket- biztosít- a- társadalomkutatók- számára.

függelék

a-lakossági-mikroadatok-adatainak-jegyzéke

AQ1349	Nem
AQ1350	Családi állapot
AR4310	Születési hely – község
AR4311	Születési hely – járás
AR4312	Születési hely – állam
AR4314	Állampolgárság
AR4300	Előző lakóhelye – község
AR4302	Előző lakóhelye – járás
AR4303	Előző lakóhelye – állam
AR4298	A jelenlegi lakóhelyre történő költözés időpontja
AR4304	A jelenlegi lakóhelyre történő költözés oka
AR4320	Jelenlegi gazdasági aktivitás
AR4321	Foglalkozás
AR4322	Társadalmi csoportok
AR4323	Gazdasági ágazat
AR4373	Legmagasabb iskolai végzettség
AR4313	Éve született gyermekek száma (2011. 5. 21-ei állapot)
AR4420	A (jelenlegi házasságának) házasságkötési éve
AR4315	Nemzetiség
AR4316	Anyanyelv
AR4318	Felekezeti hovatartozás
VEK_SKUPINA	Ötéves korcsoport
OBEC_TP	Község – állandó lakóhely
KRAJ_NAR	Születési hely – kerület
OKRES_TP	Állandó lakóhelyének járása
KRAJ_TP	Állandó lakóhelyének kerülete
TP_SR	Állandó lakóhelye Szlovákiában /külföldön
EA_OSoba	Gazdaságilag aktív/nem aktív

Kőrös Zoltán

„muszkaföldön”

felvidékiek-visszaemlékezései-a-szovjet-hadifogságra*

az-utóbbi-néhány-évben-megközelítőleg-kétszáz-olyan-dél-szlovákiai-visszaemlékezővel folytattam-beszélgetéseket,-akik-közvetlenül-vagy-közvetve-részt-vettek-a-második-világháborúban.-a-fő-témánk-a-háború-volt,-de-arról-a-rendszerről-is-beszélgettünk,-amely 1938-novemberében-kezdődött,-amikor-a-magyar-csapatok-az-első-bécsi-döntés-alapján-12-ezer-négyzetkilométert-foglaltak-vissza-Csehszlovákia-területéből.-a-visszaemlékezőknek-a-haderőben-való-felhasználásuk-szerint-kétféle-csoportját-különböztettem meg.-az-idősebb-korosztályt-a-sorkatonák-alkotják-(az-1923-as-évjárat-és-az-idősebbek), akik-rendesen-be-voltak-sorozva-a-magyar-honvédségbe.-a-fiatalabb-csoportot-az-1924-és-1930-között-született-adatközlők-alkotják,-akik-ahhoz-ugyan-nem-voltak-elég-idősek, hogy-az-utolsó,-1944-es-sorozatban-a-honvédségbe-sorozzák-őket,-de-1944-1945-telétől-kezdve-a-magyar,-illetve-a-német-haderők-keretében-katonai-vagy-munkafeladatokra használták-fel-őket.-ennek-a-fiatalabb-csoportnak-legnagyobb-részét-a-németországba elhurcolt-leventék-alkotják.-vagyis--idén-a-legfiatalabb-adatközlőim-is-betöltik-a-85-ik-életévüket.-a-megszólítottak-többféle-szociális-rétegből-származnak,-a-munkásoktól kezdve-egészen-az-egyetemi-végzettségükig.-a-történeteik,-meglátásaik-és-érzéseik palettája-sokszínű,-ennek-ellenére-a-sorsaikban-sok-hasonlóságot-lehet-találni.

visszaemlékezőim-legnagyobb-része-hadifogságba-került.-a-hadifoglyokat-is-két-nagyobb-csoportba-oszthatjuk:-a-nyugatosokra,-tehát-azokra,-akik-amerikai,-brit-vagy-francia-fogságba-kerültek.-a-becslések-szerint-300-350-ezer-fogoly-került-magyarország-területéről-(az-1938-és-1941-között-visszacsatolt-területekkel-együtt)-nyugati-fogságba.¹ a jelen-publikáció-alapanyagát-vizsgáltam-a-foglyok-második-csoportja-adja,-tehát-azok-a-felvidékiek,-akik-hosszabb-rövidebb-időre-szovjet-hadifogságba-kerültek.-Hogy-pontosabbak legyünk,-az-itt-megszólaltatott-visszaemlékezők-dél-szlovákia-nyugati-részéből-származnak-(a-vágsellyei,-g-alántai,-s-zenci,-d-unaszerdahelyi,-komáromi-és-érsekújvári-járásból), de-a-jövőben-tervben-van-további-kutatás-is.-a-következőkben-csaknem-kizárólag-hadifoglyokról-lesz-szó,-de-ide-soroltam-g-eskóné-simon-ilona-történetét-is,-akit-nagybalogról a-falubelijeivel-málenkij-robotra-hurcoltak,-és-kósa-r-udolfét-is,-akit-civilként-hurcoltak-el

*-r észlet-a-szerző-hamarosan-megjelenő,-azonos-című-kötetéből.

1- Tarcai-béla:-*Magyarok nyugati hadifoglyátörökben*.-budapest,-1992,-13.-p.

szülőfalujából, -nyékvárkonyról, -a hadifogolylétszám-kiegészítésére.² a-harmincnyolc-vizs-
szaemlékezővel-elkészített-interjú-kiválasztott-részei-alapján-bemutatom-a-szovjet-hadi-
fogság-jellegét.-az-itt-használt-visszaemlékezések-nagyobb-része-olyan-személyektől-szár-
mazik,-akiket-elhurcoltak-a-szovjetunióba,-de-nem-hiányoznak-azok-elbeszélései-sem,
akik-nem-jutottak-„muszkaföldre”.-a-majd-negyven-adatközlő-távrolról-sem-alkot-statiszti-
kailag-reprezentatív-mennyiséget,-de-megrajzolják-a-szovjet-hadifogság-néhány-olyan
közös-vonását,-amelyet-a-terjedelmes-történelmi-és-memoáirodalom-is-alátámaszt.

az-általam-az-utóbbi-években-összegyűjtött-oral-history-anyag-hitelességével-
kapcsolatban-ontos-elmondani,-hogya-kétszáz-visszaemlékezőből,-akik-beleegyeztek-a
beszélgetésbe,-nem-mindenki-nyújtott-használható-oral-history-anyagot--az-adatköz-
lők-e-csoportjában-a-legnagyobb-problémák-közé-sorolhatók-az-alacsony-mértékű-kom-
munikációkészség,-a-rövid-vagy-kevésbé-érdekes-történet,-de-elsősorban-a-rossz-emlé-
kezőképesség,-ami-okán-a-történet-megkérdőjelezhetővé-vált.-a-dolgozat-alapjául-szol-
gáló-történeteket-a-visszaemlékezők-második-csoportja-adta,-tehát-azok,-akiknek-a
szellemi-kondíciójuk-és-az-emlékezőtehetségük-a-magas-kor-ellenére-is-jó-volt.-ezekkel
az-adatközlőkkel-több-kiegészítő-interjút-is-készíttem.

persze-még-a-legjobb-kondícióban-levő-adatközlőknél-is-előfordultak-kisebb-problé-
mák-az-emlékezettel-(bizonytalanság-a-kronológiában,-elfelejtett-személy-és-helynevek
stb.).-ez-érthető--az-elbeszél-történetek-óta-hét-évtized-telt-el.-az-elmondottak-hiteles-
sége-az-oral-history-egyik-legnagyobb-problémája,-a-történeteket-állandóan-kritikának
kell-alávetni.-bár-a-visszaemlékezések-zöménél-csak-az-adatközlők-szavahihetőségére
támaszkodhatunk,-történeteik-nagy-részét-össze-lehet-hasonlítani-a-többi-visszaemlé-
kező-elbeszéléseivel,-és-a-történelmi-és-visszaemlékező-irodalom-segítségével-törté-
nelmi-kontextusba-tenni.

a-fogság

a-különböző-források-szerint-a-második-világháború-idején-vagy-közvetlenül-utána
3,5-3,8-millió-személy-került-szovjet-fogságba.-k-öztük-sok-civil,-de-a-döntő-részük-a
náci-németország-és-szövetségeseinek-katonái-voltak.-a-szovjet-hadifogolytáborok
rendszere-1939-és-1956-között-működött.-ebben-az-időszakban-a-belügyi
népbiztonság-(nkvd),-majd-később-a-belügyminisztérium-(mvd)-kötelékében-mintegy
500-hadifogolytábor,-több-mint-2000-táborrészleg-és-közel-400-munkászalóalj
működött.-az-irányításuk-a-belügyi-központi-kormányszerven-belül-teljesen-elkülönült-a
g u Lag -(Javítómunka-táborok-f őigazgatósága)-felügyelete-alá-tartozó-büntető-és-javí-
tó-nevelő-táboroktól;-egy-önálló-szervet,-az- u pvi /g u pvi,-a-Hadifogoly-és-internáltügyi
parancsnokságot/f őparancsnokságot-hoztak-létre-e-célből.³ a-legfontosabb-különbség

2- bognár-Zalán-a-„málenkij-robot”-alatt-a-civilek-tömeges-elhurcolását-érti-kényszermunkára-a
szovjetunióba.-az-elhurcolásoknál-három-indok-játszott-közre:-1.-a-hadifogolylétszám-kiegyé-
sítés;-2.-etnikai-tisztogatás-3.-a-német-nemzetiségüként-való-internálás.-a-málenkij-robotra
elhurcolt-személyek-a-Hadifogoly-és-internáltügyi-(f ő)parancsnokság-(g u pvi--lásd-tovább)
hatósága-alá-tartoztak.-bognár-Zalán:*Hadifogolytáborok és hadifogolysors a Vörös Hadsereg
által megszállt Magyarországon 1944-1945.*-budapest,-2012,-47-90.-p.

3- varga-éva-mária:*Magyarok szovjet hadifogságban (1941-1956) az oroszországi levéltári for-
rások tükrében.*-budapest,-2009,-12-13.-p.

e-két-lágerrendszer-közt-a-lágerlakók-odakerülése-közt-volt.-a-g u pvi-lágerek-lakóit (akár-hadifoglyokat,- akár-civil-elhurcoltak)- tömegesen-hurcolták-el,- lényegtelennek tartva- azok-személyes-kilétét,- a-g u Lag-lágerek-lakóit- viszont- egyenként,- személyre szóló,-többnyire-koholt-vádakra-alapozott-ítéletek-alapján-hurcolták-el-a-szovjetunióbeli-büntetőlágerekbe.⁴

a-szovjetunió-elleni-háború-első-időszakában,-1941-1942-ben-csak-nagyon-keves magyar-volt-szovjet-hadifogságban.-s-zámuk-csak-a-2.-magyar-királyi-hadsereg-1943. januári-katasztrófája-után-szökött-magasra.-ekkor-a-hadifoglyok-áradata-magukat-a-szovjet-szerveket-is-meglepte--a-több-mint-210-ezer-hadifoglyból-31-ezer-volt-a magyar.-a-szovjetunióbeli-hadifoglytáborok-működésének-évei-alatt-1943-ban-volt-a hadifoglyok-legnagyobb-halálozási-aránya.-az-az-évi-decemberi-jelentés-már-csak-valamivel-több-mint-háromezer-magyar-foglyról-számol-be--ez-azt-jelenti,-hogy-a-fogságba-esetteknek-csak-mintegy-tizede-élte-túl-az-első-évet.-a-foglyok-számának-újabb-nagy-növekedése-1944-őszén-kezdődött,-amikor-a-harcok-az-akkori-magyarország-területére-tolódtak.-ekkor-kezdődött-a-civil-lakosság-elhurcolása-is,-amely-a-magyarokon-kívül a-magyarországi-svábokat-érintette-legjobban.-a-civilek-elhurcolása-mindenekelőtt-a-hátország-biztonságos-feltételek-megteremtését-szolgáltatta.-a-civilek-elhurcolása-függött-a-szovjet-hadi-sikerektől-is.-amikor-a-német-és-a-magyar-erők-szívósabb-ellenállást-fejtettek-ki,-s-a-vörös-Hadsereg-előretörése-lelassult,-a-szovjet-hadvezetés-gyakran-érezte-úgy,-hogy-a-sikertelenséget-a-hadifoglyok-mennyiségének-növelésével-kell-kompenzálnia.-az-utolsó-háborús-év-januárjában-már-több-mint-125-ezer-magyarországi-származású-személy-volt-szovjet-kézen,-és-ez-a-szám-a-háború-végéig-tovább-növekedett.⁵ szovjet-fogságba-összesen-555-565-ezer-magyar-állampolgár-került.-ebből-385-390-ezer-személy-került-a-szovjetunió-területére,-akiknek-kétharmada-lehetett magyar-fegyveres-alakulat-tagja.⁶ azok,-akiket-nem-vittek-ki-a-szovjetunióba,-még-1945-folyamán-szabadultak.⁷

az-első-találkozás-a-vörös-Hadsereggel-nem-automatikusan-a-fogságot-jelentette. olyan-esetek-is-megtörténtek,-hogy-az-első-kontaktus-után-a-szovjet-katonák-a-jövendőbbeli-foglyokat-eleresztették,-tudván,-hogy-azok-a-hátországban,-az-úton-hazafelé-úgyis-újra-el-lesznek-fogva.-ez-sokszor-dezinformációval-járt,-mint-ahogy-Hoffer-istván-három-és-fél-éves-hadifogsága-kezdétén-is:-„az-az-orosz-már-mindjárt-hazudott- nekünk.

4- bogvár-2012,-88.-p.

5- varga-2009,-141-145.-p.

6- ezeken-belül-a-munkaszolgálatosok-is,-akiket-a-szovjetek-szintén-hadifoglyként-kezeltek.-az-1943.-január-5-én-készült-upvi-jelentés-324-szovjet-fogságban-lévő-magyar-katonáról-és-66-munkaszolgálatosról-tudósít--eddig-ez-az-egyetlen-összesítő-kimutatás,-ahol-a-munkaszolgálatos-kifejezés-is-megjelenik,-a-későbbi-évkörű-statisztikai-iratokban-nem-különül-ez-a-kategória.-(varga-2009,-141.-p.)-a-magyar-külgymisztérium-hadifoglyosztályának-1947.-április-10-én-kiadott-tájékoztatója-szerint-az-usa-ban-a-háború-áldozatainak-segélyezésére-alkult-zsidó-szervezet-(american-Jewish-Joint-distribution-Committee)-még-ekkor-is-20-25-000-szovjetunióban-kint-lévő-munkaszolgálatossal-számolt.-varga-éva-mária-(ed.):-*Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban. Dokumentumok (1941-1953)*.-moszkva-budapest,-2006,-425.-p.

7- varga-2009,-163-168.-p.

azt- mondta,- »papa,- mama,- *posli doma*,- budapest,- *posli*,- papa,- mama,- jó« -- ennyit tudott-magyarul.”-

a-leendő-fogylok-sokszor-nem-is-sejtették,-hogy-már-véglegesen-a-vörös-Hadsereg kezén-vannak.-g yakori-hazugság-volt-például-az-is,-hogy-a-fogylok-az-elbocsátó-papír megkapása-után-lesznek-hazaengedve.-s zulló-Lajos-a-bábolnai-katonai-méntelegen szolgált-mint-katona.-a-front-közeledtével-az-egész-alakulata-útra-kelt,-hogy-kitérjenek a-szovjet-hadsereg-elől:-„egy-pusztára-mentünk,-egy-majorra,-és-ott-letelepedtünk.-egy vagy-két-nap-voltunk-ott,-aztán-jöttek-az-oroszok-és-összeszedték-az-egész-kócerájt.-azt mondták,-hogy-kapunk-papírt,-és-jövünk-haza.-d e-hát-hiába,-papírt-nem-adtak,-és-elvittek-s-zékesfehérvárra,-a-táborba.”

a-visszaemlékezők-gyakran-említették-azt-is,-hogyha-harc-nélkül-adták-meg-magukat-és-a-helyzet-viszonylag-biztonságos-volt,-a-vöröskatonákat-az-első-találkozás-alkalmával- a-fogságba-esettek-értékei-érdekeltek.-k ollárovics-László-1945.-április-elején esett-fogságba-g yőr-moson-s opron-megyében:-„valami-négyszázan-vagy-ötszázan-jöttek-az-oroszok.-egy-hosszú-botra-tűztem-egy-fehér-lepedőt,-és-kiabáltam,-hogy-*nesztrilaj, germánszki szoldát nyet!* megállt-a-tank,-odajöttek-a-géppisztolyos-katonák-a-gödörhöz,-amit-ástem,-hogy-védjük-magunkat-a-golyóktól,-és-azt-mondták,-*ruki hore*,-fel-a-kezekkel,-és-hogy-gyerünk-onnan-ki.-aztán-átvizsgáltak:-*csaszi jeszt? ó rákat-kerestek*, az-kellett-nekik.”

Hasonló-tapasztalata-volt-Hideghéti-f lóriánnak-is,-aki-nem-messze-g yőrtől-esett-hadifogságba:-„o dajött-hozzám-az-orosz-katona-géppisztollyal,-úgy-mondanám,-hogy nagyon-mosdatlan-volt,-olyan,-mint-a-fronton-az-ember.-*Ora jeszt? Ora jeszt?* n em-tudtam,-hogy-mit-akar,-akkor-felemelte-a-kezemet-és-elvette-az-órát.-n agycsütörtök-volt,-fél-tizenegy.-és-aztán-kezdődött-a-kálvária.”

bolemant-k ároly-1945.-február-13-án-esett-fogságba--buda-elestének-napján.-bár alkalma-is-lett-volna-rá,-hogy-a-fővárosból-való-utolsó-kitörési-kísérletben-részt-vegyen,-úgy-döntött,-hogy-nem-kockáztat:-„r eggel-bejöttek-az-oroszok,-és-akkor-már-jöttek-a magyar-katonák-is,-akik-átálltak-hozzájuk.-azt-mondja-az-egyik:-magyar-katonák,-vitézek,-ne-csináljatok-semmit,-gyertek-ide,-kaptok-papírokat-és-mehettek-haza!-a-németektől-összeszedték-a-géppisztolyokat,-mindent,-minket-meg-összeszedtek-és-kivittek-a margit-körútra-a-vegyházba,-ahová-becsuktak.”

Jankovics-László-és-bajtársai-már-civil-öltözetben-voltak,-amikor-a-háború-végén,-nem-messze-a-csehországi-milintől-kerültek-szovjet-kézre:-„r eggel-fölkelek,-zörgést-hallottam,-hát-mi-ez?-már-az-oroszok-kerítették-el-azt-a-részt.-g yerekek,-öregesek,-asszonyok,-mindenkit-tereltek-el,-úgyhogy-voltunk-ott-már-nyolcvanezren.-aztán-a-gyerekeket,-gyerekes-asszonyokat,-öregeseket-kiválogatták-és-elengedték.”

olyan-visszaemlékezőkkel-is-találkoztam,-akik-többfajta-hadifogságot-is-átéltek.-ilyen esetek-például-a-szövetséges-zónaelosztással-kapcsolatban-is-bekövetkezettek.-miklós g ézát-mint-leventét-hurcolták-n émetországba-1944/45-telén,-a-háború-végén-amerikai fogságba-került:-„amikor-az-oroszok-és-az-amerikaiak-elosztották-egymás-közt-a-zónát,-mi-az-oroszokéba-estünk.-amíg-az-amerikaiaknál-voltunk,-mehettünk,-ahova-akartunk,-de-az-oroszok-azonnal-lágerbe-csuktak,-és-ott-már-kapuőrség-volt.-ott-már-hajtottak-bennünket-munkára,-a-faluba-dolgozni.”-miklós-g éza-esetének-különlegessége-az,-hogy négy-állam-hadifoglya-is-volt.-Három-hét-szovjet-hadifogság-után-brit-katonák-vették-öt-át-fogolytársaival,-így-egy-ideig-a-brit-hadsereg-kezén-is-volt,-és-még-mielőtt-1945.

november-végén-sikerült-hazakerülnie,-az-úton-hazafelé-a-leventetársaival-együtt-két-hétig-egy-csehszlovák-vezetőségű-lágerben-tartották-prágától-nem-messze.

s szabó- László- és- bátyja- is- a- fiatalabb- korosztályú- leventékhez- tartoztak,- akiket- németországba- hurcoltak.- a- német- birodalomnak- tett- önkéntelen- szolgálata- alatt- egyebek-közt-olyat-is-átélt,-hogy-egy-német-tiszt-megverte-őt.-a-szovjet-katonákkal-való- találkozására- jobb- emlékei- voltak:- „mikor- Znojmból- jöttünk- k- úty- felé,- az- országútról- be- lehetett- látni- egy- udvarba- -- az- oroszok- a- kocsiról- hordták- be- az- épületbe- a- kenyeret,- és- engem- mint- gyereket- elkaptak.- mit- akarnak- ezek- énvelem?- és- ez- a- legrosszabb- ott,- ahol- testvér- is- van.- b- őgtem,- hogy- a- testvérem- ott- van- kint,- de- nem- értette- meg,- tartott- az- orosz- engem.- aztán- végtére- nem- tudom,- mi- jutott- az- eszébe,- adott- nekem- egy- egész- kenyeret,- azzal,- hogy- *pošili*, menjek.- mentem- a- többiek- után,- de- nekem- abból- nem- is- jutott,- mert- kicsavarták- a- kezemből.- most- a- kettő- közül- maga- melyiket- szereti: aki- megverte- az- embert,- vagy- aki- kenyeret- adott?- most- ez- áll- fönt- előttem,- ezt- mérle- gelem,- függetlenül- attól,- hogy- elismerem,- hogy- a- német- a- kulturáltabb,- spécisebb- nem- zet,- és- az- orosz- meg- olyan,- amilyen,- de- a- szíve- az- jobb.”

a- hazafelé- vezető- út- a- háború- végén- vagy- közvetlenül- az- után- volt- a- legveszélyesebb.- a- nyugati- fogság- sokszor- jobb- alternatíva- volt,- mint- a- szabad,- de- bizonytalan- kóborlás,- amiről- varga- g- usztáv- is- meggyőződhetett.- a- háború- végét- bátyjánál- töltötte- Linzben- -- a- város- déli- része- a- d- una- jobb- partján- amerikai- kézre- került,- a- túlparton- már- szovjet- csa- patok- voltak- -- ,és- hazafelé- akart- indulni,- ami- annyit- jelentett,- hogy- a- szovjet- zónán- keresz- tül- kellett- mennie:- „amikor- átmentem- a- határon,- a- rusz- k- elkaptak:- *kuda igyos?* mondtam,- *hogy- bratislava.- Sto Bratislava?* mondom- *pressburg.- Pressburg? Tiso? Da! Szlovák? Da! Jebe ho maty, fasiszta, davaj!* így- ordítottak- rám,- vittek,- rúgtak,- minden- volt.” varga- g- usztávnak- rövid- időn- belül- sikerült- visszaszöknie- az- amerikai- zónába.- a- rossz- tapasztalat- ellenére- másodszor- is- megpróbált- hazamenni.- ebben- az- esetben- még- jobban- ráfizetett- óvatlanságára:- a- szovjet- hadifogságból- csak- három- év- múlva- jutott- haza.

ahogyan- vince- istván- esete- is- mutatja,- a- nyugati- szövetségesek- elbocsátó- iratai- sem- voltak- a- szovjet- zónán- át- való- gondtalan- mozgás- biztosítékai:- „széles- híd- volt- előt- tünk- és- két- katona- az- oldalán.- Húha!- Hát- mindegy,- hisz- papírunk- van.- megyünk,- elő- vesszük- a- papírt,- és- az- orosz- olvasgassa. *Sto?* nem- tudta,- hogy- mi- van- rajta,- oroszul- nem- volt- írva.- *Nicsevo, nye karós, nye karós,* és- eltépte.- azt- mondta,- hogy- ott- van- a- láger,- ott- van- *mnozsko ljugyí* és- hogy- oda- menjünk.- n- o,- az- már- aztán- igazi- fogság- volt.”

Több- visszaemlékező- említette,- hogy- a- szökött- hadifoglyok- helyett- az- örök- a- civil- lakosságból- pótolták- a- létszámot.- a- fogságba- esés- kor- majdnem- az- összes- visszaemlé- kező- m- a- magyar,- illetve- a- német- haderő- tagja- volt,- vagy- röviddel- a- dezertálása- után- volt- -- kettő- kivételével.- az- egyikük- k- ósa- r- udolf,- a- legidősebb- adatközlő- m,- akivel- szeren- csém- volt- beszélgetni.- amikor- a- szovjetek- kezére- került,- már- több- mint- egy- hónapja- civil- ruhában- volt.- őt- a- szülőfalujából,- nyékvárkonyról- hurcolták- el:- „*r- azzia*- volt,- szerdahelyről- kijöttek- az- oroszok,- mentek- házról- házra.- az- itteni- táborokból- szöktek- meg- foglyok- és- azok- helyett- tettek- be,- hogy- kiegészítsék- a- létszámot.- volt,- aki- tudta,- és- elbűjt.- de- mi- nem- tudtunk- semmit,- és- a- sógoromon- és- rajtam- kívül- még- négy- embert- elvittek- szerdahelyre- a- bíróságra.- ott- voltak- börtönök,- ott- voltunk- négy- öt- nap,- pozsonyban- három- napig,- aztán- ki- fenébe- besszarábiába.”

Civil- személy- elhurcolásának- második- esete- gesko- andrásné- simon- ilona- volt- 1945- januárjában- a- szovjet- katonák- elfoglalták- szülőfaluját,- a- nagybalogot,- és- a- helyi

lakosság-egy-részét-málenkij-robotra-hurcolták:⁸ „egy-délután-bejöttek-az-oroszok.-volt, aki-elbújt,-volt,-aki-integetett-nekik,-örültek,-hogyjönnek.-másnap-délután-a-kisbíróval kidoboltatták,-hogyminden-tizenhat-évet-betöltő-személy-negyvenöt-éves-korig-jelenjen meg-a-majoros-féle-házban,-és-vigyen-magával-három-napra-való-élelmet,-meg-meleg ruhát,-mert-valami-romeltakarításra-visznek-bennünket.-és-hogy-aki-nem-jelenik-meg, a-hozzátartozóját-agyonlövik.-Három-napot-kibir-mindenki,-majd-lesz-valahogy,-gondolták-az-emberek-és-elkezdtek-szállingózni-a-majoros-féle-házba.”-a-három-napból-végül több-mint-három-év-lett.-a-136-elhurcolt-nagybalogi-polgárból-tizenkilencen-sose-tértek vissza-s-zovjetunióból.

a-szovjetek-olyan-személyek-iránt-érdeklődtek,-akiket-munkára-lehettek-fogni:-erős, egészséges-emberek-kellettek.-a-találkozások-az-ellenséggel-kiszámíthatatlanok-voltak,-s-a-tényleges-katonák-esetében-sem-végződtek-mindig-hadifogsággal.-Horváth József-a-háború-végén-23-éves,-jól-táplált-katona-volt:-ideális-volt-a-szovjetunióbeli hadifogolymunkára.-a-front-átvonulásakor-határőr-volt-eberhardon,-viszonylag-közel szülőfalujához,-eperjeshez:„Jött-két-vagány-orosz-gyerek,-g-pu-sok.-mentünk-felénk,-ők meg-jöttek-felénk,-úgy-mint-ellenség.-Összekeültünk,-megölelgettük-egymást--jól-kezdődött-a-dolog.-azt-mondja-nekünk-az-egyik,-hogyhozzunk-neki-pálinkát.-ott-volt-a-szövetkezet,-tudtuk,-hogynincs-ott-már-pálinka,-de-kaptam-magam-és-bementem,-mert egy-ismerősöm-dolgozott-ott.-mondtam-neki,-hogyjöjjen-ki,-magarázza-meg-az-orosznak.-kijött-és-elég-rendesen-fogadták-ötet,-magarázta,-hogynincs-már-régen-pálinka. aztán-beszélgettünk,-egyszer-csak-az-egyik-azt-mondta-nekem,-hogypasoj doma. azt mondja-a-haverom,-aki-értett-oroszul,-hallod-mit-mond?-Hogyne-hallanám,-hogymenjünk-haza.-aztán-mondtam-a-havernak,-te,-magarázd-meg-neki,-hogypapír-nélkül innen-hármat-lépünk,-már-el-is-vagyunk-fogva,-mert-úgy-jöttek-pozsonynak-az-oroszok. Hát-szerencsénk-volt,-adott-dokumentumot.”-Horváth-József-a-barátjával-az-eperjes felé-vezető-úton-megálltak-egy-háznál,-hogyvizet-kérjenek--az-udvarában-márhadifoglyokat-összpontosítottak.-s-szerencsájukre-fel-tudták-mutatni-az-iratot,-amit-csak-pár-órával-azelőtt-kaptak-és-tovább-mehettek.

néhány-idősebb-visszaemlékezőmnek,-aki-szovjet-kézre-került,-egyszerűen-mondva,-szerencséje-volt-a-szerencsétlenségben.-a-legnagyobb-esély-a-szökésre-(vagy-a-fogságból-való-elkerülés-más-módjára)-a-fogságba-esés-utáni-zűrzavaros-időszakban-volt, amikor-a-friss-a-hadifoglyokat-az-első,-rögtönzött-gyűjtőhelyekre-terelték.-r-edeczky mihály-sem-volt-messze-szülőfalujától,-bajcstól,-amikor-a-háború-végén-egypár-óra szovjet-kézre-került:„Összeszedtek-minket,-de-sikerült-elszökni,-mert-már-előzőleg-szereszttem-civil-ruhát-is.-az-állásban-voltunk,-és-a-szomszéd-gyerekek-mondtam,-s-s-volt, hogy-hozzon-valami-ruhát-nekem-is,-aztán-valahol-szerzett-ott-a-népeknél.-az-oroszok Jattóba-kísértek,-és-ottan-behajtották-a-népet-a-körbe.-már-akkor-lehattunk-olyan-két-háromszázan,-többnyire-németek,-hajtották-a-foglyokat-jobbról,-balról.-már-akkor-látuk,-hogy-itte-már-nincs-mese--a-gyerek-mondta,-hogy-vegyük-fel-a-ruhát.-vont-kabát, nadrág,-elálcazott-bennünket.-Jöttek-oda-kíváncsiskodó-népek,-az-orosz-mindig-olvas-

8- a-nagybalogiak-elhurcolásáról-lásd:-kőrös-istván:-*Nagybalogi tragédiák*.-nagybalog,-r-ákóczi szövetség-balogyölgyi-Helyi-szervezet,-2006.

ta-a-foglyokat,-de-zűrzavar-lett-ott-a-majoron,-és-valahogy-sikerült-onnan-elkerülni.-az isten-hozott-ki-onnan.”

g ombos-r udolf-1943-tól-volt-a-fronton,-tapasztalt-katona-volt.-1944-nyarától-egészen-a-háború-végéig-a-szerencsének-egész-sorozatát-élte-át,-és-sikerült-kikerülnie-a-végső-harcokat.-amikor-húsvétvasárnap-gyalog-indult-haza-és-a-szülőfaluja-már-csak-pár-kilométerre-volt,-egy-hadifoglyoszloppal-találkozott.-az-azt-kísérő-szovjet-őrök-rögtön-besorozták-a-foglyok-közé.-Úgy-tűnt,-hogy-g ombos-r udolf-szerencsésének-vége-lett,-de-a-foglyoszlop-végére-került,-és-ott-kárpátaljai-hadifoglyok-voltak,-akik-magyarul-is-tudtak.-egyiküket-megkérte,-hogy-szóljon-az-egyik-őrnek,-hogy-eressze-őt-szabadon:-„az-orosz-mindjárt-kérdezte,-hogy-mennyire-lakok.-mondtam-neki,-hogy-itt,-n ádszegen,-az-nincs-messze,-mert-már-lehetett-látni.-az-orosz-mindjárt-bele-is-egyezett,-hogy-elenged.-ő-volt-leghátul,-a-hátvéd,-előttünk-olyan-nyolc-méterre-mind-a-két-oldalról-oroszok,-hogy-senki-el-ne-szökhesse.-beértünk-albárra,-ottan-a-templom-előtt-beálltam-egy-házhoz.-volt-ott-egy-kanyar,-és-a-foglyoszlop-elment-arra.-aztán-már-nyugodtan-mehettem-neki-vasárútnak-és-aztán-haza.”

molnár-Jánosnak-is-hihetetlen-szerencsége-volt--háromszor-került-szovjet-kézre.-az-első-két-alkalommal-a-háború-végén-n émetország-területén,-az-első-fogságából-megszökött,-másodszor-egy-gyűjtőlágerből-eresztették-el.-végül,-amikor-az-úton-hazafelé-s oponban-kiszállt-a-vonatból,-a-szovjet-katonák-a-kiszállók-egy-részét-feltartóztatták-és-pápára-vitték.-ott-felsorakoztatták-a-foglyokat,-ami-már-előkészülete-volt-a-szovjetunióba-való-kihurcolásnak:-„első-sorban-álltam,-és-bejött-oda-egy-magyar-főhadnagy-egy-őrmesterrel,-azok-már-vöröskatonák-voltak,-úgymond.-és-ahogy-bejött,-mint-ha-a-szemünkkel-találkoztunk-volna.-egyenesen-nekem-tartott,-megállt-előttem,-letisztelegtem-neki,-ő-visszatisztelgett,-és-kikérdezett,-hogy-ki-vagyok,-és-honnan.-és-hogy-vannak-e-magyarországon-rokonaim.-mondtam-neki,-hogy-pesten-is,-győrben-is,-és-itt-közel-is,-a-szomszéd-faluban.-k-icsoda?-mondom,-a-molnár-s ándorék.-Hogy-kicsoda? ez-biztos?-k-elsőbb-derült-csak-ki,-hogy-ott-volt-elszállássalva!-abban-a-pillanatban-már-láttam,-hogy-a *bárisnyának*,-aki-ott-örködött,-valami-nem-tetszik,-és-elindult-felénk.-azt-mondta-a-hadnagy,-hogy-kint-áll-a-cséza,-rajta-van-a-kocsis,-oda-át-fog-ülni-az-őrmester-úr,-és-hogy-nekem-hátul-lesz-a-helyem.-és-akkor-a-hadnagy-keményen-rám-szólt-valamit,-és-az-őrmesternek-mutogatott.-megint-nem-tudtam,-hogy-hányadán-vagyok,-de-a-jelenet-csak-a *bárisnyának* szólt.-azt-mondta-neki,-hogy-engem-köröznék,-és-hogy-szigorú-büntetést-fogok-kapni.-ezzel-az-ürüggyel-vitt-el.-Hogy-miért-választott-ki-engem-a-hadnagy,-nem-tudom.-Hogy-isteni-sugallat-volt-e-benne,-vagy-hogy-megérdemelt-e,-vagy-nem,-nem-tudom,-de-ezt-nem-lehet-elfelejteni.”

az-út-és-a-tranzitláger

a-hadifoglyok-nagy-része-már-a-fogságba-esés-pillanatában-fáradt-volt,-éhes-és-idegileg-kimerült.-pedig-legtöbbször-csak-ekkor-kezdődött-a-fogság-egyik-legnehezebb-fázisa:-az-utazás-a-végcélba.-a-foglyokat-fokozatosan-nagyobb-és-nagyobb-gyűjtőtáborokba-összpontosították,-nemegyszer-csak-rögtönzöttekbe,-ahol-a-további-sorsukról-döntöttek.-Többen-magyarországi-gyűjtőtáborokon-is-átmentek--az-eddigi-kutatások-szerint-a-trianoni-magyarország-területén-47-településen-56-hadifogly-gyűjtőtábor-t állítottak-fel.-e-táborokkal-együtt,-a-feléjük-vagy-a-vasúti-bevagonírozó-helyek-felé-vezető

utak-mentén-hadifogoly-gyűjtőhelyeket-állítottak-fel,-amelyek-a-gyűjtőtáboroknál-sokkal rövidebb-ideig,-maximum-néhány-hétig-álltak-fenn.-e-táborok-célja-a-hadifoglyok-összegyűjtése,-számbavétele,-őrzése-és-osztályozása-volt-mindaddig,-amíg-felsőbb-parancs nem-érkezett-a-hadifogoly-kontingensek-továbbindítására-egy-másik-gyűjtő,-átmeneti, vagy-elosztótáborba.⁹ a-szám-szerint-nyilvántartásba-vett-foglyokat-itt-előkészítették-a-továbbszállításra,-legtöbbször-a-focşani,-máramarosszigeti,-a-szabari-és-a-szolvyai átmeneti-hadifogolytáborokba.¹⁰

rác- Jenő,- akit- mint- fiatal- leventét- hurcoltak- a- mai- ausztria- keleti- részébe, bécsújhely-mellett-esett-hadifogságba.-az-összeszedett-hadifoglyokat-s-zékesfehérvár felé- gyalogoltatták:- „bécsújhely- s-zékesfehérvártól- legkevesebb- kétszáz- kilométer,- és voltak- helyek,- ahol- gyűjtötték- össze- a- foglyokat.- mire- székesfehérvárra- érkeztünk, negyvenezren-voltunk.-emlékszek-rá,-már-elöl-mentek-fel-a-bakony-hegységre,-én-körül-belül-a-közepénél-tartottam,-és-mikor-visszanéztem,-még-a-menet-végét-nem-láttam.” Hogy-rác- Jenő- nem-került-a-szovjetunióba,-azt-több-körülménynek-is-köszönhet, valószínűleg-már-a-fiatal-kora-is-elég-lelt-volna--a-fogságba-esésekor-tizenhat-éves volt.-ezenkívül-a-zékesfehérvári-táborban-a-borbélyi-szaktámogatást-végezte--szovjet-katonákat-és-tiszteket-nyírt-és-borotvált,-ami-jobb-életkörülményeket-biztosított-neki.-a viszonylag-rövid-fogsága-végén-még-olyan-elbocsátó-iratot-is-kapott,-amin-az-állt,-hogy partizán-volt-a-szovjetek-oldalán.

a-szovjetunióba-hurcolt-visszaemlékezőim-közül-farnbauer-béla-volt-a-legfiatalabb. amikor-győr-mellett-fogságba-került,-tizenhét-éves-volt.-mielőtt-a-végső,-szálingsgrád-melletti-fogolytáborba-került-volna,-több-gyűjtőtáboron-ment-keresztül:- „Leadtuk-a-fegyvereket,-aztán-már-tereltek-bennünket.-a-győri-laktanyában-tizennyolcezer-hadifoglyot-zsúfoltak-össze.-győrből-elgyalogoltattak-pozsonyba,-ott-vagoníroztak-be-bennünket,-de-még-egy-hetet-Ligetfalunál-a-töltés-mellett-töltöttünk,-ahol-a-d-unának-egy-ága-van.-amikor-a-hadifoglyok-úgy-éreztek,-hogy-nem-elég-éberék-a-töltésen-álló-oroszok,-akkor-kettő-átröhant-a-töltésen,-hogy-bejut-a-bozótba,-és-megszökik.-Lekaszabolták-őket,-egyiknek-a-kezet-a-másiknak-lábát.-a-lágerben-kiállították-őket,-hogy-így-jár,-aki-szökni-akar.”

kollárovcis-László-győr-moson-sopron-megyében-került-fogságba-1945.-március-végén.-a-hadifoglyokat-rögtönzött-táborokba-hajtották-össze-azzal-az-ígérettel,-hogy nemsokára-hazaengedik-őket,-de-minden-következő-táborban-több-és-több-hadifogly volt.-kollárovcis-László-a-röviden-leírt-visszaemlékezéseiben-így-emlékezett-erre:- „már jó-késő-volt,-mikorra-megérkeztünk-Tét-mellé-egy-kis-pusztára.-ott-megláttuk-a-nagy néptömeget,-megijedtünk.-voltak-vagy-hétezren.-mindjárt-tudtuk,-hogy-innen-nem-lesz szabadulás.-enni-csak-másnap-kaptunk--tízen-egy-téglakenyeret-egy-napra.-egész-éjjel takaró-nélkül-aludtunk-a-szántóföldön.-márciusban-reggelenként-elég-nagy-dér-volt.-egy hétig-így-ment.-n-agy-éhség-uralkodott-a-néptömeg-között.-közben-eső-is-esett,-sár-volt. aludni-kellett-volna,-de-takaró-nem-volt.-így-kínlódunk.-az-őrök-nagyon-szigorúak-voltak.-aki-a-tömegeből-kilépett,-agyonlőtték.-k-elsőbb-két-háromezres-csoportokban-elhajtottak-fehérvárra.-n-egy-napig-mentünk-odáig-gyalog-és-kaptunk-egy-nem-egész-téglakenyeret.-már-olyan-éhes-voltam,-hogy-egyszerre-is-megettem-volna.-Útközben-néhol-a

9- bogrnár-2012,-464-465.-p.

10- varga-2006,-580.-p.

jószívű-asszonyok-és-emberek-hoztak-ki-kenyeret-és-közénk-dobálták.-kapkodtunk-utána,-mint-tigris-az-áldozata-után.-beérkeztünk-f-ehérvárra,-és-láttuk,-hogymár-ott-is-többenvannak.-körülbelül-voltunk-ott-ötvenezeren.¹¹ onnan-indítottak-szerelvényeket-ki-oroszszágba-hadifoglyokkal.”

nem-az-összes-gyűjtőtábor-volt-rögtönzött,-ahogyan-f-arkas-gyula-is-elmondta:-„Összedetek-minket-az-oroszok,-és-az-helyett,-hogyhazaengedtek-volna,-bevitték-minket-auschwitzba,-alágerbe.-ottan-kellett-rendet-csinálni,-mert-olyan-rendetlenség-volt.-ahol-azsidóknak-volt-az-égetőjük,-akrematórium,-ott-is-rendet-csináltunk,-takarítottunk.”

a-hadifogoly-szállítmányok-első-célállomása-valamelyik-romániai-átmeneti,-illette-elosztóláger-volt.-a-szerelvények-többsége-f-ocsaniba-ment,-de-rajta-kívül-még-a-máramarosszigeti,-a-r-âmnicu-s-ărat-i,-a-tecuci,-a-brassói,-a-brassó-melletti-keresztényfalvai,-valamint-a-temesvári-lágerbe-szállították-a-hadifoglyokat.¹² Több-visszaemlékezőm-szerint-f-ocsaniban-rakták-át-a-hadifoglyokat-a-keskeny-nyomtávú-vasútról-a-széles-nyomtávúra,-és-a-foglyok-között-további-szelekcioakat-is-végeztek.-Több-visszaemlékező-úgy-emlékezett-a-focsanitáborra,-mint-egy-primitív-körülmények-közötti-helyre,-ahonnan-a-foglyok-minél-hamarabb-el-akartak-kerülni.-László-béla-itt-többször-is-a-gyengébb-foglyok-kategóriájába-lett-sorolva,-akiket-nem-találtak-alkalmasnak-a-szovjetunióba-kiszállításra.-amíg-úgy-felerősödött,-hogyszovjetunióba-kerüljön,-ami-ural-hegység-felé-vitte-a-foglyokat,-összesen-hat-hónapot-töltött-f-ocsaniban:-„ott-csak-olyan-bombázott-istállók-voltak,-az-ablakaik-kiverve.-s-ötét-volt,-se-villany,-semmi-nem-volt,-nem-láttunk.-ott-csak-annyi-hely-volt,-hogya-ember-leült-a-másik-lába-közé.-a-betonon-feküdtünk,-és-én-azon-úgy-átfáztam,-hogymár-a-vizeletet-nem-tudtam-visszatartani,-véresem-vizeltem.-Ha-éjjel-vécére-kellett-menni,-magam-alá-kellett-piszkítani.”

Tóth-istvánnak,-akit-1945-májusában-fogtak-el-a-morva-folyónál,-szintén-rossz-emlékei-voltak-f-ocsaniról:-„óriási-nagy-terület-volt-bezárva-ott,-rengeteg-emberrel.-azt-mondták,-hogytíz-tizenkétezer-is-voltak-ottan.-állandóan-hagymalevest-ettük,-az-volt-a-kozst.-Latrinák-voltak-ott,-árok-volt-húzva,-rajta-volt-két-darab-deszka,-arra-rá-lehetett-ülni,-és-az-ember-elvégezhetette-a-dolgát.-de-volt,-aki-annyira-gyönge-volt,-hogy-bele-is-pottyant,-és-az-ott-is-maradt.-de-a-lágeren-belül-is-láttuk,-hogy-itt-dőlt-el-az-ember,-amott,-úgyhogy-mikor-mondták,-hogyfog-szerelvény-menni,-akkor-már-mindenki-tolakodott-oda,-hogy-minél-előbb-kikerüljön-onnan.-azt-gondoltuk,-hogy-annál-csak-jobb-hely-lesz,-de-hát-keserves-volt-máshol-is.-vérhasi-járvány-volt-ott,-elég-sokszor-látta-az-ember,-hogya-kerítés-mellett-hordták-ezek-az-ügynevezett-dögészek-el-a-halottakat.-Hogy-hova-vitték-őket,-hova-ásták-el,-azt-nem-tudjuk.-és-még-azért-is-elég-kellemetlen-helyzet-volt,-mert-ruszinok-voltak-ott,-azokkal-meg-a-magyar-hadseregben-kegyetlenül-bántak.-aztán-f-oksányban-visszaadták-nekünk.”

Jankovics-Lászlót-f-ocsaniban-sorozták-be-először-munkakategóriába--még-akkor-nem-is-tudta,-miről-van-szó:-„ott-egy-cseppet-helyrehoztak-bennünket,-adtak-több-zupát,-és-meg-is-borotváltak.-Szkoro domoj megint,-megyünk-haza,-hát-jól-van.-volt-egy-vizsga,-az-embernek-megfogták-a-segge-partját,-ez-ide-megy-és-egy-ceruzával-húztak-egy-csíkot.

11- a-két-székesfehérvári-fogolytáborban-(a-szent-györgy-kórházi-és-légvédelmi-tűzér-laktanyabeli)-mintegy-70-80-ezer-főt-őriztek.-bognár-2012,-167-168.-p.

12- bognár-2012,-451.-p.

a-másiknak-két-csikot-húztak.-k-érdem-a-havertól,-te,-hallod,-neked-mennyit-húztak? kettőt.-mondom-neki,-hát-nekem-meg-egyet,-van-gyufa-nálad?-van.-meggyújtottam-a-gyufát,-elfújtam,-aztán-odahúztam-a-másik-csikot,-hogy-egybe-maradjunk.”

kollárovics-László-egy-másik-romániai-táborban,-r-ámnicu-sáratban-élt-át-hasonló helyzetet:-„f-elállítottak-táblákat:-egyes,-kettes,-hármás.-az-orvosnő-belecsípett-a-seg-gem-partjába,-egyes,-a-másik-az-ókas¹³ volt,-hármás,-és-így-tovább.-volt-olyan-fogoly-is, hogy-a-golyói-itt-lógtak-lent,-olyan-sérve-volt,-arra-is-azt-mondta,-óka,-és-ment-a-hár-masba.-és-akiken-találtak-ilyen-testi-hibákat,-azokat-hazaküldték.”

a-visszaemlékezőim-egy-része--főleg-a-fiatalabb-korosztályúak,-akik-nem-voltak alkalmasak-a-nehéz-testi-munkára--nem-került-tovább-a-gyűjtőlágerektől.-kállay-györgy-még-a-háború-vége-előtt-került-szovjet-kézre,-német-területen.-a-iaşi-i-lágerből 1945-szeptemberében-érkezett-haza-szülőfalujába,-Csütörtökbe:-„Úgy-volt,-hogy-visz-nek-ki-minket-is,-de-aztán-jött-sz-tálinnak-valami-parancsa,¹⁴ hogy-már-többet-nem-visz-nek-és-így-eresztettek-el-r-omániából.-iaşi-ban-egy-nagy-kolostor-volt,-ott-már-bent-alud-tunk,-de-nem-ágyakon,-hanem-szalmán.-az-egy-nagy-tábor-volt,-nagyon-sok-fogoly-volt ott.-Csak-olyan-két-drótkerítés-volt-és-ott-jöttek-mentek-a-civilek.-volt-olyan-fogoly,-aki nagyon-cigarettázott--kidobott-pokrócot,-és-a-civil-cigarettát-dobott-be-helyette.-ott már-egy-cseppet-lazább-volt-az-őrzés,-az-oroszok-nem-voltak-annyira-szigorúak.-de-az is-a-helyzettől-függött,-mert-voltak-olyan-öregebb-őrök,-azok-elnézőbbek-voltak.-de-fia-talabbak-a-puskával:-ki-vagyok-én!”

kovács-antal-a-rövid-amerikai-fogság-után-szovjet-kézre-került.-végállomása máramarosszigeten-volt--az-ottani-tábor-a-későbbiekben-a-szovjetunióból-visszatérő foglyok-tranzittáboraként-szolgált.-már-ekkor-találkozott-azzal,-hogy-nem-mindegy,-hogy a-foglyot-magyarország-vagy-a-restaurált-Csehszlovákia-állampolgárának-veszik-e: „behajtottak-bennünket-a-máramarosszigeti-tüzlaktanyába.-az-egy-átmenőtábor-volt, oda-vitték-be-a-foglyokat,-és-onnan-nyilvántartás-szerint-mentek-vagonba,-rakták-őket a-széles-vágányra-és-mentek-ki-oroszba.-n-ekem-akadt-egy-tizedes-haverom,-aki-írnok volt-az-oroszoknál.-azt-mondta,-vigyázzatok,-mert-ha-magyarok-vagytok,-titeket-is-kivisz-nek.-Hogy-Csehszlovákiának-nem-volt-harcoló-hadserege-a-háború-alatt,-és-azokat-nem viszik-ki-oroszországba.-aztán-kérdi-tőlem,-hogy-mi-a-kerületemnek-a-neve,-ahonnan vagyok.-mondtam-neki,-hogy-b-ratislava.-Öten-hatan-bacsfaiak-így-egybetartottunk,-úgy-hogy-nem-vittek-ki-bennünket.”

13- a-hadifoglyokat-egészségi-állapotuk-és-munkaképesség-alapján-4-csoportba-osztották.-az-1., 2.,-3.-csoport-végezhetett-fizikai-munkát.-a-4.-csoport-a-tábor-területén-könnyebb-belső-mun-kát-végezhetett.-a-következő-fizikai-fokozat-az-o-k-volt,-és-ezt-követte-a-kórházba-kerültek-cso-portja.-az-o-k--ozdorovityelnaja-komanda--egészségjavító-osztag-volt,-a-munkaképtelen,-de nem-kórházban-fekvő-hadifoglyokat-sorolták-ebbe-a-kategóriába.-az-elnevezés-rövidítését-a magyar-hadifoglyok-órásként-használták-maguk-között.-a-különböző-fokozatok-megállapítá-sát-a-hadifoglyok-körében-az-ún.-munkaképesség-megállapító-orvosi-bizottság-végezte.-varga 2006,-d-okumentumok,-531.,-587.-p.

14- itt-valószínűleg-az-1945.-augusztus-13-án-az-állami-Honvédelmi-bizottság-által-kiadott-hatá-rozatáról-van-szó,-ami-összesen-708-ezer-fogoly-(köztük-150-ezer-magyar)-szabadon-bocsá-tásáról-szól.-varga,-2009,-170.-p.

a-szovjetunióbeli-végcélba-vonattal,-marhavagonokban-szállították-a-hadifoglyokat. az-út-minősége-több-tényezőtől-függött,-de-a-visszaemlékezők-tudatában-inkább-a-rossz-emlékek-maradtak-meg.-azok-a-hely,-az-étel,-innivaló-hiányával-függöttek-össze-és-nemegyszer-a-fogvatartók-kíméletlenségével.-g eskóné-simon-ilona-és-falubeli-fogolytársai-három-hétig-utaztak-keleti-irányba--az-utolsó-háborús-év-januárja-volt,-és-az-internáltak-megpróbálták-fűteni-a-marhavagonban:-„a-kályhacső-el-volt-fordítva-és-amikor-elindult-a-szerelvény,-a-füst-mind-bejött-a-vagonba.-a-végén-már-olyan-füst-volt,hogy-már-mi,-a-gyengébb-szervezetűek-azt-hittük,-hogy-megfűlünk,-úgyhogy-kezdtük-kiverni-a-bedrótozott-ablakocskát.-az-orosz-katona-ott-utazott-a-vagonunk-tetején,-és-ahogy-vertük-az-ablakot,-meg-kiabáltunk,-azt-hitte,-hogy-szökni-akarunk.-betartotta-a-puskacsövet-az-ablakon,-hogy-agyonlövöldöz-bennünket.-n-emsokára-megállt-a-szerelvény,-kinyitotta-a-vagonajtót,-és-csak-akkor-látta,-hogy-milyen-füst-van.”

Hučko-károly-még-1944-őszén,-erdélyben-esett-fogságba.-a-szóvátai-és-brassó-gyűjtőtáborok-után-kezdődött-a-nehéz-utazása-k-eletre:-„akinek-jutott,-jó,-akinek-nem-jutott,úgy-is-jó.-az-első-nap-nem-kaptunk-semmit,-másnap-kaptunk-száraz-kenyeret,-harmadik-nap-kaptunk-rá-vizet,-negyedik-nap-jutott-valami-főtt-étel,-olyan-káposztaféle.-és-ez-így-ment-végig,-egész-három-hétig.”

a-három-hét,-amit-Hučko-károly-a-marhavagonokban-töltött,-nem-volt-kivételes-dolog.-a-szerelvények-viszonylagos-lassúsága-összefüggésben-volt-az-erősen-megrongálódott-vasúti-hálózattal-azokon-a-helyeken,-ahol-kétszer-is-átvonult-a-front.-a-háború-alatt,-amikor-a-frontra-vonuló-vonatoknak-volt-előnyük,-a-hadifogoly-szerelvények-csak-másodfontosságúak-voltak.-a-hosszú-utat-a-marhavagonokban-nem-mindenki-bírta-ki,és-a-halottak-nevét-nem-jegyzeték-fel.-k-ozmér-istván-is,-akinek-az-alakulatát-a-Tisza-mellett-fogták-el-1944-novemberében,-nagyon-nehéz-heteket-élt-át:-„a-hadsereg-ment-utánpótlásra-a-frontra,-és-a-hadifogoly-szerelvény-csak-éjjel-mehetett,-vagy-ha-szabad-volt-az-út.-Huszonnégy-napig-mentünk.-ádám-éva-napjára-vagonírozunk-ki,-fele-nép-meg-volt-halva.-a-halottakat-dobálták-ki-meztelenül,-mint-egy-hasáb-fát,-mert-ha-valamelyik-meghalt,-sarokba-dobtuk,-levettük-róla-a-ruhát,-és-raktuk-magunkra.-már-mikor-odajutottunk-g-orkij-állomásra,-egyméteres-hó-volt--a-vasúton-azt-az-olajos-hót,-azt-nyaltuk,-mint-malacok.-n-em-volt-normális.”

László-béla-már-civil-ruhába-volt-öltözve,-amikor-többhetes-barangolás-után-haza-felé-fogságba-esett.-amikor-f-ocsaniban-a-többi-hadifogollyal-bevagonírozták-öt,-szőrnyű-útnak-nézett-elejébe.-n-éha-a-nehéz-körülmények-olyan-megoldásokat-kívántak,amik-ma-már-elképzelhetetlenek:-„Harminckilenc-nap-voltam-vagonban,-mire-kiszedtek-bennünket.-Hát-hova-visznek-bennünket?-Úgy-volt,-hogy-adtak-sós-halat,-de-vizet-nem.-a-lehelet,-ami-odafagyott-a-vagonok-oldalára,-azt-kapartuk-le-a-tenyerünkbe,-azt-szopogattuk.-a-szomjúság-az-rosszabb,-mint-az-éhség.-s-okan-meghaltak-a-vagonban,aztán-azokat-lerángatták,-és-azokra-már-nem-adtak-enni.-aztán-a-vagonparancsnok-kitalálta,-hogy-nem-kell-a-halottakat-leadni.-a-másik-kérdi-tőle,-és-mit-fogsz-velük-csinálni,-az-orosznak-nincs-annyi-esze,-hogy-már-az-halott?-azt-mondta,-lefekessük-őket-a-vagon-egyik-felébe-éllel,-és-amikor-jön-oda-olvasni-bennünket,-valaki-lefekszik-oda-és-mozgatná-a-halottakat-is--megmondjuk-nekik,-hogy-betegek.-ide-hallgassanak,-mondom-nekik,-én-befekszek-oda,-aztán-igazságosan-elosztjuk-a-kosztot.-mikor-már-nyitották-ki-a-vagont,-befeküdtem.-amikor-jött-az-orosz-számolni,-mozogtam,-és-a-halottak-is-mozogtak.-azokra-is-adtak-enni,-szedtük-a-kosztot,-mink-jól-laktunk.

amikor-kiszedtek-minket-a-vagonból,-tizenöt-halott-volt.-ilyen-marhaságon-mentem-keresztül.”

a-hadifoglyok-létszáma-az-út-elején-meg-kellett,-hogy-egyezzen-az-út-végi-létszám-mal.-f-üggetlenül-a-körülményektől.-„Ha-volt-állomás,-megolvastak,-emlékezett-vissza-kollárovcis-László.-k-ét-vagon-megtelt-halottakkal,-mire-kiértünk-k-rasznoourszkbba.-és-akkor-azt-mondták-a-katonák,-hogy-a-létszám-a-fontos,-ennyi-foglyot-ki-kell-szállítani-nekik-oda-uralba.-élve-vagy-halva.”

a-hadifogolytranszportok-a-civil-lakosságra-is-veszélyt-jelentettek.-adatközlőim-is-többször-említették-a-vonatról-való-szökést,-amire-a-legnagyobb-esély-az-enni-és-inni-való-vételezésénél-volt.-Hideghéti-f-lórián-egy-kissé-eltérő-esetet-mlít,-ekkor-egy-civil-fázott-rá:-„Ütközben,-r-omániában-meggéppisztolyozták-a-vagonunkat,-úgyhogy-több-vagonban-volt-sebesült.-a-mienkben-is-volt-egy,-az-fent-a-lábánál-sebesült-meg.-k-ivítették-öt-és-két-óra-múlva-hoztak-oda-pizsamában-egy-idősebb-civil.-o-rdított,-sírt,-hogy-őt-az-ágyából-keltették-fel.”

mórocz-mihály-g-yörsövényházán-esett-fogságba-1945-márciusában.-amikor-a-székesfehérvári-táborból-r-ománián-keresztül-vitték-vonattal,-egy-abszurd-esemény-szemtanúja-lett:-„megálltunk-r-omániában,-és-egy-halottat-találtak-valamelyik-vagonban.-a-résre-kinyitott-vagonajtón-láttuk,-hogy-kitették-ötet.-r-omán-katonák-őrözték-az-állomást,-az-egyiktől-elvették-a-puskát-és-betették-ötet-a-vagonba.-aztán-ott-volt-velünk-a-fogságban,-a-csoportunkban,-és-folyton-mondta,-hogy-ő-román.-de-nem-érdekelte-az-oroszt,-éppen-úgy-bántak-vele,-mint-mivelünk.”

a-visszaemlékezők-legnagyobb-része-vonattal-jutott-a-szovjet-hadifogolytáborokba,-de-más-alternatívák-is-voltak.-„Öt-nap,-öt-éjjel-mentünk-a-f-ekete-tengeren,-emlékezett-vissza-n-émeth-József.-Három-orosz-őr-állt-a-hajó-orrában,-és-ha-észrevették,-hogy-a-vízen-úszik-egy-akna--hatalmas-aknák-voltak--,-annak-három-lövés-volt-az-élete.-egy-et-eléje-lőtt,-egy-et-mögé,-aztán-eltalálta.-n-agyon-jól-céloztak,-sokat-lelőttek,-sok-alkalom-volt-ilyenre.-s-ohase-kerültünk-volna-ki,-ha-nincsenek-jó-lövészeik.”

fogvatartók,-foglyok,-civilik

a-megérkezés-a-szovjetunióbeli-táborokba-több-meglepetést-okozott--nemcsak-a-foglyoknak,-hanem-a-fogvatartóknak-is,-ahogyan-g-eskóné-simon-ilona-is-mlítette:-„a-kapuban-egy-orosz-tiszt-állt,-olyan-idősebb-bácsika,-és-ahogy-ránk-nézett,-azt-mondta,-hogy-nem-tikteket-vártunk.-Hát,-természetes,-hogy-nem,-mert-ők-németeket-vártak,-háborús-bűnösöket.-a-tizenhét,-tizennyolc-éves-gyerekek-hol-lettek-volna-háborús-bűnösök?”

az-adatközlőm-a-helyi-lakosságra--ha-egyáltalán-volt-alkalmuk-találkozni-velük--túl-nyomórészt-jóban,-legfeljebb-neutrális-szemlemben-mlékeztek-vissza,-de-a-fogság-elején-nem-csak-jó-tapasztalatokra-tettek-szert.-egy-olyan-országban,-ahol-óriási-háborús-veszteségek-voltak,-nem-meglepő,-hogy-a-helyiek-nem-fogadták-tárt-kézzel-az-ellenséges-államok-hadifoglyait.-Hoffer-istván,-aki-részt-vett-a-balaton-menti-súlyos-harcokban,-a-fogságban-újra-találkozott-volt-ellenségeivel:-„mikor-legelőször-ki-kellett-menni-munkára,-dalolnunk-kellett,-pedig-olyan-éhesek-voltunk,-hogy-majd-meg-dögültünk.-amint-mentünk-a-kórház-előtt,-oroszokat-láttunk,-akiket-hazahoztak.-volt-akinek-lába-nem-volt,-tolókocsiban,-volt,-aki-mankóval-járt,-és-volt,-akinek-keze-nem-volt.-k-ijöttek-a-nótaszóra-és-közi-bünk-ütöttek-mankókkal,-*job tvoju maty*,-ez-meg-az-az-örök,-akik-hajtottak,-féltek-ben-

nünket,- védtek,- mert- az- oroszok- vertek- bennünket,- egyik- a- kezét- mutogatta,- másik- a lábát.- k- érdeztük-tőle,- hogy- akkor- miért- jött- oda?- Hogy- neki- muszáj- volt.- Hát- nekünk- nem volt- muszáj?- egyszer- csak- eltörülték- a- nőtát,- nem- lett- a- nőtából- semmi.”

Hasonló-jelenetre- emlékszik- g- eskóné- s- imon- ilona- is,- bár- az- ő- esetében- nyilvánvaló- volt- mindenki- számára,- hogy- a- háború- alatt- nem- frontharcos- volt.- „a- harag- irracionális- dolog,- és- sokszor- az- ártatlanokon- csattan:- a- láger- elejébe- sorakoztunk,- a- műszakra.- ott- sok- féllábú,- meg- nyomorék- gyerek- volt,- és- kiabáltak- ránk,- csúnya- szavakkal- illetve- bennünket,- nem- is- merem- mondani- -- kurva- német,- meg- ilyeneket.- Ők- azt- hitték,- hogy- mink- csakugyan- németek- vagyunk.- o- rossz- asszonyokkal- is- dolgoztunk,- azt- mondta- az- egyik,- maruszjának- hívták,- hogy- a- háború- alatt- a- német- katonák- lábön- fogva- engedték- be- a- kútba- a- gyerekeket.- és- hogy- Ők- többször- is- gazdát- cseréltek,- háromszor- is- visszamentek- oda- a- németek.”

a- foglyok- a- táborokban- különböző- életkörülmények- között- éltek.- az- életminőség- több-tényezőtől-függött,- mint- például- az- enni- és- innivaló,- öltözet,- az- éghajlati- viszonyok- és- a- tisztálkodási- lehetőségek,- de- az- elsőrendű- tényező- maga- az- ember- volt- -- a- fogvatartó.- Tőle- függött,- hogy- a- többi- faktor- milyen- hatással- lesz- a- foglyok- életére,- és- olykor- a- körülmények- kisebb- változásai- is- életveszélyt- jelenthettek.- a- jogtalansággal- teli- sztálini- rendszerben- a- foglyok- néha- csak- a- táborvezetőség- és- azoknak- alárendelt- örök- lelkiismeretében- bízhettek.- minden- fogolytábornak- más- más- vezetősége- volt,- az- egyik- helyen- nem- vették- figyelembe- az- emberi- életet,- és- volt,- ahol- a- táborparancsnok- minden- lehető- megtett- a- foglyok- érdekében.- László- béla- a- majd- négyéves- hadifogsága- alatt- nyolcféle- táboron- ment- keresztül,- elmondása- szerint- az- egyik- hely- jobb- volt,- a- másik- rosszabb.- az- egyik- Cseljabinszk- melletti- táborban- a- vezetőség- olyan- mértékben- lopta- a- foglyok- élelemkészleteit,- hogy- a- helyzet- megoldást- kívánt:- „kijött- oda- egy- kommisszió,- nem- mentünk- ki- munkába,- felsorakoztattak,- tolmácsok- jöttek,- hogy- most- mondjuk- meg,- hogy- mi- a- jó- itt,- vagy- mi- a- rossz,- hogyan- bánnak- velünk.- ment- a- nagy- panasz,- leváltották- a- lágervezetőséget- és- hoztak- új- tiszteket.- k- ét- három- hétig- jobb- volt- a- koszt,- aztán- meg- rosszabb- volt,- mint- azelőtt.- megint- kijöttek- ellenőrzésre,- és- akkor- összebeszéltünk,- hogy- odaállunk- a- kommisszió- elé.- meg- is- mondtuk- nekik,- hogy- hagyják- a- mostani- vezetőséget,- mert- ha- újak- jönnek,- éhesebbek- lesznek,- mint- ezek.- ott- is- hagyták- őket,- aztán- nagy- tekintélyünk- volt- a- lágervezetőség- előtt,- hogy- megmentettük- őket.”

Hučko- k- ároly- is- Cseljabinszk- környéki- táborokban- élte- át- a- hadifogságát.- bár- az- első- éve- nem- volt- jónak- mondható,- 1946- nyarától- egy- jobb- vezetőségű- táborba- került:- „o- lyan- kis- táborunk- volt,- csak- négy- barakk,- középett- volt- a- konyha,- és- mindjárt- a- konyha- után- az- orvos- és- a- kórház.- ott- az- kimondottan- olyan- volt,- mint- egy- rekreáció.- a- táborparancsnokunk- s- zemjon- markovics- aranov- volt,- az- kimondottan- jó- ember- volt.- a- szomszéd- faluban- még- akkor- volt- mozi,- filmeket- vetítettek,- és- kijelentette,- hogy- aki- akar,- mehet- filmet- nézni.”

n- em- csak- a- táborvezetőség,- hanem- az- örök- között- is- voltak- jobb- és- rosszabb- emberek.- Több- visszaemlékezőm- azt- állította,- hogy- az- idősebb- katonák- -- még- ha- ez- nem- is- volt- szabály- -- nem- voltak- olyan- kegyetlenek,- mint- a- fiatalabb- társaik.- pathó- ernő- 1945.- március- végétől- volt- fogságban,- amikor- n- agyemgyer- mellett- fogságba- esett.- végül- a- tiroszpoli- és- donbaszi- fogolytáborokba- került:- „az- az- igazság,- hogy- a- legfiatalabbak,- azok- voltak- a- rossz- szak.- az- idősebbek- azok- már- nem,- azok- már- rendszeren- viselkednek.- de- ezek- a- fiatalok,- a- sztálin- ifjak,- ezek- aztán- tavaszak- voltak,- ezekkel- már- nem- nagyon- lehetett- packázni.”

Cselle- g usztávot- röviddel- a- tizenhetedik- születésnapja- után- hurcolták- n émetor- szágba- mint- leventét.- r övid- időre- szovjet- kézre- került-- a- fogvatartóival- vegyes- tapasztalatai- voltak:- „n égyen- voltak- ott,- egy- be- volt- rúgva- közöttük,- géppisztoly- volt- nála,- és- le- akart- löni- bennünket,- de- a- másik- kettő- nem- engedte.- elvették- a- géppisztolyát,- és- lefog- ták,- hogy- nem- szabad.- Látták,- hogy- majdnem- mind- gyerekek- voltunk.- aztán- behajtot- tak- bennünket- egy- iskolaudvarba.- magas- kerítés- volt- ott,- de- láttuk,- hogy- ugrálnak- ki- rajta- az- embereink.- o tt- csak- egy- orosz- ő- r- volt,- egy- nagy- papírba- csavarta- a- dohányt,- és- szívta.- mi- hárman- odamentünk- hozzá,- és- azt- mondta,- hogy- ugorjunk- ki.- magyarázta,- hogy- ő- g- yő- rben- volt- katona- és- hogy- onnan- jött.- mondta,- hogy- menjünk- a- városba- és- keressünk- állomást,- nos- így- is- volt.”

mórocz- mihály- sok- szenvedést- élt- át- s- szovjetunióban,- de- a- fogvatartóira- nem- volt- rossz- szava.- s- őt,- egyik- személyre- kimondottan- hálával- emlékezett- vissza:- „a- lágert- a- fiatalok- ő- röztek,- hogy- ne- menjen- ki- fogoly,- este- volt- a- létszámolvasás.- a- benti- ő- rökre,- akik- megoldastak- bennünket,- semmit- se- mondhatok,- nem- bántottak- senkit,- ilyenről- nem- tudok.- egyszer- jött- egy- ötven- hatvan- év- körüli- asszony,- a- vállán- volt- egy- százéves- puska.- Tolmácsoltatták,- hogy- ő- lesz- az- ő- rünk,- ő- visz- el- bennünket- munkába.- akkor- éppen- nagy- kelések- voltak- rajtam- a- vitaminhiánytól,- és- ez- az- asszony- mondta,- hogy- ő- majd- meggyógyít- engem.- mindig- mondta,- hogy- *Misa molodoj*. vagy- fia,- vagy- unokája- lehetett- a- fronton-- olyan- volt,- mintha- anyám- lett- volna.- míg- el- nem- múltak- a- kelések,- minden- áldott- nap- hozott- tejet,- és- ilyen- lángosfélét- kelt- tésztából.- meg- is- gyógyított,- el- is- múltak- a- kelések.”

kocsis- dezső- a- háború- végén- hazafelé- indult- és- rövid- ideig- szovjet- kézre- került.- néhány- napig- kénytelen- volt- egy- hidat- építeni- baja- közelében:- „azok- az- oroszok- vadak- voltak.- egy- orosz- a- tutajról- beleesett- a- vízbe,- és- mi- tartottuk- volna- neki- a- fát,- hogy- kapaszkodjon- belé- és- másszon- vissza.- és- akkor- a- marha- muszka- ráütött,- és- azt- mon- dta,- *ruszki jeszt*, hogy- oroszból- van.- Hát- nem- tudom,- haragudott- e- rá,- vagy- mi-- de- aztán- már- vitte- a- víz- őtet- és- elmerült.”

a- nehéz- körülmények- sokszor- kihozták- az- emberből- a- rossz- tulajdonságokat.- erről- legjobban- talán- g- eskőné- s- imon- ilona- tudna- beszélni:- „az- orosz- ő- rök- jők- voltak,- nem- bántottak- bennünket- egyáltalán.- még- csak- egy- rossz- szóval- se- illettek- bennünket.- a- nép- is- jó- volt- hozzánk,- akikkel- érintkeztünk.- s- okkal- rosszabbak- voltak- a- mieink,- akik- tolmácsok,- meg- szakácsnék- lettek.- mindenki- a- maga- malmára- hajtja- a- vizet:- ellopták- még- azt- a- csepp- élelmünket- is,- amit- adtak- nekünk.- a- tolmácsok- meg- úgy- voltak,- hogy- elvitték- a- konyháról- az- ennivalónkat,- be- a- barakkba- és- eladták.”- bár- jóban- beszélt- a- fogvatartóiról,- nem- felejtette- hozzátenni,- hogy- szabálysértés- miatt- a- foglyokat- szigorú- an- büntették:- „Ha- lopott- valaki,- vagy- ha- valaki- megszökött- a- lágerből,- azt- megbüntet- ték.- egyszer- hoztak- oda- egy- férfit.- mindnyájunkat,- az- egész- lágert- kiállították- az- udvar- ra,- és- ütötték- őtet,- vágták- puskatussal,- mindennel,- amennyi- csak- ráfért.- d- e- ezt- nem- az- ő- rök- csinálták,- hanem- azoknak- a- felettesei,- a- katonatisztek.”

a- zord- körülmények- elleni- küzdelemben- a- foglyoknak- sokszor- rögtönözni- kellett- és- ez- gyakran- nem- ment- lopások- nélkül.- varga- g- usztáv- egy- esetet- említett,- amikor- a- fogolytársa- egy- gumicsövet- lopott- el,- amiből- cipőtalpat- akart- készíteni.- amikor- rájöttek- a- lopásra,- elkezdték- motozni- a- foglyokat.- a- kétségbeesett- tolvaj- megkérte- varga- urat,- hogy- rejtse- el- a- csövet:- „o- dajött- hozzám,- g- usztikám,- két- gyerekem- van- otthon,- mit- csi- nál- nek- velem,- ha- engem- elfognak?- Te- tolmács- vagy,- téged- nem- fognak- kontrollálni- és-

akkor- elvállaltam,- elszúrtam- a- csövet.- aztán- kiálltam:- a- mieink- illet- nem- csinálnak, nem!- *Sto tí? Ukázs!* Hozzám- jöttek,- és- megtalálták.- Levágtak- a- földre,- összerugdostak, csupa- vér- voltam.- *Zabime! Nie, zoberieme domov, bude popravený!* most- képzelje,- az is- sírt,- én- is,- sírtak- körülöttem- mind.- r- ögtön- be- is- csuktak.”- varga- g- usztávot- végül- az mentette- meg,- hogy- jó- viszonyban- volt- egy- nacsálnyikkal,- aki- elintézte- az- áthelyezését egy- másik- táborba,- így- a- halálos- fenyegetésből- csak- ijedtség- maradt.

a- visszaemlékezők- több- olyan- esetet- is- említettek,- amikor- a- foglyok- súlyosabb- büntetést- kaptak,- mint- az- egyszeri- testi- fenyegetést.- s- szépe- g- áspár- szerencsésen- visszatért- a- don- kanyarból- és- egészen- a- háború- végéig- sikerült- elkerülnie- a- fogságba- esést,- ám ekkor- ausztria- délkeleti- részén,- f- eldbachnál- szovjet- kézre- került.- a- szovjetunióban három- évet- raboskodott.- a- lezsnyeüi- táborban- az- alacsonyabb- tábori- vezetőség- közé tartozott:- „1947- ben- azt- mondta- az- egyik- orosz- parancsnok,- hogy- vigyázzunk,- mert- egy skatulya- gyufáért- két- évet- is- kaphatunk,- olyan- szigorúak- a- törvények- náluk.- és- ez- most már- mindenkire,- a- hadifoglyokra- is- vonatkozik.- volt- egy- olyan- eset,- amikor- textilgyárban dolgoztunk,- és- egy- baranya- megyei- fogolyt- feljelentettek- valamilyen- textillopásért,- mert szoktak- így- csinálni,- hogy- textilanyagot- vittek- ki.- n- em- tudom- benne- e- volt- a- lopásban, de- bekerült- a- bíróságra- és- hat- évet- kapott.”

ahogyan- már- említettük,- a- hadifogolytáborok- rendszere- el- volt- különítve- a- büntető- lágerektől,- de- több- visszaemlékező- beszélt- bebörtönzött- szovjet- civilekről.- Hučko k- ároly- három- kategóriájú- fogolyról- beszélt:- „Háromféle- tábor- volt.- mi- voltunk- a- hadifoglyok,- *vojenoplenni*,- voltak- a- munkára- mobilizáltak,- *v- trud mobilizovani*,- és- a- *zaklucsonijok*,- a- büntetettek.- a- *v- trud mobilizovani* olyan- nemzetiségekből- voltak,- akik- harcoltak- az- oroszok- ellen,- úgyhogy- nem- voltak- megbízhatók- a- hadseregben.- a- katonaságnak- nem- feleltek- meg,- de- kihasználták- őket- munkára.- ugyan- úgy- táborokban- éltek, mint- mi,- ott- kapták- az- ételt,- de- azok- olyan- félszabadok- voltak,- nem- nagyon- voltak- örvöve,- szabadon- jártak- a- munkahelyre.- ezekkel- voltunk- együtt,- bekerített- munkahelyen, egymás- között- jártunk.- a- *zaklucsonijok* voltak- a- legtöbben,- azokat- mindig- erős- kísérettel- vitték,- előttük- mentek- katonák,- utánuk,- és- oldalt,- lóháton.- azok- külön- bekerített helyen- dolgoztak.- Látni- láttuk- őket,- mikor- mentek- a- munkahelyre,- de- hogy- honnan- jöttek,- azt- nem- tudjuk.- Ha- nem- sikerült- őket- megelőzni,- akkor- sokszor- órát- is- kellett- állni, amíg- elvonultak,- mert- oda- közéjük- nem- lehetett- besorakozni.”¹⁵

Hideghéti- f- lórián- is- említett- büntetett- szovjet- állampolgárokat,- akiknek- nehezebb sorsuk- volt,- mint- a- hadifoglyoknak:- „azok- az- emberek- voltak- internálva,- akikről- valahogyan- kiderült,- hogy- a- háború- alatt- németekkel- beszéltek- vagy- kereskedtek,- és- emiatt tíz,- tizenkét- éven- alul- senkit- nem- ítéltek- el.- megismerkedtem- egy- lánnyal,- velem- egy- idős- volt,- azzal- szoktam- beszélni,- pedig- a- civilekkel- nem- lett- volna- szabad.- o- rvosira- járt, és- mikor- a- háború- alatt- valami- német- katonának- adott- el- krumplit,- és- a- német- szórakozni- akart- vele- -- fiatal,- szép- nő- volt- --,- később- tizennégy- évre- ítéltek.”- míg- Hideghéti- f- lóriának- lassan- befejeződött- a- több- mint- hároméves- hadifogsága,- a- volt- tábor- a- foly-

15- *vojenoplennij*- [военноопленный]- -- hadifogoly;- a- másik- kettő- megnevezést- az- adatközlőim közül- csak- Hučko- k- ároly- említette- -- a- „*v- trud mobilizovani*“- [в-труд-мобилизованы]- magyar megfelelője- „munkára- mobilizált”,- a- *zaklucsonij*- [заклучённый]- pedig- fegyenc,- rab.

tatta-funkcióját: „egy-éjjel-egész-éjszaka-hallom,-hogy-hatalmas-morgás-van-tőlünk-nem messze.-mi-ez?-n ézem,-hát-rengeteg-katonai-autó-járkál-össze-vissza.-f elkelünk-reggel és-egy-hatalmas-másfél-méteres-drótkerítést-húztak-ki.-o-lyan-másik-napjára-tele-volt katonasággal:-szegény-katonák,-olyan-betegen,-lassan-mentek.-o-da-akartunk-menni hozzájuk,-de-az-őrök-fellövött-a-géppisztollyal,-aztán-már-nem-mertünk.-k érdezttem-a hadnagytól,-hogy-mi-történt?-n-em-tudta-ő-se,-de-elment-oda-megkérdezni.-k iderült, hogy-azok-n-émetországban-voltak-hadifoglyok-és-mikor-hazaengedték-őket,-egyenesen hozták-őket-a-büntetőtáborba.”¹⁶

munka

az-összes-háborút-viselő-fél-közül-a-s-zovjetunió-veszteségei-voltak-a-legnagyobbak--a jelenlegi-konszenzus-szerint-27-28-millióra-tehető-a-háborúban-meghalt-szovjet-állampolgárok-száma.-az-anyagi-kárai-az-összes-károk-41%-át-képezték.-a-s-zovjetunió-európai-részei-a-négy-év-háború-után-romokban-hevertek,-a-katasztrófális-gazdasági-helyzet-és-a-munkaerőhiány-azt-a-megoldást-eredményezte-a-szovjet-állam-részéről,-hogy az-ellenséges-államok-hadifoglyait-és-internáltjait-használta-az-újraépítésben.¹⁷ a-hadifoglyokkal-végeztetett-munka-célja-elsősorban-a-lerombolt-vidékek-gazdaságának-talpra-állítása-volt,-ezt-bizonyítja-az-is,-hogy-a-hadifoglyok-részvételi-aránya-az-építőiparban volt-a-legnagyobb.¹⁸ az-építőipar-után-(az-1946.-évi-kimutatás-szerint)-az-energiaipar, hadiipar,- építőanyag-gyártás,- faipar,- kohó- és- gépipar,- és- a- maradék- egyéb- ipari- és- mezőgazdasági-ágazat-következett.¹⁹

a-visszaemlékezőim-legnagyobb-része-a-munkák-egész-sorát-próbálta-ki,-néha-könynyebbeket,-de-legtöbbször-nehezebbeket.-f arnbauer-béla-abbán-a-városban-volt-fogságban,-amely-a-háborús-apokalipszis-jelképévé-vált--s-ztálingrádban.-még-több-mint két-évvel-a-csata-után,-ami-a-háború-fordulópontja-volt-és-magát-a-várost-romhalmazzá-változtatta,-mindig-helyreállítási-munkálatok-folytak,-amiben-mindenkinek-részt-kellett-vennie:- „r ögtön,-ahogy-megérkeztünk-s-ztálingrádba,-csodálkoztunk,-hogy-a-gyárkéményeken,-a-kőműveseken-mi-lebeg.-mikor-leértek,-láttuk,-hogy-szoknyájuk-van.-n-ők-falazták-a-gyárkéményeket.”

Hoffer-istván-is-említette-azt-a-mondatot,-amivel-több-visszaemlékezőm-is-találkozott:- „azt-mondta-az-orosz,-hogy-amit-leromboltatok,-felépítetek.”-ő-is-részt-vett-a-helyreállítási-munkálatokban,-amikor-az-egyik-k-ijev-környéki-lágerben-volt-fogoly:- „k-i-volt-az

16- a-s-zovjetunióban-az-1927.-évi-háborús-bűnökről-szóló-rendelet-22-ik-paragrafusa-szerint-a fogságba-esés-egyenlő-volt-a-hazaárulással.-1941.-augusztus-16-án-jelent-meg-az-a-hír-hedt 270-es-számú-parancs,-melyet-maga-sztálin-adott-ki,-amely-szerint-a-bekerítésbe-került katonáknak-életre-halálra-kellett-küzdeniük-az-ellenséggel.-aki-viszont-inkább-a-hadifogságot választotta,-azt-„minden-eszközzel-meg-kellett-semmisíteni”-és-a-családtagjaitól-elvenni-az állami-juttatásokat-és-támogatásokat.-a-fogságba-esett-parancsnokok-és-komisszárok-családtagjait-még-le-is-tartóztatták.-k opp,-g uido:-Zajatci,-b ratislava-2009,-33-34.-p.

17- varga-2009,-17.-p.

18- uo.-248.-p.

19- uo.-241.-p.

épületnek-égve-a-belső-része,-öt-emeletre-is,-még-talán-többre-is.-ahogyan-kiégett,-úgy berogyott,- azt-ki-kellett-mind-takarítani,- aztán-mikor-ki-volt-takarítva,- csináltuk-újra. g-erendáztuk-be--ki-voltak-hagyva-a-lyukak-a-falban,-oda-tettük-be-a-gerendákat-és dobtunk-rá-deszkákat.-aztán-már-ment-a-másik-emelet,-így-mentünk-mindig-feljebb.”

Hučko-károly-fő-munkafeladata-az-építkezésen-folyt.-Télen-is-dolgozni-kellett: „Többnyire-háborús-rokkantak-részére-építettünk-olyan-szociális-otthonféléket,-mert-gondoskodni-kellett-az-invalid-katonákról.-ezek-már-normális-épületek-voltak,-betonlappal. Télen-az-első-és-a-második-kategóriájú-fogylok-mínusz-harminc-fokig-mehettek-dolgozni,-mink,-a-harmadik-kategória,-az-huszonegy-fokig-jártunk-ki.-de-télre-már-álltak-a-falak,-bent-dolgoztunk,-pucolták-a-falakat,-meg-ilyesmit.-nem-lazsáltunk,-mindig-valamit-kellett-csinálni.-én-legtöbbnyire-fűtöttem--volt-ott-egy-folyosó,-kétoldalt-voltak-a-lakószobák,-a-kemencék-bévízre-voltak-épülve,-a-szobákba-és-kívülről-kellett-őket-fűteni.-az-volt-a-dolgunk,-hogy-a-fűtés-mindig-menjen,-hogy-télen-is-lehessen-dolgozni.”

Jankovics-László-a-három-évig-tartó-fogsága-legnagyobb-részét-építkezéseken-töltötte.-egy-idő-után-a-fogylok-ebből-a-munkából-is-előnyt-tudtak-szerezni:-„k-italáltak, hogy-most-már-fa-épületeket-fogunk-csinálni.-Jöttek-a-kész-háromméteres-lapok,-azokat-összerakták,-összehegesztették,-aztán-ezeket-a-fa-épületeket-kellett-festeni.-amerikából-küldtek-kétszáz-liter-es-hordókban-acetonos-festéket.-de-közben-ott-már-voltak-lakók-is.-Jött-az-asszony,-és-kérdezte,-hogy-nincs-e-festék?-g-ondoltam,-hogy-kell-neki-egy-liter.-Hogy-nem-egy-liter-kellene-neki,-hanem-több.-Hát-mondok,-miért?-Hát-hogy-a-bazárba-elviszi,-hogy-hús-rubel-literenként,-és-tíz-et-ad-belőle,-azt-mondja.-aztán-ide-is-ment-festék,-oda-is-ment,-krumplit-is-kaptunk-érte.-így-tudtunk-aztán-jobban-élni.”

a-hadifogságban-az-egyik-legnehezebb-munka-a-bányászat-volt.-nem-csak-a-munka-fizikai-igényessége-nehezítette-a-bányászok-életét.-pathó-ernő-hosszú-hónapokig-d-onbasz-bányáiban-dolgozott:-„elég-mély-bánya-volt,-vált-talán-ezer-méterre-is-lent-a-föld-alatt.-nem-ékelődöttünk,-és-mondták,-hogy-itt-kell-bányászni.-Hát,-kérem-szíven,-hetven-centis-szénréteg-volt-az.-Tudja-mennyi-az-a-hetven-centi?-nem-agyon-kevés,-ott-csak-fekve-lehetett-dolgozni.-és-az-olyan-nagyon-fekete,-kemény-szén-volt,-mint-az-üveg--ha-kesztyű-nélkül-megfogta-az-ember,-már-vágta-is-el-a-kezét.-ezt-az-oroszok-csak-velünk-bányásztatták,-meg-egy-brigádjukkal,-amiben-büntetett-oroszok-voltak.-vált,-hogy-olyan-helyre-mentünk-le,-ahol-öt-percen-belül-száraz-nem-volt-belőlünk,-úgy-folyott-a-víz.-vált,-mikor-majdnem-egy-hónapig-így-voltunk,-mikorra-átmentünk-azon-a-vizes-részen.-és-nem-hagyták-abba-a-fejtést,-hanem-csak-csinálni-kellett,-csinálni-kellett-a-vizes-ruhában.-de-még-ez-semmi:-főljöttünk-és-nem-volt-ruhánk-átöltözködni,-amikor-hús-fok-hideg-volt,-vagy-még-kevesebb.-a-ruha-csontra-fagyott-rajtunk--nem-egész-a-testünkig,-csak-a-ruhának-a-teteje,-úgyhogy-olyan-páncélréteg-volt-rajtunk.-Ha-valaki-elesett,-csak-a-katona-tudta-feltámasztani,-mert-annak-száraz-volt-a-ruhája,-le-tudott-hajolni.”

a-bányamunka-nemcsak-a-legnehezebb,-hanem-a-legveszélyesebb-is-volt.-Štefan-vitek-is,-aki-nem-messze-szentestől-esett-fogságba-1944-őszén,-d-onbasz-szénbányáiban-dolgozott-és-bányaszerencsétlenségek-szemtanúja-volt:-[fordítás-szlovákából:]„r-összul-dob-tad-azt-a-szenet,-könnyen-megsérültél,-lennyúztad-magad.-mert-a-szén-az-nem-fa-volt,-az-olyan-volt,-mint-a-szikla,-úgyhogy-az-ember-könnyen-megsebesült,-rögtön-eltörte-az-ujját-vagy-összezúzta-a-kezét.-olyan-esetek-is-történtek,-hogy-a-robbantók-nem-csínáltak-jó-vizsgálatot,-megfűrték-a-lyukakat,-megtömték-robbanóanyaggal,-és-nem-figyelmeztették-az-embereket-a-bánya-másik-részében,-vagy-nem-tudták,-milyen-vastag-a-fal,-ami-a-másik

járatot-választotta-el.-r obbantottak,-és-a-fal-átrobbant-a-másik-járatba,-ahol-még-embe-
rek-voltak.-k irobbantotta-azt-a-szenet-és-megölte-azokat-az-embereket.-megölte.-Úgyhogy
ilyen-esetek-is-történtek.-de-nekünk-az-a-szerencsénk-volt,-hogy-olyan-parancsnokaink
voltak,-akik-gondoskodtak-rólunk:-»ezeknek-a-embereknek-enni-kell-adni!«”

a-bánya-térsege-kiszámíthatatlan-volt.-k ollárovics-László-az-ural-hegység-bányáiban
dolgozott,-és-egy-baleset-után-egy-bányamérnök-től-kaptak-biztonsági-utasításokat:
„meg-volt-repedve-az-az-érc,-és-le-akart-szakadni.-olyan-négyméteres-vaspálcák-voltak,
és-a-mérnök-magyarázta,-hogyan-kell-megpiszkálni,-hogy-essen-le,-mielőtt-elkezdene-
a-termelést.-pont-rászakadt-egy-nyvenmázsás-darab.-mint-a-palacsinta,-úgy-szét-
nyomta,-csak-héverrel-tudták-levenni-róla.-s-ok-baleset-volt,-sok.-volt-orosz-halott,-és
volt-magyar-is,-nem-is-egy.”

Hoffer-istván-egy-másfajta-nehéz-munkát-említett--a-leúsztatott-fa-kihordását-a
d nyeperből:- „Jártunk-ki-a-d nyeperre-is,-voltam-ottan-nyáron-is,-meg-télen-is.-Télen
nagyon-hideg-volt,-vitte-a-havat,-sodorta,-aztán-kint-raktunk-tűzet,-a-parton.-volt-egy
zsidó-*nacsalnyikunk*,mert-zsidók-voltak-nagyobb-részt-nem-lehetett-mást-hallani-egész
nap,-csak-*davaj, davaj, davaj!* a-d nyeperből-szedtük-ki-a-tutajt,-az-úsztatott-fát.-Úgy-
kell-lett-kitörni-a-jégből,-aztán-húztuk-a-jég-hátán-ki-a-partra.”-miután-Hoffer-istván-egy-alka-
lommal-a-gyengébb-hadifogyók-kategóriájába-lett-átsorolva,-egészen-másnemű-mun-
kát-kapott.-Úgy-érezte-magát,-mint-egy-kisgyerek,-akinek-valóra-vált-az-álma:-a-cukor-
kagyló-mellett-volt-a-csokoládékagyló,-de-oda-a-fogyóknak-nem-lehetett-bemenni.-„mink
a-vagonból-raktuk-ki-a-cukrot.-egyszer-a-*nacsalnyik* megfogott-engem-és-bevitt-a-cso-
koládékagylóba.-amikor-bementem-abba-a-terembe,-ahol-a-lányok-pakolták-a-csokoládét,
mutatta,-hogy-magyar-*pleni*,magyar-fogoly.-a-leányoknak-mind-én-rajtam-volt-a-szemük.
mikor-kijöttem,-az-ajtó-mellett-volt-egy-papírkosár--mindig-az-volt-az-első,-mint-a-kutya,
vagy-a-macska-szaglás-össze-vissza,-benyúltam-és-egy-furkó-selejt-csokoládé-volt-ott.
Lehet,-hogy-még-a-papírt-is-ettem,-úgy-örültem-neki.”

Lancz-miklós-az-úton-n-émetország-ból-esett-fogságba,-pár-nappal-a-háború-befeje-
zése-után.-a-szovjetunióbeli-fogsága-elején-többféle-munkát-végzett:-fegyvergyárban
dolgozott,-gumigyárban-és-később-egy-viszonylag-jó-pozícióba-került,-amikor-egy-tiszti
láger-kisegítőszemélyzetében-volt.-egyebek-között-textilgyárban-is-dolgozott:-„érdekes
volt-a-textilgyár,-az-a-vatta,-a-gyapot,-ázsiában-terem-csak-meg.-k-étszáz-kilós-bálák-
voltak.-először-csak-olyan-vastag-szált-csináltak,-aztán-mindig-vékonyabbat,-úgyhogy
mikor-már-szövés-alá-került,-több-gépen-is-átment.-az-öntvény-gépeken-rajta-volt,-hogy
made-in-england,-még-az-1800-as-évekből-származtak.”

a-mezőgazdasági-munka-a-jobb-beosztások-közé-tartozott,-elsősorban-azért,-mert
élelmet-is-lehetett-szerezni.-Tóth-istván-a-n-émetország-ból-hazafelé-vezető-úton-esett
fogságba,-körülbelül-abban-az-időben,-mint-Lancz-miklós.-amikor-a-szovjetunióba
került,-többször-is-kolhozban-dolgozott:-„1947-nyarán-kivittek-bennünket-a-kolhozba.
k-aszálás-volt,-szénabetakarítás,-én-egy-kis-kocsival-jártam,-innivalót,-ennivalót-vittem
nekik,-meg-nyersanyagot-szállítottam-a-konyhára.-volt-ott-krumpli-meg-répa--megter-
mettem,-mert-amikor-jó-idő-volt,-ottan-meleg-volt-és-eső.-aztán-1948-őszén-megint-kivit-
tek-bennünket-a-kolhozba,-ottan-már-mások-voltak-a-föltételek,-többet-kaptunk,-többet
lehetett-ottan-enni.-azt-gondoltuk,-hogy-milyen-jó,-hogy-elhoztak-a-lágerből.”

persze-a-mezőgazdaság-esetében-is-sok-függött-a-lágervezetőségen,-amit-Hučko
károly-esete-is-igazol:-ott-a-szovhozban-nem-volt-jó-sorunk,-mert-egy-ideges-parancs-

nokunk-volt,- őrnagy.- n agyon-könyörtelen-ember-volt,- nem-törődött-a-néppel,- csak-a munkával.-esett-az-eső,-zuhogott,-és-nekünk-kint-kellett-kapálni--maguk-a-katonák, akik-öröztek,-már-azok-is-sajnáltak-bennünket.-egy-őr-bement-engedélyt-kérni,-hogy bejöhessünk,-mert-az-értelmetlen-munka-volt.-aztán-végül-az-őrnagy-megengedte,-bejöhettünk.-Tisztára-átázva-bementünk-a-barakkba,-lefeküdtünk-a-priccsre,-és-melegedtünk.-olyan-pára-lett-abban-a-szobában,-hogy-nem-láttuk-egymást.-egy-hét-múlva marokkal-lehetett-rólunk-szedni-a-tetűt,-mert-ott-még-fürdő-sem-volt.-és-ott-is-csak-azt ettük,- amit főztek,- máshoz-nem-tudtunk-hozzájutni,- esetleg-a-sárgarépát-rágtuk. kóstoltuk-a-nyers-krumplit-is,-de-az-ízetlen-volt.-aztán-a-nagyobb-vezetőség-valahogyan megtudta,-hogy-ott-nincs-jó-helyzet,-küldtek-oda-egy-revíziót,-aztán-leváltották-az-őrnagyot-és-be-is-csukták.”-Hučko-k-árolyt-a-foglalkozásának-köszönhetően--borbély-volt--megkedvelte-a-lágerőrség-parancsnoka-és-egy-román-fogolyhoz-osztotta-be,-akivel-a szovhoz-őrizték:-„a-román-gyerek-nem-is-járt-be-a-lágerbe,-ahol-voltunk.-Hordtam-neki a-kaját-a-konyháról,-és-közben-mindig-főzött-valamit-egy-őreg-öntözőkannában.-volt-ott egy-folyó,-onnan-hordta-a-vizet-és-főzte-a-káposztát,-krumplit-meg-a-zöldséget.-Te,-mondom-neki,-mi-ez?-Hisz-ez-marha-jó,-én-ilyesmit-nem-ettem-nem-is-tudom-mióta!-ott-jó dolgom-volt.”

a-munkák-egy-másik-faja-a-tőzegkitermelés-volt--a-visszaemlékezők-nézetei-erre-a munkára-eltérők-voltak.-n-em-csak-a-munka-neme-volt-a-lényeges,-hanem-a-munka-idő-hosszúsága,-az-élelmezés-és-a-normák-is,-amiket-a-fogyoknak-teljesíteni-kellett. szulló-Lajos-például-úgy-emlékezett-a-tőzegtermelésre,-mint-viszonylag-jó-munkára. ellenkezőleg,-bukovszky-József-nagyon-nehéznek-találta:-„Térdig-érő-vízben-kellett-járni és-a-tőzeget-vágni,-kihordani-abból-a-vízből.-az-egy-pár-hónap-alatt-nagyon-lehúzta-az embert.”-Tóth-istván-is-kipróbálta-a-tőzegtermelést:-„a-második-nyáron-torflágerben voltunk,-a-tőzeget-bányásztuk.-egy-szakasz-volt,-aki-vágta--én-is-ebben-voltam--a másik-szakasz-kapkodta-el,-és-kis-kockákba-rakta-száradni.-nem-lett-volna-nehéz munka,-mert-kis-darabokat-vágtunk,-de-gyöngék-voltunk,-úgyhogy-minden-nehéz-volt.”

akinek-volt-valami-tehetsége,-vagy-egyszerűen-szerencsés-volt,-az-alacsonyabb lágervezetőségbe-is-bekerülhetett.-a-volt-csehszlovák-állampolgárok--főleg-azok,-akik szlovákul-vagy-csehül-beszéltek--sokszor-tolmácsként-voltak-alkalmazva,-közvetítőként-a-fogylok-és-a-felsőbb-lágervezetőség-között.-n-éha-a-tisztségbe-kerülés-többet-igényelt,-mint-a-szláv-nyelvek-ismerete.-kozmér-istván-a-fogsága-első-telét-nehéz-munkával-töltötte:-a-befagyott-volgából-húzták-ki-a-leúsztatott-rönkfákat.-a-hőmérséklet-néha mínusz-40-°C-ra-süllyedt.-ennek-ellenére-nem-veszítette-el-a-reményt,-és-kihasználta az-adódó-alkalmat--egy-orosz-nyelvtanfolyamra-jelentkezett:-„Télen-minden-munka után-mentem-orosz-tanfolyamra,-mert-szlovákul-tudtam-perfekten,-nekem-könnyű-volt elsajátítani.-n-yárra,-mire-kellett-kimenni,-már-úgy-tudtam-olvasni,-hogy-a-tisztnek-én olvastam-fel-minden-reggel-az-újságot,-amit-kapott.-megmondta,-hogy-mit-kell-csinálni, aztán-én-adtam-ki-a-munkát,-ő-meg-elment-lógni-össze-vissza.-attól-kezdve-már-nem kellett-dolgoznom,-csak-vezető-szerepet-töltöttem-be,-nagyon-jó-sorom-volt.”

s-zépe-g-áspár-is-a-tábora-öt-alacsonyabb-rangú-vezetőségi-tagja-közé-került,-bár-az ő-esetében-nemcsak-a-szlovák-nyelv-ismerete-játszott-közre,-hanem-a-vezetőség-pragmatikus-viselkedése:-„az-ottani-katonai-vezetőségnek-lehetősége-volt-kinevezni-alacsonyabb-vezetőséget,-és-inkább-a-gyengébb-fizikumúakat-válogatták-ki.-én-is-olyan voltam--volt-egy-csallóközi-fiatalember,-akivel-együtt-kerültünk-fogságba,-az-azt-mond-

ta,-hogy-1945-őszén-egy-hatost-nem-adott-volna-az-életemért,-mert-olyan-rossz-állapotban-voltam-akkor.-d-e-így-aztán-a-hadifogolytársakat-kellett-figyelni,-az-őrségnek-voltunk-a-segítségé.-engem-az-őrség-vagy-a-gyár-akármikor-elengedett,-szabadon-mozoghattam.-d-e-azért,-ha-kellett,-segítettem-a-többieknek,-a-vállunkon-hordtuk-az-autóra-a-méteres-hosszú-fákat.”

a-norma-a-termelés-legfontosabb-mérőszáma-volt.-a-normatervezők-a-termelést-egyszerű-munkafolyamatokra-bontották-és-a-meghatározták-az-elvégzésükhez-szükséges-idő-hosszát.-a-normák-meghatározásánál-nemcsak-a-munkafolyamatok,-hanem-a-munkások-között-is-különbséget-tettek.-k-épzettség-és-fizikai-kondíció-alapján-osztályozták-a-munkásokat.²⁰ a-normák-elvégzése-vagy-azok-túlteljesítése-szerint-értékelték-a-foglyokat-és-aszerint-kapták-az-ételadagokat.-a-foglyok-már-rögtön-a-fogságba-esésük-után-vagy-a-tranzitlágerekben-kategóriákba-voltak-sorolva,-de-a-kategorizálás-az-egész-fogság-ideje-alatt-rendszeresen-folytatódott.-„Le-kellett-vetközni-meztelenre-–mondta-László-béla.-–az-ember-odaállt-a-mázsára,-és-lemérték.-voltak-kartotéklapok-csinálva,-például-aki-százhatvan-centi-magas-volt,-annak-hatvankilósnak-kellett-lenni,-az-volt-a-rendes-súlya.-a-kartoték-szerint-látták,-hogymegfogyott-e,-vagy-emelkedett-e-a-súlya.-az-embert-beosztották-kategóriákba,-az-elsőbe,-a-másodikba,-és-a-harmadikba.-ugyi-az-embernek-megfogták-a-segge-partját,-hogymennyi-hús-van-rajta,-és-akinek-kinyílt-egy-ilyen-bőr-rajta,-mint-a-paritya,-az-már-ókás-volt,-orvossal-megállapított-gyenge,-annak-nem-kellett-kimenni-dolgozni,-csak-bent-volt-a-lágerben.-d-e-a-hatvan-deka-kenyeret-megkapta-ott-is.”

bukovszky-József-leventeként-jutott-ki-n-émetországba-és-a-háború-befejezte-után-került-hadifogságba.-az-első-fogságban-töltött-télen-fakitermelésen-vett-részt,-ami-nem-volt-könnyű-munka.-a-foglyok-a-teljesítményük-szerint-voltak-értékelve:-„Három-ember-volt-egy-brigádban,-kettő-fűrészelt,-egy-fejszével-dolgozott.-k-idöntöttük-a-fát,-a-fejszé-vel-le-lett-gallyazva,-aztán-fűrésszel-méretre-vágtuk.-n-egy-köbmétert-kellett-kivágnunk,-az-volt-a-napi-norma-három-embernek.-ahogymentünk-befelé-az-erdőbe,-úgy-nőtt-a-teljesítmény.-a-magyar-ember-az-mindig-szeretett-dolgozni,-és-kint-is-azért-csak-hajtotta-magát.-meg-persze,-azért-kaptunk-hús-deka-kenyérrel-többet,-ha-megcsináltuk-a-normát.-vagy-ha-nem-csináltuk-meg,-akkor-nem-kaptuk-meg-–az-is-húzott-bennünket,-mert-az-ennivaló-nagyon-kevés-volt,-és-nagyon-gyönge,-úgyhogy-minden-lehetőséget-megragadtunk,-amivel-tartani-tudtuk-magunkat.”

n-em-mindig-érte-meg-nagyon-intenzíven-dolgozni,-mert-a-fogvatartók-annál-több-munkát-adtak-a-foglyoknak.-Több-esetben-addig-emelték-a-normákat,-amíg-a-foglyok-bírták-a-munkát.-bolemant-k-ároly-vasútépítésen-dolgozott,-feladata-földhordás-volt-egy-vasúti-töltés-kialakításához:-„volt-egy-földhordónk,-a-szlovákok-úgy-mondták,-hogynoszírka.-k-ettő-vitte-a-földet,-egy-meg-rakta-rá.-Három-nak-kimértek-egy-köbmétert,-és-azt-mondták,-hogyhazt-az-egy-köbmétert-kihordjuk,-akkor-pihenhetünk.-Hát-persze,-sietett-a-szegény-magyar-fogoly,-mert-adtak-egy-kanállal-több-cukrot-érte,-vagy-dohányt,-ezt-azt.-mikor-kihordtuk-az-egy-köbmétert,-pihentünk.-aztán-jöttek-az-orosz-nagyfőnökök,-hogyhát-mi-van-a-néppel,-hogymiért-alszik-itt-ezer-meg-ezer-fogoly.-Hogy

20- stark-Tamás:-*Magyar hadifoglyok a Szovjetunióban.*-budapest,-2006,-164.-p.

hát-megcsinálták-a-munkát.-utána-egy-helyett-kimértek-három-köbmétert,-de-már-azt nem-bírtuk.-már-hol-bírta-volna-az-ember,-már-így-is-alig-bírtuk.”

Jankovics-László-és-társai-éppen-egy-építkezésen-dolgoztak,-amikor-az-egyik-nacsal-nyik ellenőrizni-jött-az-elvégzett-munkát.-Jankovics-László-a-tolmács-feladatait-is-végez-te,-így-olyan-pozícióban-volt,-hogy-alkudozni-is-tudott.-persze-a-munkanormák-elvégzé-se- esetében- is- megmutatta- magát- a- „minden- a- vezetőség-től- függ”- tényező: „végigmentünk- a- munkákon,- és- mondta,- hogy- *charaso, charaso*,-jól- van.- kérdezte, hogy- mennyi- százalékot- adjon.- kérdeztem,- hogy- hát- hogyan- megy- ez?- azt- mondja, hogyha-száz-százalék,-akkor-hatvanöt-deka-kenyér-jár,-ha-száztíz,-akkor-hetvenöt-deka, ha- százhuszon- fölül,- kilencvenöt- deka.- mondtam- neki,- *nacsalnyik*,- akkor- egyezzünk meg- abban,- hogy- százhuszonöt- százalékot- adsz,- mert- ha- az- emberek- fognak- enni, akkor-jobban-fognak-tudni-dolgozni.- Úgyhogy-százhuszonöt-százalékkal-dolgoztunk-az első-naptól-fogva.-beleegyezett,-és-meg-is-volt-elégedve-a-munkával.”

a- munkaidőről- és- szabadidőről- is- eltértek- a- visszaemlékezések.- g esköné- simon ilona- például- azt- említette,- hogy- egyáltalán- nem- voltak- szabadnapjaik.- kollárovc László-a-bányában-nehéz-viszonyok-között-dolgozott,-és-elejével-nyolcórás-munkaideje volt:- „először-nyolc-óra-volt-a-munkaidő,-aztán-1947-ben,-mivelhogy-nehéz-testi-mun-kát-végzünk,-rossz-levegőben,-meg-az-ötvenkét-fokos-melegben,-hat-órára-lecsökken-tették.-minden-tíz-napban-volt-egy-szabadnap.-d e-se-karácsony,-semmi-nem-volt,-csak dolgozni-és-tíznaponként-egy-nap-szabad.”

a-szabadidőt-a-foglgyok-többféleképpen-töltötték--tisztálkodtak,-ennivalót-próbáltak beszerezni-(akiknek-erre-lehetőségük-volt),-közösen-a-hazára-emlékeztek-(elsősorban a-hazai-ételre)-és-persze,-pihentek-a-kimerítő-munka-után.-Ha-a-táborbeli-viszonyok elérték-egy-jobb-szintet,-a-foglgyok-kultúrtevékenységgel-is-kezdték-foglalkozni.-Több hadifoglgy-ügyes-művésznek-mutatkozott--a-hadifoglgyok-költészetéről-a-nagy-terjedel-mű-memoáirodalomból-olvashatunk.²¹ mórocz-mihály-fából-faragott-madarakat-készít-tett,-Tóth-istvánnak-máig-megvan-a-csajkjája,-amit-saját-kezüleg-gravírozott.-éppen-Tóth istván-émlítette,-hogy-a-fogságban-egy-amatőr-színházi-előadáson-is-részt-vett:-„volt-ott egy-pesti-gyerek,-azt-mondta,-hogy-ő-színész-volt.-be-is-tanított-bennünket-egy-szinda-rabra.-az-volt-a-címe,-hogy-Túl-a-nagy-k riványon.-n yáron-adtuk-elő,-és-az-oroszok-is-föl-mentek-a-barakkok-tetejére,-kintről-nézték,-tapsoltak-nekünk.-o tt-a-nyár-rövid-volt,-ápri-lisban-májusban-kezdődött-a-jó-idő,-és-szeptemberben-októberben-már-megint-tél-volt. és-az-is-érdekes-volt,-hogy-ott-télen-majdnem-nincs-világos,-olyan-hosszúak-az-éjsza-kák,-hogy-délután-még-majdnem-sötét-van.-n yáron-meg-nincs-sötét,-majdnem-nem-is megy-le-a-nap.

életkörülmények

a-hadifoglgyok-élelmezése-kapcsán-a-napi-norma-azon-a-minimális-szinten-volt-megállapít-va,-amely-még-lehetővé-tette-a-munkában-való-felhasználásukat.²² az-élelem-a-hadifogo-

21- L.-k üllös-imola-vasvári-Zoltán:-*Áldozatok. A második világháborús hadifoglgytáborok és sztá- lini légerek folklorjából*.-európai-f olklór-intézet,-2006.

22- varga-2009,-277.-p.

lyélet-elsőrendű-pontja-volt--ez-annál-érvényesebb-volt,-minél-kevesebb-élelem-állt-a-fogy-lyok- rendelkezésére.- visszaemlékezőimet- az- egész- szovjetunióbeli- hadifogságuk- alatt- üldözte- az- éhség,- legalábbis- az- üres- gyomor-érzete.- Hoffer- istván- se- tartozott- a- kivételek- közé:- „n-égy-évig- kínoztak,- négy-év- alatt- egyszer- sem- laktam- jól.- n- em- is- tudtam- volna- jól- lakni,- mert- nem- volt- semmi- zsiradék--ha- egy- *kiblivel* ettem- volna,- még- akkor- se.- az- ebéd- után- mindig- éhesebb- voltam- mint- előtte.- n- em- csak- én,- mindenki- úgy- volt.- Úgy- lefogytunk,- hogy- csak- tántorogtunk.”- a- foglyok- néha- azt- is- észrevették,- hogy- nemcsak- ők- szenvednek- az- éhségtől--a- háború- alatt- és- utána- az- éhség- a- helyi- lakosság- között- se- volt- különleges- jelenség:- „volt- olyan- *nacsalnyik* is,- folytatta- Hoffer- istván,- aki- délben- akármelyikünk- től- elvette- az- elmosatlan- fazekát,- és- odatartotta- a- szakácsnak,- az- adott- neki- és- megette.- megenné- maga- most- a- foglyok- után- az- ennivalót?- Csollánylevest,- korpalevest,- ilyesmit- és- nem- volt- elég.- még- ahhoz- kaptunk- egy- evőkanálra- való- cukrot,- hogy- a- kalória- meglegyen,- mert- ők- mérték,- hogy- mennyi- kalóriától- mennyi- ideig- bírja- ki- a- szervezet.”

az- alapélelem- a- mindennapi- kenyér- volt,- ami- viszont- csak- messziről- hasonlított- a- mi- közép-európai- kenyérünkhöz:- „adtak- hatvanhét- deka- kenyeret,- mondta- pathó- ernő,- de- nem- olyan- volt,- mint- nálunk--ahogyan- a- kombájntól- bevitték- törekkkel- együtt- a- gabo- nát,- megdarálták,- de- nem- szitálták- át.- a- kenyérnek- valót- megkeverték- vízzel,- mint- a- maltert,- voltak- ilyen- pléhformák,- azokba- bele- és- úgy- sült- meg.- de- annak- a- közepe- nem- volt- sült,- az- csak- kissé- mintha- meg- lett- volna- főve.”

az- ennivalóval- kapcsolatban- nemcsak- a- mennyiséggel,- hanem- az- ízzel- is- gond- volt.- g- eskóné- simon- ilonának- nem- voltak- jó- emlékei- az- első- táborbeli- ennivalóra:- „Zöld- para- dicsomleves- volt.- a- paradicsom- magja- mind- fent- volt- a- víz- tetején- és- benne- az- a- bűdös- hal-- hát- az- ehetetlen- volt,- nem- ette- meg- senki.- ivóvíz,- se- mosakodnivaló- nem- volt,- semmi- a- világon,- csak- amit- olvastottunk,- mert- valamelyik- barakkban- volt- valami- meleg-ítő- szer,- azt- a- vizet- ittuk.- Tea- volt- reggelre,- cukor- nélkül.- aztán- félkilós- kenyérkét- adtak,- de- az- olyan- volt,- hogy- mikor- összenyomtad,- jött- belőle- a- víz.- o- lyan- fekete- volt,- állt- ki- belő- le- a- zabnak- a- haja,- meg- minden,- nagyon- rossz- volt.- azon- a- koszton- nem- lehetett- élni--tészta,- vagy- valami- rendeset,- semmit- az- ég- világon- három- évig- nem- ettünk.- k- rumplit- is- csak- akkor,- amikor- kint- voltunk- a- kolhozban- krumplit- szedni.- azt- is- az- éjjeli- vödörben- főz- tük--kimostuk,- elvittük,- csináltunk- olyan- állást,- aztán- abban- megfőztük.”

f- arnbauer- béla- viszonylag- korán- érkezett- haza- a- szovjetunióból,- de- emlékezetében- megmaradt- az- egyhangú- élelem:- „k- aptunk- ilyen- lötytöt--valami- gabonaféle- volt- meg- örölve- és- leforrázva.- az- első- napokban- ízlett,- és- elment,- de- aztán- egy- hét- múlva- már- kezdtünk- tőle- undorodni.- az- volt- a- hibája,- hogy- mindig- ugyanaz,- néha- volt- benne- hal- csont,- amiről- lefőtt- a- halhús.- Halon- kívül- mást- nem- nagyon- tettek- bele.- a- kaján- men- tünk- mi- tönkre.- az- oroszok- jobban- bírták- azt- az- egyoldalúságot,- meg- hát- ők- azért- pár- rubelt- is- kaptak,- vásároltak- is- a- *magazinban*,- ott- voltak- az- állomásoknál- ilyen- hosszú- sorok,- ahol- zöldséget- árultak.- mi- meg- összeszedtük- a- zöldséglevelet,- és- azt- harapdál- tuk,- hát- az- segített- valamit.

mórocz- mihály- is- halakat- említett,- és- amerikai- élelemsegélyt- is,- ami- viszont- nem- tar- tott- sokáig:- „ilyen- picike,- három- négy- centis- halakat- adtak.- f- eje,- farka,- minden- rajta- volt- neki,- be- voltak- szóva,- és- abból- adtak.- Tiszta- só- volt- az- egész.- aztán- meg- valamilyen- kását- is- főztek- és- addig,- míg- amerikától- kaptak- támogatást,- addig- a- levesekben- voltak- szárított- húskockák.- mikor- aztán- már- amerika- nem- adott- nekik,- ez- is- megszűnt,- már- csak- a- tiszta- lé- volt.”

az-élelmezés-egyik-másik-alapja-a-már-említett-burgonya-volt.-pathó-ernő-szerint-a-szakácsok-nem-nagyon-törték-a-fejüket-az-elkészítési-módján:-„behoztak-egy-teherautó-krumplit,-össze-volt-fagyva,-akkor-a-billentős-autóról-le,-és-csákánnyal-vágták.-g-ondolhatja,hogyan-volt-az-megmosva--ahogyan-úgy-megmosták,-aztán-ebből-főztek-krumplilevest,aztán-a-fenekén-állt-az-iszap.-k-is-sót-dobtak-bele,-és-ilyen-levest-adtak-háromszor-naponta,-hét-decit.-o-tt-úgy-múltak-el-a-hónapok,-hogy-se-egy-gramm-olaj,-se-egy-gramm-zsír-nem-volt.-a-négy-év-alatt-talán-zsírt-nem-is-kaptunk,-csak-valami-kevés-olajat.”

mivel-vitek-Štefan-a-donbaszi-bányákban-dolgozott,-a-kalóriák-pótlása-életfontosságú-volt:-[fordítás-szlovákából:]„mit-lehet-mondani-az-ételről...-Hát,-a-krumpli-az-szabály-volt,-az-majd-mindennap-volt.-Ha-valami-darab-hús-is-került-az-ennivalóba,-az-kevés-volt,-máskülönb- csak-krumpli,-néha-néha-mondjuk-valami-kevés-tészta-is. Levesek-is-voltak.-d-e-ha-úgy-elgondolom,-a-kalóriákat-azért-megkaptuk-abb-an-az-ételben.-Ledolgoztuk-a-munkaidőt-a-bányában,-aztán-már-mást-nem-csináltunk,-csak-feküdtünk.”

Több-visszaemlékező-alternatív-élelem-beszerzését-is- említette,-főleg-akkor,-amikor-táboron-kívül-mozogtak.-Többen-is-fel-lettek-világosítva-arról,-hogy-ha-lehetséges,-menjenek-táboron-kívül,-ahol-nagyobb-az-esélye-az-élelemszerzésnek.-bukovszky-József- említette,-hogy-a-helyi-növényzetet-is-fel-tudták-használni:-„Zöldeket,-csalánt-ami-a-határban-van,-azt-szedtük,-és-azt-főztük-estére-bent-a-barakkban.-Le-volt-forrázva,-egy-et-forrott,-egy-cseppet-megsóztuk-és-kész-volt.-ez-volt-az-egész,-abb-an-nem-volt-semmi-más,se-zsír,-semmi.-d-e-az-ember-azért-érezte,-hogy-valami-volt-és-mégis-zöld-volt,-vitamin. máskülönb- a-barakkban-voltak-nagy-hordók-vízzel,-ami-tele-volt-rakva-friss-fenyő-ágakkal,-és-aztán-azt-a-fenyővizet-kellett-innunk.-és-az-erdőben-is,-már-ha-tavasszal-nem-volt-vizünk,-akkor-úgy-csináltunk,-hogy-v-betűt-vágtunk-fejszéval-a-fába,-alátettünk-egy-kilós-konzervosdobozt,-ami-fél-óra-múlva-telecsurgott-azzal-a-lével,-azt-ittuk.-f-enyőfából-és-a-nyírfácskából,-ez-a-két-fa-volt,-amiből-lehetett-csapolni-vizet.-az-tartott-bennünket-kint,-ezt-az-oroszok-mondták,-hogy-ezt-kell-csinálni-annak,-aki-szomjas.”

az-élelemszerzés-egy-más-lehetősége-a-lopás-volt--a-fogyoknak-néha-más-alternatívájuk-nem-is-volt.-a-hadifogolytársaktól-való-lopás-tabu-volt,-de-a-fogvatartóktól-elfogadható-volt.-persze-vigyázni-kellett,-hogy-ne-jöjjenek-rá.-amikor-Hoffer-istván-a-szocializmus-időszaka-alatt-összetűzésbe-került-a-helyi-községi-vezetőséggel,-nem-türtöztette-magát:-„azt-mondtam-nekik,-én-lopni-és-hazudni-az-oroszoktól-tanultam-meg.-Ha-én-ott-nem-lopok,-akkor-megdögültem-volna-étlen.-bukovszky-József-könnyezve-emlékezett-az-akkori-eltökélttségére:-„énbennem-mindig-az-az-egy-volt,-hogy-én-onnan-még-haza-akarok-jönni.-Úgyhogy-én-minden-lehetőséget-megragadtam.-Ha-lehetőség-volt-rá,elloatam-az-orosztól-azt-a-darabka-kenyeret.-r-áhajtott-engemet-is-az-éhség,-de-hát-az-reszkír-volt,-mert-ha-megfogtak-volna,-akkor-becsuktak-volna,-az-biztos.-d-e-úgy-intézttem-mindig,-hogy-soha-nem-tudták-meg.”

az-élelemszerzéssel-kapcsolatban-azok-kapták-a-legjobb-munkapozíciót,-akik-konyhára-jutottak.-bukovszky-Józsefet-a-betegsége-után-éppen-azért-küldték-konyhára,-hogy-erőre-kapjon:-„n-agy-konyha-volt,-betettek-és-mosogattam-az-edényeket.-o-tt-nyújtottak-ezek-a-szakácsok-többet,-mint-ami-kellett-volna,-úgyhogy-pár-hónap-alatt-felszedtem-hús-kilót.”

a-fogság-későbbi-éveiben,-amikor-a-helyzet-úgy-ahogy-állandósult,-a-fogylok-fizetést-is-kaptak.-váltak,-akik-többet,-mások-kevesebbet.-g-eskóné-simon-ilona-például-azt

mondta,- hogy- a- fizetése- nagy- részét- lefogták- a- fogvatartási- kiadások- végett.- a szovjetunióban- 1947- decemberében- szüntették- meg- az- élelmiszerjegy-rendszert,- ez után-a-hadifogolytáborok-zárt-zónáiban-árusítóbódék-üzemelhettek.²³ Tóth-istván-a-szerencsésebbek-közé-tartozott:- „annyi-jó-volt,-hogy-ott-a-vasöntödében-kaptam-fizetést, úgyszemint-nyolcvan-kilencven-rubelt-megkaptam.-volt-a-lágerben-egy-kis-kantin--cukrot, margarint- lehetett- rajta- venni,- ki- lehetett- egészíteni- az- embereknek- az- ennivalót.” Jankovics-László-is-hasonló-helyzetben-volt:- „1947-ben-már-ha-többet-kerestünk,-mint amibe-a-lágeri-koszt-került,-meg-a-lakás,-akkor-annak-a-fölét-megkaptuk-rubelban.-volt olyan-hónap,-hogy-hetven-rubelt-is-kaptam.-volt-egy-hétdecis-magyar-katonakulacsom, azt-minden-héten-olajjal-televettem,-meg-cukrot-is-vettem,-háromfelé-metéltem-azt-a nehéz-kenyeret-és-cukorban,-olajban-megforgattam-és-azt-ettem.”

a-fogylok-bizonytalan-életében-a-lakás,-a-ruházat-és-a-tisztálkodás-minőségében előforduló-kisebb-eltérések-is-a-viszonylag-jó-élet-és-a-szenvedés-közi-különbséget jelenthettek.-az-egyik-olyan-tényező,-amit-az-emberek-nem-tudtak-befolyásolni,-az éghajlat-volt.-Csak-védekezni-lehetett-ellene--főleg-a-kegyetlen-kontinentális-telek okoztak-sok-szenvedést.-kollárovcis-László-az-év-nagyobb-részét-téli-időben-töltötte:- „az északi-jeges-tenger-nyolcszáz-kilométerre-volt,-vasút-nem-is-vezetett-tovább k rasznouralszktól.-Júniusban-annyira-be-volt-fagyva-a-föld,-hogy-másfél-méter-után-csá-kánnyal-is-nehéz-volt-ásni-a-vízvezetéknek-az-árkot.-a-föld-fagyva-még-a-nyár-közepén-se eresztett-ki-és-augusztus-végén-már-egyméteres-hó-leesett.”

az-első-valóság,-amivel-a-fogylok-a-táboraikban-találkoztak,-az-elszállásolásuk-volt. néha-igazán-primitív-körülményekről-volt-szó.-n-émeth-József-az-amerikai-és-francia-fogság-után-szovjet-kézre-került-és-fogságát-a-közép-ázsiai-kirovabadban-töltötte: „kirakodtunk,-és-kezdtük-építeni-a-lakásokat.-Lakásokat...-beponyvázott-sziklák-voltak, ilyen-nyolcvan-centisek,-azokra-rá-a-ponyvát,-az-volt-a-sátor.-és-oda-aztán-amennyi fogoly-befért,-egy-ágyra-hat-személy-jutott.-emeletes-volt,-nem-is-lehetett-ágynak-nevezni,-ott-volt-készítve-helyben,-két-oszlop-le-volt-ásva,-abból-egy-ereszték,-arra-a-nád,-az volt-a-fogolyágy.-az-emeletre-is,-és-a-földszintre-is-hárman-fértek.”

a-hadifogylok-szállásai-sokszor-csak-improvizáltak-voltak.-ahogyan-bolemant-károly is-említette,-elhagyott,-üresen-álló-középületeket-is-kihasználtak-elszállásolásra:- „volt egy-nagy-gabonaraktár-féle,-és-azt-megcsinálták- nekünk-szálláshelynek.-Háromemeletes-priccseket-csináltak,-minden-embernek-adtak-egy-zsákfélét,-amit-megtöltünk mindenféle-vacakkal,-és-azon-aludtunk.-éjjel-sokszor-annyi-poloska-volt,-hogy-nem lehetett-aludni,-ki-kellett-menni-az-udvarra.”

a- rendezettebb- táborokban- gyakori- építészeti- elemek- voltak- a- félig- földbe- vajt barakkok- --a-*zemliankák*.-Hučko-károly-az-első-fogságban-töltött-téli-hónapokon-át tartó-karanténban-volt:- „novemberben-értünk-oda,-1-es-lágernek-hívták-a-helyet,-láger *numero agyin*.-n-agy-volt,-ott-volt-valami-tíz-vagy-tizenöt-barakk,-*zemlianka* típusúak, leásva-a-földbe,-és-jó-egy-méter-volt-a-föld-fölött,-ablakkal.-az-ágyak-emeletesek-voltak,-hármán-voltunk-egy-priccsen,-egy-köpenyt-terítettünk-magunk-alá,-a-másikkal-a lábainkat-takartuk-és-a-harmadikkal-betakaróztunk.-Ha-egyikünk-meg-akart-fordulni, meg-kellett-fordulni-mind-a-háromunknak,-úgyszemint-az-első-év-nem-volt-kényelmes.”

László-béla-a-szovjetunióbeli-fogsága-első-pár-hetét-pincehelyiségekben-töltötte-egy-miassz-melletti-táborban:-„ottan-olyan-hideg-volt,-hogy-még-júniusban-is-fagyott.-nem-volt-ott-semmi,-csak-a-fenyőfa-a-hegyeken,-az-olyan-kihalt-terület-volt.-földpincékben-voltunk-lent,-olyan-kis-ablakokon-át-világított-be-a-fény,-ott-kellett-lenni,-hogy-ne-fázzunk.”

ahogy-említettük,-a-nehéz-munkát-végző-foglyoknak-sokszor-még-az-alváshoz-szükséges-alapkomfortot-se-biztosították.-egy-másik-nagyon-fontos-tényező-a-ruházat-volt,-és-az-otthoni-ruha-nem-mindig-fért-össze-a-helyi-éghajlattal:-„Csak-a-csupasz-deszkán-feküdtünk--emlékezett-vissza-g-escskóné-simon-ilona.-egészen-őszig,-amíg-le-nem-arattak-a-kolhozokban,-csak-akkor-adtak-mindnyájunknak-egy-egy-szalmazsákot.-és-abba-is-lopni-kellett-a-szalmát,-úgy-hoztuk-este-haza-a-vállunkon-a-kolhozból,-csak-aztán-lett-egy-kis-szalma-alattunk.-addig-csak-a-csupasz-deszkán-a-kis-pokróckánkban,-meg-a-ruhácskánkban-hevertünk.-el-nem-lehet-képzelné,-abban-a-hideg-barakkban,-semmi-holmink-nem-volt,-csak-amit-vittünk.-Ha-most-mennénk,-akkor-azt-sem-tudná-az-ember,-hogy-mit-vigyen,-mert-van.-de-akkor-hol-volt--még-meleg-zokni-se-volt,-akkor-még-az-emberek-kapcát-csavartak-otthon-a-lábukra,-nem-zoknit.”

g-esko-ilona-és-a-többi-málenkij-robotra-elhurcolt-falubelije-nem-tudtak-felkészülni-a-fogságban-rájuk-váró-viszonyokra.-de-nem-mondhatták-szerencsésnek-magukat-azok-se,-akik-melegebb-időszakban-kerültek-fogságba,-mint-például-kollárovc-László:-„az-a-nyári-katonaruha,-amit-kaptunk,-posztóruha-volt--nadrág,-olyan-könnyű-kabátka,-meg-a-köpeny,-hát-ez-volt-csak.-mondjuk,-addig-jó-volt,-míg-nyár-volt,-jó-idő.-de-mikor-már-jött-a-hideg,-baj-volt,-mert-ha-alvás-előtt-alám-tettem-a-köpenyt,-akkor-hegyettem-nem-volt,-ha-föülre-tettem,-akkor-a-priccs-deszkái-között-jött-a-hideg.-úgyhogy-nagyon-meg-voltunk-fázva.”

a-messze-északon,-a-Ladoga-tó-partján-kemény-telek-voltak.-Hideghéti-f-lórián-nagyon-megkönnyebbült,-amikor-megkapta-az-első-meleg-öltözetet:-„mikor-már-kimentünk-az-erdőbe-a-fakitermelésre,-kaptunk-nagyon-jó-katonai-ruhát,-ezt-az-átvarrott-nadrágot-és-báránybéléses-katonai-kabátot.-az-már-óriási-volt--például-ha-harmincfokos-hidegben-lefeküdtem,-két-óra-múlva-kezdték-csak-érezni-a-hideget.-de-mikor-megkaptam....itt-a-mellénél-volt-egy-olyan-két-ököl-nagyságú-lyuk,-tele-volt-aludt-vérrel.”

a-foglyok-gyakran-silány-minőségű-ruhát-kaptak,-amely-idővel-tönkrement,-és-sokszor-csak-saját-maguk-tudtak-magukon-segíteni.-varga-g-usztáv-szerint-az-ügyesebb-fogolytársai-néha-a-kevesből-is-sokat-tudtak-előállítani:-„olyan-ruháink-voltak,-amikben-fáztunk.-vagy-cipőtalpunk-nem-volt,-és-akkor-lopta-el-az-a-gyerekek-a-gumicsövet,-amiből-talpat-akart-készíteni.-váltak-cipészek,-szabók,-mindenféle-mesterember,-sőt-még-olyan-is-volt,-aki-valami-rongyot-szétszedett-és-kötött-magának-szvettert.”

a-foglyok-életét-sokszor-az-élősködők-is-keserítették.-ahogyan-g-escskóné-simon-ilona-is-említette,-nem-mindig-tudtak-ellenük-védekezni:-„bent-voltunk-a-barakkban,-sok-tetű-volt,-sok-poloska,-majd-megettek-bennünket.-és-nem-csinálhattunk-velük-semmit-se.-mit?-mivel?-egyáltalán-nem.-gyönyörű-szép-csíkos-kis-jószágok-voltak,-a-ruhatetű-éjszaka-meg-a-poloska.”

a-foglyok-találékonyak-voltak,-és-néha-sikerült-elbánniuk-a-kellemetlen-vendégekkel,-legalábbis-rövid-időre.-Jankovics-László-és-társai-már-nem-sokkal-a-fogságba-esésük-után-a-mindenütt-jelenlévő-tetvek-gazdái-lettek:-„s-öporni-lehetett-magunkról-a-tetvet.-a-tábor-túlsó-felén-folyó-volt,-oda-le-lehetett-menni-mosakodni,-rendbe-tenni-magát-az-embernek.-mindig-úgy-csináltam,-hogy-amikor-már-piszkos,-meg-tetves-volt-az-ing,-elmentem-kimosni.-belettem-a-vízbe-és-akkor-a-kézleiből-főnt-hagytam-egy-darabot,

a-tetvek-mind-feljöttek-oda,-azt-a-részt-elvágta-és-bedobtam-a-vízbe.-aztán-már-az utolsó-ing-is-elment,-már-nem-lehetett-így-megcsinálni.”

Jankovics-László-a-gyűjtőtábor-rögtönzött-körülményei-között-találkozott-ezekkel-az élősökökkel,-később-a-helyzete-jobbra-fordult,-a-foglyokat-fertőtleníteni-kezdtek.-Több visszaemlékező-is- említett- rendszeres- fürdéseket- és- fertőtlenítést:- „vagonok- vagy teherautók-voltak-elkészítve--emlékezett-vissza-móroc-mihály--,-a-ruhákat-be-kellett rakni,-aztán-hatalmas-gőzzel-vagy-meleg-levegővel-fertőtlenítették.-n-ekünk-meg-le-kellett-mosakodni.-az-órám-at,-amit-megőriztem,-nem-tettem-le,-nehogy-ellopják,-aztán-úgy mosakodtam.-k-ésőbb-a-lágerben-is-megcsinálták-eztet.-v-olt-egy-nagy-helyiség,-ott-voltak-a-tusolók,-oda-kellett-menni-mosakodni.-a-ruhát-ott-is-minden-héten-forró-levegővel vagy-gőzzel-fertőtlenítették.-d-e-használt-is,-mert-tetű-nem-volt,-arra-vigyáztak.”-Tóth istván-rovartalanítást-is- említett:- „k-ét-három-havonta-is-fertőtlenítettek,-mert-poloskák voltak.-egyszer-nyáron-el-kellett-hagyni-a-barakkot,-leizolálták,-és-akkor-egy-éjjel-nem lehetett-oda-bemenni.-így-aztán-nem-volt-poloska.-s-e-tetű,-mert-mindig-fertőtlenítvé-voltak-az-emberek.-Tisztálkodni-muszaj-volt,-és-hetente-adtak-tiszta-katonaruhát.”

az-élősökökön-kívül-egy-további-félig-megoldatlan-probléma--ha-nyugatosokról, ha-szovjet-hadifoglyokról-volt-szó--a-testi-szükségletek-elintézése-volt:- „ott-volt-egy faépületből-álló-láger--emlékezett-vissza-k-ozmér-istván--,-abban-voltak-faágyak.-éjjel, ha-lefeküdtél,-svábbogarak-ettek,-kellett-égni-a-villanyraknak,-mert-ha-világos-volt,-nem csíptek,-még-jó,-hogya-hagyták-égni.-egy-óracsakát-pihentél,-akkor-meg-kellett-kimenni vizelni,-mert-át-voltam-fázva.-d-e-ott-olyan-baj-volt,-hogya-csak-nyitott-vécé-volt,-az-udvaron-kibágeroztak-egy-gödört,-az-körül-volt-kerítve-egy-fakerítéssel,-rajta-a-forsnya,-ráültél,-és-ott-kellett-vizelni.-ez-így-ment.”

a-latrínák-veszélyes-helyek-voltak,-ahol-nagyon-kellett-vigyázni.-f-őleg-olyanoknak, akik-hasmenéstől-szenvedtek,-le-voltak-gyengülve-és-mivel-többször-látogatták, nagyobb-volt-az-esélye-balesetnek,-f-laskár-László-viszonylag-rövid-ideig-volt-szovjet kézen-morvaországban,-de-látott-szörnyű-jeleneteket:- „a-lomnicei-fogolytáborban-ki-volt ásva-ilyen-kockalyuk,-körül-a-sarokra-leverve-négy-karó,-rá-gerendák,-és-arra-kellett ráülni.-o-tt-abbana-vécében-láttam-a-német-katonát-belefúlva,-szóval-nem-közönséges, amik-mennek-az-emberi-életben.”-Jankovics-László-is- említette-a-latrínákat,-amikre gyakrabban-kellett-mennie.-n-eki-több-szerencséje-volt,-mint-néhány-társának:- „volt-ott latrina-csinálva,-és-elmentem-vizelni.-elvégeztem-a-dolgom-és-visszamentem,-lefeküdtem.-egyszer-csak-újából-kellett-menni,-úgy-meg-voltunk-fázva.-s-okan-bele-is-potyogtak a-latrínába,-de-hát-ki-húzza-ki?-k-i-megy-oda?-már-gyengék-voltunk.”

betegségek,-halál

az-elégtelen-élelmezés,-a-kemény-munka,-a-rossz-higiéniái-körülmények,-de-a-stressz és-a-lehangoltság-is-legyengítették-a-foglyok-szervezeteit-és-így-hajlamosabbak-voltak a-betegségekre.-és-a-hadifogságban-a-betegségek-sokszor-halálhoz-vezettek.-bár-a szovjet-fogolytáborokban-nagy-volt-a-halandóság--a-3,5-millió-regisztrált-fogolyból-580 ezer-halt-meg,²⁴ ebből-66-ezer-származott-magyarország-területéről²⁵ -,a-szovjet-állam

24- varga-2009,-19.-p.

25-uo.-168.-p.

elsősorban-a-foglyok-munkaerejének-kihasználásában-volt-érdekelt,-nem-pedig-tervezett-népirtásban.-Csak-összehasonlíthatóképp,-német-számítások-szerint-az-5,7-millió-fogságba-esett-szovjet-katonából-a-háború-végén-már-csak-2,4-millió-élt--az-57%-os-halandóság-háromszorosa-volt-a-szovjet-hadifogolytáborokéhoz-képest.-a-szovjet-katonák,-akik-német-fogságba-kerültek,-a-nemzetiszocialista-ideológia-szemében-kisebb-értékűek-voltak,-a-legjobb-esetben-rabszolgasorsra-valóak.-ez-persze-nem-teszi-bocsánatos-sá-az-embertelenségnek-és-kíméletlenségnek-azt-a-mértékét,-amit-a-hadifoglyoknak-a-szovjet-fogságban-át-kellett-élniük.²⁶

Több-visszaemlékező-említette,-hogya-fogság-elejen-karanténba-tették-a-foglyokat,-hogya-táborba-ne-kerüljenek-betegségek.-Hučko-károly-az-egész-első-telet-karanténban-töltötte.-annak-ellenére,-hogya-az-ő-barakkjában-nem-tud-halottakról.-tavasszal-meglepve-hallotta,-hogya-tábor-más-részei-nem-voltak-ilyen-szerencsések:-„ahogyan-novemberben-megjött-a-transzport,-az-egészet-karanténba-tették,-de-több-barakkba.-Tavasszal-azt-mondták,-hogya-transzport-több-mint-fele-meghalt.-mink-azt-nem-láttuk,-mert-az-nagyon-nagy-tábor-volt,-oda-sok-ember-elfért.”

Több-visszaemlékező-elmondása-szerint-a-reménytelenség-közepén-gyakran-fellépett-egy-pozitív-figura:-az-orvos-vagy-orvosnő.-bár-általában-felszerelés-és-gyógyszer-nélkül,-sokszor-mindent-megtettek-a-pácienseik-érdekében,-és-nemegyszer-életeket-is-megmentettek.-László-béla-az-első-fogságban-eltöltött-telet-valószínűleg-egy-orvos-segítségével-élte-túl,-aki-azt-ajánlotta-neki,-hogya-szimuláljon-a-főorvos-előtt:-„k-érdezte-az-orvos,-ide-hallgass,-nincs-valami-bajod?-Hát-mondom,-nincs-semmi.-azt-mondja,-itt-olyan-hideg-van,-hogya-itt-télen-megfagysz,-de-a-kórházban-kiteleltetnélek.-aztán-elmentem-a-német-orvoshoz,-de-nem-utaltak-a-kórházba.-k-érdi-a-zsidó-orvos,-megint-nincs-semmi?-mondom,-nincs.-ide-hallgass,-igylál-hideg-vizet,-majd-bedagad-a-torkod.-azt-ittam,-megint-elmentem-a-német-után,-nem-írt-ki.-aztán-azt-mondta,-hogya-menjél-reggel,-délben,-este-a-nyakára,-majd-megun.-ezt-csináltam,-és-végtére-a-német-megsajnált-és-kiírt.-így-aztán-kiteleltem-a-kórházban.”

ahogya-már-említettük,-Hučko-károly-nagy-halandóságról-beszélt-az-első-tél-folyamán,-de-a-későbbi-orvosi-ellátásra-nem-panaszkodott:-„Hasmenést-kaptam,-véres-volt-a-széketem.-betettek-a-kórházba,-és-két-hétig-olyan-sorom-volt,-hogya-le-a-kalappal.-az-orvosi-ellátás-elsőrendű-volt--már-azokra-a-viszonyokra.-és-a-további-években-is,-aki-beteg-volt,-az-beteg-volt,-az-nem-ment-dolgozni,-hanem-bekerült-a-kórházba,-és-ott-azon-igyekeztek,-hogya-amit-lehetett,-azt-kigyógyítottak.”

Hoffer-istván-tüdőgyulladás-miatt-volt-a-gyengélkedőszobán,-és-ott-tudta-meg,-hogya-orvos-és-orvos-közt-is-nagy-a-különbség:-„betyáros-német-orvos-volt,-elegáns-német-ruhában,-szemüveg--azon-lehetett-látni,-hogya-művelt-ember,-annak-volt-táalentuma.-az-orosz-orvos-meg-úgy-nézett-ki,-mint-egy-csavargó,-ő-volt-a-főorvos,-az-atyáúrsten.-el-lehet-képzelné,-hogya-foglyokhoz-milyen-orvosokat-raktak.-és-az-egyik-doktornő-azt-mondta,-hogya-elmész-kórházba,-te-már-nem-jössz-vissza-onnan,-mentek-haza.-de-egyfelé-járt-a-keze,-lefelé,-a-földre-mutatott-az-a-dög.”

a-hadifoglyok-között-az-egyik-leghalálosabb-betegség-a-tífusz-volt,-amely-pathó-ernő-szerint-a-tiraszpoli-lágerben-is-nagyon-sok-halottat-követelt:-„ott-nálunk-az-lett-a-baj,

hogy-fölütötte-a-fejét-a-tífusz.-és-orvosságot-nem-adtak,-mert-nem-volt.-az-emberek megbetegedtek,-nagyon-belázasodtak.-éjjel-kimentek,-mert-lázások-voltak,-és-amit-a másik-fogoly-vizelt,-megfagyott,-azt-a-jeget-megették,-és-még-jobban-megfertőzték magukat.-volt-olyan-nap,-hogytíz,-tizenöt-halott-volt-reggelre.-és-volt-úgy,-hogy-reggel ültünk,-vártuk,-hogymegyünk-munkába,-és-mikor-felsorakoztunk,-volt-aki-nem-kelt-föl --úgy-ahogyan-ült,-úgy-el-is-aludt,-vége-is-lett-neki.-n-o,-ez-így-volt-akkor.-az-élet-és-a halál-közötti-vonal-nagyon-keskeny-volt,-és-sokszor-azon-múltak-életek,-hogy-valahol volt-orvosi-ellátás,-máshol-pedig-egyáltalán-nem-volt.-n-éha-csak-az-időről-volt-szó,-ami megmenthette-volna-az-emberi-életeket.--pathó-ernő-megélte-a-oltást-is,-de-az-akkor már-sokak-számára-hiábavaló-ő-volt:--k-és-őbb-azért-voltak-oltások.-Hogy-mi-ellen,-mel-lékes,-de-adtak.-s-okan-úgy-viselkedtek,-hogyelbújtak-előle.-volt-egy-Helembai-nevű,-és amikor-dolgoztunk,-valaki-viccből-kitalálta,-hoggyerekek,-ma-megint-oltás-lesz.-annak már-gyöngyözött-a-homloka,-ideges-volt,-annyira-félt-az-oltástól.-s-okan-elbújtak,-nem mentek,-aztán-így-is-sokan-elpusztultak,-mert-azért-valamit-jelenthetett-az-az-oltás.”

bolemant-károly-túlélte-a-frontot-és-budapest-ostromát-is,-ennek-ellenére-nem-volt felkészülve-arra,-ami-a-fogságban-várta-őt:-„Hasmenés-meg-a-hasmenés,-szóval-úgy mondom-maguknak,-hogy-ott-több-ember-pusztult-el-a-szemem-láttára,-mint-a-fronton. voltak-csinálva-ezek-a-latrínák,-olyan-nagy-gödrök-voltak-kiásva,-azok-tetején-a-forsnyik és-azokra-voltak-olyan-lyukak-csinálva.-s-ok-ember-oda-beleesett.-a-németek-nem-bír-ták,-mert-a-magyarban-jobban-megvolt-az-akarát.-de-a-németek-jobban-az-édességhez, meg-a-finomsághoz-voltak-szokva,-és-azok-hamarabb-tönkrementek.”

a-betegségek-a-fertőzött-víz-által-is-terjedtek--g-eskóné-simon-ilona-egy-szeren-csétlen-szökökútra-emlékszik,-amelynek-a-rendeltetését-a-fogyok-nem-értették:-„a mieinkkel-az-oroszok-csináltattak-egy-szökökutat-is,-de-hogy-milyen-célből,-nem-tudom --biztosan,-hogyszépítsék-az-udvart.-de-ezzel-rosszat-tettek,-mert-a-lengyelek-nagyon le-voltak-gyengülve.-o-dajóttek,-lefeködtek-hasra-és-a-vizet-szívták-magukba,-aztán-vér-hast-kaptak.-a-lengyelek-nagyon-sokan-elpusztultak.-volt-ott-betegszoba,-de-orvos-nem volt,-csak-miközülünk-egy-szanitéc,-János-bácsinak-hívták.-o-tt-csak-az-volt,-akinek-tem-peratúrája-volt,-csak-az-volt-a-beteg,-aki-lázás-volt.”

f-arnbauer-béla-is-vérhast-kapott-és-önmagán-próbálkozott-segíteni:-„elkapott-a-vér-has.-Úgy-próbáltam-gyógyítani,-hogy-pléhla-pon-szénné-égettem-kenyeret,-és-azt-rágo-gattam,-mert-már-otthon-is-volt-egyszer-olyan,-hogyszéntablettát-kaptam.-azt-rágo-gattam,-és-talán-azzal-segítettem-magamat.-aztán-mikor-jöttem-haza,-a-láger-kijáratánál-a barakkoknál-álltunk,-hát-hozzám-hasonló,-még-talán-fiatalabb-is-volt-az-a-gyerek,-egy nagy-folt-volt-a-nadrágján,-nem-tudta-tartani-a-vizet.-ilyeneket-már-nem-küldtek-haza, azt-várták,-hogyhajjon-meg-ott.”

Több-visszaemlékező-is-mondta,-hogy-aki-elvesztette-a-reményt,-annak-a-napjai meg-voltak-számlálva.-bukovszky-József-szavaival:-„aki-elhagyta-magát,-nem-bírta,-az halálra-volt-ítélve.”-László-béla-is-biztatta-a-fogolytársait,-hogymozogjanak-a-hideg-pin-cében,-ahol-el-voltak-szállásolva,-hogy-egy-kicsit-melegedjenek-fel:-„volt-olyan,-aki-csak lehúzódott-a-falnak.-mondtam-neki,-hogymozogjon,-mert-itt-fog-megfagyni.-Hogy minek,-azt-mondja,-úgyse-megyünk-haza!-Hát-maga-itt-akar-megdögülni?-mert-én-nem akarok,-mondom-neki,-haza-akarok-menni.-Hogy-mikor?-én-nem-tudom,-de-örökké-nem fognak-itt-tartani,-egyszer-csak-elengednek.-ebből-nem-engedtem--én-el-akarok menni.-ugyi,-aki-nagyon-beleélte-magát,-az-el-is-pusztult.”

nem-csak-a-betegségek-szedték-az-áldozataikat,-hanem-a-nehéz-munka-is.-ahogyan már-említettük,-a-bányák-tartoztak-a-legveszélyesebb-munkahelyek-közé--és-a-fogylok nem-csak-bányaszerencsétlenségekben-haltak-meg:-„mindig-néztük,-mikor-jön-a-szürke ló--mondta-k ollárovics-László--,-az-vitte-a-halottakat-ki-a-lágerből.-a-hidegben-összerakták-a-halottakat,-megfagyva,-mint-az-ölfát.-aztán-robbantani-kellett-valami-gödört,-hogye-l tudják-temetni-őket.-volt-olyan,-hogylementünk-a-bányába,-az-ember-összeesett-és-meghalt.-aztán-az-orvos-mondta,-hogyez-nem-betegségben-halt-meg,-hanem-véglgyengülésben--a-belek-felérték-a-zsiradékot,-az-ember-összeesett-és-meghalt.”

a-messze-északon-a-hideg-is-hozzátársult-a-betegségek-és-a-nehéz-munka-mellé. Hideghéti-f lórián- sose-felejtí-élete-legrosszabb-időszakát--az-első-telet-a-hadifogságban:- „még-meg-kell-említenem,-ami-borzasztó--ott-halt-meg-a-legtöbb-hadifogoly. kimentünk-ebben-az-egyszerű-német-ruhában,-amit-az-elején-kaptunk,-de-ezek-nem ahhoz-az-időhöz-voltak.-vékonyak-voltak,-úgyhogy-bizony-olyan-fél-évig-minden-reggel olyan-három-négy-emberünk-meg-volt-halva.”

voltak-esetek,-amikor-tömeghalálról-lehet-beszélni.-varga-g usztáv-a-legrosszabb fogságbeli-élményét-egy-s ztalino-melletti-lágerben-élte-át:-„ott-voltak-olyan-házak,-amit f innszágban-leszereltek,-és-oda-hozták,-azokat-építettük-fel.-Jött-a-tél,-és-olyan-hideg volt,-hogya-z-szörnyű.-Jól-befűtöttünk,-mert-azért-szenet-kaptunk,-k ígyulladt-a-kazán, és-a-láger-leégett,-sokan-megfulladtak,-megégtek.-volt-egy-vakszemű-bottyán,-azt mondta,-hogya-felgyúlt,-dögüljete-meg!-k-étméteres-hó-volt,-abban-ástunk-magunknak-gödört,-ott-feküdtünk-pufajkában-felöltözve-a-hóban,-körülbelül-két-hétig,-de-megfagytak-az-emberek.-ott-százával-pusztultak-el-abban-a-lágerben.”

a-lágerélethez-a-temetések-is-hozzátartoztak,-még-ha-sokszor-nem-hasonlítottak-is temetésre.-g eskóné-simon-ilona-csak-nehezen-tudott-beszélni-a-halottak-sorsáról:-„a halottakat-saraglyán-vitték-ki-a-lágernek-a-végébe,-lepedőbe-csavarva.-de-ott-olyan-volt a-föld,-hogya-nem-is-nagyon-lehetett-ásni,-mert-olyan-réteges-kő-volt-ott.-egyméteres-gödört,-ha-ástak,-de-oda-már-nem-a-lepedőben-tették-őket,-csak-csupaszon,-kettő-három embert-egy-olyan-sírocskába,-úgy-takarták-be-egy-kis-földdel-vagy-kővel,-amivel-tudták. ott-pihennek,-sajnos.”

a-„temetésekkel”-összefüggésben-bolemant-károly-egy-nagy-vérhasjárványra-emlékezett-vissza:-„r itka-reggel-volt,-hogya-nyolc-tíz-embert-meztelenül,-majdnem-csontvázan nem-vittek-ki-a-kórházból.-aztán-átellenben,-abban-a-homokban-megmaradtak-még-a-régi futóárkok,-még-talán-most-is-meg-tudnám-mutatni-őket,-már-annyi-év-után,-oda-vitték kocsival-a-szegény-halottakat,-meztelenen-bedobálták-és-betemették-őket,-aztán-jól-van.”

f arnbauer-bélának-egy-alkalommal-nagyon-kellemetlen-élménye-volt.-egy-temetőbrigádba-választották-ki.-a-két-halott-számára-egy-dombon-volt-kiásva-a-sír,-de-a legyengült-fogylok-nem-tudták-oda-felhúzni-a-halottasládát:-„az-orosz-magyarázott-valamit,-és-a-másik-vállára-vette-a-hullát,-és-elindult-föl-a-dombon.-aztán-én-is-felvettem-a másikat,-de-azt-valahogy-operálták,-vagy-boncolták,-és-a-nedve-ráfolyott-a-hátamra. aztán-egy-darabnál-kifordultak-a-belei,-ráléptem,-hasra-estem,-meghemperegtem benne.-aztán-a-legborzasztóbb-az-volt,-hogya-mikor-felvittük-a-hullákat,-vissza-kellett menni-és-a-belső-szerveit-a-markunkban-hordtuk-fel-a-dombrá.-annyi-földet-böktünk-föl, hogya-betakarja-a-hullákat,-de-tőlünk-tizenöt-méterre-az-előzőleg-eltemetett-belét-már húzták-a-varjak.-az-elég-szörnyű-élmény-volt,-és-hát-nem-tudtunk-kimosakodni-belőle, mert-az-első-napokban-szappant-nem-láttunk.”

sokszor a halottaknak sem adatott meg a végső nyugalom. ahogyan Hideghéti f. lórián elérékenyülve elmondta, a tábori temető szürreális jelenségek helyszíne volt: „kivitték őket egy domb tetejére, ottan többnyire meztelenre vetkőztették, de akkor már millió varjú várt, azok olyan kisebb varjúk voltak. a halottaknak kivitték a fejét, a fára rá volt írva a hadifogolyszám. de azt is hallottam, hogy a civilek este mind ellopták, mert azzal tüzeltek.”

Hazafelé

a repatriáció rögtön a németország kapitulálása után kezdődött – a munkaképtelen foglyokat hazaengedték, a munkaképeseket szovjetunióbeli munkatáborokba vitték. 1945 novemberéig, amikor az első nagy repatriálási hullám utolsó transzportjai is hazaérkeztek, több mint egymillió hadifogoly került haza, ebből 189 ezer volt magyar. 1946 márciusában még majdnem 236 ezer magyar maradt szovjet fogságban. a szovjetunióban a hadifogoly munkaerő kihasználásában 1946 és 1947 első fele volt a legintenzívebb, így 1946 folyamán alacsony volt a repatriáltak száma – valamivel több mint 18 ezren érkeztek haza Magyarországra. a második nagy repatriálási hullám 1947 májusában kezdődött, az év végéig megközelítőleg 93 ezer magyar hadifoglyot küldtek haza. a harmadik nagy hullám 1948-ban következett, amikor közel 89 ezer hadifoglyot eresztek el. 1949 januárjában még 12 ezer magyar volt szovjet hadifogságban, őket a következő években küldték fokozatosan haza, bár a hadifoglyok utolsó kis csoportjai csupán 1956-ban jöttek vissza a szovjetunióból.²⁷

a visszaemlékezők legnagyobb része, akik szovjet kézen voltak, több verzióját halották egy mondatnak: „ott voltam majdnem négy évig – emlékezett vissza Hoffer István –, és mindig, az első naptól az utolsóig a *szkoro domoj* volt. *Szkoro domoj, pasli domoj, szkoro domoj*, ebből állt az egész. Hasonló tapasztalata volt g eskóné s imon ilonának is: amikor már az oroszok látták, hogy kik vagyunk, hogy nem háborús bűnösök, akkor mondták, hogy ó, *nebojite sa, skoro pōjdetje domov*. de bizony a *skoroból* három év lett. ennyi volt a ruszki *skoro*.”

pathó-ernő átgondoltabb taktikákról is mesélt – a szovjetek a dezinformáció mesterei voltak: „volt egy időszak, főleg ősszel, akkor olyan nyomás vett a foglyokon erőt, mindenki búskomorra vált, mert féltünk a téltől, mert az volt a legrosszabb, a tél. és akkor az oroszok olyan rafináltak voltak, hogy voltak gyűlések, és akkor a civileknek bebeszélték azt, hogy most már engedik haza a foglyokat. azért, hogy a civilek terjeszszék köztünk azt, hogy megyünk haza, ilyen a politika. aztán a népek, akik velünk voltak, kérdezték, hogy már mentek haza? és a hazamenetből csak az lett, hogy volt egy egészségügyi vizsgálat, és hogy az egészségesek mennek, a betegek maradnak. és akkor kiszült, hogy d onbaszba visznek minket, a bányákba.”

amikor a foglyok a szovjetunióba kerültek, az első időszakban nem volt semmi kapcsolatuk az otthoniakkal. n éhányuknak, mint például f arnbauer-bélának még a transzport alatt sikerült hazaüzennie, bár az ő esetében ez nem nagyon segített: „először

27- varga-2009,-169-182.-p.

lementünk Jugoszláviába, -ott egy cetlire írtam haza, -és kidobtam az ablakon. -Összedték, de már itthon voltam, -mikor megérkezett.”

a levelezést egy 1945-júliusában született kormányrendelet tette lehetővé. -mivel a leveleket cenzúrázták és a táborokban hiány volt a magyar és román tolmácsokból, -a levélforgalom erősen akadozott. -a táborok és a szülőföld közötti kapcsolattartás 1946 nyaratól vált némileg könnyebbé, -az év őszén a levelezés lebonyolításának feladata a vöröskeresztől hivatalosan is átkerült a belügyminisztériumhoz.²⁸ néhány fogoly, -mint például s zépe g áspár, -minden hónapban küldhetett haza levelet, -bár nem emlékezett arra, -hogyan otthonról kapott volna választ. -Tóth Istvánnak csak kétszer volt alkalma levelet küldeni. -mivel működött a cenzúra, -a foglyok többnyire csak pár mondatot írhattak, amikbe nem fért sokkal több, -mint az, -hogyan élnek és üdvözlik az otthoniakat. -és nem minden levél találta meg a címzettjét, -mint ahogyan Lancz Miklós is elmondta: „minden hónapban kaptunk dupla vöröskeresztes lapot, -huszonöt szót lehetett írni, -hazuról jobban csak kérdezni lehetett. -egyik ember azt mondta, -no, jól megírtam, -hogyan negyvenhárom kiló vagyok. -moszkvában azt mind ellenőrizték, -alá volt neki húzva, -és vissza kapta, -de szidást nem kapott érte. -megvolt minden lágernek a száma, -aztán úgy osztották, -küldték szét moszkvából a lágerekbe.”

a foglyok az otthoni és nemzetközi történelekről csak keveset tudtak meg. -az egyetlen nagy esemény, -amiről mindegyik fogoly értesült, -a háború vége volt. -k ozmér István azok közé tartozott, -akik erről nagyon jól voltak informálva: -„k i volt téve a hangszóró, és azt is jelentették mindennap, -hogyan merre megy a szovjet hadsereg. -azt is megtudtuk, -amikor a vág folyón átkeltek g alántán, -és vágán keresztül mentek.”

az otthoni eseményekről nagy volt a foglyok között a bizonytalanság. -főleg akkor, amikor töredékes híreket kaptak a csehszlovákiai magyar kisebbség kérdésének rendezéséről. -pathó ernő és társai sem tudták, -mi vár rájuk otthon: -„meghallottuk, -hogyan kitelepítés van innen, -f elvidékről. -most akkor nem tudtuk, -hogyan jövünk haza, -ugyi? mert hát ki tudta? -az volt az igazság, -hogyan lehetett onnan levelet írni, -a szovjetunióból, -adtak papírt, -de az nem jött el egy se. -az csak olyan csel volt, -hogyan mégis nyugtassanak. -s zépe g áspár az otthoni problémákról a volt fogolytársától tudott meg valamit, -akiknek sikerült korábban hazajutni: -egy naszvadi fiatal ember még a fogság elején hazajutott, -attól kaptunk ilyen értesítést, -hogyan elkezdték a deportálást Csehországba vagy Magyarországra.”

ahogy már említettük, -több visszaemlékezőnek, -akik alkalmasak lettek volna a szovjetunióbeli munkára, -sikerült kikerülni a fogságot. -nem mindig szökés által. -szovjetunióban már az egyiknek sem volt ilyen szerencséje, -illetve bátorsága. -a probléma nem csak abból adódott, -hogyan a foglyokat szögesdróttal és őrtornyokkal körülvett táborokban őrizték. -az ország hatalmas volt, -a szökevényeknek nem volt sem helyismeretük, -sem kapcsolatokkal nem rendelkeztek, -legtöbbször nem is tudtak volna kommunikálni a helyiekkel és a feljelentésnek is nagy volt a valószínűsége. -az egy a kevés adatközlőimből (Tóth k árolyon kívül), -aki komolyabban is gondolkodott a szökésen, -Hoffer István volt: -„k ét civil nő megfogott bennünket, -nekem is akadt egy, -meg az imrének is. -azt mondták, -hogyan megszöktetnek bennünket. -de nem mondták, -hogyan

magyarországra,-csak-budapestet-tudták,-elvisznek-budapestre,-és-a-zsenáink,-a-nőjeink-lesznek.-Lesz-pénz-is,-dokument is,-hogy-ők-elintéznék-mindent.-mondták,-hogy-ne próbáljak- mondani- semmit.- Cigaretta-t- is- adott,- hozott- kekszet- is,- meg- azt- a- fagyos almát,-amit-forró-vízbe-beletettek,-azt-is-ehettünk.-azt-mondja-nekem-az-imre,-te-koma, hisz-énnekem-otthon- a- feleségem,- hát- mit- fogok- ezzel- csinálni?- mondom- neki,- ne törődj-vele,-a-sűrűségben-majd-elszökünk-elölük.-d-e-aztán-egy-napon-hiába-vártuk-az autót,-nem-jött- --nem-adtak-oda-minket,-mert-rosszul-fizetett-a-gyár.-Többet-sose-látuk-a-nőket.”

viszont-több-visszaemlékezőm-is- említette,- hogy- néhány- fogolytársuk- szökni- próbált.-az-esetek-legnagyobb-része-nem-bizonyult-sikeresnek:-„volt-olyan-is,-hogy-elszöktek- ---mondta-Jankovics-László.- --Tövises-drót-volt,-de-hát-azon-is-át-lehet-menni-okosan,-nem?-visszahozták-és-jól-megverték-őt.- megtaláltak- mindenkit,- hiába-volt,- hogy-elszökik.-volt-egypár-olyan,-akit-elfogtak.-aztán-volt-olyan-tribün,-összehívták-a-foglyokat,-és-akkor-ott-jól-elverték.”

szépe-g-áspár-olyat-is-emléített,-hogya-szökési-kísérletért-nem-a-szökevényt-büntették-a-legjobban:-„azt-mondták-az-oroszok,-mi-onnan,-o-roszországból-nem-megyünk-el,-hiába-akarunk-megszökni,-onnan-nem-sikerül-elmennünk-haza.-váltak-velünk-erdélyiek,-két-testvér,-meg-egy-harmadik-barátjuk.-megszöktek-a-fogságból,-de-öt- napon-belül-visszahozták- őket.- valami- vasúti- hídon- kellett- nekik- átmenni,- ott- fogták- el- őket.-visszahozták- őket,-valami-öt-vagy-tíz- napra- csukták- volna- őket- be,-de-a-munka-volt-a- fontos,-hogydolgoztassanak-bennünket.-a-lágerparancsnokunk,-az-nk-vd-s-főhadnagy-tíz- napra- ítélte- a- katonát,- aki- akkor- szolgált,- mikor- szöktek.- Legjobban- azt- büntették- meg,-a-szökevények-csak-egy-vagy-két- napig-váltak-a-karcerban.”

László-béla- olyan- dologról- beszélt,- amit- több- visszaemlékező- is- említett- -- néhány- fogoly- készakarva- legyengítette- magát,- hogy- így- betegtranszportba- kerüljön,- ami- időről- időre- nyugat- felé- ment:- „aztán- volt- sok- olyan,- aki- a- dohányzásról- nem- akart- leszokni.- r-eggel-mentünk-ki-munkába,-és-a-civilek-árulták-a-dohányt,-mert-nekik-szabad-volt-termelni.-és-volt,-aki-meghagyta-este-a-húszdekás-kenyerét,-nem-ette-meg,-odaadta-a-dohányért.-ő-akkor-is-szívni-fog-és-hogyha-fog-majd-jön-valami-betegtranszport-és-azzal-megy-haza.-d-ehogy-jött-az-haza,-elkapta-a-hasmenés,-meg-a-vérhas,-el-is-vitte-őt.”

Jankovics-László-is- említett- hasonlóan- gondolkodó- foglyokat- -- persze,- nem- mindenkinek-jött-be-a-számítása:-„időnként-volt-orvosi-vizsga,-és-ha-az-órák- megszapordtak,-akkor-csináltak-szerelvényt-és-ezeket-elküldték-haza.-az-emberek-minél-hamarabb-haza-akartak-menni.-n-ősök-voltak,-családjuk-volt,-és-annyira-hazavágyók-voltak,-hogymegfőzték-a-dohányt,-itták,-nem-ettek- --meg-amúgy-is-kevés-volt- , -és-leórádottak,-lebetegítették-magukat.-ilyen-sorsok-voltak-ottan.”

fordított- esett- is- akadt- -- a- visszaemlékezőim- közül- Tóth- István- jött- vissza- szovjetunióból-a-legkésőbb:-1949-áprilisában.-azt,-hogytovább-fogságban-tartották,-a-testalkatával-magyarázta:-„minden-hónapban-volt-vizsga,-hogykinek-milyen-a-fizikuma.-én-így-képepre-mindig-sovány-ember-voltam,-de-testre-meg-mindig-nagyon-jól-néztem-ki.-és-volt-ott-egy-jugoszláviai-szakács,-k-őrís-Józsának-hívták,-magyar-gyerek-volt,-és-sokszor-mondta,-hogyhát-gyere,-egy-cseppet-megpótolom-az-ennivalót.-ez-lett-a-vesztem-aztán,-hogytovább-ott-maradtam.”

a-fiatalabb-korosztályúak,-akiket-már-1945-ben-szabadon-engedtek,-szerencsésnek-mondhatták-magukat,-de-nekik-se-volt-könnyű-a-sorsuk- --még-haza-kellett-jutniuk,-ami

sokszor-nagyon-hosszú-utazást-jelentett.-ilyen-helyzetet-élt-át-baji-f erenc-is.-őt-is-mint leventét-hurcolták-ki-n émetországba,-és-röviddel-a-háború-befejezése-előtt-került-szovjet-fogságba-a-mostani-lengyel-német-országhatáron:-„amikor-kapituláltak-a-japánok, elengedtek-bennünket-is-haza.-adtak-*bumázskát*,-egy-heti-élelmet-és-mehet-mindenki haza.-k iengedtek-a-lágerből,-a-kapuban-indulót-játszott-a-zenekar.-a-tizenhat-éves-gyerek-mehet-haza.-azért-voltak-ott-öreg-harcosok,-és-mindig-iparkodtunk-közéjük-keveredni.-k-ét-irányba-ment-a-vonat,-egyik-s-tettinbe,-a-másik-meg-keletre.-az-öregék-azt-mondták,-hogy-ne-menjünk-keletre,-hanem-nyugatra--féltek-a-[munkás]paradicsomtól.”

augustín-milan-fiatal-korának-és-azzal-összefüggő-gyenge-testalkatának-köszönhet-e-szabadulását--amikor-n émetországba-hurcolták,-még-nem-töltötte-be-a-tizenhat-évet-se.-a-viszonylag-rövid-fogsága-után-a-fogvatartói-eleresztették-őt-és-a-társait.-a-fiatal-fiúk-el-voltak-keseredve:-„olyan-is-volt-egyszer-egy-városban,-hogy-elengednek,-azt-mondták,-hogy-mehetünk-haza.-gyerecskéket,-a-leventéket,-fiatalokat.-k-i-is-mentünk-a-táborból.-de-hova-menjünk?-nem-tudtuk,-hogy-hol-vagyunk,-hol-a-vasút,-nem-tudtuk-az-utat,-messze-voltunk-hazulról-és-semmit-nem-tudtunk-németül.-papírt-nem-adtak,-és-az-volt-a-legrosszabb--papír-nélkül-hova-lehet-menni-katonaruhában?-így-visszamentünk-a-táborba.”

ellenkezőleg,-ami-a-súlyos-betegeket-illeti,-az-1945-ös-repatriálásoknál-megtiltották-azoknak-a-szállítását-is,-akik-nem-bírták-volna-ki-az-utat.²⁹ f arnbauer-béla-1945-ben, amikor-a-szovjetunióba-hurcolták,-tizenhét-éves-volt.-még-azon-az-éven-sikerült-hazajutnia:-„f iatal-nők-jöttek-be-a-lágerbe,-le-kellett-tolni-a-nadrágot,-és-az-embert-seggbe-csípték.-akinek-a-fenekén-lötyögött-a-bőr,-meg-a-hús,-az-már-munkaképtelen-volt-és-bekerült-a-betegszerelvénybe.-beosztottak,-és-mondták,-hogy-megyünk-haza.-nem-hit-tük-el,-mert-ki-is-úgy-kerültünk,-hogy-azt-mondták-*domoj*-r ám-nézett-az-orosz-parancsnok,-és-azt-hitte,-hogy-nem-bírom-ki-az-utat.-elzavart,-de-a-másik-oldalról-fölszálltam-a-vonatra.-Haza-akartam-jönni.-mikor-hazajöttem,-azt-mondták-az-utcában,-hogy-ez-csak-hazajött-meghalni.-anyám-mellettem-állt,-mikor-ezt-mondták.”

már-említettük,-hogy-1946-ban-csak-keves-fogoly-került-haza.-k-öztük-volt-vitek-Štefan-is,-aki-szlovák-nemzetiségű-volt,-és-a-háború-alatt-a-magyar-honvédségben-szolgált:[fordítás-szlovákából:]„azt-egész-idő-alatt-mondták,-ahogy-ott-voltunk,-hogy-megyünk-haza.-és-végül-elérkezett-az-a-pillanat-is,-hogy-tényleg-mentünk.-véletlenül-a-bányában-voltunk,-és-ott-elterjedt-a-hír,-hogy-megyünk-haza.-miicsodaa?!-Hányszor-mentünk-már-haza,-hányszor-mentünk-már-haza!-de-a-lágerbe-értünk,-és-ott-a-nagy-sürgés-forgás.-mi-van,-mi-van?-megyünk-haza,-megyünk-haza!-és-úgy-is-volt,-mentünk-haza.”

bolemant-károly-a-háború-és-hadifogság-alatt-nagyon-rossz-helyzeteket-is-átélt,-a-fogság-vége-felé-mégis-egy-kis-szerencséje-lett--1947-ben-jött-haza,-egy-ismerőse-segítségével:-„egy-nagy-tisztnek-a-fia-volt-ott,-pesti-gyerek,-együtt-dolgoztunk.-o-rosszul-nem-tudott,-de-németül-jól-beszélt,-ez-bekerült-ott-írnoknak.-egyszer-azt-mondja-*nekem*,-k arcsi,-nem-akarsz-hazamenni?-Hát-már-hogy-gondolsz-olyat,-hogy-nem-akarok-hazamenni?!-beteszlek-a-transzportba,-mondta.-kérdeztem-tőle,-te-is-jössz?-megyek-én-is,-azt-mondja.-voltunk-ott-mondjuk-kétezer,-vagy-kétezer-ötszázan,-kivá-

lasztottak-százötven-kétszáz-embert-akik-már-jöhettek-haza.-o dezzában-sok-láger-volt és-azokból-szedtek-össze-egy-szerelvényt.”

mórocz-mihály-is-1947-ben-került-haza,-neki-viszont-a-szerencsétlenségben-volt-a szerencséje.- amikor-télen-szenet-lapátoltak-egy-társával-egy-nagy-szénrakás-mellett, egy-összefagyott-széntömeg-szakadt-rájuk.-a-társa-bele-is-halt-a-sérüléseibe,-mórocz mihály-pedig-több-hónapig-eszméletlenül-feküdt-a-kórházban.-az-eszmélete-visszatérése-után-csak-nagyon-lassan-sikerült-kilábadoznia-a-sérüléseiből:-„mikor-már-jobban lettem,-onnan-már-aztán-nem-vittek-munkára.-egyszer-aztán-kirámoltak-bennünket-a barakk-elé,-és-jött-egy-rosz.-Hogy-elmehetünk-haza,-de-azt-mondta,-ha-még-egyszer ide-kerülünk,-akkor-innen-nem-megyünk-már-haza.-bolond,-hát-jószántunkból-mentünk oda?-akkor-aztán-egypár-embert-elküldtek-haza.”

s züllő-Lajos-egy-betegtranszporttal-jutott-haza:-„egy-hónapig-voltam-a-bányában, aztán-onnét-kikerültem-mint-óvás.-Le-voltam-gyengülve,-és-bekerültem-a-gyengék-csoportjába, amit-szálíftottak-haza.-ez-1947-tavasza-n-volt,-feküdtünk,-mert-már-akkor lehetett-a-gyepen-feküdni-és-jelentették,-hogy-kik-mennek-haza.-én-akkorát-ugortam, mikor-a-nevemet-hallottam,-hogy-a-fáról-leszedtem-volna-az-almát-is-útjában.-d-e-az-erősek,-akik-jól-bírták,-azok-ott-maradtak-tovább.”

s zépe-g-áspár-három-repatriálási-hullámot-említett:-„Három-ilyen-hullám-volt,-1945-ben,-1947-ben-és-aztán-1948-ban-már-véglegesen,-akkor-már-megszűnt-a-tábor-azon-a-vidéken.-a-magyarokat-tartották-vissza,-mert-a-benešiek-állítólag-azt-mondták,-hogy őnekik-nincsenek-hadifoglyaik,-legalábbis-akkor-ottan-nálunk-ezt-beszélték.”

Hučko-károly-is-három-hullámról-beszélt.-az-első-1947-ben,-a-másik-kettő-a-következő-évben-volt:-„1947-nyarán-két-német-transzport-ment-haza,-azokból-volt-a-legtöbb. akkor-se-románok,-se-magyarok-nem-mentek-velük.-így-kevesebben-lettünk-és-ilyen kisebb-lágereket-megszüntettek,-úgyhogy-1947-őszén-visszavitték-az-első-lágerünkbe. aztán-1948-tavasza-n-ment-az-első-magyar-transzport,-ez-úgy-májusban-lehetett,-mert hidegben-nem-nagyon-mertek-transzportot-küldeni.-ezek-mind-betegek,-meg-gyöngébbek-voltak.-váltak-olyan-haverjaim,-akikkel-együtt-dolgoztam,-azok-direkt-nem-ettek-ketten-mindig-a-kajájuk-felét-nekem-adták.-Csak-azért,-hogy-hazakerülhessenek.-aztán mégis-együtt-mentünk-haza.-mondtam-nekik,-lássátok,-én-ilyen-hassal-megyek,-tik-meg éhesen.-szeptember-elején-már-az-összes-magyar-ment-el-abból-a-táborból.-d-e-maradtak-ott-németek,-meg-románok,-azokból-nem-ment-egy-transzport-se,-amíg-ott-voltunk.”

a-legtöbb-visszaemlékező-nem-nagyon-kommentálta-a-hazautazás-körülményeit,-az általában-probléma-nélkül-ment.-persze,-akadtak-kivételek-is,-mint-például-f arnbauer béla-esetében--1945-őszén-még-nyugat-felé-se-ment-olyan-gyorsan-és-komfortosan az-utazás:-„a-háromhetes-út-alatt-a-marhavagon-padlóján-feküdtünk.-a-vonat-az-hol nappal,-hol-éjjel-ment,-de-állandóan-rázott-bennünket,-és-már-nem-tudtam-hogyan feküdni,-mert-lesmirglizte-a-bőrünket.-mikor-hazajöttem-és-anyám-levetkőztetett,-hogy fürödjek,-azt-mondta:-fiam,-neked-csupa-seb-a-tested!-és-nem-volt-egy-gennyes-sebem se,-ennek-köszönhetem,-hogy-élek,-jó-volt-az-immunrendszerem.-mert-ha-rossz-lelt volna,-akkor-a-gennyes-sebek-elvittek-olna.”

az-út-hazafelé-többnyire-kevesebb-időbe-telt,-mint-amikor-a-s-zovjetunióba-vitték-a foglyokat.-a-háborúnak-akkor-már-vége-volt,-a-vasúti-hálózat-egy-részét-már-megjavították,-és-a-vonalak-már-nem-voltak-túlterhelve-a-frontra-irányuló-szerelvényekkel: „szeptemberben-összeszedtek-bennünket--mondta-Hučko-károly-,-föliöltöztettek-új

ruhába,-és-betettek-a-vagonba.-akkor-már-egész-más-volt-a-helyzet,-mint-amikor-kivittek,-ott-már-voltak-priccsek-csinálva,-azokon-feküdtünk.-és-középpet-volt-hely-asztallal, és-ott-ettünk.-akkor-már-nem-volt-semmi-baj--azt-lehet-mondani,-hogym-komfort-volt. máramarosszigetig-mentünk,-és-csak-két-hétig-tartott-az-út,-mert-1945-ben,-mikor-vittek-ki-brassóból-Cseljabinszkba,-három-hétig-mentünk.”

Jankovics-László-a-többi-visszaemlékezővel-ellentétben-hazafelé-is-sokáig-utazott--a-visszatérő-fogylok-néha-az-utolsó-pillanatig-nem-voltak-biztosak-abbban,-nem-e-hazudtak-nekik:-„Tisztek-jöttek-velünk,-akkor-már-nem-volt-őrség,-szuronyos-puska.-k-ikísértek bennünket-az-állomásra,-aztán-be-a-vagonokba-és-elindultunk.-egy-hónapig-jöttünk, mert-néha-félre-voltunk-téve,-meg-kellett-várni,-ha-valami-fontosabb-szerelvények-mentek,-és-csak-aztán-jöttünk-tovább.-egyszer-észrevettük,-hogym-kelet-felé-megyünk. mondom,-gyerekek,-nem-haza-megyünk!-aztán-mentünk-olyan-fél-órát,-megállt-a-szerelvény,-és-körülbelül-akkor-ment-a-rendes-vágányra--no,-most-már-nyugat-felé-megyünk,-no,-lehet,-hogym-már-hazafelé.”

visszaemlékezőimnek-az-út-alatti-komplikációk-inkább-megmaradtak-az-emlékezetükben,-mint-maguk-az-utazási-körülmények.-a-hadifogylok-egy-másik-valóságba-jöttek, mint-amit-elhagytak.-1945-nemcsak-a-háború-befejeződésének-éve-volt,-hanem-az-1938-ban-megváltoztatott-határok-restaurálásának-is,-és-kezdését-vette-a-csehszlovákiai-magyarok-kérdésének-rendezése-is.-s-ok-hadifogolynak-éppen-ezek-komplikálták-a-hazaérkezést.

az-1945.-augusztus-13-án-a-szovjet-állami-Honvédelmi-bizottság-által-kiadott-9843-sz.-határozat-első-pontja-szerint-708-ezer,-a-szovjetunió-egykori-frontterületein-tartózkodó-hadifogylok-kellett-hazabocsátani,-a-csehszlovák-nemzetiségűeket-(cseheket, szlovákokat,-ruszinokat)-teljes-létszámban-(32-600-főt).³⁰

dálnoki-miklós-béla-miniszterelnök-1945.-október-26-án-írt-levelében-k.-J.vorosilovnak,-a-szövetséges-ellenőrző-bizottság-(s-Zeb)-elnökének-közbenjárását-kérte-a-csehszlovák-misszió-vezetőjénél,-illetve-a-csehszlovák-kormányánál,-hogym-„a-szlovák-területről-származó-magyar-nemzetiségű-hadifogyloknak-a-csehszlovák-határőrség-meg-nem-értő-magatartása-következtében-gyakran-hetekig-kell-a-belépőállomások-előtt-bebocsátásukra-várniok,-sőt-újabb-jelentések-szerint-a-csehszlovák-hatóságok-teljesen-elzárkóznak-ezek-hazaengedése-elől.”-a-választ-több-mint-két-hónap-múlva-az-új-miniszterelnök,-Tildy-Zoltán-kapta-meg-v.-p.-s-zviridov-s-Zeb-elnökhelyettétől,-amiben-az-állt,-hogym-az-illetékes-helyről-nyert-értesülések-szerint-a-volt-miniszterelnök-aggályai-nem-felelnek-meg-a-valóságnak,-mert-hamisan-informálták-őt.³¹

az-1946.-július-29-én-kezdődött-párizsi-békekonferencián-a-magyar-delegáció-a-hadifogylok-ügyében-két-módosítást-szeretett-volna-elérni.-azon-kívül,-hogym-a-békeszerződés-tervezett-szövegébe-a-hadifogylok-hazaszállítására-vonatkozó-„mihelyt-lehet-séges”-kifejezés-helyett-a-„jelen-szerződés-alírása-után-hat-hónapon-belül”-kifejezés-kerüljön-be,-azt-is-el-akarta-érni,-hogym-a-trianoni-határon-kívül-lakott,-de-a-háború-idején-a-magyar-hadseregben-szolgált,-majd-fogságba-esett-személyek-hátrányos-következmények-nélkül-térhessenek-vissza-lakóhelyükre.-sajnos-a-magyar-érdekeket-nem

30- varga-2006,-dokumentumok,-377-p.

31- uo.-382-385-p.

sikerült-érvénybe-juttatni,-így-a-békeszerződés-az-eredeti-megfogalmazásban-került-alá-írásra,-mely-szerint-„a-magyar-hadifoglyok-mihelyt-lehetséges-hazaszállítandók-a-hadifoglyokat-visszatartó-egykes-hatalmak-és-magyarország-közt-erre-vonatkozólag-kötött-megállapodások-szerint.”³²

a-külügyminisztérium-hadifogolyosztályát-vezető-pokorny-Hermann-1947.-április-10-én-írt-bizalmas-tájékoztatója-szerint-a-bukeresti,-belgrádi-és-prágai-magyar-külvé-
letek-utasítást-kaptak,-hogya-az-ottani-kormányoknál-puhatolózsanak,-vajon-hajlandók-e-az-1938-utáni-magyarországhoz-volt-csatolt-területekről-származó-és-ott-lakó-magyar-hadifoglyokat-az-átvételi-állomásokon-(f ocşani,-máramarossziget,-esetleg-Csap)-fogadni-és- hazaszállítani- -- itt- csak- a- románok- mutattak- hajlandóságot,- belgrádból- és prágából-nem-érkezett-válasz.³³

s.z.-n.y.-k.ruglov-belügyminiszter-a.-J.-v.isinszkijnek,-a-sZu-külügyminiszter-helyettesének-1947.-május-23-án-írt-levelében-azt-kérdezte,-hova-irányítsák-az-olyan-hadifogolytáborokban-tartózkodó-magyar-nemzetiségű-hadifoglyokat-és-internáltakat,-akik-bevallásuk-szerint-más-országok-állampolgárai.-a-level-szerint-a-16-620-ilyen-fogolyból-3703-vallotta-magát-csehszlovák-állampolgárnak.³⁴

T.-f.-f.ilipov,-a-g upvi-parancsnokának-1947.-augusztus-29-én-írt-jelentése-szerint-„a-magyar-hadifoglyok-és-internáltak-repatriálása-a-nemzetiség-ismérve-alapján-folyt,-tekintet-nélkül-az-állampolgárságra,-azzal-teljes-megfelelésében-a-magyarok-repatriálásáról-szóló-minisztertanácsi-határozattal.-a-sZu-külügyminisztériumának-7004/bsz.-számú-értelmezése-szerint-azonban-a-magyarországra-való-telepítés-csak-a-
vagy-hadsereg-tagjaira-és-a-magyar-állampolgárságú-magyar-nemzetiségű-internáltakra-vonatkozik,-illetve-a-más-nemzetiségű,-de-magyar-állampolgárságú-hadifoglyokra-és-internáltakra,-akinek-állandó-lakóhelye-a-jelenlegi-határokon-belül-magyarország-területén-van.-a-sZu-mvd-
-ezzel-az-indoklással-összefüggésben-adta-ki-1947.-július-10-i,-430.-számú-utasítását,-amelynek-értelmében-a-magyarországra-való-hazatelepítés,-egyezően-a-sZu-mvd-1947.-évi-00516.-sz.-parancsával,-nem-vonatkozik-azokra-a-magyarokra,-akik-más-államok-állampolgárai-[...]-e-direktívák-megjelenése-előtt-a-repatriálással-megbízott-szervek-táboraiban-(f ocşani,-máramarossziget)-már-megérkezett-9829-fő,-aki-nem-magyar-állampolgár,-ezek-közt-1694-csehszlovák-állampolgárságú-magyar.-ezek-a-személyek-egyelőre-az-átmeneti-táborokban-tartózkodnak,-és-a-repatriálási-igazgatóság-feltesztelte-a-kérdést-az-sZu-minisztériumtanácsa-elé,-hogya-átadhatók-e-a-megfelelő-országok-képviselőinek.-az-mvd-a-maga-réséről-azt-a-kérdést-terjeszti-be-az-sZu-külügyminisztériumához,-hogya-mindezek-a-magyarok-átadhatóak-e-a-magyar-kormány-képviselőinek,-amennyiben-olyan-személyekről-van-szó,-akik-magyarország-területén-éltek,-annak-háború-előtti-határain-belül,-és-a-magyar-hadse-
regben-szolgáltak,-következésképpen-az-őket-érintő-kérdés-a-magyar-kormány-döntés-körébe-tartozik-e.-a-kérdésben-egyelőre-nem-született-határozat.”³⁵

32- varga-2006,-dokumentumok,-587.-p.

33-uo.-424-425.-p.

34-uo.-435-436.-p.

35-uo.-445,-594.-p.

a-külügyminisztérium-hadifogolyosztályát-vezető-pokorny-Hermann-1948.-április-25-én-írt-tájékoztatója-szerint-„nagy-előzékenységet-mutatott-a-szovjet-kormány-a-román-és-csehszlovák-állampolgárságú-magyar-hadifoglyok-kérdésében.-k-érésünknek-helyt-adva-közölte-golubjev-altábornagy,-hogya-zok-ellátása-máramarosszigeten-nem-magyarországot-terheli,-és-hogya-román-kormány-a-csehszlovák-állampolgárok-ellátásáról-külön-tárgyal-a-csehszlovák-kormányal.-Továbbá,-a-prágai-magyar-követ-március-végén-érkezett-értesítése-szerint-a-csehszlovák-külügyminisztérium-az-illegálisan-szlovák-területre-visszatért-magyar-nemzetiségű-hadifoglyok-szabadon-bocsájtását-helyezte-kilátásba”.³⁶

egykori-csehszlovák-állampolgárnak-lenni-nem-ugyan-az-volt,-mint-anyaországának,amiről-sz.-J.-is-meggyőződhetett.-a-hosszabb-hadifogság-kikerülését-valószínűleg-a-születési-helyének-is-köszönhette.-amikor-a-szovjetek-1944-decemberében-felsorakoztatták-őt-és-társait,-egy-őrnagy-kettéválasztotta-a-fogolytömeget-„azt-mondta,-csehszlováci, szuda! Hogy-ide-álljanak.-én-is-odaálltam-a-csehszlovákokhoz,-és-velem-együtt-sok-magyar-is,-mert-erről-a-területről-valók-voltunk.-és-magyar szuda,-úgyhogy-szegény-magyarokat-vitték-mindjárt-előre,-ott-a-rögtönzött-hidakat-csináltatták-velük--hogya-hány-meg-volt-halva,-félre-voltak-rakva...-minket-nem-vittek-sehova-se.-Hogya-mi-lelt-volna-velünk,-én-nem-tudom.-vlt-velünk-két-orosz,-de-olyan-nagy-súlyt-nem-fektettek-az-őrzésünkre--csak-azért,-hogya-csehszlovákok-vagyunk--,-úgyhogy-megszöktünk-és-kivetkőztünk-civilbe.-Hogya-többit-hova-vitték,-nem-tudom.”

a-hasznos-információk-és-egy-jó-helyen-lévő-ismerős-vagy-barát-a-hosszú-hadifogolysors-kikerülését-is-jelenthette.-1945-nyarán-k-ovács-antal-és-falubeli-társai-már-úton-voltak-kelet-felé,-amikor-máramarosszigeten-nagy-szerencse-érte-őket-„vlt-egy-magyarországi-tizedes-haverom,-aki-írnök-volt-az-oroszoknak--a-leltárt-csinálta,-hogya-mi-a-fogoly-neve,-honnan-van,-ezeket.-azt-mondja-nekem,-te,-vigyázzatok,-mert-ha-magyarok-vagytok,-tikteket-is-kivisznek.-k-érdi-tőlem,-hogya-mi-a-kerületünk.-mondom-neki,-hogya-bratislava.-mindjárt-jelölte-is,-hogya-emide-álljak.-a-többiek-már-lassan-mentek-be-a-vagonba.-akkor-tudtuk-meg,-hogya-Csehszlovákiának-nem-volt-harcoló-hadserege-a-háború-alatt,-és-azokat-a-foglyokat,-akik-Csehszlovákiába-tartoznak,-nem-viszik-ki-oroszországba.-így-aztán-minket,-öten-hatan-voltunk-bacsfai-gyerekek,-nem-vittek-ki.”

a-foglyok-a-szovjetunióban-is-találkoztak-olyan-esetekkel,-amikor-a-vlt-csehszlovák-állampolgárság-nem-csak-előnyös-posztokat-(például-tolmács)-jelentett.-Több-visszaemlékező--mind-a-nyugati-hadifogságba-kerülők,-mind-a-szovjet-kézre-kerültek--csehszlovák-delegációkat- említett,-amelyek-„csehszlovákokat”-kerestek-a-táborokban. „már-két-év-után-haza-is-jöhettünk-volna,-ha-tudtuk-volna,-hogya-hova-tartozunk,-mondta-kozmér-istván.-mink-azt-gondoltuk,-hogya-magyarországhoz-tartozunk.-pedig-a-front-után-mindjárt-Csehszlovákiához-kerültünk.-innen-a-minisztérium-kiküldött-embereket,-akik-jöttek-a-lágerekbe,-és-kérdezték,-hogya-kik-vannak-csehszlovák-területről.-nem-tudatta-velünk-senki,-hogya-mi-községünk-már-Csehszlovákiához-tartozik.-Ha-tudtuk-volna,-1946-ban-jöhettünk-volna-haza.-aztán-1947-őszén-is-kellett-volna-hazajönnünk,-de-akkor-is-egy-évre-visszafogtak,-és-csak-1948-ban-jött-az-a-törvény,-hogya-jöhettünk-haza.”

36-uo.-448-450.-p.

koz mér-istván-esetéhez-hasonlóan-s zulló-Lajos-is- említette,-hogy-a-hadifoglyok-nem voltak-értesítve-arról,-mi-történt-a-f elvidékkel-a-háború-után.-ennek-ellenére-az-egyik falubeli-barátjának-mint-„csehszlováknak”-sikerült-hazakerülnie:-„nem-tudtuk,-hogy-mi lesz,-mert-amikor-elmentünk,-akkor-ez-magyarország-volt,-ugye.-akkor-egyáltalán-nem is-tudtunk Csehszlovákiáról.-a királyfai-haverom,-az-ernő,-az-1945-ben-csehszlováknak jelentkezett,-és-egy-hónap-után-haza-is-engedték-ötet.”

voltak-olyanok,-akiknek-sikerült-a-győztes-oldalra-kerülni.-s-zépe-g-áspárt-már-a-fogság-legelején-kihallgatták:-„még-mikor-mentünk-fogságba,-összeírtak-bennünket--az oroszok-kikérdeztek-bennünket.-nem-tudom,-negyvenöt-vagy-negyvennyolc-kérdés-volt, mindent-kérdeztek,-a-szülőket,-ezt-azt,-és-aki-szlováknak-mondta-magát--még-ha magyar-is-volt--,-hazaengedték-még-1945-ben.-még-egy-volt-magyar-csendőrt-is-hazaengedtek,-egy-baromlakit,-érsekújvár-mellett.”

vitek-Štefan-hamarább-került-haza-szovjetunióból,-mint-a-legtöbb-hadifogoly,-ő ugyanis-szlovák-volt.-1946-volt,-és-a-fogolytársaival-együtt-megtudták,-hogy-mennek haza--igaz,-ez-akkor-csak-a-foglyok-egy-részének-sikerült:-[fordítás-szlovákból:]„ott sokféle-ember-volt,-szlovákok-is,-magyarok-is.-Jött-a-hír,-hogy-a-csehszlovákok-mennek haza.-n-agy-összeírásokat-csináltak,-és-a-magyart,-aki-csak-egy-keveset-tudott-szlová- kul--ha-csak-annyit-tudott-mondani,-hogy-„dobré ráno”,-vagy-„dobry deň”-,-már-szlo- váknak-vették.-igyekeztünk-segíteni-egymáson,-mondtuk-annak-a-magynak,-hogy-ne félj,-te-is-mész-haza!-a-lófaszt-fogunk-menni,-hú!-és-szegény-már-sírt-is,-sajnáltuk-öt.-de sokan-így-jutottak-haza.-mert-haverok-voltunk,-hát-együtt-rukkoltunk-be-annak-idején, és-együtt-futottunk-az-oroszok-elől.-és-voltak,-akik-akkor-ott-maradtak-és-mi-meg-men- tünk-haza.-de-aki-tehette,-megmentette-magát.-Úgy-mint-szlovák.”

bukovszky-József-is- említette,-hogy-a-születési-helye-miatt-maradt-tovább-a-fogság- ban:-„először-a-magyarországiakat- engedték-haza,-hát-én-is-jelentkeztem.-Hogy-hon- nan-vagyok?-mondom,-g-alánta.-megnézte-a-térképet-és-megtalálta,-pozsony,-hogy-az szlovákia,-én-nem-mehetek-a-magyarokkal-haza,-vissza-kellett-mennem.-ez-az-első alkalom-volt,-1946-ban.-akkor-vittek-betegeket,-engedték,-akik-betegek-voltak,-akiket ők-megoperáltak,-nos-nem-tudtak-már-dolgozni,-ezeket-szállították,-meg-olyan-gyön- gébbeket.”

1946-tavaszn-változás-történt-a-magyar-hadifoglyok-hazaszállítási-útvonalán: addig-csak-f-ocsanin-keresztül-történhetett-a-hazatérés,-ekkortól-pedig-a-márama- rosszigei-36.-sz.-repatriáló-tábor-is-fogadott-magyarokat,-és-1948-áprilisától-már-csak- is-máramarosszigeten-keresztül-kerültek-haza-a-magyar-hadifoglyok-és-internáltak.³⁷ f-arkas-gyula-volt-az-egyik-legkorábban-hazaérkező-visszaemlékezőm,-akit-kivittek szovjetunióból--ő-már-1945-decemberében-otthon-volt.-másokkal-szemben-nagyobb szerencséje-volt,-de-hazaérkezésekor-ő-is-találkozott-bonyodalmakkal.-f-ocsaniban azzal-az-információval-szembesítették,-amivel-a-visszaemlékezőim-legtöbbje-is-találko- zott,-miszerint-„Csehszlovákiának-nincsenek-hadifoglyai”--egyrészt-győztes-állam-volt, másrészt-pedig-azért,-mert-1945.-augusztus-2-án-beneš-elnök-aláírta-a-33/1945-jog-

37- varga-2009,-174.-p.

fosztó-dekrétumot,-ami-az-antifasisztákon-kívül-megfosztotta-a-magyarokat-és-a-németeket-csehszlovák-állampolgárságuktól:- „f ocşaniban-egy-elosztó-láger-volt,-gyöngéldőket-tartottak-ottan.-o-lyan-nagy-pajták-voltak-ott,-emeletes-ágyakkal.-az-tartotta-bennünk-a-lelket,-hogy-hazamegyünk.-o-tt-két-hétig-voltam---megtudtam,-hogy-szlovákiába nem-lehet-jönni,-mert-hogy-a-szlovákok-azt-állították,-hogy-nekik-nincsenek-foglyaik.-d e aztán- több- mint- egy- hét- után- engem- is- elengedtek- haza.”- f arkas- g yula- végül magyarországon-keresztül-került-haza.

bolemant-károly-is-a-focşani-táboron-keresztül-jött-haza.-még-mielőtt-a-foglyokat-beengedték-volna-a-táborba,-felsorakoztatták-őket:- „volt-egy-nagy-füves-rész,-jöttek-a-magyar-tiszt-urak,-és-elkezdtek:- ide-figyeljeteK,-bajtársaim,-aki-felvidékre,-vagy-erdélybe-akar-menni,-az-szedje-magát-és-jöjjön-velünk,-egy-másik-lágerbe-megyünk-és-hamarabb-hazaérnek.-azt-mondja-a-haverom,-k-arcsi,-mi-lesz?-ide-hallgass,-Jancsi,-ha-akarsz,-nem-tartlak-vissza,-de-én-nem-megyek-sehova,-mert-ha-magyarországra-el-tudok-menni,-már-onnan-ismerem-az-egész-vidéket-és-haza-fogok-kerülni.-aztán-ügy-is-volt,-a-többiek-mentek,-én-meg-a-barátommal-ott-maradtam,-és-akkor-bevittek-bennünket-oda-abba-a-lágerba.-másnap-jönnek,-egy-magyar-tiszt,-egy-lajstrommal,-és-olvassa-fel-a-neveket---hát-olyan-szerencsés-voltam,-hogy-az-én-nevem-is-benne-volt.

visszaemlékezőim- nagy- része- a- máramarosszigeti- tranzitlágeren- keresztül- jutott-haza-a-szovjetunióból.-s-zulló-Lajos-1947-májusában-került-oda-és-egészen-1947-őszé-ig- várta- a- továbbszállítását- (úgy,- mint- egy- másik- vágkirályfai- -- Tóth- károly- is): „máramarosszigeten-volt-egy-gyűjtőtábor,-ott-kirakták-az-összes-foglyot,-és-onnét-megint-külön-transzportok-jöttek-magyarországra.-a-magyarok-mindjárt-mehettek-haza,-de-a-felvidékieket-kiszedték,-és-ott-fogták.-a-beneş-akkor-azt-mondta,-hogy-nincsen-semmiféle-elmaradott-katonája,-és-nem-fogadta-be-a-magyarokat.-Csehszlovákia-nem-fogadott-be-bennünk,-és-magyarországra-nem-is-volt-hova-mennünk.-o-tt-voltunk-egészen-őszig-[...] máramarosszigeten-a-talaj-volt-az-ágy.-ő-sszel,-mikor-már-jött-a-huzat,-nem-lehetett-kint-aludni.-v-olt-egy-nagy-épület,-ez- valamikor- kórház- vagy- laktanya- volt- -- ami-oda-befért-ember,-az-a-talajon-feküdt,-a-többi-meg-kint-az-udvaron.-éjjelre-mindenki-oda-feküdt,ahova-tudott.-Takaró-se-volt,-o-roszországból-csak-azt-a-ruhát-hozhattuk-el,-ami-rajta-volt-az-emberen,-nem-volt-külön-pokróc.-az-ajtók-mindenhol-nyitva-voltak,-a-lágerben-szabad-forgalom-volt.-d e- a- kapukban-oroszok-álltak,-csak-brigáddal-mehettünk-ki,-de-ott-nem-kellett-dolgozni,-csak-a-lágerben-voltak-valami-igazítások.-s-zédölögtünk,-mint-a-libák.éppen-csak-fürödni-lehetett,-a-fürdő-ment-állandóan,-mosdás,-tisztálkodás.”

s-zépe-g-áspár-története-is-hasonló,-csak-ő-1948-májusában-ért-máramarosszigetre:- „a-magyarokat-tartották-vissza,-mert-állítólag-a-beneşék-azt-mondták,-hogy-őnekik-nincsenek-hadifoglyaik,-legalábbis-akkor-ottan-nálunk-ezt-beszélték,-hogy-azért-nem-engedtek-min-keT,-magyarokat.-v-oltak,-akik-állandóan-jöttek-mentek,-de-én-két-hónapig-voltam-ottan,-mert-felvidéki-voltam,-és-így-Csehszlovákiába-akartam-jönni.-aki-magyarországra-akart-jönni,-az-maximálisan-tíz-napig-volt-ott,-és-mehetett-tovább,-megkapta-a-papírt,-és-leírták.Ha-magyarországinak-jelentkezek,-akkor-nem-fognak-ott.-Hogy-aztán-miért-kellett-ott-len-nünk-két-hónapig-és-az-után-mi-változott,-a-fene-tudja...-Lehet,-hogy-kaptak-valami-parancsot,-hogy-elengednek-bennünket,-és-a-fölvidékieknek-is-lehetett-menni-haza.”

László-béla-is-hasonló-helyzetet-élt-át:-az-anyaországjak-hazamehettek,-de-a-felvidékieket-visszatartották:- „f-elolvasták-a-parancsot,-hogy-aki-csehszlovák-területre-való,álljon-félre.-Öten-félreálltunk,-minket-ott-fogtak-és-a-többiek-másnap-mentek-haza.-v-olt

ott-felvidéki,-aki-ott-rostokolt-fél-éve-is-a-lágerben.-a-guta-majd-megütött,-a-poloskák csíptek-ott-is,-hát-ilyen-marhaságba-belemenni!-aztán-jött-ki-oda-komisszió,-külföldről ezek-a-katonai-attasék,-már-én-is-jól-beszéltem-oroszul,-a-komisszió-elé-mentem-és-kérdeztem,-hogymit-akarnak-velünk,-hogynnyi-ideje-itt-vagyunk?-mások,-akik-ide-jöttek, már-másnap-mennek-haza,-minket-meg-nem-eresztenek-el.-Hogymilyen-katonák-voltunk?-magyar-katonák.-azt-mondták,-hogya-magyar-kormány-nak-kutya-kötelessége hazaszállítani.-és-másnap-már-mentek-is-a-nős-emberek,-aztán-utoljára-a-legényemberek--így-szabadultam-meg-máramarosszigetről.”

pathó-ernő-és-társai-is-már-az-érkezés-kor-megtudták,-mim-a-sorsuk-a-volt-csehszlovák állampolgároknak:-„Hazafelé-máramarosszigeten-át-jöttünk.-voltak-ott-szlovákiai-magyarok,-és-azt-mondják,-hogy-gyerekek,-baj-van.-Hogymi?-a-szlovákok-nem-akarnak-elvinni minket,-mert-azt-mondják,-hogy-őnekik-nincsen-foglyuk--Csehszlovákiának-nincs-hadifoglya.-és-ha-magyarországra-iratkozol,-akkor-meg-úgy-kell-átszöknöd.-ott-voltunk-egy hétig,-de-aztán-egyszer-csak-jöttek-szlovák-tisztek,-és-azok-áhoztak-Čierna-nad-Tisouba.”

ahogymár-említettük,-a-tranzitlágerek-arra-is-szolgáltak,-hogya-szovjetunióba-tartó transzportokból-kiszedjék-a-betegeket.-móroc-mihály-az-úton-visszafelé-is-erre- emlékezett:-„máramarosszigeten-nem-volt-semmi,-ott-csak-lézengettünk.-nem-tudom,-hogy valaki-vigyázott-e-ránk,-ott-szabadon-járkáltunk,-nem-volt-semmi-probléma.-megfigyelés alatt-voltunk,-hogynem-e-hoztunk-valami-ragályos-betegséget.-megerőntgeneztek-bennünket,-aztán-kiállították-a-menlevelet.”

Hoffer-istván-jobb-élelmezésre-emlékezett-máramarosszigeten:-„beértünk máramarosszigetre,-ott-meg-már-alig-volt-valaki.-dél-szlovákiai-meg-jugoszláviai-magyarok-voltak.-azt-mondták,-hát-most-jöttök?-Tegnap-volt-itt-a-delegátus,-vitte-haza-a csehszlovákiai-magyarokat.-Hát-mit-csináljunk?-de-ott-jó-volt,-jobb-kozt-volt,-lecsót adtak,-azzal-felfújtak-bennünket,-meg-egyszer-annyi-cukrot-kaptunk,-megerősödtünk. és-jó-priccsek-voltak,-jó-volt-rajtuk-feküdni.”

Tóth-istván-1949-elején-került-a-kiüresedett-máramarosszigeti-táborba.-ugyanakkor,-mikor-Csehországból-megindultak-visszafelé-az-első-hivatalos-transzportok-az-oda-kitelepített-családokkal,-Tóth-istvánt-és-társait-még-több-hónapi-sínylődésvárta-a-tranzitlágérben:-„1949.-januártól-egészen-áprilisig-voltunk-máramarosszigeten,-harminckilencen,-csehszlovákiai-magyarok.-mentünk-panaszkodni-mindenfelé,-hogyhát-miért-nem-visznek-tovább?-azt-mondták,-hogy-Csehszlovákiából-nincsenek-hadifoglyok, nem-kellünk-senki-nek-se.-de-ott-már-szabadok-voltunk,-volt-ott-egy-nagy-tűzérkaszárnya-vagy-mi,-abban-voltunk,-ott-lézengettünk.-s-okszor-kimentünk-a-vasútállomásra,-ott már-beszéltek-magyarul-is,-meg-az-orosz-tisztól-is-kérdeztük,-akia-parancsnok-volt, hogymiért-nem-megyünk.-azt-mondta,-hogy-Csehszlovákiának-nincs-hadifoglya.-de hogy-ha-akarunk,-elmehetünk.-de-hát-hova?-romániában-voltunk,-abban-az-időben nem-lehetett-átjönni-Csehszlovákiába,-hogycsak-fogom-magam,-és-átjövök. megjegyzem,-az-orosz-tiszt-is-azt-mondta,-hogymár-mennék-el,-hogy-ő-is-mehessen vissza.-kiszoktunk-menni,-lázongtunk,-sztrájkoltunk,-nem-ettünk,-nem-vettük-fel-azt-az egy-kis-ennivalót-se,-hogy-valami-csak-legyen-velünk.-egyszer-megállt-ott-az-állomáson egy-ember-vasutasruhában-és-kérdi,-hogymaguk-kik?-rajtam-például-egy-német-katonaruha-volt,-meg-pufajka.-mondjuk-neki,-hogy-itt-vagyunk-harminckilencen Csehszlovákiából,-de-nem-tudunk-átjutni.-Hát-ki-a-parancsnokuk?-aztán-elvittük-ötet-a-parancsnokhoz-és-mondta-neki,-hogy-átvisz-bennünket.-Úgy-is-lett.”

f arnbauer-béla-a-hazaérkezésekor-egy-vizsgálaton-esett-át,-ami-alatt-olyan-személyeket-kerestek,-akik-valami-büntettben-voltak-gyanúsak:- „f eltett-kézzel-kellett-kijönni a-lágerből,-mert-az-ss-nek-be-volt-tetováva-a-vércsoportja-a-hónuk-alá,-hogya-a-harcokban-megsebesülnek,-akkor-ne-kelljen-még-a-vércsoportot-vizsgálni,-mindjárt-kaptak vért.-állítólag-egy-tizenhét-éves-srác-eljött-egészen-r omániáig--én-nem-láttam,-csak hallottam--,-aztán-sírt,-mikor-visszavitték-ötet.-volt-ilyen-is.”

a-szovjet-vezetés-már-az-1945.-évi-repatriációknál-két-alapvető-kritériumot-szigorúan-érvényesített.-a-szabadon-bocsátás-és-hazatelepítés-nem-vonatkozhatott-a-vérengzések-részvevőire,-az-ss,-az-sd,-az-sa-egységeinél-szolgáltakra,-gestapósokra,-a-hírszerző-és-kémelhárító-szervek,-a-csendőrség-és-rendőrség-egykori-munkatársaira,-a-megszálló-egységeknél-szolgáltakra,-a-fasiszta-pártok-(köztük-a-nyilas-kereszt-párt-is) és-szervezetek-vezető-tagjaira,-a-hadifogságban-elítéltekre-és-valamennyi-felsorolt-szempontról-gyanús-egyénre.³⁸ az-ss-ek³⁹ keresését-az-adatközlőim-legnagyobb-része-említette.-Jankovics-Lászlót-például-már-rögtön-a-fogságba-esése-után-vizsgálták,-de későbbi-szűrésekre-nem-emlékezett.-Hideghéti-f-lórián-és-fogolytársai-a-szovjetunióba-való-megérkezésükkor-élték-ezt-át:- „bevittek-minket-szesztróba,-és-hatalmas-orvosi-vizsgán-mentünk-keresztül.-Levetkőztettek-meztelenre,-a-hónunk-alját-nézték-meg,-mert-ott-voltak-a-német-ss-ek-betetováva,-ott-volt-nekik-a-vérkép.-ezeket-rögtön-vitték-onnan-el,-büntetőtáborba.-a-jugoszláv-gyerek,-akivel-az-elejétől-kezdve-együtt-voltunk,-az-jó-kollégám-lett,-jó,-belevaló-gyerek-volt.-megnézték,-és-be-volt-tetováva-a-hóna-alatt--ss-volt.-és-nem-mondta-meg-nekem-soha.-utána,-mikor-hazajöttem,-írtam-Újvidékre,-oroszul-írtam,-szlovákul,-magyarul,-de-soha-nem-kaptam-rá-választ.”

ahogy-már-említettük,-nemcsak-az-ss-eket-keresték,-hanem-mindazokat,-akik-gyanúsak-voltak.-amikor-pathó-ernő-megtudta,-hogy-haza-fog-menni,-nem-akarta-elhinni.-a-foglyokat-a-munka-után-fürdetni-vitték:- „k ihajtottak-a-kuhoz-mindenkit,-és-akkor-ott-olvasták-a-névsort,-hogy-lépjén-ki-ez-és-ez.-o lvassák,-és-már-a-harmadik,-negyedik-gyanús-volt-nekünk,-mert-már-ismertük-egymást.-r endőrök,-csendőrök-voltak,-azokat-különállították.-volt-ott-egy-teherautó,-kettő-három-katonával,-felültették-öket-oda,-és-elvitték.-Hogy-hova,-senki-nem-tudja.”

néha-még-ártatlanok-is-problémákba-keveredtek,-ahogyan-Hoffer-istván-is-említette:- „f el-kellett-tenni-a-kezünket,-és-reflektorral-nézte-az-orosz,-hogy-nincs-e-tetoválas-énnekem-is-volt-ám-keles-annyi,-de-nem-hagytam-felvágni-és-elmúlt,-úgyhogy-nem-lát-szott-semmi.-de-az-a-jókai-ember,-akinek-felvágták--arra-azt-mondták,-hogy-kiégette-az-ss-t.-Úgy-sírt...-Hogy-aztán-haza-e-engedték,-nem-tudom.”

38- varga-2009,-169.-p.

39- az-1942.-február-12-i-magyar-német-ss-toborzási-egyezmény-lehetővé-tette-a-magyarországi-németek-belépését-a-Waffen-ss-be,-de-még-tiltotta-a-toborzást-a-honvédségben-szolgálók-körében.-az-1943.-június-1-jei-második-egyezmény-már-kiterjedt-a-honvédségben-szolgáló,-önként-jelentkező-népi-németekre-is.-a-harmadik-egyezmény-1944.-április-14-én-pedig-elrendelte-a-háború-tartamára-17-éves-kortól-a-magyarországi-németek-kötelező-sorozását.-a-három-akció-eredményeként-kb.-122-000-fő-lépett-a-Waffen-ss-kötelékébe.-varga-2006,-dokumentumok,-577.-p.

néhány-visszaemlékező-azt-is- említette,-hogy-n k vd-s-ügynökök-vizsgálták-őket-ki. egyik-ilyen-kivizsgált-Hideghéti-f lórián-volt:-volt-az-egyik-n k vd-s-tiszt,-és-volt-még-egy, azt-mondták,-hogy-az-zsidó.-o-lyan-hatalmuk-volt,-hogy-azonnal-el-volt-ítélve-az-ember. bevitt-engem-a-szobába,-és-azt-mondta,-hogy-kapott-magyarországról-levelet,-hogy-én voronyezsnél,-meg-nem-tudom-hol-harcoltam.-mondtam-neki,-én-ott-nem-harcoltam. o-lyan-egy-óráig-gyóntatott.-o-roszul.-volt,-amit-megértettem,-és-volt-egy-tolmács-is.-a végén-eszembe-jutott,-hogy-megvan-a-katonakönyvemnek-az-első-oldala,-amit-kitéptem és-eltettem.-mutattam-neki:-*ocseny charaso*,-azt-mondja,-*idu domoj*.-és-hogy-*durák*, miért-nem-mutattam-meg-mindjárt-az-elején.”

n éha-az-is-előfordult,-hogy-az-illetőt-nem-a-tetová-lása-árulta-el,-ahogyan-ennek-Štefan-vitek-is-szemtanúja-volt:-[fordítás-szlovák-ból:] „és-voltak-olyanok-is,-akik-egymást árulták-el-amikor-f ocşaniban-voltunk,-történt-egy-olyan-eset--a-lágerben-jártunk-erre- arra,-igaz?-egyszer-csak-egy-ss-t,-aki-csehszlovák-egyenruhába-volt-átöltözve,-megismert-egy-cseh-gyerek.-ilyen-esetek-is-előfordultak.”

a-romániai-tranzitlágerek-után-a-foglyok-legnagyobb-része-magyarország-irányába tartott.-k ósa-r udolf-és-kovács-antal,-akik-még-1945-nyarának-végén-kerültek-el r omániából,-s zegeden-keresztül-jöttek-hazafelé.-1945.-augusztus-végéig-a-szegedi táborból-kb.-16-ezer-foglyot-engedtek-el,-ezek-között-már-nagy-valószínűséggel-azok-is benne-voltak,-akik-a-szovjetunióból-és-r omániából-tértek-haza.⁴⁰ „szegeden-azt-mondták--emlékezett-vissza-k ósa-r udolf--,-hogy-mindenki-menjen,-megkapjuk-a-végelbocsátó-levelet.-o- nnan- aztán- mentünk- vonattal- pestre.- a- vagon- tetején- voltam,- mert annyi-nép-utazott-s zegedről-pestre.”-a-máramarosszigeti-szerencsés-esete-után-k ovács antal-is-s zegedre-volt-irányítva:- „beültünk-a- vagonba,- elindult-a- vonat-s zegedre.-o- tt adtak-*bumázkát*,-orosz-főlszabadjító-papírt,-és-mindenki-mehetett,-ahova-akart.-már akkor-egy-transzport-katona-ment-haza,-a-bátyám-meg-azok-között-volt-és-megismert, én-is-megismertem-ötet,-hová-mentek?-Hogy-mennek-haza.-aztán-s zegedről-jöttünk vonattal-komáromig,-ingyen.-a-katonaruhában-nem-kellett-fizetni-sehol,-csak-annyit mondtak,-hogy-a-gyorsra-nem-szabad-menni,-csak-a-személyvonatra,-az-alacsonyabb osztályokra-lehet-csak-felszállni.”

k-ésőbb- a- debreceni- pavilon- laktanyán- át- mentek- a- hazaérkező- személyek. debrecenben- a- hadifogly-átvevő-állomás-1946.-augusztus-11-én-kezdte-meg-a működését,-és-gyakorlatilag-1949-ig-fogadta-a-hazatérő-hadifoglyokat.⁴¹ a debreceni-Hadifogly-átvevő-bizottság-jegyzőkönyvei-szerint-1946-és-1949-között mintegy-207-ezren-érkeztek-debrecenbe.⁴² a-foglyok-még-itt-sem-voltak-szabadok, az-állomásról-az-átadó-átvevő-táborba-kellett-menniük,-ahol-élelmeztek-és-egészségügyi-ellátásban-részesítették-őket,-a-ruháikat-fertőtlenítették,-és-a-visszatértek általános-orvosi-vizsgálaton-estek-át.-Távozás-előtt-hadifogly-igazolványt,-egészségügyi-lapot-és-díj-talan-utazási-utalványt-kaptak,-valamint-egy-kisebb-összegű

40- bognár-2012,-398.-p.

41- varga-2006,-dokumentumok,-587.-p.

42- stark-2006,-251.-p.

pénzsegélyt.⁴³ sok-hazaérkező-felvidéki-nem-tudta,-otthon-találja-e-családját,-mivel 1946-végétől-elkezdődtek-a-kitelepítések--először-Csehországba,-a-következő-évben a-lakosságcsere-keretén-belül-magyarországra-is.-bolemant-k-ároly-ezzel-kapcsolatban útbaigazítást-is-kapott-d-ebrecenben:-„d-ebrecenben-lefertőtlenítettek,-lemostak-minket,-és-akkor-jött-a-magyar-barátaim,-ide-figyeljeteK,-aki-felvidékre-megy,-vagy-erdélybe,-ne-szöKjön-a-határon-túl,-hanem-menjen-szépen-budapestre-és-a-konzulátuson-nézzék-meg,-hogya-szülei-nincsenek-e-áttelepítve.”

Több-visszaemlékező- említette,-hogya-d-ebrecenben-további-szűrések-voltak-(lásd Tóth-k-ároly-és-merva-arnold-esetét).-k-ollárovics-László-is-azt- említette,-hogya-többféle-kérdést-tettek-fel-neki:-„d-ebrecenben-katonazene-fogadott,-a-laktanyában-meg-volt-csinálva-a-szállás,-szalma-volt-hordva,-ott-feküdtünk.-majdnem-kéteZren-jöttünk-haza. aztán-fürdőbe-lehetett-menni,-és-röntgenre.-és-kihallgatásra--milyen-csapatban-szolgáltam,-milyen-frontszakaszon-voltunk,-mindent-kikérdezgettek.-amikor-már-minden-megvolt,-megírták-a-papírt,-hogya-akármilyen-vonatra-felszállhatunk,-sehol-nem-kell-fizetni,-adtak-húsz-pengőt,-és-mehetünk-budapestre.”

pathó-ernő-nem-d-ebrecenben,-hanem-k-assán-keresztül-kerül-haza:-„aztán-már-szlovákokkal-jöttünk,-Čierna-nad-Tisou,-ott-jöttünk-át.-már-szabadok-voltunk.-k-örülögtak-bennünket-az-ottaniak,-hogya-nem-e-hallottunk-erről,-arról,-neveket-mondtak.-k-assán-volt-egy-nagy-épület,-oda-mentünk-be,-ott-voltunk-egy-nap,-ott-adták-a-dokumentumot.”

azok-a-visszaemlékezőim,-akik-magyarországon-keresztül-jutottak-haza,-budapesten-is-megfordultak.-f-arkas-g-yula-a-biztonság-kevéért-a-csehszlovák-követségen-is-megállt: „Tudtam,-hogya-határon-problémák-lesznek,-már-akkor-tudtam,-hogya-szlovákia-vissza-lett-csatolva,-hogya-nem-fognak-tudni-szlovákiába-engedni.-elmentem-a-csehszlovák-konzulátusra,-és-ott-kértem-olyan-papírt,-hogya-fogságból-jövő-katona-vagyok.-Hogya-haza-tudjak-jönni,-nehogya-akadály- legyen-a-határon,-ne- legyen-valami-nézeteltérés,-hogya-szökött-vagyok,-vagy-valami.-azt-mondták,-hogya-szerencsém-van,-hogya-tudok-velük-beszélni,-mert-másképp-nem-engedtek-volna-be,-ha-nem-tudok-szlovákuK.”

a-hazaérkező-felvidéki-hadifoglyokat-még-egy-akadály-várta,-az-országhatár-átlépeése.-a-háború-utáni-időszakban,-amikor-a-csehszlovák-magyar-viszony-a-mélyponton-volt,-ez-nem-volt-egyszerű-feladat.-Több-visszaemlékező-az-illegális-utat-választotta,-köztük-László-béla-is:-„az-ípolygon-jöttünk-át,-ötödmagammal.-a-cseh-financok-elenetek,-és-a-magyarok-engedtek-bennünket,-hogya-most-mehetünk.-a-cseh-járőrökkel-két-kutya-ment,-és-egyszer-csak-megfordultak.-azt-mondják-emezek-nekem,-hogya-béla,-agyon-kell-őket-csapni!-mi,-bolond-vagy,-már-mikor-itthon-vagyok?-f-élreálltam,-csinálj,-amit-akarsz,-én-ebbe-nem-megyek-bele.-o-dajöttek,-egy-beszélt-szépen-magyarul: hogyan,-fiaim,-honnan-jöttök?-nem-lássá-rajtunk-az-orosz-ruhát?-most-jövünk-fogságból.-n-ézzétek,-fiaim,-be-kell-kísérni-benneteket-párkányba,-a-financ-laktanyára,-és-akkor-fel-lesz-híva-a-falutok,-hogya-tényleg-oda-valók-e-vagytok,-azoknak-kell-igazolni.-aztán-bevittek-párkányba-és-bezártak-bennünket-a-váróterembe.-elszedték-a-fogyolyigazol-

43-uo.-245.-p.

ványt-és-azt-mondták,-hogy-legkésőbb-tíz-órákor-ki-leszünk-engedve.-ott-voltunk-bent a-sötétben,-fél-tíz-volt-és-már-nyitották-ki-az-ajtót---itt-a-fogyolyigazolvány,-mehetünk haza,-mindenki-abba-a-faluba-való,-ahogyan-be-van-adva.-így-elengedtek.”

kollárovcis- László- három- napig- maradt- pesten- egy- barátja- családjánál,- és- csak azután-indult-haza.-ő-is-átélt-egy-utolsó-vizsgálatot-az-országhatáron:-„szobon-a-rend-őrség- felhívta- a- párkányi- rendőrséget,- hogy- ez- és- ez,- ilyen- nevű- hadifogylok- fognak menni-a-nemzetközi-gyorsan,-át-a-határon.-volt-igazolványom,-elvitték-és-kikérdezgettek,- hogy- a- szüleim- hol- laknak.- mondtam,- hogy- bagotán- a- főúton.- betelefonáltak gyallára-a-rendőrségre,-onnan kiment-egy-rendőr-a-szüleimhez,-és-az-kikérdezte-őket, hogy-maguk-fia-a-kollárovcis-László?-aztán-megkapták-a-telefont-a-párkányi-rendőrségen,-odaadták-a-papírt,-hogymehet-mindenféle-gyorsvonatra,-semmiféle-jegyet-nem kell-venni.-a-vonatban-egyik-utas-kalácsot-adott,-mert-látta,-hogyhadifogyoly-vagyok. érdeklődtek,-hogyitt-és-itt-volt-a-fiam,-meg-az-apám,-nem-e-találkoztam-velük.”

Hideghéti-f lórián-budapesten-szállt-fel-a-vonatra,-és-az-előtte-álló-úttól-nagyon-ideges-volt:-„beültem-a-vagonba,-borzasztó-ideges-voltam,-és-elhatároztam,-hogyszobnál meglépek.-ahogy-ülök-a-vonatban,-jött-egy-asszony-és-látta,-hogynémet-ruha-van-rajtam,-elment.-egyszer-csak-jön-egy-cseh-szlovák-rendőr,-odajön-hozzám,-azt-kérdiszlovákul,-hogyhadifogyoly?-igen,-én-vissza,-oroszul.-ide-hallgasson,-erről-a-helyről-ne-menjen-el,-maradjon-itt,-ő-majd-fog-intézkedni,-mert-azt-mondtam-neki,-hogynagyon-félek, hogy-nem-e-lesz-bajom.-átmentünk-a-határon,-öt-óra-ig-kellett-várnom,-mert-telefonáltak-mindenhova,-és-kivizsgálták,-hogya-szüleim-nem-e-voltak-háborús-bűnösök,-nem-e-lesznek-kitelepítve.-aztán-új-ból-vonatra-szálltam,-jegy-nélkül,-és-eljutottam-szencre,-ott-leszálltam,-és-így-kerültem-haza.”

a-hazaérkezést-a-visszaemlékezők-érzelmes-eseményként-írták-le.-Többen-éveken-át-nem-látták-a-hozzátartozóikat.-kollárovcis-Lászlóra-érsekújvárbán-várt-a-bátyja,-de-az-igazán-érzelme-kkel-teli-találkozása-otthon,-bagotán-volt:-„mivelhogytudták,-hogyjövök,-abátyám-vonattal-jött-Újvárbá,-és-ott-az-állomáson-várt-engem.-aztán-együtt-jöttünk-haza-a-mamáékhoz.-mikor-a-mama-meglátott,-örömeben-sírt-is,-meg-nevetett-is, hogy-hát-ilyen-háborúból-élve-hazakerültem,-ennyi-év-után.”

Hasonló-örömmel-fogadták-otthon-pathó-ernőt-is:-„itt,-a-faluban-találkozunk-két-olyan-fiatal-fickóval,-azok-olyan-gyerecskék-voltak,-mikor-én-elmentem-négy-évv-el-előtt. beszélgettünk,-mondtuk,-hogykik-vagyunk,-az-egyik-az-mindjárt-elszaladt-a-nővéreméknek-megmondani,-hogyjöttem-haza.-aztán-hazáig-elmentem,-kiskapun-zörögtem, kutya-ugatott-nagyon,-anyám-kijött-kívülre-az-ajtóhoz,-aztán-kiáltott,-hogyki-az? mondom,-hogy-én-vagyok.-ugyi-nagyot-sikoltott,-meg-minden,-apám-kiszaladt,-hogymi-baja-van-neki.-mindjárt-a-nővéremék-is-jöttek,-már-megvolt-a-gyerek-is,-meg-két-bátyám-is-megtudták,-úgyhogymár-azon-este-összejött-a-család.-így-kerültem-haza.”

simon-istvánné-nem-csak-a-lányának,-ilonának-örülhetett-három-hosszú-év-után, hanem-a-hírnek-is,-hogyférje-is-hamarosan-haza-fog-jönni:-„édesapám-is-már-akkor-jött-velem-haza,-de-ő-még-máramarosszigeten-maradt,-mert-először-csak-a-nőket-engedték.-aztán-egy-hét-múlva-ő-is-jött-haza.-n-agy-örömmel-fogadtak-mindenkit-itthon,-a-busznál-vártak-bennünket,-mert-már-tudták,-hogyjövünk.”

Hučko-károly-késő-este-érkezett-haza,-és-elővigyázatosságból-nem-akart-nagy-meglepetést-okozni-édesanyjának:-„éppen-egy-haverommal-találkoztam,-mikor-mentem-az-öreg-f-első-utcán-hazafelé.-aztán-ő-nyitotta-be-a-kaput-és-kihívta-a-mamámat,-mondta

neki,-hogy-láttam-a-k arcsit,-hogy-jön-haza,-nehogy-az-anyámat-valami-baj-érje-a-meg-lepetésben.-és-akkor-a-haver-mondta,-hogy-no,-gyere-ide,-és-átöleltem.”

Több-visszatérő-hadifoglyot-az-első-pillanatban-még-a-családtagjaik-sem-ismerték-meg:-„bezörgetek,-a-fazék-az-oldalamon-van,-mert-azt-én-még-akkor-se-hagytam-el,-hát-a-sógorom-jött-az-ajtót-kinyitni.-mikor-zörgettem-az-ablakot,-hallottam,-mikor-a-húgom-azt-mondja-neki,-hogy-te,-be-ne-engedd.-a-sógorom-majdnem-megijedt-tőlem,-hogy-olyan-fogolyruhában-vagyok,-meg-mit-tudom-én.”

bolemant-károly-is-azok-közé-tartozott,-akiknek-a-sors-megadta-a-hazatérés-lehe-tőségét,-bár-többször-is-úgy-nézett-ki-a-dolog,-hogy-örökre-távolmarad:-„estére-érkez-tem-haza.-a-saját-édesanyám-sem-ismert-meg.-nem-voltam-még-talán-negyven-kiló-sem.-el-lehet-képzelné,-most-vagyok-nyolcvan.-s-aját-anyám-nem-ismert-meg...”

NOSTRA TEMPORA 23

TEREK ÉS TÉR-KÉPZETEK

Szerkesztő: Hardi Tamás

Fórum Kisebbségkutató Intézet,
MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete
Somorja–Győr, 2015

vajda- barnabás:- Hidegháború- és- európai integráció.-r égi-és-új-szemponatok-a-20.-század második- felének- történeti- értelmezéséhez. komárom,- selye- János- egyetem- Tanárképző kara,-2015,-174-p.

vajda- barnabás- legújabb- munkája- bizonyos szempontból- akár- előző- kötetének- folytatása- ként- is- felfogható,- már- ha- e- szempont- alatt- a (kis)rész-és-egész-viszonyát-értjük.-Legutóbb- a szabad- európa- r rádió- történetét- mesélte- el,¹ annak- létrejöttétől- egészen- '89- utáni- kivonulá- sáig,- impozáns- mennyiségű,- primer- angol- szász- anyagra- támaszkodva,- és- mindezt- olyan színesen- mély- kitérőkkel,- amelyek- nem- csak- a hírek- minőségéig,- de- a szerkesztőségbe- befutó,- legteljesebb- hallgatói- telefonok- szöve- gének- bemutatásáig- terjedően.

a *Hidegháború és európai integráció* az előző- kötethez- képest- merőben- más- szerkeze- ti- stratégiát- követ,- amit- bár- kicsit- talán- sarkítás volna- célközönség- váltással- indokolni,- mégis, nyomokban- ez- a vonatkozás- is- vitathatatlanul jelen- van.- n oha- a munka- konkrétan- nem- neve- zi- magát- tankönyvnek,- a szöveg- szerkesztési módja- azonban- éppúgy- ezt- a vonalat- erősíti, mint- ahogy- az *Előszóban*- elejtett- megjegyzé- sek- is,- melyek- a kort- tanulmányozó- egyetemi hallgatók- tanulási- és- értelmezési- stratégiáira vonatkoznak.- „[T]udom,- hogy- az- 1945- utáni egyetemes- történelem- forrásokban- roppant gazdagon,- kronológiailag- pedig- igen- változatos- és- hihetetlenül- részletesen,- több- szempontból- van- dokumentálva.- érdekes- módon azonban- a korszakot- tanulni- kezdők- úgy- kép- zelik,- mintha- az- eseményeket- egy- embereken túli,- elvont- folyamatok- és- valamiféle- láthatat- lan- erők- mozgatták- volna.- ez- az- oka,- amiért- e könyv- fejezetei- a »hogyan?«- ra- koncentrál- nak- a »miért?«- helyett.”-(8.- p.)- a- kötet- tehát- előrejel- zi,- hogy- kalauza- kíván- lenni- a korszakot- tanul- mányozóknak,- s- egyben- párbeszédre- lép- a

szerző- egy- még- korábbi,- *Bevezetés a történelem- didaktikába és a történelemmetodikába*² című- munkájával,- melyben- --ő- maga- is- didak- tikusként- -- ez- utóbbi- vonal- előnyei,- s- annak megközelítési- horizontja,- a- „hogyan?”- mellett érvel.³ mint- láthatjuk,- munkásságának- leg- újabb- darabjával- is- ezt- az- irányt- erősíti,- s- ez még- akkor- is- méltánylandó- törekvés,- ha- a hall- gatók- korszak- megközelítését- túlzásnak- véljük „valamiféle- láthatatlan- erők”- felől- értelmezett- nek- titulálni.

a- szerző- rendkívül- korrekten- járva- el,- a következő- mondat- nyitja- kötetét:- „a- hideg- háború- történetét- magyar- nyelven- már- megír- ták:- f ischer- f erenc- 2005-ös- átfogó- munkája,- *A kétpólusú világ 1945-1989* [...] mára- etalonná vált.”-(7.- p.)- majd- egy- kicsit- alább:- „ez- a- könyv- tiszteletreméltó- elődök- nyomdokában- jár.”-(7. p.)- és- valóban,- vajda- a- lehető- legkörültekint- őbben- járva- el,- olvasó- és- hallgatóbarát- terje- delmű- munkájához- a korszakot- értelmező, összes- jelentős- magyar- nyelvű- munka- anyagát feldolgozta.- itt- bemutatott- könyve- tehát- több vonatkozásban- is- eltér- a- legutóbbi- tól:- döntő többségben- szekunder,- pedig- nem- primer anyagokkal- dolgozik,- a magyar- szakirodalom felé- fordul- az- angolszász- helyett,- és- a- terjedel- mi- keretekre- figyelve- a- szigorúan- vett- lényegre koncentrál.- az *Egy szabad hang Kelet-Európá- ban*- tól- hivatkozási- rendszere- is- különbözik: az- ott- alkalmazott- lábjegyzetelést- itt- a- zárójel- es,- rövidített- hivatkozási- rendszer- váltja- fel, azonban- tudatosan- csak- a- leglényegesebb anyagokat- tartva- szem- előtt,- minek- folytán- a textus- vizuálisan- is- egységes- marad.

„Joggal- vetődik- fel- a- kérdés:- miben- tud- újat hozni- ez- a- könyv?”-(7.- p.)- -- írja- vajda- barnabás,- s- három- pontjával- bizonyosan- eloszlat- ja- az- elődöket- méltató- és- hosszan- soroló- első oldal,- illetve- a- kötet- első- mondata- nyomán fogant- esetleges- kételyeket.- egyrészt- a *Hideg- háború és európai integráció* egymás- mellett futtatja- és- értelmezi- azt- az- egyébként- össze- is

1- vajda- barnabás:- *Egy szabad hang Kelet- Európában. A Szabad Európa Rádió tevékeny- ségéről a hidegháború alatt.* dunaszerdahely, nap- kiadó,-2011.

2- vajda- barnabás:- *Bevezetés a történelem- didaktikába és a történelemmetodikába.* komárom, selye- János- egyetem,- Tanárképző- kar,-2009.

3- különösen- az- első- fejezet,- a *Didaktika és meto- dika* címet- viselő- vég- ide.- L.- uo.- 13- 20.- p.

tartozó,- egymásból-következő-és-egymás-által generált-„két-történelmet”,-a-hidegháborúét-és-az-európai-integrációét,- melyeket-előszertettel-értelmeznek-egymástól-függetlenül,- igencsak-helytelenül.-ezt-az-„összetartozást”-erősítik- a-németkérdés-vonatkozásai- is,- melyek mindkét,- a-hidegháborús-és-az-integrációs-értelmezési-horizont-felől-is-meghatározó-jelentőségűek.- másodsorban- a-könyv-sikeresen-teszi-magát-fokozottan-aktuálissá-azáltal, hogy- a-közelmúlt-eseményeit- a-megfelelő-helyeken-sorra-párhuzamba-hozza-a-főcímben-megfogalmazott-témák-bizonyos-szegmenseivel,- s-nem-fél-olyan-súlyos,- s-egyszersmind-rémítő-kérdéseket-sem-boncasztalra-helyezni, mint-amilyen-az,-hogy-a-2014-es-ukrajnai-váltsággal-ténylegesen-felújult-e-a-hidegháború?; hogy-még-mindig-a-részesei-vagyunk-e-egy-olyan-vészes-történelmi-eseményorozatnak, amelyről-egy-két-évtizedig-úgy-hittük,-hogy-már-lezárult?- a-harmadsorban-megjegyezhető-újítás- a-fentebb-már-émelt-didaktikus-„hogyan?”-szemlélet,-minek-apropóján-vajda--a-szimpla-eseménytörténetet-a-háttérben-felejtve--a-hidegháborút-s-egyszersmind-az-amellett-negyven-ötven-évig-párhuzamosan-vonuló-európai-integrációt-azok-dinamikája,-mikéntje, mechanizmusai-és-általában-véve-működésük-„hogyan?”-ja-felől-értelmezi.-noha-terjedelmi-kereteink-nem-adnak-teret-a-megfelelő-részletességre,- egy-két-fejezetbe,- egy-két-nagy-mikéntbe-azért-mégis-megpróbálunk-belekkukkantani.

azon-túl,-hogy-az-első-*Hogyan definiálható a hidegháború?* című-fejezetben-vajda-sorra-veszi-és-mutatja-be-az-értelmezői-konceptiókat--*hagyományos, revizionista, poszt-revizionista, korporatista, világrendszerbeli és poszt-strukturalista* -,különböző-megközelítési-lehetőséget-vázol:-a-hidegháború-világrendje-bipoláris,- kétközpontú- alapon- nyugodott,- ami- a-világtörténelemben- korábban- soha- nem- tapasztalt-situáció-volt.-diplomáciai-szempontból-maradtak-már-bejártatott-eszközök:-tárgyalás,- nyomásgyakorlás,- alkudozás,- szándékos megtévesztés,-de-a-nukleáris-fenyegetés-épp-úgy-része-lett-a-diplomáciának.-katonai-szempontból-a-két-fél-folyamatos-és-intenzív-„fegyverkezési-hajszája”-jellemezte-a-kort,- a-konvencionális-és-a-nukleáris-fegyveremekre

névezést-egyaránt.-a-hidegháború-szösszetételben-is-ott-rejtőzö-paradoxon-a-„tartós-feszültségből-eredő-tartós-stabilitást”-jelöli,-azt-az-állapotot,-amikor-a-két-fél-nukleáris-ereje-már-meghaladta-azt-a-határt,-hogy-egy-esetleges-háborúban-az-új-fegyvernem-révéen-nem-pusztán-egymást,-de-a-teljes-emberiséget-kiirhatták,-kiirtották-volna-(vö.-10.-p.).

a-hatodik,-*Mit jelentett a hidegháborús fegyverkezési verseny?* című-fejezet-részletesen-taglalja-a-nukleáris-fegyverekkel-kapcsolatos-alapfogalmakat-is,-kitérve-azok-hatóerejére,-célbajuttatására,-a-ballisztikus-rakéták-hatótávolság-szerinti-kategorizálására,-és-az-ezek-elleni-védelmi-rakétarendszerekre.-a-kibékíthetetlen,-ideológiai-szembenállás-antagonizmus--noha-végig-rendületlenül-fennállt,-a-feleknek-meg-kellett-tanulniuk-egymás-mellett-élni,-hiszen-a-korban-mindenki-száma-nyilvánvalóvá-vált:-„aki-azt-a-fegyvert--az-atombombát--elsőnek-beveti,-az-másodikként-hal-meg.”-a-nukleáris-fegyverezéskor-eszeveszett-bővítését-követően-azonban-talán-még-nagyobb-prioritás-lett-annak-korlátozása.-az-idevágó-szerződések,-amelyek-közül-talán-a-saLT-i.-és-ii.-,illetve-a-sTar-T-szerződés(ek)-a-legismertebbek,-vajda-ugyancsak-sorra-veszi, egészen-napjainkig.-a-fejezet-ekként-zárul:-„[a]2014-végi-állapot-szerint-a-két-szuperhatalom-eltérő-helyzetben-van-a-nukleáris-fegyverek-számát-tekintve.-amíg-ugyanis-az-us-a-kb.-200-nukleáris-bombával-rendelkezik-[...]-,addig-oroszországnak-becslések-szerint-mintegy-5000-darab-különböző-kategóriájú-nukleáris-eszköz-van.”-(62.-p.)-a-putyini-oroszországi-mely-napjainkra-a-nacionalista-szólásokat-éppolyan-tökéletesen-beleírta-már-világszemléletébe,-mint-ahogy-a-vörös-csillagokat-is-előszertettel-húzza-még-mindig-elő-különböző-felvonulások-alkalmával,-s-mely-hatalom-2010-ben-és-2014-ben-egyaránt-„olyan-külpolitikai-doktrínát-hirdetett-meg,-amelyben-szó-szerint-a-naTo-t-nevezi-meg-»a-legfőbb-külső-veszélyforrásnak-oroszország-száma»”-(141.p.),-úgy-tűnik,-okot-ad-rá,-hogy-a-hidegháború-lezártágára-vonatkozó,-korábban-stabil-vélekedések-tarthatóságán-eltöprengjünk.

r-endkívül-érdekes-fejezetként-van-jelen-a-*Hogyan függött össze a dekolonizáció a hidegháborúval?* című,-mely-a-gyarmat-fogalmának

feloldásától,-a-gyarmatosítók-és-a-gyarmatosítottak-viszonyának,-és-e-kapcsolat-gyümölcsseinek--ez-utóbbi-szó-talán-igényelné-az-idéző-jelet--boncolgatásából-kiindulva-a-felszabaduló-gyarmatok-kvázi-helyezkedését-teszi-gőrcső-alá-a-két-szuperhatalom-között,-s-egyszersmind-azt-a-kérdést,-hogya-gyarmati-lélet-merőben-elutasító-ideológiák-mégis-milyen-markáns--voltageppen-lényegi--meghatározói-lettek-az-új-államoknak,-és-azok-alakulástörténetének.

a *Milyen külpolitikai doktrínák fogalmazódtak meg a hidegháború alatt?, a Milyen szerződések alakították Németország és az EK sorsát a hidegháború alatt? és a Hogyan zajlott az európai integráció a hidegháború alatt és utána?* című-fejezetek-remekbe-szabott-összefoglalókként- említhetők,- hiszen rendben-előre-haladva,-a-legfontosabb-jellemzőket-és-változásokat-tartva-szem-előtt,-egymásból-kiindulva-vázolják-fel-témájuk-állomáisait-az-elsőként-említett-az-időszak-politikai gerincét-adja,-a-második-a-„két-történelem” összefonódása-révén-a-könyv-két-meghatározó-témája-közt-átívelő-híd-szerepét-is-betölti,-a-harmadik-pedig-lehetővé-teszi,-hogya-eligazodjunk-abbban-a-szövevényes-szerződésrengetegben,-amelynek-a-végén,-tulajdonképpen-eredményként-napjaink-európai-uniója-áll.

az-utóbbi-működésére-nézvést-a-*Hogyan működtek az Európai Közösségek a hidegháború alatt és utána?* című-fejezet-ad-kardinális jelentőségű-válaszokat.-a-rész-az-eu-rendkívül szövevényes-intézményrendszerében-jelöli-ki-a-főbb-csapásokat,-és-kalauzol-bennünket-végig-rajtuk.-a-hat-fő-szerv,-az-európai-Tanács,-az-európai-bizottság,-a-miniszterek-Tanácsa,-az-európai-parlament,-az-európai-bíróság,-valamint-az-eu-számvevőszéke-egyaránt-bemutásra-kerülnek;-a-fejezetért-az-unióval-ismerkedők-bizonyosan-hálásak-lesznek.-a- rövid-bemutatók-egy-rész-igen-dicséretesen-aktualizál:-az-európai-bizottság-esetében-nem-csak-a-jelenlegi,-de-az-előző-elnök-neve-és-működésének-ideje-is-említésre-kerül,-mint-ahogy-az-eu-biztosok-közt-a-jelenleg-szlovákiát-kép-

viselő-maroš-Šefčovič-neve-is-felrémlik.-az-európai-parlament-bemutatásakor-azonban-hiányoltuk-a-parlamentelnök-martin-schulz-nevének-említését,-aki-már-csak-a-sajtóban-való-igen-gyakori-szereplése-révén-is-az-egyik-kulcsfigurája,-mondhatnánk,-„arca”-az-eu-nak.-az-európai-Tanács-esetében-pedig-bár-donald-Tusk-neve-felrémlik,-mivel-vele-együtt-mindössze-két-választott-elnökről-beszélhetünk,-talán-érdemes-lett volna-az-elsőt,Herman-van-rompuy-t-is-megemlíteni.-ez-a-tendencia-véleményünk-szerint-a-többi-főszerv-esetében-éppúgy-folytatható-lett volna,másutt-ugyanis-nem-szerepelnek-nevek.

a-kötet-eu-ra-vonatkozó-fejezetei-mellett-szívesen-olvastunk-volna-egy,-az-imént-elem-zetthez-hasonló,-összefoglaló-jelleggel-megírt-rész-szlovákia-és-magyarország-eu-csatlakozásának-folyamatáról,-annak-legfőbb-állomá-sairól,-alakítóiról,-és-a-legjelesebb-magyar-szlovák--esetleg-szlovákiai-magyar?--eu-s-politikusokról-is.-a-két-ország-csatlakozásának-egymás-mellett-futtatása-véleményünk-szerint-a-szerző-által-rendre-alkalmazott,-aktualizáló-szövegstratégiának-is-remek-alapanyaga-lett volna,-hiszen-a-két-ország-és-az-eu-viszonya-napjainkban-merőben-eltérő,-ami-bár-sajnálatos--és-itt-az-érdemem-egyértelműen-szlovákiát-illetti-,-de-elemzésre-kétségkívül-alkalmas.

vajda-barnabás-legújabb-munkája,-a-*Hidegháború és európai integráció* egy-rendkívül- fontos-összefoglalója-és-egyszersmind-újragondolása-annak-az-összefonódó-történelemnek,-ami--s-ez-a-kötet-számos-kitétele-által-alátámasztható--a-mában-ér-véget;-ami-a-legmarkánsabban-befolyásolja-mindennap-jainknak.-olyan-tételeket-fogalmaz-meg-ame-lyek-révén-sokkal-könnyebben-férhetünk-hozzá-egy-holnap-vagy-egy-évtized-múlva-elhangzó-politikai-beszéd-lényegéhez;-egy-épp-induló,-vagy-már-javában-zajló-politikai-folya-mat-előzményeihez.-s-egíti-az-élelátást.-egy-könyv-esetében-pedig-úgy-hisszük,-ez-az-egyik-legnagyobb-érdem-és-eredmény.

Baka L. Patrik

számunk-szerzői

Baka L. Patrik (1991)
író,-kritikus,-doktorandusz-(selye-János egyetem,-komárom,-szlovákia)

Baki Attila (1978)
történész-(Terbegec,-szlovákia)

Gyurgyík László (1954)
szociológus-(főúrum-kisebbségkutató intézet,-somorja;-selye-János-egyetem, komárom,-szlovákia)

Horbulák Zsolt (1972)
történész,-közgazdász-(alexander d ubček-egyetem,-Trencsén,-szlovákia)

Kerényi Éva (1981)
történész-muzeológus;-doktorandusz;
gömör-kishonti-múzeum,-rimaszombat,
szlovákia;-eötvös-Loránd
Tudományegyetem,-budapest,
magyarország

Kőrös Zoltán (1982)
történész,-levéltáros-(főúrum
kisebbségkutató-intézet,-somorja,
szlovákia)

Lampl Zsuzsanna (1959)
szociológus,-újságíró,-író-(főúrum
kisebbségkutató-intézet,-somorja,
szlovákia)

Letenyei László (1970)
közgazdász,-kulturális-antropológus
(budapesti-Corvinus-egyetem,
magyarország)

Liszka József (1956)
etnológus-(főúrum-kisebbségkutató
intézet-etnológiai-központja,-komárom;
selye-János-egyetem,-komárom,
szlovákia)

Morauszki András (1986)
szociológus-(MTA-Társadalomtudományi
kutatóközpont-kisebbségkutató-intézet,
budapest,-magyarország)

Voigt Vilmos (1940)
folklorista-(eötvös-Loránd
Tudományegyetem,-budapest,
magyarország)